Zaharia STANCU

pădurea nebună

ZAHARIA STANCU

Pădurea nebună

1966

I

UNCHIUL TONE SE UITĂ PONCIȘ la mine. Mă uit și eu la el, însă nu ponciș. Drept mă uit. Și uitându-mă bag de seamă că în anii care s-au scurs de când nu ne-am văzut a mai îmbătrânit, Mustățile i-au mai albit. Nu și le mai tunde. Nu și le mai potrivește. Le poartă zburlite. Fruntea, pe care i-o știam încruntată, i s-a mai zbârcit. I s-au mai lăsat și obrajii. Creștetul capului, plin de sudoare, îi lucește. Bietul! A început să chelească. Mi se pare că acum se asemuie și mai mult la chip cu maică-sa, cu aspra-mi bunică de la Cârlomanu. Ochii bunicii, însă, au rămas tot limpezi, tot tineri. Bunica vede însă uliul cum se rotește în zbor, deasupra satului, prin slăvile albastre. Când are ceva de cârpit ori de cusut, vâră singură ața în ac. Cât despre mâini, nici vorbă să-i tremure. Dacă mi-ar da o pereche de palme, m-ar rătuti. De anul trecut nu m-am mai dus pe la ea. Acum, ochii căprii și răi ai unchiului Tone au ostenit, s-au tulburat, au fugit și s-au pitit în adâncul capului. Când e nevoit să socotească, scoate ochelarii din buzunar și și-i pune pe nas. Strâmb și-i pune. Se chiorăște prin sticlele lor tulburi, neșterse de praf și de pete, până îl trec nădușelile.

Ne privim îndelung, tăcuți. El cu dușmănie mă privește. Eu, ca de obicei, cu dragoste. După ce ne saturăm amândoi de privit, din prag, cuprins de teamă și de sfială, mă înclin și-i dau bună ziua. Unchiul Tone nu-mi răspunde. Nici măcar cu o clipire din ochi nu-mi răspunde. Îmi iau inima în dinți, îmi fac cruce cu limba în cerul gurii și intru în prăvălie. Rămân totuși aproape de ușă. Mai departe, cu toate că nu sunt fricos de felul meu, nu cutez să merg.

În pofida câinoșeniei lui, cunoscută și răscunoscută de toată lumea, unchiul Tone mi-e scump. De când am învățat să umblu, știu că mă asemui oarecum cu el, tot așa cum mă asemui și cu bunica după mama. Cu mulți din vechile spițe de oameni din care mă trag mă asemui. Găsesc în mine, mai mult decât aș fi dorit-o, și tocmai când mă aștept mai puțin, câte ceva din firea lor iute și sălbatică, aprinsă și năprasnică. Uneori mi se pare că aflu în mine rămășițe din surâsurile lor nesurâse, fărâmituri din bucuriile lor netrăite, cioburi din umilirile lor ne răzbunate și din suferințele lor nealinate, stropi din arzătoarele lor lacrimi neplânse. Toate câte le-au îndurat înaintașii mei, care au fost și care acum nu mai sunt, am de gând să

le răzbun. Lacrimile ce vor încerca să-mi izvorască sub pleoape, să le înăbuș m-am hotărât, nu să le plâng. Nu-mi place să trec printre semeni ca un văicărici. Până acum m-am ținut zdravăn. N-am trecut. Nădăjduiesc să mă țin bine și de acum înainte.

Muțenia unchiului Tone mă doare și mă îndârjește. Cu toate acestea, mă mai înclin în fața lui încă o dată. Îi mai dau încă o dată bună ziua. Tot nu-mi răspunde. În schimb, mă măsoară de câteva ori cu ochii, din creștet până-n tălpi și din tălpi până-n creștet. De ce m-o fi cântărind atâta? Poate pentru că sunt îmbrăcat în straie curate și nepeticite. Poate pentru că am obrazul galben ca lămâia. Poate pentru că m-am tuns chilug. Arăt ca un băiat cuviincios. Dar el se miră. Poate se miră pentru că mă știa jerpelit, nespălat și cu chică mare, stufoasă, nețesălată.

Întârzie cu privirile mai ales asupra mâinii în care port o geantă mare și grea, doldora de cărți. Citesc pe chipul lui puhav și plin de cute nedumerirea. Nu prea înțelege ce e cu mine. Nu-i vine să creadă că i-am călcat pragul numai ca să-mi răcesc gura degeaba, zicându-i bună ziua. Are dreptate. Liota lui de neamuri de pe lunga, îngusta și săraca vale a noastră, a Călmățuiului, și-l închipuie negustor de seamă, cocă de bani. Cum îi intră o rubedenie în prăvălie, îi și cere s-o miluie.

— Bă-mi un pol, nene Tone, să-mi îngrop nevasta.

— Dă-mi zece lei, unchiule, să-mi botez noul-născut.

— Ajută-mă cu ceva, Tonișor, să-i fac Marandei nuntă.

Mă bănuie și pe mine că am venit la el cu cerșeala. Vede și în mine un nemâncat, care ține morțiș, să se înfrupte cu ceva din puținul lui avut. Tace. Și după ce se încredințează că a tăcut destul, osteneala din ochi îi piere. Încruntat, rânjind ca un zăsvod care își simte ciolanul în primejdie, mă întreabă acru:

— Ce e, măi beteagule? Ai isprăvit de colindat lumea? Am auzit că te-ai apucat să dai ocol pământului într-un picior! Șontorogule! Terchea-berchea! Nu cumva te-a picnit strechea și-ai venit într-o fugă de la Omida să-mi cazi mie pe cap?

Cuvintele lui slinoase și bolovănoase nu mă supără. Zâmbesc. Dulce zâmbesc.

— N-ai de ce să te temi, dragă unchiule. N-am de gând să-ți aduc pagubă. Am de dat un examen. La liceu.

— Dacă ai de trecut un examen, du-te la liceu. Ce cauți la mine? Aici e birt, birt economic, cum scrie pe geam, nu liceu.

— Va trebui să rămân în oraș o săptămână, două.

— Rămâi. O săptămână. Două. Nouă. Cât ai chef. N-am nimic împotrivă. Târgul e mare. Unde trăiesc atâția papugii, atâtea haimanale și atâtea secături, poți să faci și tu umbră pământului.

Mi se stinge zâmbetul. Mă pune în rând cu papugiii, cu haimanalele, cu secăturile! El, tocmai el, care, fiind frate cu mama, e de același sânge cu mine! Buzele încep să-mi tremure. Obrajii mi se roșesc și-mi ard, îmi ard și urechile. Dintr-o dată, se iscă și crește în mine mânia, îmi vine să-i strig că nu sunt papugiu, că nu sunt haimana, că nu sunt secătură, că nu sunt nici măcar pomanagiu, cum se pare că mă crede. Îmi vine să uit că mi-e rudă și să-l înjur, să-l spurc. S-ar cuveni chiar să-i arunc geanta în cap. Mă stăpânesc. Îmi mușc fălcile, și-n timp ce mi le mușc îi surâd iarăși. Ca să-i câștig, bunăvoința îi surâd. Mă aud spunându-i:

— N-am unde dormi, unchiule.

Otrăvit, fratele mai mare al mamei mă povățuiește:

— Cum n-ai unde dormi? La hotel. Cărăbănește-te la hotel. Sunt atâtea hoteluri în oraș. Pentru toate soiurile de clienți și pentru toate pungile.

— M-aș duce, însă…

— Însă ce?

— La hotel odăile sunt scumpe, unchiule. N-am destui bani ca să plătesc hotelul.

La auzul cuvântului bani, unchiul Tone turbează. I se bulbucă și i se aprind ochii. Se îneacă. Tușește. Răcnește:

— Și nu cumva ai vrea să-ți dau eu?

Îmi moi glasul. Mi-l îndulcesc. Cât pot mi-l îndulcesc.

— Nici pomeneală de așa ceva, unchiule.

Auzind că nu e vorba de bani, unchiul Tone se mai domoli. Ochii i se liniștiră. Obrazul i se limpezi. Oftă, oarecum ușurat. Și după ce oftă, mă iscodi cu viclenie:

— Atunci, nepoate, ce-ți poftește rânza!

— Mai nimic, unchiule. Te-aș ruga să-mi îngădui să dorm la dumneata. Unde s-o găsi și cum s-o putea. Chiar în curte, lângă zid. Acum e vară, și nopțile sunt calde.

— Să dormi! De! Casa e încăpătoare. Curtea e și mai încăpătoare. Nu m-ar costa nimic și n-ar fi mare lucru.

— N-o să-ți aduc niciun neajuns, unchiule. Îți făgăduiesc.

Se gândi. Chibzui. Clătină din cap. Se temu să nu-l păcălesc și-și căută glasul acru. După ce-l găsi, se răsti iarăși:

— Dar de mâncat unde ai să mănânci? Tot la mine? Ce ți-ai zis tu când ai plecat de acasă? Îmi iau picioarele la spinare și — tipa-lipa, lipa-tipa — ajung la Rușii-de-Vede. Acolo, nu mă doare capul. Trag la unchiul Tone. De dormit, dorm la unchiul Tone. De mâncat, mănânc la unchiul Tone. Nu mă costă nimic.

Tăcui. Unchiul Tone continuă:

— Nu ești chiar așa de nătâng cum vrei să pari, nepoate. Dar trebuie să-ți intre bine în capul tău sec că socoteala de-acasă nu se potrivește câtuși de puțin cu cea din târg.

Prinsei glas. Protestai:

— Nu, dragă unchiule. Cu mâncarea n-o să te supăr. Este adevărat că sunt sărac, dar nu chiar lipit pământului. Am adunat câțiva gologani, îi păstrez pentru pâine. Mi-ajunge pâinea. Iar apă… Apă am să beau, când mi-o fi sete, de la cișmeaua din stradă…

Nu socotii că e cazul să-i spun mai mult. Tăcui. Și, tăcând, așteptai să arunce asupra mea o găleată de sudalme și să mă ia la trei-păzește. Unchiul Tone, însă, nu mă înjură. Nici nu mă luă la goană. Uită de mine. Așa cum li se întâmplă uneori oamenilor în vârstă, mintea îi lunecă în altă parte. Îl furară, pe neașteptate, alte gânduri. Suspină. Își duse mâna la inimă. Pe urmă privi strada pustie, încărcată de praf, prin geamul de lângă tejghea, pe care scria cu litere albe și mari:

LA TONE

BIRT ECONOMIC

SERVIM CIORBE CALDE

și

MÂNCĂRI CU SOS

GUSTOASE.

SEARA SERVIM

FRIPTURI

și

MITITEI

AVEM

VIN — ȚUICA — BERE — SECĂRICA.

De peste douăzeci de ani, de când vânduse cârciuma de la noi din sat, de la Omida, și se mutase, în sfârșit, la oraș, unchiul Tone stătuse zi de zi și seară de seară pe același scaun tare, cu coatele rezemate de aceeași tejghea de pe care se ștersese de mult vopseaua, privind prin același geam aceeași stradă pavată cu bolovani scoși din albia râului Vedea, care trece pe lângă oraș, aceleași trotuare de cărămidă roșie, crăpată, spartă, tocită.

Îi respectai afundarea în gânduri. Nu îndrăznii să-l mai tulbur cu nicio rugăminte. Ziua, care se măcina încet ca oricare alta, era albă, puternic însorită. Văzduhul fierbinte, înăbușitor și apăsător avea miros tare, înțepător, de gunoaie vechi, putrede. Liniștea se sfărâmă. Trecu pe stradă un bragagiu turc, cu o doniță în mână. Fesul turcului — vechi și roșu. Cămașa zdreanță. Șalvarii — peticiți. Picioarele — negre, păroase, goale.

— Braga… Braga rece… Cinci bani cana… Braga… Numai cinci bani cana…

Altădată, în vremuri vechi, moarte și uitate, turcii fuseseră stăpânii ținutului și ai orașului. Acum mai trăiau câțiva pe la margine, în case mărunte și albe. Vindeau alviță și locum, simit și bragă și-și îndurau cu resemnare lucia sărăcie.

Din pricina căldurii, mă năpădiseră sudorile. Văzând bragagiul; mă păli setea — o sete adâncă, mistuitoare. Vrusei să mă iau după turcul prăpădit, să-i dau cinci bani, să beau o cană de bragă. Însă rupturile pe care le purta pe trup și pe care le bănuii cu îndreptățire colcăind de păduchi îmi retezară pofta. Setea îmi rămase, crescu și începu să mă chinuie. Răbdai. Eram obișnuit să rabd foamea și setea și, la nevoie, chiar nesomnul.

După turc, pe stradă, abia târându-se, trecu o birjă goală, dărăpănată. Caii, costelivi, nețesălați, se mișcau ca melcii. Pe capră, birjarul bărbos moțăia. Se ivi, ieșind dintr-un gang umbros și muced, un milog fără picioare. Purta pe cap o capelă militară soioasă. Pe piept îi atârnau două decorații, dovezi că în războiul care abia se încheiase omul fusese brav. Ghemuit într-un cărucior de scânduri, tras de doi câini, înaintă pe trotuar ca o broască țestoasă. Vru să întindă mâna, să cerșească, dar strada era tot pustie.

Fără îndoială că unchiu-meu Tone văzu ceea ce văzusem și eu. Fața lui însă rămase nemișcată, de parcă nu văzuse nimic. Poate se gândea la îndepărtata lui tinerețe, când s-a însurat cu mătușă-mea Finica și a luat zestre locul îngust pe care, mai târziu, cheltuind toate economiile și mai împrumutându-se în dreapta și-n stânga, își clădise casa Poate se gândea la

timpul petrecut altădată la noi în sat, la Omida. Acolo, pe îngusta, lunga și săraca vale a Călmățuiului nu-i mersese prea rău. Cârciuma îl ajutase nu numai să-și ducă zilele, dar chiar să pună ceva deoparte. Poate se gândea la vara îndepărtată în care deschisese birtul acesta și la nădejdile pe care și le pusese în negustoria lui. De pe când era copilandru încă, și slugărea harnic și tăcut la unul sau altul, năzuise să devină măcelar și birtaș și să strângă avere. Dacă i-ar fi dat și norocul sprijin, ar fi izbutit. Norocul însă trecuse pe lângă unchi-meu fără să se oprească. Norocul nu se uită la săraci. Neam de curvă parșivă, norocul nu se uită decât la bogați. Pragul lor îl trece. În casa lor intră.

În casa unchiului Tone, întâi la noi, la Omida, și apoi aici, la Rușii-de-Vede, plozii hulpavi și gălăgioși veniseră unul după altul. Anul și găvanul. Apoi mătușă-mea Finica… Tocmai când îi fusese lumea mai-dragă, se stinsese. O iubise? O iubise cu adevărat? Poate! Acum nu mai știa. Acum nu-și mai amintea. Între timp, inima i se uscase. Ca iasca i se uscase.

De cum trecusem pragul unchiului Tone, înțelesesem dintr-o ochire că birtul tânjea cam de multișor după mușterii. În fundul prăvăliei, care mirosea a sărăcie cu lustru, se arătă, nechemată și neașteptată, în deschizătura unei uși, vară-mea Vastea. Ne dădurăm bună ziua din ochi. Zăpăcita! Nu înțelese că între mine și unchi-meu e ceartă! Îmi surâse. Îi surâsei și eu. Vară-mea ajunsese codană. Avea părul ca orzul copt, lung, cârlionțat. Din mucoasa pe care o știusem de pe când îmi sărea în cârcă de cum mă vedea, îmi ciufulea chica și-mi răsucea urechile, anii care trecuseră scoseseră la iveală o mândrețe de fată. Numai de n-ar năpăstui-o și pe ea soarta! Ca mai toți ai casei, ajuta la mărunta negustorie a unchiului Tone, muncind la bucătărie.

Acum, după ce ni se stinseră amândurora zâmbetele, vară-mea Vastea se uită la unchiul Tone. Se uită și la mine. În sfârșit, pricepu. Nu zise nimic. Întunecându-se la față, se apucă să curețe birtul. Așeză scaunele pe mese cu picioarele în sus. Stropi dușumeaua. Mătură. Scutură praful de pe polițe. Rândui scaunele la loc. Șterse mesele. În tot acest timp, în care eu rămăsei înmărmurit lângă ușă, se codi să-mi mai arunce vreo privire. Se arătă și vară-mea Nigrita. Deschise geamul care despărțea bucătăria de sala birtului. După aceea începu să spele într-un lighean vasele ieftine. Le freca ușor cu cenușă, le trecea prin apă limpede, le punea să se usuce. O! Ce înaltă era, cu mijlocul subțire, ca tras prin inel! Părul, castaniu îl avea, iar pe undeva pe la ochi, pe la gură, se asemuia mult cu mama când fusese și ea tânără. Mi-era

milă de mâinile vară-mi Vastea, dar mai milă-mi era de mâinile vară-mi Nigrita. Erau mari, roșii, umflate. Îți făcea rău să le vezi. După câte îmi aduceam aminte, arzător și amăgitor îi era glasul Mă simțeam furat de pământ și purtat lin de puteri nevăzute prin slăvile nemărginite ale cerului, când se întâmpla să mă aflu pe la ei și s-o ascult cântând. De mult n-o mai auzisem. Doream s-o aud iarăși.

În vreme ce unchiul Tone tăcea, și Vastea ștergea ferestrele, vară-mea Nigrita, ca și cum mi-ar fi ascultat gândurile, prinse să îngâne un cântec vechi. Cântecul pătrunse în mine ca o mireasmă tare, de pelin veșted, și mă ameți. Trecutul învie cu toate tristețile lui, mi se înfățișă și mă copleși.

O mai auzisem cântând cântecul acela, demult, înainte de război, când, trăind trai pe vătrai, îmi câștigam viața aci, în oraș, slujind la Bănică Vurtejanu, la Mielu Gușă și la toți ceilalți stăpâni cu care mă pricopsise soarta sau numai întâmplarea. Atunci, da, pe bună dreptate, cântecul își avusese faima lui! Dar acum, în întinsul, prăfuitul și jalnicul târg în care mă reîntorsesem, poate că numai vară-mea Nigrita și-l mai amintea și-l mai cânta. Era prins cântecul de adolescența ei, pe care și-o petrecuse muncind și visând, oftând și cântând și acirând după un strop de bucurie, în birtul și în curtea unchiului Tone. Birtul era și atunci, ca și acum, sărac. Curtea, îngustă și lungă, era, și atunci ca și acum, umbrită de un singur măr zbârcit, căruia îi plesnise coaja și i se uscaseră, în afară de două sau trei, ramurile răsucite și scâlciate. Dând cu puțin mai înainte târcoale casei și, după atâția ani, văzând iarăși mărul, mi se năzărise ca într-o nălucire că acolo, în mijlocul curții, stă nemișcată o fată bătrână cu urechile clăpăuge și cu gingiile știrbe.

Îmbătrânesc zidurile.
Îmbătrânesc copacii.
Îmbătrânesc bogații.
Îmbătrânesc săracii.

Dacă viețuiești la sat, nu prea iei în seamă că arborii îmbătrânesc. Lângă cei vârstnici răsar alții, și an de an noii răsăriți se înălță în soare cu frunzișul proaspăt și verde, cu tulpinile zvâcnind de sănătate. Arborii tineri acoperă cu frunzișul și cu vigoarea lor bătrânețea și urâțenia celor din jur, pe care securea nu întârzie să-i doboare. Dar într-o curte de oraș dărăpănat, dărăpănată și ea și împrejmuită de ziduri mucede, coșcovite și crăpate, cu

tencuiala mâncată de ploi, cum era curtea unchiului Tone, un pom singur e mai frumos parcă, dacă e tânăr și vânjos. Și e grozav de neplăcut vederii după ce îmbătrânește și se umple scoarța de noduri, de umflături, de pleznituri și de bube.

Timpul, care lunecă într-una tolănit în sania lui cu tălpi de argint, se pregătea pe îndelete să aducă toamnă. Orașul era năpădit de soare, ca și câmpul fără hotare, acoperit de miriști galbene și de păduri uriașe de porumb, pe care îl străbătusem la pas ca să ajung până aici, în pragul birtului economic al unchiului Tone. Dar, între atâtea ziduri răpănoase și între atâtea acoperișuri de tablă mâncată de rugină și de olane strâmbe, lumina soarelui părea ostenită și ofilită față de lumina vie și proaspătă care stăpânea șesurile de la zare la zare. Vară-mea Nigrita cânta încet, aproape șoptind:

Și-atunci a plecat la război
Călin, cel mai tânăr băiat
A plecat la război…

Războiul! Cu puțin timp în urmă, peste întregul pământ trecuse, cu tăvălugul lui de foc și de moarte, războiul. Pe toți care scăpasem ne chinuise, ne istovise, ne îmbătrânise. Ne păstrasem viața, însă rămăsesem mai goi de gânduri, mai abătuți, mai seci de vlagă. Nu teama de moarte ne măcinase, ci mizeria, nesfârșita mizerie, cu foamea ei, cu păduchii ei, cu neliniștile ei, cu spaimele ei de mai rău.

Ca să-și adoarmă gândurile care-l sfredeleau, îl rodeau și-l întunecau, unchiul Tone își umplu halba. Nu știu de ce, îmi veni să zâmbesc. Și chiar zâmbii. Berea părea a fi rece. Gulerul halbei se umfla. Unchiul Tone duse halba la gură și sorbi pe nerăsuflate. Cu dosul mâinii își șterse mustățile pleoștite. Răcorit, se dezmetici, pogorî pe pământ, mințile i se reîntoarseră în birt, își luă seama și îmi luă seama, și după aceea își aduse aminte de vorbele pe care le schimbasem între noi. Mă întrebă domol:

— Și de mâncat unde te lăudai că ai de gând să mănânci?

— Nu te îngrijora, unchiule. O să văd eu. O să mă descurc.

Vorbii dulceag. Vorbii ca un nävleg. Crezu că încerc să-l înșel, că vreau să-mi bat joc de el. Sări în sus de parcă i-aș fi pus sare pe rană. Strigă:

— Ce să vezi? Neisprăvitele! Derbedeule! O să-mi dai ocol bucătăriei în fiecare zi și n-o să te lași până n-o să șterpelești ceva. Nemâncatule! Cară-

te! Cară-te, că de nu…

Vară-mea Nigrita își sugrumă cântecul. Vastea se opri din scuturat. Mă îndemnă din ochi să plec. Îndemnul era bun. Însă nu plecai. Mă încăpățânai să mai aștept un cuvânt. Un cuvânt omenesc. Îl așteptai zadarnic. Unchiul Tone, ca ieșit din minți, urlă:

— N-auzi? Cară-te! Cară-te, că de nu…

Ochii i se înviorară. Luciră. Scăpărară. Vărsară foc. Trecui peste istoveala care mă cuprinsese. Îmi adunai puterile și izbutii să ies din încremenire. Plecai. După doi pași, ajuns în prag, mă puse dracul să mă răsucesc pe călcâie și să-i spun:

— Mulțumesc, dragă unchiule. O să mă rog lui Dumnezeu să-ți dea și mai mult noroc decât ți-a dat până acum.

Nici n-apucai să închid bine gura, că halba pe care o ținea unchiul Tone în mână zbură vâjâind pe lângă urechea mea și se sfărâmă în mijlocul străzii. Fusese cât pe-aci să mă lovească în cap. Zâmbii. Și-mi spusei: Mare baftă am avut! Era gata-gata să mă aleg cu capul spart. Numai atât îmi mai lipsea: să umblu bandajat, să se uite lumea la mine ca la un cal breaz-bârlc-breaz…

Bucuros că scăpasem ieftin, îl înjurai de la obraz de grijanie și de lumânare și o zbughii. Unchi-meu ieși după mine și, din ușa birtului, îmi dădu cu ho și-mi strigă:

— Oarba!… Oarba după tine!…

Ulița era tot pustie. Nu găsii potrivit să mă opresc din mers, să mă întorc și să-i răspund. Șontâc-șontâc, mă îndreptai către grădina publică, să mă odihnesc acolo la umbră, pe-o bancă.

O! Voi, care citiți aceste pagini! Păcat că nu cunoașteți orașul de pe Vedea pe care mă străduiesc să vi-l evoc! Păcat mai ales că nu l-ați cunoscut în anii în care mi-am pierdut eu tinerețea pe-acolo! Nu l-ați fi uitat niciodată, așa cum nu l-am uitat eu.

După lungul și greul război cu nemții, îl găsisem tot acolo unde îl știusem. Numai oamenii mi se păreau a fi alții. Cei pe care îi cunoșteam după față și după nume mai îmbătrâniseră. Lângă ei însă mai veniseră de prin satele din preajmă alții. Apoi, în locul celor care muriseră se mutaseră sub coastă și dormeau acolo împăcați cu soarta, nemaizbuciumându-se pentru deverul lor, năpădiseră și se statorniciseră la centru negustorașii de pe la mahalale care, îndeletnicindu-se în anii războiului cu specula ori cu furtișagurile, prinseseră cheag.

Este clopotul din limbă,
lumea se schimbă.
Clopotul tace,
lumea tot se preface.

Fie că vrem, fie că nu vrem, fie că trăim vreme de pace ori vreme de război, timpul își continuă lucrarea lui, și lumea, cât e ea de mare, se schimbă într-una. Numai cine are mintea știrbă nu bagă de seamă.

Mă mai schimbasem și eu, și nu puțin, de când plecasem din Rușii-de-Vede pentru a-mi căuta prin alte ținuturi ale pământului pâinea și rostul trecuseră și pe lângă mine, și peste mine anii. Mă ciobiseră. Însă mă și crescuseră. Devenisem un băiețandru înalt, subțire ca un șarpe și slab scoabă. Obrajii, pe care uneori se scria tristețea, iar alteori — numai umbra ei, tot galbeni și plini de pecingini îmi rămăseseră. Și se mai întâmplase ceva care mă mâhnea și-mi întuneca inima: cu cât înaintam în vârstă, cu atât vechiul meu beteșug se înrăutățea. Tot mai anevoie târam după mine piciorul lovit de boala care, cu ani în urmă, se năpustise asupra mea și mă schilodise. Când vremea era frumoasă, trăiam zile și nopți în care mi se părea că piciorul beteag nici nu mai face parte din trupul meu. Îmi atârna de șold bleg și rece, ca un lucru străin și netrebnic. Îl simțeam ca al meu numai pe timp câinos. Atunci mă durea. Cu durerile cărnii și ale oaselor, însă, mă obișnuisem ca sacul cu peticul. Nu le mai luam în seamă decât atunci când erau deosebit de adânci. Altfel, eram în stare să tai lemne, să sap, să car saci, să bat cu ciocanul, să scriu, să citesc, să predau lecții ori să învăț fără să mă sinchisesc prea mult de ele. Soarta mă însemnase cu semn greu. Trebuia deci să port prin lume până la sfârșit semnul blestemat, ba chiar să mă bucur că scăpasem destul de ieftin din încercare, cu pierderea, pe jumătate numai, a unui singur picior.

Mergând încet pe lângă zidurile coșcovite ale prăvăliilor de pe Strada Mare, trecui și pe lângă dugheana “La înger”. Îmi adusei aminte, nu fără amărăciune, că altădată slugărisem câteva luni și în această prăvălie mucedă, în care se vindeau, pe bani gheață ori pe datorie, lumânări și tămâie, încălțăminte cu tălpi de mucava, chimbrică, straie prost croite și rău cusute pentru morți și sicrie pentru răposații de toate vârstele. Acum, în ceea ce privea îmbrăcămintea, moda se schimbase. Hainele sărăcuțe pentru morți aveau și ele altă croială. Alte fasoane aveau ghetele și pantofii. Numai

sicriele își păstraseră vechea lor formă: lungi, înguste la picioare și largi spre umeri, cu capacul ușor boltit. Râsei ca prostul, de unul singur. Aveam, de când mă știam, acest urât obicei. Omul, care atâta timp cât trăiește se zbate și se lăcomește de parcă nu i-ar ajunge întregul pământ, o dată mort, se mulțumește să stea o veșnicie între patru biete scânduri!

— *Darie! Ai început să bați câmpii!…*

— Să-mi fie cu iertare…

Nu mă mai gândii la nimic. Mă uitai la firma domnului Mielu Gușă, spânzurată la vedere, deasupra ușii, și observai că era aceeași. Pesemne că jupânul nu socotise că a sunat ceasul s-o înnoiască. În vremea în care eu nu mai trecusem pe aici, îngerului zugrăvit cu iscusință pe tabla de tinichea îi căzuseră aripile. Acum, acest mesager al Domnului nostru Savaoth — plin e cerul și pământul de mărirea lui — mai păstra, agățate de umeri, doar flendurile pelerinei. Vopseaua albă cu care fuseseră scrise cândva cuvintele *La înger* o rosese și-o ștersese ploaia. Se mai deslușeau însă câteva litere răzlețe: …a… *nger…*

N-avea niciun haz să țin în mine supărarea pricinuită de neplăcuta întâlnire cu unchiul Tone. Mă străduii deci s-o lepăd în drum și să uit cât mai repede tot ceea ce pățisem. Încercai să cuget asupra lui Mielu Gușă și-mi trecu prin cap că fostul meu stăpân ar fi trebuit să dea jos firma și s-o trimită la reparat. Cheltuiala negustorașului ar fi fost neînsemnată, iar folosul — mare. Un înger, chiar pictat, dacă-și pierde aripile nu mal are niciun chichirez. O firmă scâlciată, cu litere șterse, alungă cumpărătorii. Fiecare, văzând-o, își spune! “Negustor pârlit. Nenorocos. Păgubos. Nici firmă n-are ca lumea, darmite marfă…”

Îmi amintii că în oraș se afla un pictor de firme, înainte de război, când mai trăisem eu pe aici, pătimind multe și îndurând destule, îmi încrucișasem deseori pașii cu ai lui. Era tânăr și zvelt pe vremea aceea. Abia se întorsese de prin străinătăți. Războiul, care înecase lumea în fum și-n sânge și-o prăpădise în parte, îl silise să se întoarcă. Purta pictorul lavalieră neagră și pălărie cu gardini mari. Și mustață subțire, lipită pe buza de sus, purta. Fetele din târg, de familie, care trecuseră prin pensioane, când îl vedeau se chiorau după el.

— Pictorul…

— O raritate a orașului…

— Cum îi cheamă?

— Caba.

— Nu e urât.
— De urât nu e urât. Se spune că nici prost n-ar fi. Dar…
— Dar ce?
— N-are după ce bea apă.
— E talentat.
— Mai bine-ar avea o moșioară. Cu talentul…
— Știu. Se moare de foame.

După câte pricepusem, năzuise și, după cum auzisem, mai năzuia încă să ajungă un artist faimos. Mie unuia îmi plăcea. Numai cu lavaliera și cu pălăria lui ciudată nu mă împăcăm. Pe atunci, puțin a lipsit să ne cunoaștem. Locuia pe una din ulicioarele de pe lângă cimitir, unde totdeauna mirosea dulceag, a mort proaspăt, într-o casă cu acoperiș țuguiat. Pe înserate, se vântura de unul singur, îngândurat, prin centrul târgului. Își ridica ochii și zâmbea de câte ori trecea pe lângă statuia generalului Mantu. O găsea, fără îndoială, de prost gust. Mulți, vorbind despre el, îl luau în râs.

— Domnul Caba, mâzgăliciul.
— N-aș da pe el nici două cepe degerate.
— Umblă cu capul în nori.
— Visează cai verzi pe pereți.

Nu trecuse mult, și prăfuitul târg se obișnuise și cu tânărul pictor. Retras în coliba din apropierea cimitirului, Caba zugrăvea sărăcăcioase priveliști, picta copii mucoși, ochioși și zdrențăroși, creiona țărani flămânzi, desena milogi și măturători, spălătorese trase și palide, și ofticoase fete de stradă, stâlpi de cafenele și țigăncușe zvelte; în sfârșit, cam tot ce alcătuia scursura și drojdia orașului.

O dată s-a apucat și a schițat în cărbune niște țărani, presupuși a fi hoți de cai, pe care îi văzuse purtați în lanțuri pe străzi de către jandarmi chipeși. Polițiștii l-au ridicat noaptea de acasă, l-au dus într-un beci, l-au bătut măr, l-au stâlcit aproape, și i-au dat drumul cu povața:

— Să-ți vâri mințile-n cap. Așa ceva nu se fotografiază și nu se desenează.
— Am desenat ce-am văzut.
— Nu trebuie să desenezi tot ce vezi. Auzi?
— Aud, domnule. Aud, deși îmi vâjâie urechile.

Atunci mi-am dat pentru întâia oară seama că un artist, chiar dacă trăiește într-un târg janghinos și răpănos ca Rușii-de-Vede, vrea să ajungă să fie cunoscut. Caba era și el dornic de glorie, ținea să fie și el admirat. Din

aceste pricini își expunea din când în când lucrările în vitrina librăriei, unde vindea cărți de școală, tăblițe și condeie, creioane și penare prietenul meu mai în vârstă, nenea Papagal. Nimeni nu se oprea să le privească, nici măcar gunoierii ori haimanalele, și nimeni în tot orașul acela, în care bogații se numărau cu sutele, nu se gândea să i le cumpere. Zăceau acolo cu săptămânile. Le scorojea și le decolora soarele. Nenea Papagal îl chema pe Caba.

— Am nevoie de vitrină, pictorule, ne-au sosit mărfuri noi.

Caba își aduna cartoanele, le înväluia într-un jurnal, te ducea acasă. Se spunea că după ce le păstrează o vreme le rupe în bucăți și aprinde focul cu ele. Mai pe urmă, când au socotit că pictorului i-a ajuns cuțitul la os și i-a căzut nasul, negustorii și negustorașii rușani l-au chemat și i-au comandat firme. Caba nu s-a arătat om năzuros. Le-a primit. Pentru că

gură de om,

gură de câine

cere pâine.

Când a început să lucreze firme, rușinându-se poate, nu-și scria numele pe ele. După un timp însă, i s-o fi părut că totuși munca mâinilor lui nu trebuie să rămână anonimă. Semna firmele pe care le lucra, cu inițiale. A sfârșit prin a le iscăli cu numele întreg: Dimu Caba.

După ce în toamna lui 1916, scârbindu-mi-se și de oraș, și de orășeni, îl părăsisem, auzisem de la rușanii pe care-i întâlnisem întâmplător prin alte părți ale județului că pictorul de firme fusese lovit de o urâcioasă boală de ochi și că era pe cale să ajungă orb buștean. Știrea, pe care nu aveam cum să aflu dacă era sau nu adevărată, mă mohorâse. Să fi văzut o dată lumea cu frumusețile și cu minunățiile ei, cu de-alde jupân Mielu Gușă și cu de-alde jupân Moțatu, cu de-alde jupân Bănică Vurtejanu și cu de-alde domnul Stănică Paleacu, avocatul devenit acum stăpânul orașului, cu de-alde domnul Mitiță Bârcă și Colțan, cu de-alde nu mai știu cine și cu de-alde unchi-meu Tone, și apoi să n-o mai poți năzări nici măcar ca prin ceață, era, într-adevăr, o mare nenorocire, poate cea mai mare…

Acum umblam iarăși, ca odinioară, șontorog și lălâu prin târgul de pe Vedea și poate că multe alte întâmplări mai vechi sau mai noi mi s-ar mai fi vânturat prin cap dacă n-aș fi dat cu ochii de unul dintre foștii mei stăpâni, de jupân Mielu Gușă, chiar de jupân Mielu Gușă, căruia nu-i duceam câtuși

de puțin dorul. Sta, păcătosul, tolănit la soare pe banca de sub firma cioantă. Era tăbăcit rău de bătrânețe, și de mai mult de-o săptămână uitase să se radă. Barba i-o năpădiseră firele albe. Ochii îi adormiseră parcă și i se afundaseră în cap. Ajunsei în dreptul lui și-mi scosei pălăria.

— Bună ziua, jupân Mielule…

— Bună…

Își ridică spre mine privirile. Apoi și le lăsă repede. Nu semănăm a mușteriu. De văzut, parcă nu mă văzuse niciodată. Nu-i purtai pică pentru că nu mă recunoscuse. Mai ținuse la casă și la prăvălie și alte slugi vremelnice.

Îl părăsii de îndată și, bălăbănindu-mă de parcă aș fi fost beat, mă târâi mai departe prin zăpușeala după-amiezii. Ajunsei la librăria "Cartea și condeiul". Mă oprii. Cercetai vitrina, barem să descopăr cărți neștiute, noutăți. Nu găsii nimic vrednic de citit și nici măcar de răsfoit, îl întrebai pe un băiețandru care trândăvea în prag și căsca dacă-mi îngăduie să intru în prăvălie.

— Ce vrei să cumperi?

— Nimic.

— Atunci, poate vrei să cauți vechituri prin rafturi,

— Nici atât. Altceva aș dori: să schimb câteva cuvinte cu nenea Papagal, pe care nu l-am văzut cam de multișor.

Băiețandru cu mustață răsucită la vârfuri mă privi mirat, de parcă tocmai atunci aș fi pogorât cu hârzobul din cer.

— Dar pe ce lume trăiești dumneata?

— Pe lumea asta. Cel puțin așa cred.

— Și vrei să vorbești cu nen-tău Papagal?

— De ce să nu vreau? Altădată am vorbit ceasuri întregi cu el.

— În acest caz, scumpule, întâi trebuie să aștepți până ți-or crește aripi. Pe urmă să-ți dai osteneala să zbori până la poarta raiului.

Zicând acestea, băiețandrul se uită la mine. Se minună că nu mă supăr?

Soarele după-amiezii îneca orașul în lumină. Mă gâtuia zăpușeala. Pe lângă zidul librăriei "Cartea și condeiul" mișunau furnici. Erau niște furnici mari, negre, lucioase.

— Când a murit nenea Papagal?

— De mult. În timpul războiului. În chiar ziua când au venit nemții dinspre Olt și-au ocupat orașul…

— De moarte bună a murit?

— Împușcat.

Plecai. Mă plimbai. Nu știui cum trece timpul. Dar timpul trecu. Seara căzu fumurie peste oraș, mă privi în ochi și-mi surâse. Până să apuc eu să-i răspund, se puse pe treabă. Suflând cu grăbire printre buze, alungă amurgul și îi luă locul. Cum altceva mai bun de făcut nu aveam, îi luai seama. Era o seară caldă și apăsătoare, înstelată și străvezie.

De unde vine seara,
cu întunericul ei străveziu,
vestind groasa smoală a nopții?
Poate că vine,
ca și vântul,
de dincolo de marginile pământului
Poale că vine mai de aproape,
din câmpuri.
Poate că vine
din pădurea de peste râu,
ca o ciudată pasăre
cu mii și mii de aripi.
Poate că vine de pretutindeni
și de nicăieri.
Poate că vine de acolo
de unde vine moartea…

Buzele cu care rostii încet această litanie, umflate și crăpate, se lipiră una de alta și nu mă mai ascultară. Nu mai voiră să șoptească niciun cuvânt… Mă apucai iarăși să hoinăresc. Strecurându-mă pe lângă garduri acoperite de frunziș ori de zorele, dincolo de care se aflau grădini cu miros ascuțit de busuioc, trecui din uliță în uliță și ajunsei la grădina publică. Aci, mă plimbai ostenit mort pe sub copacii drepți, groși și înalți până se aprinseră luminile mărunte și rare ale felinarelor. Văzduhul fumuriu și plin de umbre sta neclintit. Căldura rămăsese tot înăbușitoare. Râvnii să mă așez pe o bancă, să-mi trag sufletul, să-mi scot gheata care mă strângea și mă rodea. Mi-o luaseră mulți alții înainte. Pe bănci nu se afla niciun locșor gol. De atâta umblet, oasele îmi intraseră unul într-altul și mă dureau. Dorii cu ardoare să mă întind undeva, să mă odihnesc, să se usuce sudoarea care-mi năclăise trupul, să mai prind puteri. Dar unde? Pe iarba dintre copaci nu era

îngăduit nici să calci, nici să te așezi. Vardiștii îmbrăcați în cafeniu vegheau ca legea să fie respectată. Moleșit și zăpăcit cum eram, nu doream decât atât: să mă întind în iarbă, să trândăvesc un timp, pe urmă să mă ridic și să plec încotro m-or purta pașii. Grădina publică din Rușii-de-Vede nu avea niciun boschet în care, ferindu-mă de ochii ascuțiți ai vardiștilor, să mă aciuiez. Numai copaci înalți și drepți avea, iar copacii își înălțau nepăsători vârfurile mlădioase în aerul cald, vâscos și apăsător de seară.

Nu știu cum se făcu, dar dintr-o dată parcă mă apucă strechea. Nu-mi mai plăcură umbrele parcului. Nici puțina lui răcoare nu-mi mai plăcu.

Plin și îngreunat de sila mâzgoasă pe care mi-o arunca în cârcă cu nedorit belșug sleiala trupului, bălăbănindu-mă și ținându-mă de garduri, mă reîntorsei în târgul pleoștit peste care acum devenise stăpână deplină înstelata noapte. Mă strecurai iarăși, cu gândurile vraiște, pe lângă fereastra birtului economic al unchiului Tone. Nu-i mai purtam nicio supărare birtașului. Mă înjurase. Aruncase cu halba în mine. Amândouă aceste fapte erau adevărate. Însă unchi-meu mă înjurase pe mine, fiindcă se săturase tot înjurându-și zadarnic nenorocul. Nu mie vrusese să-mi spargă capul cu halba, ci ghinionului, care, de o viață, se ținuse scai de capul lui. Bietul unchi-meu! Dacă mi-ar fi stat în puteri l-aș fi încărcat cu aur și cu fericire.

Pașii mi se opriră. Mă sprijinii de zid și, fără să vreau, aruncai o privire înăuntru. O zării la tejghea pe vară-mea Nigrita. Acum avea obrazul vesel și mai frumos ca oricând. Se schimbase macazul! Birtul economic era aproape plin. Mușteriii gălăgioși mâncau și beau. Într-un colț, doi lăutari tuciurii scârțâiau viori. Al treilea îngâna:

Baba mea are măsele,
sele, sele, sele…
Fără șapte n-are opt,
opt, opt, opt…

Vară-mea Nigrita mă văzu. Îmi făcu semn să intru. Mă înviorai. Mă prefăcui că mă bucur. Peste o clipă mă pomenii că mă bucur de-a binelea.

În birt — fum! Fum acru! Miros de mititei! Miros de friptură de vacă și de friptură de porc! Miros de ciorbă de varză! Miros de pâine proaspătă! Miros de țuică, de vin, de bere, de secărică! Auzii grătarul sfârâind ademenitor în bucătărie. Mă ținui tare, ca să nu amețesc și să cad de-a berbeleacul.

— Darie, treci dincolo. O să aibe Vastea grijă de tine.

— Dar iubitul meu unchi?

— Tata? A băut și-a-ntins-o la Chiriachița.

Nu știam cine e Chiriachița. Îi auzeam pentru întâia oară numele. Zorit cum eram, n-avusei timp s-o întreb pe vară-mea ca să aflu. Zisei:

— Dacă se-ntoarce și mă găsește la bucătărie, iese iarăși scandal.

— Când se duce la Chiriachița întârzie. Totuși, mănâncă repede și pleacă prin curte.

— Mulțumesc. Ai rămas tot cum te știam. Bună.

Îmi zâmbi. Zâmbetul ei mă satură pe jumătate.

— Sângele apă nu se face, dadă Nigrita.

— Uneori se face, Darie, apă sălcie se face uneori.

Puțina bucurie care-mi licărise în inimă se stinse. Nu-mi plăcea să trăiesc din pomana oamenilor, chiar dacă oamenii care mă miluiau îmi erau neamuri. Îmi stăpânii greața care mă podidise, urcai câteva trepte și pătrunsei, ca un câine plouat, în bucătărie. Acolo se aflau în plină treabă vară-mea Vastea și o femeie bătrână, groasă, pe care n-o mai văzusem. Întorcea, când pe o parte, când pe alta, mititeii și hălcile de carne puse la fript. Înțelesei că e grataragioaica. Vară-mea Vastea, care și ea se temea de unchiul Tone, luă la repezeală dintr-o tigaie care sfârâia o bucată mare de peste prăjit și o înfășură într-un jurnal. Mi-o întinse. Îmi mai dădu și un codru voinic de pâine neagră. Înainte de a apuca să-mi rostesc mulțumirea, vară-mea mă rugă:

— Du-te, Darie. Dacă te prinde tata cu mâncarea la tine, ți-o ia. Iar pe mine… Pe mine mă omoară.

Mă simții umilit și înjosit. Nu era nimic de capul meu. Avea oricine dreptul să se uite la mine ca la un netrebnic. Cu aprigă ură îmi urâi trupul schilav și scălâmb, care ostenea lesne și-mi cerea cu stăruință să-l hrănesc și să-l păstrez, mai departe, viu. De ce eram oare osândit să rămân mereu robul cărnii mele, robul măruntaielor mele dezgustătoare, robul oaselor mele cu puțină măduvă?

Dacă aș fi izbutit să mă lepăd de trup
ca de o covârșitoare și inutilă povară
și totuși
să trăiesc,
să trăiesc!

Să fiu umbră,
dar să văd,
să aud.
Umbră să țiu,
dar să gândesc.
Și glas de tunet să am,
glas de vioară să am…

Murmurând și alte cuvinte, care nu mai aveau înțeles și care nu se mai legau între ele, ieșii în stradă cu pachetul unsuros și fierbinte în mână.

Străveziul înserării prelungi se destrămase și se topise. Peste oraș, peste câmpuri, peste lume, se lăsase, deplină și mângâietoare, noaptea. Tremurând încă, mă ghemuii în mine și, mergând pe lângă ziduri, o apucai spre gară. Când treceam prin apropierea câte unui felinar, băgam de seamă că umbra legată de picioarele mele mă urma cu credință. Nu era chip să scap de ea.

În cale, trecui târâș-grăpiș pe lângă cârciumi deschise, care duhneau a băutură de te trăsneau, și pe lângă cafenele luminate, în care se jucau concine și barbut pe bani gheață. Trecui și pe lângă o ispititoare ulicioară lăturalnică. Aici se sprijineau una de alta noile case cu fete ale târgului, dintre care cea mai vestită era aceea ținută de o bucovineancă groasă ca o putină, pe care o chema Aspazia Harnik.

Răvășit, tulburat și învălmășit, cu gura acră și cu sufletul și mai acru, ajunsei la gară. Sala de așteptare, aproape goală, era murdară și mirosea greu, a lignit. Îmi adusei aminte că sunt ostenit. Cămașa îmi era leoarcă de sudoare. Gheata din piciorul beteag mă strângea. O scosei și mă așezai pe o bancă. Mă podidi foamea și mă apucai să înghit hulpav mâncarea pe care mi-o aruncase ca unui milog vară-mea Vastea.

II

LA ORICE ORĂ DIN ZI SAU DIN noapte, de când mă știam hoinărind prin lume, găseam prin gări o sumedenie de oameni care așteptau. Unii așteptau un tren care întârzia. Alții — un tren care trebuia să se alcătuiască și să plece. Erau și destui cască-gură, care nu așteptau decât să se scurgă timpul. Se găseau și dintre aceia care așteptau doar să treacă noaptea. Nu greșeam atunci când credeam că pretutindeni se află oameni fără căpătâi pe care căderea întunericului îi sperie, pentru că nu aveam unde să-și dea puțină tihnă oaselor. Drepte sau nedrepte, dar așa erau rânduielile vieții, și nu eu singur aveam puterea să le schimb.

Pe când mă gândeam la aceste nimicuri și înfulecam la repezeală peștele prăjit și pâinea neagră, amăruie, auzii pe cineva spunându-mi:

— Poftă bună, băiete, poftă bună…

Nu luasem aminte nici când venise omul, nici când se aciuase alături de mine. Întorsei capul și-l privii. Era un unchiaș cu obraz blând, adus nițeluș de spate. Avea picioarele desculțe și purta aruncată pe spinare o flanelă de bumbac peticită. Ținea o traistă goală pe genunchi, legată la gură și prinsă de toiag. Umerii obrajilor îi erau uscați și ieșiți mult în afară. Sprâncenele și mustățile le avea stufoase și zburlite.

— Mulțumesc, nene.

— Fumezi?

— Ca un șarpe.

— Nu cumva ți se întâmplă să ai la dumneata o țigară de prisos?

Vorbirea unchiașului care mă luase cu “dumneata” îmi plăcu. Mă căutai prin buzunare. Scosei pachetul, în care țigările nu se isprăviseră încă, și i-l întinsei. Darului sărac îi adăugai un zâmbet.

— Să te țină Dumnezeu! N-am mai tras fum de tutun de ieri.

Scoase de la brâu cremenea, amnarul și iasca și scăpără. Aprinse țigara, își puse uneltele la loc și se apucă să fumeze cu sete. Trăgea fumul adânc în piept, îl ținea cât putea mai mult în plămâni și abia se îndura să-l arunce afară pe nări. După ce fumă până nu mai rămase nimic din chiștoc, unchiașul începu să-și treacă mâinile când pe un genunchi, când pe altul. Îi tremurau. Îmi zisei că nu de bătrânețe. Uneori îmi tremurau și mie.

Cunoșteam și prea cunoșteam pricina. Cu toată foamea care mă stăpânea, când începusem să vorbesc cu unchiașul nu ajunsesem să mănânc colțucul de pâine în întregime. Cât despre pește, abia îl înjumătățisem. Omul se uită stăruitor la fâșia de jurnal în care înfășurasem restul merindelor. Îi plescăiră buzele. Voia parcă să-mi mai spună ceva, și parcă nu cuteza. Ca să-l îndemn să-și ușureze sufletul, mă chinuii, îmi strâmbai fața și-i mai zâmbii o dată. Zise cu glas slab:

— Nu știi dumneata unde se află pe aici o cișmea? Mi s-a cam făcut sete.

Pricepui că întrebarea era pusă numai ca să ne aflăm în vorbă. Îi răspunsei:

— La capătul peronului, în dreapta. Dar apa ai după ce s-o bei?

— Nu prea. Câteodată însă — poate c-oi fi știind și dumneata, deși ești cam tinerel și n-ai avut când să le înveți pe toate — apa mai minte foamea, o mai amăgește.

— Știu. Am avut prilejul s-o aflu, însă mi-ar fi părut bine să nu-l fi avut.

Tăcui îmi păru rău că nu-mi ținusem gura. Tăcu și unchiașul. Pe peron, doi bețivi se răstiră unul la altul. Se suduiră. Pe urmă, în loc să se încaiere, cum mă așteptam, îi auzii râzând și-i văzui pupându-se pe mustăți.

Îi întinsei unchiașului tot ce-mi mai rămăsese din mâncare.

— Poftim. Eu… eu m-am săturat.

— Să trăiești, domnule! Să trăiești și să-ți dea Dumnezeu sănătate.

— Dacă s-o-ndura…

— De ce să nu se-ndure? Nu-l costă nimic.

— Numai puțină bunăvoință.

— Asta cam așa e, domnule. Puțină bunăvoință.

Trecu pe lângă noi un macagiu slinos și răpănos. Ne spuse bună seara. Îi răspunserăm. Dinspre oraș veni în trap domol o birjă goală și se opri în apropiere. Fluieră și apoi pufăi o locomotivă. În restaurantul gării chiui un chefliu.

— Mamăăă!… Mamăăă!… De ce m-ai născut tu pe mine, mamă… Că eu nu ți-am cerut să mă naști, mamăăă!…

Nu-i răspunse nimeni. Se lăsă tăcerea, o tăcere adâncă, chinuitoare. Cum nu aveam ce face, în vreme ce unchiașul de lângă mine clefăia, zgâii ochii la afișele colorate care împodobeau pereții sălii de așteptare. Pe unul scria:

PETRECEȚI-VĂ VARA LA SINAIA.

CAZINOU.

DANS.

Pe altul:

VENIȚI CU NOI LA MARE.

Afișul care chema oamenii cu parale la Sinaia înfățișa o priveliște cu munți și cu brazi și o vilă mândră, cu ferestrele larg deschise în soare. Cel care poftea aceiași oameni bogați la mare îmi arăta o plajă însorită, de pe care surâdeau două fetișcane oacheșe, în costume de baie. Al treilea afiș povățuia pe cei ce-l citeau să ia înainte de masă un aperitiv Martini. Mă gândii: Nu mi-ar strica Sinaia. Aer curat. Răcoare. Marea mi-ar prii. Mi-aș prăji trupul schilod la soare. Aș înota. Aș vântura nisipul cu mâinile. Și… poate… Poate că aș întâlni-o iarăși pe codana tătarului din Sorg, pe Uruma, pe minunata Uruma, pe ciudata Uruma…

Amintirea tinerei tătăroaice Uruma și a timpului petrecut pe țărmul Mării Negre, printre tătari, năvăli ca o vijelie asupra mea, mă înfășură, îmi umplu sufletul, iar inima mi-o arse și mi-o secă. Îmi veni să gem. Îmi mușcai fălcile, îmi adunai voința și izgonii totul cu cruzime. După ce-mi luai la trei-păzește amintirile, mă uitai cu jind în jur, să-mi agăț gândurile de altceva. Sub afișe, rezemați de zid, se aflau ciuciți câțiva soldați. Presupusei, după traistele doldora pe care le păstrau pe lângă ei, că se întorc la cazarmă din permisie. Dormeau toți somn adânc de pământ și de piatră, unul cu capul pe umărul celuilalt, făcând laolaltă o slinoasă grămadă cenușie. Pielea mi se încreți, și carnea mi se împietri. Prin bocancii scâlciați, cu boturile desfăcute, li se vedeau degetele groase și noduroase ale picioarelor. Moletierele păreau culese de prin gunoaie. Pantalonii erau boțiți, plini de petice. Tunicile lor erau atât de soioase, încât nici nu le mai puteai ghici culoarea pe care o avuseseră cândva. Unul din ceată, cu gura larg deschisă, prinse să sforăie. Nu trecu mult, și porniră să sforăie și ceilalți. Sforăind, căzură într-un somn și mai deplin. Rumânii de pe la țară — o știam din trăite și din văzute — dorm oricum: întinși pe lutul tare ca fierul, cu mâinile sub cap când e cald; zgribuliți și îndoiți covrig când e vremea rece. Somnul lor, chiar când se întâmplă să fie năpădit de vise, e somn adânc, pentru că adâncă e istovirea trupului lor.

Unchiașul — pe care, furat de gânduri, îl și uitasem, uita-l-ar moartea — tot mai clefăia lângă mine. Vrând să se mintă, să i se pară că mănâncă mult

și se satură, înainte de a înghiți dumicatul îl mesteca îndelung în gură. Clefăitul fălcilor lui începuse să mă scoată din sărite. Mă gândii că ar fi potrivit să mi ridic și să plec, ca, să nu apuc să-i spun cumva o vorbă urâtă, însă tocmai atunci fălcile îi osteniră de atâta mestecat, înghiți ultimul dumicat și-mi spuse mulțumit:

— Ei, domnule, acum știu și eu că am, cât de cât, după ce bea apă.

— Dacă aș fi avut de unde, ți-aș fi dat mai mult.

— Când un sărac îți dă bucățica de la gură, e ca și cum ți-ar fi dat sufletul.

Faptul că mă mai odihnisem și că-mi potolisem și foamea nu mă liniști. Se iscă și crescu în mine o acreală mucedă, care mă întunecă și mă înveninà. Mă auzii vorbind:

— Ți-aș da și sufletul, unchiașule. Bucuros ți l-aș da. Tot nu-mi mai trebuie.

Bătrânelul își înfipse privirile în ochii mei. Zise poruncitor:

— Să nu mai spui niciodată vorbele astea!

Poate o să le mai spun.

— Dar ce? Ți s-a urât cu viața?

— Mi s-a cam urât.

Se sculă sprinten ca un flăcău și se așeză drept în fața mea. Puse mâna pe toiag. Mi-1arătă.

— Dumitale… Dumitale ți-ar trebui o ciomăgeală zdravănă. Om tânăr! Om tânăr, și să spui că ți s-a urât cu viața! Da, da… Dumitale ți-ar trebui o ciomăgeală zdravănă!

— Crezi, într-adevăr, că mi-ar folosi la ceva?

— Păi… Nu știi? Bătaia e ruptă din rai. Dumitale… Dumitale ciomăgeala ți-ar scoate gărgăunii din cap.

Nu-i luai în seamă amenințarea. ÎI întrebai:

— Pleci undeva cu trenul?

— Cu trenul? Cum o să plec cu trenul, domnule? Dar ce? Picioarele pentru ce mi le-a lăsat Dumnezeu?

Râsei. Râse și unchiașul. Se așeză iarăși pe bancă. Mirosul de lignit ne înțepă nările.

— Când s-o crăpa de ziuă o să-mi iau picioarele la spinare și-o să plec pe lângă linie. Și-o să merg, taică, o să merg, până ce-o să ajung la Parepa.

— Ești din Parepa?

— D-apoi de unde-ai vrea să fiu?

— Și ce te-a adus la oraș? Un necaz? O judecată?

— Nu, domnule. M-a ferit sfântul! M-a ferit și de necazuri, m-a ferit și de judecăți. Nu sunt cârcotaș de felul meu. De când am venit pe lume nu m-am încăierat cu nimeni.

— Atunci, ai venit de la Parepa ca să te plimbi, să vezi orașul…

— De plimbare, cum spui dumneata, nu-mi arde. Iar pentru oraș nu m-aș fi ostenit. Îl cunosc ca-n palmă. Dacă vrei să știi, domnule, atunci află că eu am venit la Rușii-de-Vede ca să-l văd pe fecioru-meu.

— Ai un fecior?

— Am. Unul singur. Să mi-l țină Dumnezeu. Unul singur am și trăiește aici de când s-a isprăvit războiul.

— Negustor?

— Aș! Ce negustor? Avocat, domnule! Avocat mare. Poate c-oi fi auzit și dumneata de dumnealui.

— Poate. Dacă mi-ai spune cum îl cheamă…

— Olimpie Chelu.

— Olimpie Chelu!… Domnul avocat Olimpie Chelu e feciorul dumitale?

Se răsuci spre mine. Cu glas aspru, care iarăși căuta ceartă, îmi răspunse:

— De ce n-ar fi? Ai putea să-mi spui dumneata mie de ce n-ar fi?

— M-am mirat, pentru că avocatul Olimpie Chelu nu mai are nimic țărănesc în el. Seamănă cu un boier adevărat. Dar ce spun eu boier adevărat? Parcă ar fi os domnesc.

— Va să zică îl cunoști?

— Cine nu-l cunoaște?! Îl cunoaște toată lumea ca pe-un dulău, scurt de coadă.

Se bucură. Ochii i se luminară și mai mult. O dată cu ochii i se lumină și fața uscată, încrețită, pământie.

— Grozav avocat, domnule, grozav avocat! Și, cum spui și dumneata, nu mai seamănă de loc a țăran. Ca avocat, n-are pereche în oraș. Poate că n-are pereche în toată țara.

— N-are. Fără îndoială că n-are, cu toate că e cam tinerel.

Nu-l cunoșteam pe Olimpie Chelu și nici măcar nu auzisem vorbindu-se despre el. Mințisem ca să-l bucur pe unchiaș. Uneori, spunând adevărul faci un om să sufere. Alteori poți să-l fericești c-o minciună nevinovată.

Unchiașu din Parepa se hrăni îndelung cu bucuria lui. Pe urmă zise cu gura plină:

— Și ce de mai parale câștigă! Are, domnule, parale, că nici nu mai știe ce să facă cu ele. Ca să nu prindă cocleală, le vântură din când în când cu lopata.

— Și dumitale nu-ți dă?

Tatăl avocatului Olimpie Chelu nu se aștepta la întrebare. Tresări. Apoi se vârî în mine și-mi răspunse răstit:

— De ce să-mi dea mie fiu-meu parale? A? De ce să-mi dea, mă? Nu-mi dă. Și bine face că nu-mi dă. Nu-mi dă pentru că n-are de ce să-mi dea. Banii sunt ai lui, nu ai mei. Și dacă sunt ai lui, trebuie să și-i păstreze și să-i înmulțească.

Văzu că rămân nedumirit și nemulțumit de explicații. Înghiți în sec. Oftă. Și după ce înghiți în sec și oftă, zise moale:

— Poate că mi-ar fi, dat. Poate că mi-ar fi dat măcar pentru tutun și pentru drum, dar…

— De ce?

— Se teme de cucoană, de nevastă. Se teme ca de foc să n-o supere.

— Acum înțeleg. Dacă nu-l lasă cucoana, înțeleg.

Între timp mi se uscase gura. Peștele pe care-l mâncasem îmi ardea măruntaiele. Îmi aprinsei o țigară, îi mai dădui și unchiașului una. Fumarăm și tăcurăm. După ce fumarăm țigările, zisei într-o doară:

— Te pomenești că nici nu ți-ai văzut feciorul!

— De văzut, l-am văzut. Că altfel nu mă-ntorceam eu acasă. L-am văzut la poartă.

— De ce la poartă?

— Acum, că ne cunoaștem de un ceas și mai bine, pot să-ți spun totul, ca la popă, la spovedanie. În casa lui fecioru-meu, eu unul n-aș intra nici picat cu ceară.

— Tot din pricina cucoanei?

— D-apoi dintr-a cui? În casa lui fecioru-meu cântă, cum se zice, găina. Cu ani în urmă, i-am călcat o dată pragul. Cucoana dumnealui, cum m-a văzut, s-a-ntunecat la chip și-a sărit cu gura la mine. Zicea că miros a oaie și că i-am adus purici în casă.

— Poate că miroseai…

— Eu nu. Cojocul mirosea. Și iacă mirosea cojocul, ce vină aveam eu? Toate cojoacele miros a oaie. Cât despre purici… Purici n-aveam. Era iarnă, și puricii, iarna, nu se prea prăsesc.

— Și dumneata vii des la oraș să-ți vezi feciorul?

— Destul de des. Alt copil nu mai am. Mă apucă din când în când dorul de el. Două poște și jumătate, de la Parepa până la Ruși, nu sunt cine știe ce. Merg două zile. Merg cam încet, că nu prea mă mai țin puterile. Ajung la oraș. Dau ocol casei băiatului. Mă reazăm de gard. Aștept. Îi văd cum pleacă. Uneori aștept să-l văd și când se întoarce de la judecătorie. Grozav avocat fiu-meu, domnule! Pleacă la judecătorie cu o landră întreagă de împricinați după el. Se întoarce acasă cu altă landră. Îi poftește în casă, în salon, că are casă încăpătoare, cu salon. Stă cu ei de vorbă îi descoase. Îi vrăjește. Se tocmește. Îi ușurează de gologănași. Înainte de a intra în casă, trece pe lângă mine. Îi zic și eu: “Bună ziua, domnule Olimpie!” “Bună ziua, moșule”, îmi răspunde.

— Nu se oprește să stea de vorbă cu dumneata?

— Dacă s-ar opri, l-ar vedea cucoană-sa pe fereastră și l-ar certa.

— Crezi că face bine?

— Bine. Cum nu se poate mai bine. Pentru că, vezi dumneata, acum el nu mai trăiește în casă cu mine. Trăiește cu nevastă-sa. De ce să aibă fiu-meu ceartă în casă din pricina mea?

Unchiașul avea mâncărici la lingurică.

— Așa să știi dumneata, domnule! Mi-e dor de fecior? Vin și-l văd. Mi-astâmpăr dorul? Mă-ntorc la babă. Să știi, domnule, grozav avocat e feciorul meu! Dac-ăi avea vreodată un proces, la dumnealui să te duci. Chiar dacă omori om, Olimpie Chelu te scapă. Dar ce zic eu te scapă? Te scoate basma curată. De furtișaguri nici nu mai pomenesc. El e și tata pungașilor, și tata hoților. Cu gurița lui de aur, îi izbăvește de rele. Să nu-l uiți, domnule. Olimpie Chelu îl cheamă. Are casă mare, cu grădină, pe Calea Dunării. Ți-o arată și-un copil mic, Antofie Carp Chelu îmi zice lumea.

— N-o să-l uit nici pe feciorul dumitale, n-o să te uit nici pe dumneata, moș Antofie.

— Mulțumesc… O țigară mai ai?

Îl mai miluii cu o țigară. O fumă.

— Și să-ți mai spun ceva, domnule. Acum fecioru-meu s-a apucat și de politică. S-a legat frate de cruce cu unul Mitiță Bârcă. Vei fi auzit dumneata și de dumnealui. E unul chior. Mai mare peste ei e Stănică Paleacu, tot de-aici, din Ruși. Poate că ai auzit dumneata și de Stănică Paleacu…

— Am auzit.

— S-ar fi putut să n-auzi?! Nu s-ar fi putut! Paleacu e șef de județ. Pe domnii care se îndeletnicesc cu politica îi cunoaște toată lumea. Bine de ei! Ferice de ei! Ajung deputați. Unii, care sunt mai șmecheri și au și noroc mai mare, ajung chiar miniștri.

— La dumneata, la Parepa, oamenii fac politică?

— Popii. Învățătorii. Mai fac și cârciumarii. Și misiții de grâne. La alegeri se încaieră între ei ca dracii.

— Ferice de ei…

Antofie Carp Chelu nu zâmbi. Dete din cap,

— Degeaba glumești. Când ajunge unul la putere fură ca-n codru. Se pricopsește. Toată lumea e a lui.

Avea dreptate. Acum toată lumea era a politicienilor. Izbutea cine da mai bine din gură, cine era mai viclean și mai lipsit de cinste.

— Poate și feciorul dumitale o să ajungă ministru…

— Cine? Olimpie al meu? De ce nu?!

— Ai cheltuit mulți bani cu băiatul până l-ai văzut avocat?

— Mulți! Tot ce-am câștigat muncind pe două moșii. Opt ani liceul… Patru ani universitatea…

— Și… nevasta lui, cucoana lui vreau să zic, cel puțin e fată de neam bun?

— Este. Fata lui Zincă, acela cu magazinul de fierărie din gura târgului. Singură la părinți. Când moare Zincă, fecioru-meu și nevastă-sa moștenesc tot.

Îmi adusei aminte de domnișoara Zincă. Era micuță, negricioasă, cu mustăți și cu un gheb de toată frumusețea între umeri. Răutatea din mine ieși la iveală. Zisei:

— O știu pe fata lui Zincă. Poartă mustăți. Are și cocoașă.

Unchiașul se înfipse în mine:

— Adevărat. Are mustăți. Are și cocoașă. Și ce dacă are mustăți? Și ce dacă are cocoașă? Mustățile o prind, că e cam oacheșă, iar cocoașa… cocoașa, băiete, i-a umplut-o taică-său cu aur. Că dacă fecioru-meu lua una frumoasă, cu ce se alegea? Frumusețea se ofilește și trece. Pe câtă vreme banul…

— Acum, nene, sunt încredințat că feciorul dumitale ajunge ministru.

— Apoi de ce să n-ajungă? Cocoașa… Cocoașa aduce noroc.

— Noroc mare aduce cocoașa…

Mi se făcu dintr-o dată sete. Aș fi băut o gârlă întreagă. Aș fi băut întregul văzduh, cu stele cu tot. Îmi vârâi piciorul beteag în gheată. Strânsei șiretul. Mă ridicai să plec.

— Noapte bună, unchiașule, și… drum bun până la Parepa.

— Cum? Pleci?

— Mă duc să-mi caut un loc mai bun de dormit

ÎI văzui că se scarpină după ceafa. Apoi, cu voce tărăgănată, îmi spuse:

— Mi-ar fi prins bine dacă mi-ai fi dat doi-trei lei. Pentru pâine și pentru un pac de tutun. Până la Parepa drumul e lung, domnule. Două zile cu piciorul.

Îmi erau destul de goale buzunarele. Îi întinsei o hârtie mototolită de cinci lei.

— Mulțumesc. Și… să-ți ajute Dumnezeu.

După ce mă depărtai, îmi strigă:

— Nu uita. Dacă ai cumva un proces, du-te la fiu-meu, la avocatul Olimpie Chelu. Locuiește pe Calea Dunării. Are firmă la poartă. Are casă mare. Ți-o arată și-un copil. El e tata spărgătorilor și-al hoților. Poți să omori și om. Te scoate basma curată…

Mă săturasem până-n gât de el. Nu-i răspunsei. Intrai în restaurantul gării, îmi cumpărai țigări și chibrituri și băui o bere. Noaptea era tot caldă, tot apăsătoare. Și cum n-ar fi fost?! Vântul ostenise, ori poate se culcase undeva sub tufișuri, și adormise.

Dincolo de linia ferată, spre răsărit, se întindea crângul mărunt din preajma râului. Peste râu și peste crâng, prin străveziul nopții, se vedea ca o umbră uriașă străvechea pădure de sub satul Didești, care se afla sus, pe deal. Mă oprii o clipă și-i auzii ca prin vis freamătul adormitor. Plecai mai departe. Tot mergând, simții sub tălpi iarba sălbatică. Nările îmi fură izbite de mirosul ei aspru și sărat. Înălțai ochii. Cerul mi se păru mai înalt și mai senin ca oricând. Ajunsei lângă apă. Nisipul era moale ca făina. Mă aplecai și-l încercai cu mâna. Da, îmi spusei, da, este întocmai așa cum mi l-am închipuit, căldicel. O să dorm bine. O să dorm ca și cum m-aș culca pe o saltea de puf.

Ferindu-mă de tufișurile de iarbă săracă și ghimpoasă, care foiau de gușteri și de șopârle, de broaște-râioase și de cârcâieci, îmi mai târâi câtva timp pașii. Ocolii un pâlc de tufani și, cu mirare, dădui peste patru cai flocoși, cu piedici la picioare, care pășteau. Caii mă văzură. Nu se speriară de mine, însă se opriră din păscut și nechezară ușor. Un cârd de câini sări

asupra mea și începu să mă latre. Mă apărai cu geanta. Zării două căruțe cu coviltir în apropierea lor, un foc de vreascuri își fâlfâia domol aripile-i roșii. Lângă foc, țigani bărboși și lățoși și țigănci ochioase sporovăiau și trăgeau fum din lulele. Mă dusei spre ei. Câinii se țineau scai de mine. Continuai să mă apăr cu îndârjire de ei, iar șătrarilor le dădui bună seara pe țigănește. Îmi răspunseră. Și după ce-mi răspunseră, unul dintre ei mă întrebă:

— Ești de-ai noștri?

— Nu, nu sunt, dar dacă soarta ar fi vrut să fiu, aș fi fost bucuros.

Răspunsul meu le merse la inimă. Râseră. O țigancă zise:

— După cum vorbești și după cum arăți la față, ai putea să fii fără să te mai sinchisești de soartă.

Râsei și eu, arătându-mi dinții mari și lați, care semănau cu ai lor, și-i rugai să-mi facă loc. Îmi făcură. Le mulțumii și mă așezai pe vine lângă foc.

— Puradeii? Unde sunt puradeii?

— În căruțe. Dorm. Sunt osteniți.

Unul luă un vătrai. Stinse focul. Curăță vatra de jar și de cenușă. O pipăi.

— Fierbinte?

— Nu. Potrivită.

— Adu puii, Ilie.

— Și tu, Garofițo, vino cu daireaua.

Plecă un țigan. După el plecă o țigancă tinerică. Dincolo de căruțe auzii mormăit de urși. Ilie se întoarse târând după el doi pui de urs. Erau roșcovani și dolofani puii de urs. Mi se făcu milă de ei. Mi se schimonosi fără voie obrazul. Cel mai bărbos și mai lățos dintre șătrari mă întrebă:

— Ai ceva de zis, rumânico?

— Nu, n-am nimic de zis.

Garofița se întoarse și ea cu daireaua. Țiganul care mă întrebase dacă am ceva de spus apucă lanțurile și trase de ele. Puii de urs mormăiră. Îi atinse cu ciomagul, îi smuci. Lanțurile sunară. Puii de urs ajunseră deasupra vetrei încălzite. Vatra le frigea tălpile goale. Înnebuniți, ursuleții se năpustiră în lături. Ciomagul și lanțurile îi readuseră pe vatră. Garofița bătu daireaua cu degetele. Clopoțeii sunară sunete vesele.

Hai, diri-diri, ursule, ursule!
Joacă bine, ursule, ursule,
Joacă bine, măi Martine,
Că-ți dau pâine cu măsline.

Îi ciomăgiră, smuciră de lanțuri, le cântară și-i siliră să joace până se răci vatra. Nu le deteră pâine cu măsline. Nu le deteră nici măcar pâine goală. Nu de deteră nimic.

— Du-i la loc, Ilie.

Întrebai:

— Și… cam în cât timp învață ursuleții să joace?

— În câteva luni…

— Și pe urmă?

— Pe urmă joacă de cum văd ciomagul și aud sunând daireaua.

Își aprinseră iarăși lulelele.

— Noapte bună, le spusei, noapte bună.

— Mulțumim, rumânico.

După ce mă depărtai destul de mult de căruțele cu coviltir, de caii care pășteau cu piedici la picioare, de urșii cu belciuge de fier în nas și de cenușa focului șătrarilor ursari, mă oprii pe malul apei și îmi întocmii o pernă de nisip. Mă tolănii. Pusei geanta cu cărți și cu caiete lângă mine. Chemai somnul. Veni. Însă nu mă adormi cum aș fi dorit, de îndată, ci se apucă să-mi dea târcoale cu pași de vulpe. Era tot cum îl știam: ticălos. Nu voia să se lipească de mine. Se scălâmbăia. Scotea limba. Se îndepărta. Și iarăși se apropia și-mi da cu tifla. Întindeam mâinile după el să-l prind.

Dar poți să prinzi somnul cu mâinile?
Poți să prinzi vântul?
Poți să prinzi timpul?

Mă apucai să număr stelele. Și tot numărându-le, și pierzând șirul, și luând numărătoarea de la început, văzui ca prin ceață cum peste mine prinse să curgă, ca o adâncă apă neagră, noaptea proaspătă, catifelată, afinată. În sfârșit, adormii.

Se doarme bine pe nisip, la malul apei? Dacă nu știți, aflați de la mine că atunci când nu ești obișnuit cu patul pufos se doarme bine oriunde.

Fusesem prea ostenit ca să nu dorm adânc și îndelung. Spre ziuă mă trezi răcoarea apei și a pădurii de pe coastă. Mă scuturai cu îndărătnicie de nisipul lipicios, care mi se prinsese pe straie. Îmi spălai mâinile. Îmi spălai fața. Trecui podul peste râu. Dădui o raită prin pădure. Culesei și mâncai

mure dulci și răscoapte și porumbe acrișoare până mi se umflă burta. După aceea mă întorsei.

Acum râul sclipea în argintul înșelător al dimineții. Noaptea îl limpezise. Mă ademeni. Pogorâi malul. Mă dezbrăcai Îmi pitii straiele și încălțămintea sub pod. Mă aruncai în apa rece ca gheața. Înotând în susul râului, ajunsei într-un ascunziș în apropierea malului acoperit de sălcii pletoase. Aci văzui câteva vârșe. Mă dusei spre ele. Erau pline de pești. Mă uitai în dreapta, mă uitai în stânga. Țipenie! Umblai într-o vârșă. Alesei un crap mare. Îl apucai de cap și-l scosei. Pe ceilalți, mai mici, îi lăsai acolo. Crapul se zbătea. Rupsei o ramură de salcie și i-o trecui prin urechi. Mă întorsei sub pod. Îmi culesei straiele. Urcai malul. Mă uscai la soare și mă îmbrăcai. Crapul nu se mai zbătea. Îl luai și intrai în orașul năpădit de soarele dimineții. Negustorii își deschideau dughenile și magazinele. Stăpânii așezau mărfurile mai la îndemână pe tejghele. Băieții de prăvălie, cu șorțuri verzi, stropeau și măturau trotuarul. Câțiva negustori mă întrebară dacă nu vând crapul. Le răspunsei că nu. Ajunsei la birtul unchiului Tone. O văzui în prag pe vară-mea Vastea.

— Ți-am adus un crap.

— De ce? Puteai să-l vinzi!.

— Pentru mâncarea cu care m-ai miluit aseară.

Intrai în birt și-l lăsai pe tejghea. Vară-mea Vastea mă întrebă:

— Ce să-i spun tatei?

— Că l-am prins în râu și că i l-am adus în dar.

— Ești nebun, Darie. Nu trebuie.

— Ba trebuie. Nu vreau să-i fiu dator. Acum suntem chit.

Vară-mea Vastea luă crapul. Îl cântări în mâini. Îi plăcu. Îi zâmbii și-mi luai tălpășița.

Abia făcui câțiva pași, și-o întâlnii pe Zoie Popazu. Doamne! De când n-o mai văzusem? De aproape patru ani. După coadele de aur care-i atingeau șoldurile și după ochii ei mari și albaștri o cunoscui. Inima nu-mi spuse nimic, însă — teșmenita — se apucă să bată repede. Obrazul mi se aprinse ca focul. Simții că mi se moaie picioarele. Mă ținui bine, dar, ca să nu cad și să nu râdă trecătorii de mine, mă oprii și mă sprijinii de zidul unei dugheni. Îmi luai pearca de pe cap și o salutai.

— Bună ziua, îi spusei abia șoptit, bună ziua…

Mergea, cum o știam că merge, cu mintea dusă în altă parte. Nădăjduii că n-o să mă vadă, că n-o să mă audă. Mi se păru că intru și mă topesc în

pământ. Mă văzu. Mă auzi. Îmi răspunse:

— Bună ziua.

Îmi zâmbi cu zâmbet șters și adăugă:

— Tu…

— Da, eu…

— De când nu ne-am văzuți

— De patru ani… De aproape patru ani…

— Numai patru ani să fie de atunci?

— Patru. Patru sau aproape patru.

Tăcu. I se păru că timpul a trecut încet, încet de tot. Nările nasului cârn îi tremurară. Mie nu-mi tremurară nările, dar de tăcut tăcui și eu. Deși nu ne văzusem de atâta vreme, nu mai aveam ce să ne spunem. Socotii că și așa ne spusesem prea multe. Mă pregătii s-o salut încă o dată și să plec. O auzii îngânând:

— Ce înalt ai crescut! Înalt și drept. Ca un plop.

— Înalt, da…

Vrusei să adaug că atunci când merg, din pricina beteșugului, par strâmb, ba chiar că sunt strâmb de-a binelea, și că asemănarea cu plopul nu-și avea rostul. Îmi fu rușine. Rămăsei cu vorbele în gât. Mă stăpânii, și între timp îmi mai venii în fire. Mi se dezlegă de-a binelea limba.

— Și tu ai crescut, Zoie.

— Am mai crescut și eu, Darie, dar nu cât tine.

— Ai crescut destul. Fetele nu trebuie să fie prea înalte. Dacă sunt prea înalte seamănă cu stâlpii de telegraf.

Râse. Și, râzând, își mângâie sfârcurile coadelor de aur. Zâmbetul i se stinse. Spuse:

— Însă. Nici bondoacele…

— Nu ești bondoacă…

— Slavă Domnului! Am destule cusururi, dar bondoacă nu sunt.

Nu ghicii la ce cusururi se gândea. Poate spusese așa numai ca să spună ceva. Tăcerea se prăvăli din cerul senin și încremeni iarăși între noi. O clipă. Două. Trei. Abia acum observai că obrazul îi era galben și stropit cu pete cenușii. În același timp îmi dădui seama că Zoie avea pântecu-l mare, rotund, umflat peste măsură. Dropică? Nu. Nu putea fi vorba de dropică.

Purta o rochie ușoară, de vară. Se chinuia, ca să câștige vreme, să scrie ceva cu vârful pantofului pe trotuarul de cărămidă. Încercai să deslușesc ce vrea să scrie. Nu izbutii.

— Tu… Știi? Eu… eu… m-am măritat.

Mă uitai încă o dată la pântecul ei mare, rotund, umflat, gata să plesnească.

— Mi-am închipuit de cum am luat aminte că…

Nu-mi rostii gândul până la capăt. Înțelese. Șoptii:

— Când te-ai măritat?

— Mai demult. Cum se zice, am devenit femeie în toată puterea cuvântului. Am și născut o fetiță. Și… și… o să mai nasc una…

Mi se umplu gura de cenușă. Limba mi se aspri. Șuierai:

— Poate o să naști mai multe. Pari bună de prăsilă. Da, da. Pari chiar foarte bună de prăsilă. O duzină cred că ți-ar ajunge.

Vorbele mele colțoase o întristară. Nu ținu seamă.

— Poate. Pandele ține să câștigăm mulți copii. Îi sfârâie inima și după băieți. Zice că dacă nu-i nasc și băieți mă lasă. Mă lasă și… și se-nsoară cu alta. Când i se pare că nu-i fac pe plac, mă-njură de mă spurcă și-mi amintește că sunt pline drumurile de fete mai cevasilea ca mine Zice că numai să le cheme cu degetul, și aleargă la el droaie…

Va să zică Pandele te înjură.

— Mă înjură… Dar tu… de ce să nu mă-njure?

— Și-ți spune că te lasă.

Îmi spune. Și nu glumește de loc. Pandele nu glumește niciodată.

— Și tu rabzi să te-njure și să te amenințe?

— Rabd… Dar… tu., tu… de ce să nu rabd?

— Dar de ce rabzi? Nu înțeleg de ce rabzi.

— Rabd. Rabd pentru că îmi închipui că așa sunt toți bărbații.

Tăcurăm un timp. Pe urmă Zoie zise:

— Tu… știi ceva?

— Ce să știu?

— Dacă rămâi mai multă vreme în oraș, vino într-o zi pe la noi. Când vrei. Sunt toată ziulica acasă. Stau cu fetița. Tata… Tata nu mai trăiește. După ce-a rămas văduvă, mama nu mi-a mai dat pas. Nu și nu, să mă mărit, că nu se poate casă fără bărbat.

— De ce nu s-a măritat ea? Cred că e încă tânără. Nici n-are patruzeci de ani.

— Voia bărbat tânăr. Așa că m-a măritat pe mine.

— Nu cumva bărbatu-tău…

Zoie îngălbeni și mai mult. Buzele îi tremurară. Pleoapele începură să-i bată. I se umeziră ochii.

— Ai aflat ceva?

— N-am aflat nimic. Am picat în oraș ieri după masă.

— Tu… Pandele… Pandele trăiește cu noi amândouă. Cu mama se-ncurcase în ascuns încă de pe când trăia tata.

Nu-mi veni în minte niciun cuvânt. Ca să umplu vremea, îmi mușcai până la sânge buzele. Zoie crezu că nu auzisem ce-mi spusese. Zise:

— Da… Tu… Pandele trăiește cu noi, cu amândouă… Însă copii… Copii nu ține să aibe decât de la mine…

— Zoie!…

— La început mi-a fost greu. Acum… Acum nu-mi mai pasă. Știe tot orașul. O să-ți spun eu mai multe. Vino pe la noi.

— Ce să caut?

— Să-l cunoști și tu pe Pandele. S-o vezi și pe mama. Ai s-o recunoști numaidecât. Tot tânără. Tot frumoasă. Nu s-a schimbat de loc.

N-aveam de ce să mă amestec în viața ei. Ar fi trebuit să-i spun că-mi pare rău că am întâlnit-o. Mă pomenii dându-i sfaturi.

— Nu trebuia să te măriți. Să nu te fi pripit.

Fața galbenă i se îmbujoră. Buzele albe îi tremurară iarăși.

— Nu cumva vrei să-mi spui că ai fi venit tu să mă iei de nevastă? Aproape că n-a fost nimic între noi. Iar după ce-ai plecat din oraș nu mi-ai trimis prin nimeni nicio vorbă, nu mi-ai scris niciun cuvânt.

Glasul care-mi suna în urechi mi se păru amar. Amar și uscat. Cuvintele ei mi se înfipseră în carne ca niște cuie. Mă năpădi și mai mult tristețea. Mă frânsei.

— Nu, Zoie. Nu era vorba de mine. Nu pe mine trebuia să mă aștepți.

Tăcui. Tăcu și Zoie. În gară sosise trenul de București. Țigănuși desculți alergau din dugheană în dugheană. Strigau:

— Ziarele!… Ziarele… Crima din Campoduci… Crima din Campoduci!…

— Ziarele!… Atacuri banditești la Focșani…

— Ziarele!… Au sosit ziarele!… Bătaie la Cameră… Crima din Campoduci… Bătaie… Fioroasa crimă…

În urma vânzătorilor de ziare trecură birje încărcate cu oameni osteniți care-și petrecuseră noaptea în tren.

Cerul e albastru. Soarele pripește. Adie vânt. Din teii tineri cad, rar, frunzele îngălbenite de timpuriu. Când m-am încălțat, nu mi-am șters bine picioarele. Mi-au rămas fire de nisip lipite de piele. Acum firele de nisip lipite de piele mă rod, mă supără.

— Marna, zise Zoia, numai mama m-a silit să-l iau pe Pandele. Ea mi-a stricat și mi-a mâncat viața. Ea să-mi poarte păcatul.

Tăcu iarăși. Și iarăși se uită în pământ. Timpul se scurge lin, încet.

— Tu, mama nici nu mi-a îngăduit să mă bucur de tinerețe…

Nu prea înțeleg ce spune. Nici nu vreau să înțeleg. Ridic de două-trei ori din umăr. Spun prostește:

— Păcat. Mare păcat.

Zoie își micșoră și mai mult glasul. Și-l făcu ademenitor.

— Tu… Darie… Vino pe la noi… Vino când vrei. Nu-ți fie teamă de Pandele. Toată ziua stă la prăvălie. Cu mama. Vând. Negustoria merge. Se mai și odihnesc. Au acolo o odaie…

Îi retez vorbele:

— De ce să viu?

— Tu… Vreau să mai vorbim. Să mai schimb și eu un cuvânt c-un om. Tot cu Pandele… Tot cu mama… Tot cu fetița… Mi s-a acrit, tu… Uneori… Uneori, când nu mai pot îndura urâtul, îmi vine să mă urc în podul casei și să mă spânzur de-o grindă.

Are optsprezece ani neîmpliniți! Acasă o așteaptă un copil. Mai poartă unul în pântec. Și vrea să se spânzure! N-are decât. N-am poftă să-i tai frânghia. Dar nici să i-o ung cu săpun n-am poftă.

În cârciuma de peste drum, pe firma căreia scrie “La Druțu”, țărani desculți, cu capete de pământ ars, beau țuică. Ciocnesc cinzecile.

— Noroc!

Le dau pe gât. Unul s-a și amețit. Zbiară:

— Lăutarii!… Să vie să-mi cânte lăutarii…

Până să vie lăutarii să-i cânte — dac-or veni — își cântă singur:

Am un leu,
Am un leu
Și vreau să-l beu…

Fata circi umărului stă în. Prag. Se uită lung în strada plină de soare și de oameni. Nu caută pe nimeni. Nu așteaptă pe nimeni. Un câine jigărit se

întinde și se culcă lângă zid, la fereastră.

— Acum, iartă-mă. Am ieșit nepregătită, doi pași, pentru niște cumpărături mărunte. De unde era să bănui că am să te întâlnesc?! Mult timp n-am știut nimic de tine. Credeam că te-ai prăpădit. Astă-primăvară am aflat de la vară-ta Nigrita că ai umblat prin lumea largă. Vino pe la noi, tu .Vino să-mi spui și mie cum e lumea…

Acum mie îmi tremurau buzele.

— Am să viu. Spre seară. Dacă nu te stingheresc.

— Te aștept, tu… Dar să nu mă faci să te aștept degeaba. Pe vremuri… De câte ori m-ai făcut să te aștept degeaba! Te așteptam și te drăcuiam în gând. Și plângeam de mă prăpădeam, tu…

— Ar fi trebuit să uiți.

— Ar fi trebuit! Multe ar fi trebuit să uit și multe ar fi trebuit să fie altfel…

— Nu chiar atât de multe.

Plecă. O salutai și mă uitai după ea până trecu colțul. Ameții. Îmi veni să vomit. Mâncasem mure. Mă îndopasem cu porumbe crude. Băusem, pe când mă scăldam, apă din râu. Lăsai rușinea la o parte și mă așezai lângă zidul dughenii. Mă copleși căldura. O căldură umedă, lipicioasă, care izvora dinlăuntrul meu și care îmi ciuruia și-mi ardea pielea.

Neștiind ce să mai fac, îmi scosei pălăria și o pusei lângă mine, cu fundul în jos. O cocoșneață băcănită și ofilită care se întorcea de la piață cu papornița încărcată de carne se opri, deschise poșeta, scoase un ban de nichel și mi-l aruncă în pălărie. Așteptai să se depărteze. Îmi luai pălăria. Aruncai banul. Mă uitai cu sfială în toate părțile. Amețeala îmi mai trecu. Îmi mai trecu și greața, îmi adunai cioburile puterilor, care îmi mai rămăseseră și plecai, șchiopătând. Îmi pierdui numaidecât urma în mulțimea pestriță care forfotea pe stradă.

III

DACĂ STAM STRÂMB ȘI JUDECAM drept, se cuvenea să mărturisesc că de mulți ani nu eram nici sănătos, nici bolnav, nici fericit, nici nefericit. Nu eram nici măcar neliniștit de soarta care mă aștepta. Îmi amintii de urșii cu belciuge în nas care jucau după cum li se cânta în sunetul dairalei. Îmi păru rău că nu m-am născut urs. Nu trecu mult și îmi păru bine că am venit pe lume om și nu altceva. Îmi spusei că, la urma urmelor, viața putea fi trăită oricum, că merită să fie trăită chiar și la întâmplare. De ce mă hotărâsem totuși să mă apuc să învăț carte pe brânci și să trec niște nenorocite de examene atât de târziu? Băieții de vârsta mea erau în ajunul bacalaureatului ori chiar pe băncile facultăților. Iar cei care se hotărâseră să prindă meșteșug, ieșiseră de mult calfe. Motivul era simplu ca bună ziua. Oriunde mă duceam să caut de lucru, la orice poartă băteam, cum deschideam gura și spuneam ce vreau, eram întrebat:

— Ai patalama?

— N-am.

— Fără patalama… Om de serviciu… Dacă-ți convine…

— Bine, dar eu…

— Poți să fii doldora de carte. Dacă n-ai patalama la mână, degeaba!… Ori… stai… stai… Poate ai niscaiva rude la Ierusalim…

— Rude la Ierusalim n-am. Dar unchiul Vartolomeu Caian a ajuns episcop al Dunării de Jos, iar cât despre văru-meu Badea Daudescu — e-he-he, ce să vă mai spun? — e ditamai profesorul și ditamai senatorul! Cine e prieten cu Badea Daudescu i-a pus Dumnezeu mâna în cap…

— Strașnice rude! Un episcop! Un profesor care e și senator! De ce nu te duci dumneata să-ncerci la ei pentru o proptea?

— Nu-i cunosc la față.

Mă credeau palavragiu ori chiar scrintit de-a binelea.

Clătinau din cap.

— Îmi pare rău, băiatule. Mi se rupe inima de mila dumitale. Dar…

Plecam. Nu mă mai supăram nici că sunt luat peste picior, nici că sunt socotit, cam într-o ureche. Sau, dacă ajungeam să mă supăr, supărarea nu mi-o arătam în niciun fel. Bănuisem eu că, sărac și zăpăcit cum eram, nu-mi va fi ușor la școală. Cântărindu-le însă pe toate, îmi călcasem pe inimă și

mă înscrisesem să dau examene particulare la liceu, să trec măcar câteva clase, să capăt patalama la mână, să muncesc undeva muncă mai ușoară, să citesc, să citesc și iar să citesc, și să intru și eu cumva în rândul oamenilor. Ha-ha-ha! În rândul oamenilor! În rândul căror oameni? Pe pământ locuiau fel da fel de oameni. Sta în puterea mea să aleg? Poate sta. Dar poate nu sta.

— *Ține minte, Darie: ce ursitorile ți-au scris, pe fruntea ta stă scris.*

Pe dracu!… Aveam fruntea încrețită și zbârcită ca bătrânii. Nimic nu scria pe ea.

La Rușii-de-Vede, unde trăisem un timp înainte de război, se întemeiase, în urmă cu un an, un liceu mixt, cu profesori de strânsură, despre care se dusese vorba că ar fi destul de îngăduitori cu școlarii. Îmi părăsisem stăpânul din Turnu, mă dusesem la librăria lui Caracas, îmi cumpărasem dicționare și cărți de clasa întâi, mă pregătisem în grabă și plănuisem să-mi trec examenele la Rușii-de-Vede. Trimisesem o cerere cu poșta și primisem răspuns că am fost înscris.

Acum, în starea de istoveală și de aiureală în care mă aflam, căutam liceul, despre care aflasem că se adăpostea în clădirea unei foste școli primare, pe o ulicioară dosnică, la mai puțin de cincizeci de pași de statuia de bronz a generalului Mantu, care fusese cândva, înainte de a da ortul popii, una din gloriile politice ale târgului. Să tot fi arătat ceasurile opt când i-am dat de urmă. Clădirea, biata de ea, era veche, măruntă, dărăpănată, cu ferestre înguste, iar curtea — largă, strâmbă și prăfoasă, de-ți venea să-ți iei câmpii când o vedeai. Colac peste pupăză: canalul desfundat din ulicioară, așezat tocmai în fața intrării, te trăsnea cu mirosul lui urât. Umblătorile, lipite de calcanul unei case vecine, împrăștiau și ele duhoare. Câțiva tei bătrâni, cu ramuri chircite și scâlciate, se osteneau să umbrească o parte a curții care era plină de băieți și de fețe. Dar ce fel de băieți! Și ce fel de fete! Dacă n-ar fi lipsit ginerele, mireasa și lăutarii, te-ai fi crezut în plină nuntă.

Mă apropiasem de liceu cu nerăbdare și cu neliniște. Mă temusem că printre copilandrii pe care îi voi găsi acolo, deșirat și zbârcit cum eram, întocmai ca măgarul printre oi voi arăta. Și ce vedeam? Mulți dintre băieții care veniseră ca și mine să dea examene și să se pricopsească cu câte o patalama aveau mustața groasă ca vrabia. Unii erau bărbați în toată firea, trecuți de mult prin ciur și prin dârmon și chiar prin focul, noroaiele și mocirla războiului. Cât despre fete! Lângă ghindoace zgâite cu caș la gură și cu lindini în păr și lângă codane cu obrajii băcăniți și buzele vopsite întâia oară, se aflau destule care de mult s-ar fi cuvenit să fie neveste cu copii

legați de poale. Câțiva măgădani pletoși și mustăcioși îmbrăcați pe jumătate civil și pe cealaltă jumătate militărește, se tolăniseră pe lângă ziduri și se uitau ca mâțele în calendar prin cărțile vechi, adevărate terfeloage, răpănoase, pe care ți-era silă să le și vezi. Alții, ceva mai tinerei, se înghionteau, se îmbrânceau ori jucau leapșa. Doi, îndesați, mărunței, asemuindu-se unul cu altul ca două picături de apă, băteau cu picioarele o minge cât dovleacul.

Nu cunoscui pe nimeni în toată învălmășeala aceea și-mi păru bine că nici pe mine nu mă cunoscu careva. Așadar, nu arătam de loc măgarul între oi. Arătam cel mult ca un măgar printre alți măgari. Mă liniștii și nu mai regretai hotărârea pe care o luasem de a învăța carte oficială și de a trece câteva examene. Viața mi se păru dulce. Lumea, întreaga lume mi se păru nespus de frumoasă.

— *Ești schimbător ca vremea, Darie.*

— Sunt! Și ce poftești dumneata dacă sunt? Te superi pe vreme că e schimbătoare?

— *Nu.*

— Atunci, cu mine ce ai?

— *Tu nu ești vreme. Tu ești om, Darie. Și asta e altceva.*

— O fi.

Pe când căutam liceul, mi se mai năzărise că, prăjină cum eram, când vor afla ceilalți că m-am înfățișat să dau examen pentru clasa întâi mă vor arăta cu degetul și vor râde de mine până se vor prăpădi. Privind adunarea din curtea școlii, mă scuturai lesne și de această șubredă teamă. După cărțile pe care le răsfoiau unii sau alții și după părerile pe care le schimbau între ei, îmi dădui numai decât seama că erau mulți chiar mai în vârstă decât mine care veniseră să dea examen tot de clasa întâi. Spus în puține cuvinte, erau cu toții, sau aproape cu toții, flăcăi ungurești, de târg, și băieți neisprăviți de pe la țară care năzuiau să ajungă telefoniști pe la primării, notari, secretari comunali, contabili, țârcovnici de biserici sau dracul mai știe ce.

Să ajung și eu a fi în rândul oamenilor! Acesta era rândul oamenilor pe care îl căutasem. Acesta, și nu altul. Vrusei să râd ca prostul, de unul singur. Nu râsei. Nu râsei pentru că nu avui destul curaj să privesc adevărul întreg în față.

După câte apucasem să aflu încă de pe când trăiam la Turnu, liceul acesta fusese întemeiat în urma străduințelor pe care orășenii le făcuseră pe lângă vestitul avocat Stănică Paleacu, deputatul și, într-un fel, stăpânul

atotputernic al târgului, iar în bună parte chiar al județului. Rușanilor și locuitorilor din satele apropiate li se împlinise visul. Aveau la îndemână liceul dorit și-și trimiseseră fetele și băieții să dea examene, să-și caute norocul, să încerce fiecare marea cu degetul. De fapt, o patalama la mână, care dovedea negru pe alb că ai absolvit o clasă, două de liceu, nu însemna mare lucru. Mi se răcori capul. Începui să judec cinstit. Da. O patalama nu însemna mare lucru, dar patalamaua prețuia totuși mai mult decât nimic. Înarmat cu ea, puteai să capeți chiar o slujbă de copist sau de arhivar la o judecătorie de pace. Lefurile erau mici, dar dacă nu-ți lipseau iscusința și viclenia, te mai ajutai eu picușurile. Cu patalama de patru clase ți se deschideau drumuri mai largi. Dacă mai urmai și o școală specială de câteva luni la Craiova, ajungeai să mănânci la Căile Ferate, ca impiegat, ca telegrafist, o pâine amară, dar în tot cazul o pâine, o pâine adevărată, cumpărată de la brutărie. Nu era de lepădat. Cu două-trei clase trecute în grabă, fetele găseau posturi de învățătoare suplinitoare pe la sate.

Mă trăsei într-un colț. Privii. Ascultai. Îmi adusei fără să vreau aminte de Zoie. Imaginea ei mă tulbură. Mă străduii s-o alung din minte. Burta ei mare, rotundă, umflată mă dezgustă. Mă dezgustă și obrazul ei pe care i-l știusem ca piersica dată în pârg și pe care acum i-l văzusem pocit și plin de pete mici, cenușii. Mă dezgustă chiar Pandele, Pandele Paleu, pe care încă nu-l văzusem. Mă dezgustă și faptul că Zoie își împărțea bărbatul cu maică-sa. Teleleica durdulie a târgului, pe care mi-o aminteam destul de bine. Viața!…

Tocmai când îmi era mai greu și când mă așteptam mai puțin ca oricând să fiu scos din singurătate, se apropie de mine un băiețandru mărunt și îndesat, cu ochelari groși prinși cu cârlige de sârmă pe după urechi.

— Ce clasă dai, vericule?

Mă gândii câteva clipe dacă se cade să-l las fără răspuns. Zisei cu gura pe jumătate:

— A-ntâia.

Îndesatul se bucură. Îi sclipiră ochii. Zâmbi.

— Îmi pare bine. Îmi pare bine, vericule. Pentru că și eu o dau tot pe-a-ntâia. Îmi dai voie? Mă cheamă Filipache… Filipache Arăpaș.

În loc să-mi întindă mâna, mișcă din umeri, și de sub haina cărămizie pe care o ținea pe spate îmi întinse un ciot bont. La vederea ciotului negricios, mă zburlii. Îi apucai totuși ciotul și i-l strânsei. Se grăbi să mă lămurească:

— Dreapta, cum vezi, e beteagă. De scris, scriu cu stânga.

Spunându-mi acestea, începu să râdă arătându-mi un șir de dinți albi și mărunți, de pisică.

— Dacă ești ciung de dreapta, de ce nu mi-ai întins stânga?

— Pentru surpriză. E figura mea. Când fac o nouă cunoștință, îi întind ciotul. Mulți se miră.

— Ar trebui să te lași păgubaș.

— De ce?

— Nu știu. Dar cred că nu stă frumos,

Nu mai râse. Tăcu un timp. Pe urmă zise:

— Hai să ne plimbăm prin curte, să vorbim și să ne cunoaștem.

Începurăm să măsurăm curtea cu pași mari. El — ciung. Eu — șchiop. Nici că se putea pereche mai potrivită! Câțiva se uitară lung în urma noastră, ne arătară cu degetul și râseră. Ne simțirăm amândoi prost, însă ne prefăcurăm că nu ne sinchisim.

Noua mea cunoștință nu-mi luă în seamă beteșugul, sau cel puțin așa mi se păru. Se opri, mă privi în ochi și mă întrebă:

— Mă, spune drept, tu ai învățat ceva în vederea examenului?

— Nu mare lucru.

— Nu vrei să-mi spui. Nu vrei să fii sincer.

— Să zicem c-ar fi chiar așa Dar pentru ce te ostenești să mă întrebi?

— Aș vrea să te rog ceva.

Mă umflai în pene. Îl măsurai de sus. Îl minții

— Roagă-mă. Îmi place să fiu rugat. Nici nu-ți închipui cât de mult îmi place să fiu rugat. Înseamnă că sunt cineva.

— Lasă prostiile. Eu unul aș vrea să te rog să mă lași să stau în bancă lângă tine. Astăzi, m-am uitat pe afiș, avem examen la limba română. Mă cam doare capul și nu prea mă simt în stare de nicio ispravă. Am tras un chef az-noapte cu niște papugii. În Țigănie. Și… Și m-am cam afumat.

— Cel puțin ai chefuit bine?

Strașnic! Ah! Ce fete dulci sunt țigăncușele! Ce fete dulci! Dar degeaba îți spun. Tu… tu n-ai habar ce fete dulci sunt țigăncușele.

— Da, într-adevăr, habar n-am.

Se vede că amintirea nopții stăruia în el cu deosebită putere, pentru că își linse buzele, surâse și adăugă:

— Țigăncușele m-au istovit, iar aburul băuturii nu mi s-a risipit încă din cap.

— Hai, spune-mi, n-o mai lungi atâta. Unde vrei să ajungi?

— Să mă lași să copiez după tine. Dacă mă lași, diseară tragem un chef împreună. Tot în Țigănie. Și… bineînțeles, pe socoteala mea. Mai am ceva părăluțe puse deoparte.

Nu-mi plăcea băutura, însă uneori beam de stingeam. Beam, ca să-mi adorm mintea, care mă chinuia, și pe urmă, o dată beat, să dorm dus. Îi răspunsei:

— Deocamdată nu-mi arde de chefuri, Filipache. Poate altă dată. Dar de stat, poți să stai lângă mine în bancă. Tot trebuie să stea cineva. Iar dacă vrei să copiezi, n-ai decât. Numai să ai grijă să nu te prindă profesorul. Te scoate din clasă și pierzi frumusețea de examen.

— Cum o să mă prindă? Mă vericule, cum o să mă prindă? Nu întorc capul spre tine. Mi-arunc numai ochii pe teza ta.

Ciungul mă câștigă. Fu, în toată viermuiala aceea nesuferită, întâiul băiat care se apropie de mine deschis, ba chiar cu prietenie.

După îmbrăcăminte semăna și a țăran, și a orășan.

— De unde ești, Filipache?

— De-aici, din oraș. Dar tu?

— De pe valea Călmățuiului, de la Omida.

— Ai ceva rubedenii pe-aici?

Socotii că n-ar avea niciun rost să mă laud cu unchiul Tone.

— N-am nicio rudă.

— La cine-ai tras în gazdă?

— La nimeni. Până acum n-ara tras la nimeni.

Ciungul holbă ochii.

— Cum la nimeni? Unde-o să dormi? Unde-o să mănânci?

— Sunt ca pasările cerului, Filipache. Az-noapte am dormit la margine, lângă râu, pe nisip.

Poate că ne-am mai fi întins cine știe cât la pălăvrăgeală, însă auzirăm sunând clopoțelul, care ne chema în clasă. Ne luarăm după ceilalți și ne bulucirăm toți, ca oile, la intrare. Ne înghiontirăm. Ne călcarăm pe picioare. Ne mai și înjurarăm.

Găsirăm o bancă goală cam pe la mijlocul clasei. Vai de capul și de viața mea! Trecuseră ani și ani de când nu mai călcasem într-o școală. Privii îndelung sala. Se asemuia oarecum cu cea de la Omida, în care învățasem clasele primare Era lărguță și spoită proaspăt cu var. Dușumelele luceau și miroseau a gaz și a ulei rânced. Emoționat, nițeluș speriat, ciungul zise:

— Te rog să mă lași să copiez după tine, vericule, așa cum ne-am înțeles. Te cinstesc. Te duc la țigăncușe. Dacă nu-ți plac țigăncușele, te duc la…

Nu-l lăsai să spună unde m-ar mai duce. Îl liniștii:

— Să copiezi. N-am nimic împotrivă. Dar, cum ți-am mai spus, să bagi de seamă să nu te ia la ochi profesorul. Te scoate din examen.

Printre fetele de acolo îmi atrase atenția una cărnoasă, voinică, mai dichisită parcă decât celelalte.

Filipache văzu încotro îmi alunecaseră ochii. Zise:

— Te uiți la Valentina Bulgun!…

— Așa o cheamă?

— Da! Și află, vericule, că slujește la Aspazia Harnik, la…

Nu apucă să-și isprăvească fraza. Intră în clasă un profesor cu catalogul subsuoară. Era primul de la acest liceu pe care îl vedeam. Se duse la catedră. Ne ridicarăm în picioare, ca și cum ni s-ar fi poruncit s-o facem, și răcnirăm aproape toți într-un glas:

— Să trăiți, domnule profesor.

— Bună ziua, copii, bună ziua.

Nu prea eram noi copii, dar, în sfârșit, mergea. Mă apucai numaidecât, după vechiul meu obicei când vedeam pentru întâia oară un om cu care urma să am de-a face, să-l măsor și să-l cântăresc din ochi. Nu mă încălzi. Nici nu mă răci. La drept vorbind, părea un bărbat destul de măcinat de viață, cu toate că nu trecuse de treizeci de ani. Avea un nas neobișnuit de lung, asemănător ciocului de rață, și purta mustață subțire, neagră. Ochelarii îi stăteau strâmb pe nas. Îmbrăcămintea — mai mult decât modestă. Prin pletele-i slinoase și încurcate, care dacă ar fi avut glas s-ar fi plâns că nu cunosc pieptenele, îi răsăriseră de timpuriu și din belșug fire albe. Ajunse la catedră și se așeză tacticos, aproape bătrânește, pe scaun. Tăcut, își plimbă multă vreme privirile peste noi. După aceea tuși sec și își șterse gura cu batista. Mârâi:

— Hm! Hm! Hm! Ați venit să dați examen, nu? Să vă pricopsiți cu câte-o patalama, nu?

— Da, domnule profesor.

— Sunteți cam bătrâiori… Mulți dintre voi sunteți cam bătrâiori.

Pufnirăm în râs. Profesorul bătu cu degetul în catedră.

— *Silentium…*

Ne potolirăm și tăcurăm.

— Și voi, fetelor… Și voi sunteți cam bătrâioare.

Fetele nu se mirară de nepolitețea profesorului. Lăsară nasul în jos și se întristară. Noi, băieții, zâmbirăm. Cei mai în vârstă își mângâiară mustățile. Pentru ei fetele din clasă nu erau nici crude, nici coapte, ci tocmai bune de strâns în brațe.

— Bine! Bine! O să trecem peste asta. Dar chestiunea este… Chestiunea este dacă ați și învățat ceva! Cât de cât!

Acum, în clasă pogorî o tăcere apăsătoare. O sparse un glas gros, din fundul clasei, care spuse:

— Tobă! Suntem tobă de carte, domnule profesor.

— Să vedem, să vedem, zise profesorul. Dar cum te cheamă pe dumneata?

— Mătrăgună… Mătrăgună Iscru…

Profesorul privi atent flăcăul care se lăudase că e tobă de carte. Privindu-l, începu să se scarpine încet după ceafă. După ce se sătură de scărpinat, își pieptănă lațele cu degetele. Zise:

— Dumneata… Dumneata care zici că te numești Mătrăgună, ia ridică-te în picioare.

Toți câți ne aflam în clasă întoarserăm capetele. Flăcăul se ridică. Era unul dintre cei doi îndesați care se jucaseră mai înainte cu mingea în curte.

— Nu cumva te înrudești cu răposatul și regretatul profesor de istorie Amos Mătrăgună?

— Sunt fiul lui, domnule profesor.

— Parcă avea doi fii

— Doi, domnule profesor.

Se ridică în picioare și al doilea mărunțel și îndesat.

— Iată-mă! Sunt și eu aici. Și mă numesc Mătrăgună Drubat, domnule profesor.

— Bine. Stați jos. Stați jos și aflați că l-am iubit mult pe răposatul Amos Mătrăgună. L-am iubit și l-am stimat. Mi-a fost profesor. Bun profesor.

Profesorul o văzu și el pe fata voinică, se miră. O întrebă:

— Dar tu, Valentina, tu ce cauți aici?

— Am venit să dau și eu examen, domnule profesor.

Clasa râse. Râse și profesorul.

— Da… Da… Bine…

Filipache Arăpaș îmi șopti la ureche:

— Tu ai auzit ceva despre pletosul ăsta?

— N-am auzit. N-aveam cum. N-am mai fost pe aici de patru ani. Și pe vremea aceea nu era liceu în oraș. Era numai o școală de meserii.

— Mă mir. Turtulă e cunoscut în tot județul. E din Alexandria. Băiat de negustor. A făcut tot războiul pe linia întâia. A rămas cam scrântit la cap. Ai să vezi! O să ne-mpuieze urechile cu amintirile lui de pe front.

Spusele ciungului nu se adeveriră. Cel puțin deocamdată. Profesorul slinos și pletos nu mai rosti niciun cuvânt. Se ridică de la catedră și se plimbă cu mâinile la spate printre bănci. Ne privi. Se întoarse la catedră. Se sprijini cu cotul de ea.

— Aș vrea… Aș vrea să-mi povestiți în scris câte o întâmplare din viața voastră. Din felul în care o să scrieți o să-mi dau seama dacă știți gramatica, dacă ați citit ceva literatură și dacă aveți cât de cât idee de ce înseamnă compoziția.

— M-am ars, îmi șopti Filipache Arăpaș. M-am ars, vericule. Dacă te copiez, mă prinde. M-am ars, vericule. Speram că o să ne dea niscaiva analize gramaticale. M-am ars, vericule.

— O s-o scoți la capăt. Nu te nelinişti, O s-o scoți chiar bine de tot la capăt.

Profesorul bătu iarăși cu degetul în catedră:

— *Silentium…*

După ce clasa se potoli, adăugă:

— N-are de ce să vă fie teamă cu niște măgădani ca voi, care n-au de gând să ajungă profesori, am obiceiul să fiu îngăduitor. Înțeleg foarte bine că nu râvniți să deveniți cine știe ce cărturari. Știu că umblați după patalamale care să vă mal ușureze viața. De altfel, chiar dacă n-o să străluciți la lucrarea scrisă, o să mai stăm de vorbă și la examenul oral… Examenul oral va fi decisiv.

Ne dete la fiecare câte o coală de hârtie care purta în colț ștampila liceului și semnătura lui. Apoi ne îndemnă:

— Începeți. Începeți și nu vă grăbiți. Pentru că se știe că graba strică treaba. Iar timp… timp avem destul.

Scoase o cărticică din buzunar și, potrivindu-și ochelarii pe nasul care se asemuia cu un cioc de rața, se afundă în lectură.

Potrivii hârtia. Încercai penița. “Acum, îmi spusei, acum trebuia să-mi adun gândurile, să mă concentrez.” Nu apucai să mi le adun, pentru că, pe neașteptate, ciungul îmi repezi cu mâna-i zdravănă un ghiont în coaste. Mă întorsei spre el. Îmi șopti:

— Ei, nu începi? Ție nu ți s-a întâmplat nimic mai deosebit în viață? Poate dacă te văd pe tine. Scriind mă molipsesc și eu.

Îmi veni greu să-i spun adevărul. Abia îl cunoscusem. Nu i l-aș fi spus nici dacă l-as fi cunoscut mai demult și mi-ar fi fost prieten. Zisei:

— Nu, Filipache. Până acum, slavă Domnului, mie nu mi s-a întâmplat nimic deosebit. Dar ție?

— Mi s-au întâmplat multe. Dar nu știu ce să aleg și cum să scriu. Până acum, din capul meu n-am scris nici măcar o carte poștală.

Își clătină ciotul bont și negricios. Găsii cu cale să-i dau o povață.

— Scrie despre împrejurarea în care ai rămas ciung.

Se împosocă. Amintirea nu-i plăcu. Se gândi un timp. Pe urmă trecu peste supărare. Se sili să zâmbească.

— Mâna!… Săraca!… Mi-am pierdut-o acum trei ani, la treierat. Mi-a prins-o batoza. Mi-a prins-o și mi-a rupt-o. Cumplit m-a durut. Credeam c-o să-mi sară ochii din cap. Dar am avut noroc, vericule. Mi-au tăiat la spital mâna strivită și-am scăpat cu viață. Se poate trăi și cu o singură mână.

— Povestește întâmplarea chiar așa cum a fost și silește-te să scrii totul cât mai limpede și, dacă se poate, fără greșeli de gramatică.

— Socotești c-o să ies la vopsea?

— De ce nu? încearcă. Încercarea moarte n-are.

Mie unuia nu-mi era greu să scriu. Purtam în minte fel de fel de întâmplări, unele mai ciudate decât altele. Mă decisei să aștern pe hârtie câteva amintiri dintre cele mai nevinovate. Și fiindcă, necunoscându-mi gândurile, nu-mi zâmbea nimeni, îmi zâmbii singur și, încordându-mi atenția, muiai condeiul în cerneală și mă aplecai asupra hârtiei. Trupul mi se strâmbă și mă duru. Capul mi se înfierbântă. Fața mi se schimonosi. Ochii mi se aprinseră și, de cum începui să scriu și până umplui cu slove mărunte, dar citețe cele patru pagini, nu mai văzui și nu mai auzii nimic din cele ce se petrecură în jurul meu. În tot acest timp, strunindu-mi și concentrându-mi mintea, scrisei pe scurt, într-un stil aspru, nervos, colțuros, o poveste trăită de mine pe vremea ocupației germane.

Mă uitai la ciung. Îi trecuse teama. Scria de zor cu mâna stângă. Părea fericit.

Iscălii cele scrise, mă dusei la catedră și-i înmânai profesorului lucrarea. O luă și o băgă în geantă. Ieșii în curtea școlii și mă apucai să mă plimb pe lângă ziduri. Umblătorile își năpustiră duhoarea asupra mea. Îmi veni greață. Aprinsei o țigară și mi se păru că duhoarea își mai pierde din putere.

Nu trecu mult, și Filipache Arăpaș veni după mine. Nădușise. Nădușise de parcă săpase singur *o* fântână.

— A dracului compoziție, vericule! Decât să scriu două pagini, mi-ar fi fost mai ușor să tai o pădure, cu fierăstrăul și cu securea, deși n-am decât o mână.

— Lasă comparațiile. Mai bine spune-mi cum ți-a ieșit povestea..

— Cam încurcată. Toată nădejdea mi-e la bunăvoința lui Turtulă. Dacă ies bine cu teza, la oral, o-ncurc eu, și până la urmă tot capăt nota de trecere.

Soarele se afla drept la amiază. Curtea, acoperită de pietriș și de praf făcea ca aerul să fie și mai aprins, și mai fierbinte. Ciungul își șterse sudoarea de pe frunte când cu mâna-i întreagă, când cu ciotu-i bont și negricios. Mă întrebă:

— Vrei să mergi cu mine, la noi acasă?

— Stați departe?

— Pe Calea Dunării, tocmai pe lângă barieră.

— N-au să se supere părinții că le aduci în casă un musafir pe nepusă masă?

— Care părinți? N-am decât mamă. Iar mama… dacă s-o supăra, treaba ei, până diseară-i trece. Cred însă că n-o să se supere. Vine multă lume pe la noi.

Plecarăm. Iarăși șchiopul și ciungul! Alcătuiam amândoi o pereche destul de caraghioasă. Pe drum, unii întorceau capul și se uitau cât de rău șchioapăt eu. Alții priveau cu îndrăzneală ciotul bont, negricios al lui Filipache Arăpaș. Ciungul și șchiopul!… Șchiopul și ciungul!…

Mergând, trecurăm pe lângă locul unde fusese odinioară zgomotoasa cafenea a domnului Miltiade și faimosul magazin “La mireasa”. Trecurăm iarăși pe lângă statuia mereu zâmbitoare, dar mereu încremenită a generalului Mantu. Merserăm iarăși pe bulevardul lung și larg, numit Calea Dunării și care, dincolo de primărie, se schimbă într-o șosea de țară și străbate astfel periferia către miazăzi, până trece de calea ferată și ajunge la câmp.

După ce trecurăm de câteva mari terenuri virane acoperite de bălării grase și de gunoaie urât mirositoare, umbrite pe alocuri de bătrâne sălcii pletoase, ciungul îmi arătă o uliță ca de sat care, plecând din șoseaua străjuită de arbori, o lua printre arii pline de plopi și de sălcii, de corcoduși sălbatici și de salcâmi stufoși și ghimpoși. Mă uitai și văzui că undeva, la

margine, ulița pe care mi-o arătase noul meu prieten urca dealul și se pierdea în depărtare printre păduri de floarea-soarelui și de porumb.

— Ulița noastră, vericule, ulița noastră.

IV

FAMILIA ARĂPAȘ, CARE DUPĂ câte aflasem de la ciung se îndeletnicea cu plugăritul, era destul de numeroasă și trăia într-o casă veche, țărănească, cu patru odăi și cu pridvor. Ograda era întinsă și arăta de la prima ochire bună rânduială și chiar belșug. Dacă am fi avut noi la Omida o casă asemănătoare, atâtea vite și atâtea arătoase acareturi, am fi fost pizmuiți de tot satul și socotiți pe dreaptă dreptate printre cei mai înstăriți rumâni de pe lunga, îngusta și săraca vale a Călmățuiului. Atunci! Nici vorbă că dacă așa și nu altfel ar fi stat lucrurile, n-aș mai fi plecat să-mi caut norocul prin lume. Ar fi fost mai bine de mine? Poate ar fi fost mai bine. Poate ar fi fost mai rău. N-aveam cum să știu.

Luând seama la toate, văzui că într-o parte a curții se înălțau nu numai salcâmi strâmbi și ghimpoși, ci și câțiva corcoduși. Către fundul ogrăzii zăcea în dogoarea neîndurătoare a zilei, pe malul unui mic lac mlăștinos, o adevărată pădure de plopi zvelți și de sălcii argintii, pletoase. Ceva mai la o parte, zării și un pâlc de cireși.

De cum intrai cu Filipache în arie, un câine mare, lățos, își scoase botul de după niște cotețe și se apucă să mă latre cu dușmănie. Ciungul îi strigă:

— Nia! Ciulule! Nia!

Câinele se apropie de stăpân și-i mirosi picioarele. Ciungul îl pocni în coaste cu vârful pantofului. Câinele se rostogoli de câteva ori prin praf, se ridică și se depărta chelălăind, cu coada între picioare. Mă uitai urât la ciung și-l întrebai:

— De ce l-ai lovit?

— Cum de ce? Câinele de aceea e câine, ca să fie lovit. De altfel, dacă vrei să vezi că nu-mi poartă nici o pică, pot să-l chem.

Filipache fluieră, câinele veni bucuros, se gudură pe lângă ciung și-i linse picioarele. Văzusem și oameni care lingeau mâna care-i lovise, așa că nu nutrii dispreț Ciulului. Supărarea care îmi răsărise în inimă nu-mi trecu, dar găsii că e mai cuminte să n-o arăt. Ciungul însă pricepu starea în care mă aflu, lăsă câinele în pace și, politicos, mă pofti în casă. Îl urmai și ajunserăm într-o odaie încăpătoare, albă, spoită pe jos cu lut galben. Lângă peretele orb se afla un pat mare, de scânduri, acoperit de rogojini.

— Aici, vericule, dormim noi, băieții.

— Dar câți sunteți?

— Numai cinci. Dacă ar mai fi trăit tata, am fi fost zece, poate chiar mai mulți, dar așa, suntem numai cinci.

— Și ți se pare că sunteți puțini?

— Nu. Dar ar fi fost mai bine să fi fost zece-doisprezece.

Tăcu un timp. Pe urmă îmi spuse:

— În odaia din față doarme soră-mea.

Tresării și-l întrebai:

— A!… Va să zică, aveți și-o soră?

— Avem. Odrasla mai mică a mamei. Și, bineînțeles, inima ei și dragostea ei. Pe noi, băieții, mamaca nu prea are ochi să ne vadă.

— Ți s-o fi părând, Filipache.

— Aș! Așa este. Chiar așa cum îți spun. Dar n-are-a face. Nu ne prăpădim noi dintr-atâta. Trăim noi și ne descurcăm și fără dragostea ei.

Odaia mă cuceri. Era ușor întunecoasă, răcoroasă și neobișnuit de mare. Mirosea a levănțică, a busuioc, a flori ofilite de grădină și a ierburi uscate de câmp. Pe pereți se răsfățau în rame simple câteva fotografii șterse, de familie: Arăpaș singur, flăcău; Arăpaș soldat de infanterie; Arăpaș ginere cu doamna Arăpaș, mireasa, alături. Nu apucai să întârzii cu privirile pe ele și să deslușesc mai bine chipurile, că se și arătă în prag o femeie de vârstă mijlocie, voinică, ciolănoasă, cu mâini de uriașă, nițeluș roșii și nițeluș umflate. Mă bucurai c-o văzui desculță. Teama că voi găsi în mama lui Filipache o mahalagioaică boită și împopoțonată, plină de ifose și doldora de nazuri, îmi pieri. Văzându-mă, nu rămase de piatră și nu strâmbă din nas. Dimpotrivă. Îmi zâmbi. Și cu o umbră de îngrijorare pe față — ceea ce dezmințea de la început spusele lui Filipache, că maică-sa n-o iubește decât pe fată — îl întrebă pe ciung:

— Ce făcuși, Filipache maică, la școală?

— Scrisei, mamă. Scrisei până ostenii.

— Și scriseși cum trebuie, Filipache maică?

— Cum trebuie, mamacă, cum trebuie. Cred că am călcat cu dreptul.

— Bravo, Filipache, să-mi trăiești, Filipache maică!

Mulțumită de răspuns, se uită și la mine. Nu se miră că mă aflu acolo. Era învățată pesemne ca băiatul ei cel mai mic să-i aducă în casă fel de fel de neisprăviți și de lihniți. Zise cu duioșie:

— V-o fi foame!…

— E timpul… Mai ales după osteneala cu examenul…

— Păi… să poftiți la masă.

Ciungul puse apă într-un lighean. Mi-l arătă. Îmi spălai mâinile. După ce vărsai ligheanul și-l umplui cu apă proaspătă, își spălă și el mâna zdravănă.

— Acum, vericule, să mergem să ne umplem burțile, c-au mâncat și-ăia de-au pierdut boii.

În tinda răcoroasă și nițeluș jilavă ne aștepta o masă albă, rotundă, scundă, cu trei picioare. Luarăm fiecare câte o buturugă lucioasă din cele câteva care se aflau aruncate pe lângă pereți și ne așezarăm. Doamna Arăpaș ne aduse o oală cu lapte acru, o jumătate de mămăligă, două străchini de pământ ars și două linguri de lemn, tocite de multa întrebuințare la care fuseseră supuse, și ne îndemnă:

— Luați, maică, mâncați, maică. E bun lăpticu, maică. Și mămăliguța e bună, maică. Săturați-vă, maică. Și pe urmă, culcați-vă și odihniți-vă, maică.

Ciungul o întrebă:

— Dar altceva nu mai ai să ne dai?

— Nu mai are maica, Filipache. Dacă maica ar avea, v-ar da. Cu dragă inimă v-ar da maica, Filipache, dar nu mai are nimic altceva.

Mâncarăm tot laptele. Mâncarăm și jumătatea de mămăligă. Ni se umflară burțile. Eu îmi linsei buzele, iar ciungul linse lingura cu care mâncase, o puse pe masă, râgâi și mă sfătui:

— Acum, vericule, să-i tragem câte-un pui de somn. Altceva mai bun de făcut n-avem. Să-i tragem câte-un pui de somn, să mai prindem puteri, că la noapte știu c-o s-avem de furcă.

Nu-l întrebai la ce se gândea. Nu-l întrebai nimic. Ciungul se întinse pe rogojină, așa îmbrăcat cum era. Mă întinsei și eu pe rogojină, tot așa îmbrăcat cum eram. Filipache închise ochii și începu de îndată să sforăie. Închisei și eu ochii. Somnul nu se lăsă nici rugat, nici așteptat. Veni. Mă sărută pe obraji. Mă luă în brațe. Mă legănă câteva clipe și mă adormi. Adânc mă adormi.

Dormirăm… Dormirăm până către seară. Și-am mai fii dormit cine știe cât, dacă n-ar fi venit să ne trezească niște pași ușori pe care îi auzii umblând prin odaie și un glas înțepat, pus pe arțag, care spuse:

— Da ce, nene, ai de gând să dormi până mâine? Ziua dormi, noaptea… N-oi fi bivol… Dormi ca un bivol…

— Îhî!

Fetișcana vorbea cu Filipache. De uitat însă, se uita la mine. Chiondorâș se uita. Lacomă și cruntă se uita, de parcă ar fi avut de gând să mă mănânce de viu. O privii și eu, tot cu atâta îndrăzneală, tot cu atâta nerușinare. Vrusei să văd ce-o să iasă din această bătălie tăcută. Deocamdată, îmi spusei, deocamdată să-i iau seama, să știu cum arată. Și-i luai seama. Bine, bine de tot îi luai seama. Avea ochi mari, rotunzi, negri ca smoala, niște ochi blestemați cum nu mai întâlnisem și care frigeau. La chip era mai mult decât oacheșă, era aproape negricioasă, ca o șătrărească. Coadele lungi, negre, lucioase ca de iapă tânără, împletite cu panglici roșii, legate la vârf, îi atârnau pe spate. Îmi adusei aminte că sunt băiat mare și că atunci când vreau știu să mă port cum se cuvine cu fetele. Mă culesei repede de pe rogojină, mă sculai și-mi potrivii pe trup straiele, care mi se cam mototoliseră. Filișcana avu o lucire în ochi. Îi plăcu că mă dovedeam a nu fi un nesimțit. Filipache însă nu se sinchisi de soră-sa. Rămase mai departe lungit pe rogojină. Se întinse. Îi trosniră oasele. Clipi des și, arătându-mi-o cu ciotul bont pe negricioasă, zise:

— Soră-mea! Am uitat să-ți spun că e cam sărită și cam țâfnoasă felul ei. Dacă vrei să nu-ți scoată ochii cu ghearele, fă bine și sărut-o. Bineînțeles, pe obraz.

Codanei îi scăpărară ochii. Se mânie. Îl certă:

— De ce nu-i spui cum mă cheamă? Ce, n-am nume? Mai bine i-ai spune cum mă cheamă decât să mă faci sărită și țâfnoasă.

Își îmbună fața, se apropie de mine, îmi întinse mâna ca o domnișoară binecrescută și se recomandă:

— Mă cheamă Despa… Despa Arăpaș… Și să știi că nu sunt așa cum zice ciungul ăsta că sunt. Vorbește urât pentru că are gura spurcată.

Zâmbii și mă prefăcui mirat:

— Despa? Zici că te cheamă Despa?

— Despa. Așa ți-am spus că mă cheamă și chiar așa, mă cheamă. Ce? Până acum n-ai mai cunoscut nicio fată pe care s-o fi chemat Despa? Trăiești de mult și trebuie să fi văzut multe. Bag de seamă că ești măgar mare.

Îmi plăcu felul ei de-a fi. Îmi plăcu și felul ei de-a vorbi. Nu mă supărai că mă asemui c-un măgar. Dimpotrivă. Mă învioră. Mă veselii. Intrai în joc.

— Da, e adevărat. Sunt un măgar destul de mare și trăiesc pe pământ de mulți ani. Însă îți spun cinstit că o fată pe care s-o cheme Despa n-am mai cunoscut până acum.

— Vrei să spui că nici n-ai auzit?

— De auzit am auzit, o dată sau de două ori, dar de cunoscut n-am cunoscut Despa, cred că o știi și tu, e un nume destul de rar.

— Tocmai de aceea m-a botezat mama. Așa, ca să port un nume rar.

Ciungul râse.

— Despa… Nume rar… Dar ce nevoie aveai tu de un nume rar?

Râsul ciungului o supără. O supărară și vorbele lui.

— Tu să nu râzi le mine. Auzi? Să nu râzi de mine… Ciungule…

Intervenii:

— Nu vă certați, Vă rog să nu vă certați.

Despa mă privi lung. Zise:

— Bine. Dacă zici tu să nu ne certăm, n-o să ne certăm.

Își scoase pieptul înainte, ca să i se vadă prin rochia subțire sânii ca piersica. Mă fulgeră cu ochii ei de smoală și mă întrebă:

— Cum mă găsești?

Întrebarea ei neobrăzată căzu ca o lovitură și mă tulbură. Mă reculesei și-i răspunsei în glumă:

— Te găsesc drăguță. Te găsesc chiar foarte drăguță.

— Drăguță? Chiar foarte drăguță? De ce minți? Abia ai intrat în casa noastră, și ai și început să torni la minciuni. Tu… Tu minți de-nghează apele.

— Am spus adevărul, Despa, adevărul adevărat.

Tăcu. Se gândi. Iarăși nu mă crezu. Clătină din cap.

— Îți bați joc de mine! Îți bați joc de mine! Minți fără nicio rușine. Strâmbule! Coclitule! Gălbejitule! Află că nu numai Filipache e spurcat la gură. Și eu sunt spurcată la gură. Și ca să ți-o dovedesc, ascultă…

Își puse mâinile în șolduri cum și le pun femeile de pe la mahala când se ceartă una cu alta și se ocărăsc în uliță. Începu să mă drăcuie și să mă ocărască. Se pricepea. Mă drăcui și mă ocărî până se sătură. Plecă mânioasă și trânti după ea ușa.

Ciungul, care ascultase totul râzând, spuse:

— Vericule, să nu cumva să faci prostia și s-o iei în serios pe soră-mea. Ți-am spus eu, e cam sărită și cam țâfnoasă. Am exagerat. E numai o fire ciudată. Ciudată ca și înfățișarea ei negricioasă. E singura din familie care seamănă cu răposatul taică-meu și la față, și la arțag. Mai trebuie să ții socoteală și de altceva: o fată între atâția băieți! O răsfață maică-mea. O mai răsfățăm și noi. Așa că, vericule, să fii băiat înțelegător și să nu te sperii de

toanele ei, orice ți-ar zice și orice ți-ar face. De fapt are inimă bună. Și… și mai cred ceva. Cred că, ciudată cum e, i-ai căzut cu tronc.

— N-o să mă sperii. Nici n-o să mă supăr. Dar ia spune-mi, Filipache, cam câți ani are soră-ta?

— Patrusprezece…

— Arată de șaptesprezece.

— De arătat, poate că arată șaptesprezece, dar de avut n-are decât patrusprezece…

Se culese cu greu din pat și se duse după Despa. O găsi în odaia ei. Îi auzii mult timp certându-se. Câte un cuvânt greu și urât, rostit prea tare, ajungea până la mine și-mi zbârlea părul în cap, cât îl mai aveam după ce-l tunsesem.

Nu mă speriam eu nici de certuri, nici de cuvinte urâte. Încă de mic mă obișnuisem cu ele, în mijlocul oamenilor printre care trăisem. Nu-mi surâdea însă că urmând îndemnul ciungului și venind aici nimerisem într-un cuib în care se afla și o viespe. Despa mă înțepase de cum mă văzuse și n-avea să contenească să mă înțepe.

În sfârșit, într-un târziu, cearta se isprăvi. Despa trânti iarăși ușa. O văzui în arie. Se depărta de casă și se pierdu printre pomii strâmbi și frunzoși ai grădinii. Ciungul mai întârzie ce mai întârzie. Pe urmă se întoarse. Era vesel. Ochii îi sticleau.

— Ai băut?

— Numai o jumătate de sticlă.

— Vin?

— Țuică de prune. Dacă vrei, mă duc să-ți aduc și ție Avem totdeauna în casă un butoiaș,

— Nu te osteni. Nu-mi prea place țuica.

— Păcat! Băutura dă gust vieții. Amețește. Uiți de necazuri Da, da. Dacă bei, mai uiți de necazuri.

— Se poate. Dar dacă nu-mi place…

— O să am grijă să te învăț să-ți placă.

Se suci și se răsuci prin odaie de câteva ori. Plecă. Mă așezai pe marginea patului cu capul între mâini. Rău *o* nimerisem! Rău de tot o nimerisem! După un timp, Filipache se întoarse și se așeză și el pe pat lângă mine.

— Ascultă, vericule, am vorbit cu mama despre tine.

— Ce-ai putut să vorbești tu cu maică-ta despre mine?

— Multe.

— Și ce anume?

— Mi-ai spus că n-ai gazdă.

— N-am. Însă o să-mi caut și-o să-mi găsesc. Orașul e mare.

— Vreau să te întreb dacă nu ți-ar surâde să rămâi la noi, să dormi și să mănânci aici cât țin examenele. Dacă vrei, poți să rămâi și mai mult.

Mă gândii la fata negricioasă. Merita să-mi dau osteneala s-o cunosc mai bine. Nu în toate zilele aveam prilejul să cunosc o ființă mai deosebită de celelalte, mai ciudată. Răspunsei pripit:

— Dacă ne înțelegem din preț, da.

— Din care preț? Noi nu suntem bogați, Însă nu suntem nici strâmtorați, așa că nu prea avem nevoie de bani. Și chiar dacă am avea, nu ne-am bulgui la paralele tale.

Îmi zisei că și Filipache mă ia drept milog și-mi sări țandăra. Fui cât pe-aci să mă las stăpânit de mânie. Capra, spunea vechea zicală, chiar dacă e bolnavă de râie, coada tot ridicată și-o ține. Cu multe mă asemuiam. Mă asemuiam uneori și cu o capră moașă. Acum, fără niciun temei, îmi căşună că-i stârnisem doamnei Arăpaș mila. Nimic nu-mi sângera mai mult mândria ca mila oamenilor, oricine ar fi fost ei. În clipa dintâi îmi veni să mă scol, să plec, însă îmi înfrânai pornirea și mă mulțumii să-l întreb acru pe Filipache:

— Atunci, cum? Să rămân la voi și să vă mănânc pâinea ca un milog?

Ciungul holbă ochii. Se miră. Mi-o spuse de la obraz:

— Băăă! Vericule! Dar supărăcios te-a mai fătat mă-ta! Nici nu mi-aș fi închipuit! Pricepe și tu, dacă ai cap să pricepi, că nu e vorba de nicio pomană. Mama îți pune la-ndemână casă și masă, iar tu, deșteptule, în schimb, o meditezi pe fie-sa.

Parcă mă opări. Mă muiai. Mă frânsei. Îmi păru rău că-i bănuisem. Mi se uscă gâtul. Întrebai:

— Dar ce? Despa are de dat vreun examen?

— Deși soră-mea e măricică, mamaca s-a gândit s-o înscrie și pe ea, la toamnă, la liceu. Tot avem școala sub nas. Nu strică să tragem ceva foloase. Gândește-te și tu! Casă avem. Masă avem. Îmbrăcămintea nu ne lipsește. Iar cărțile și taxele n-or să ne coste cine știe cât. În ce te privește pe tine, vericule, unde se satură atâtea guri, se mai poate sătura una. Și într-un pat mare în care dorm cinci inși mai poate dormi și al șaselea.

Sughiță. Se scarpină după ceafă cu mâna-i zdravănă și adăugă:

— Însă, logofete brânză-n bote, se cuvine să știi de la bun început că la mijloc se află o piedică. Și nu una ușoară. Soră-mea, așa cum avuseși plăcerea să bagi de seamă, e cam năzuroasă și cam mofturoasă. Pe deasupra mai e și nițeluș aprinsă la minte. Vârsta! Nici nu i-a căzut bine cașul de la gură, și au și început să-i alunece ochii după golani.

— Dar cartea? Cum stă cu cartea?

— Fuge de ea ca dracul de tămâie.

Atunci, cum crezi c-o să mă descurc?

— De ce să nu te descurci? Ești băiat cu cap. Nădăjduiesc c-ai să izbutești să te înarmezi și c-un dram de răbdare și c-o să-ți dai și puțină osteneală. Vorba ceea:

Încetul cu-ncetul
se-acrește oțetul.

— Oțetul!… Oțelul e oțet, iar omul e om.

— Aș! Câți oameni nu cunosc eu care sunt mai acri decât oțetul! Soră-mea Despa, dacă o să știi cum s-o iei, cum s-o câștigi și cum s-o stăpânești, o să prindă gustul învățăturii, și atunci, vericule, totul, o să meargă ca pe roate. Închipuiește-ți că ai fi grăjdar și-ai avea de învățat cu hamul și cu șeaua o mânzoacă nărăvașă. Ce-ai face? Ai da bir cu fugiții?

Chibzuii la repezeală și-mi schimbai gândul. Mă încredințai că neașteptata propunere a ciungului era cum nu se poate mai cinstită. S-o meditez pe Despa! Să trăiesc zi de zi lângă ea! Să încerc să-i cunosc năravurile și apucăturile! Să mă trudesc și până la urmă s-ajung s-o domolesc! S-o îndrept pe calea cea bună! Să-i aprind în inimă dorul învățăturii!…

Orbit de orgoliu, mă umflai în pene ca un curcan și mersei atât de departe, încât mă întrebai dacă nu cumva dormita în mine nu numai un scriitor, ci și un pedagog.

— Primesc, Filipache, primesc cu dragă inimă.

Ceea ce rostisem nu era tocmai adevărat. Primeam. Dar nu cu dragă inimă. Însă tot mă luase gura pe dinainte, așa că mai zisei:

— Primesc, Filipache, pentru că, gândește-te și tu, dacă nu voi mai avea grijă cu casa și cu masa, o să-mi fie mult mai ușor să rămân în oraș și să urmez clasa a doua la cursuri. Socotesc că-n doi ani, muncind pe ruptelea, aș fi în stare să iau patru clase. Apoi m-aș duce la Craiova, aș mai învăța

acolo o jumătate de an și aș deveni telegrafist la Căile Ferate. Aș avea astfel, și eu, asigurată pâinea. Nici nu știu cum să-ți mulțumesc că te-ai gândit la mine.

— Nu te pripi cu mulțumirile. Nu eu m-am gândit că tu ai fi băiatul cel mai nimerit s-o dea pe soră-mea pe brazdă. Mamaca s-a gândit. În casa noastră, de când s-a curățat tata, mamaca e înțeleapta care le gândește și le chibzuiește pe toate. Prin urmare, vericule, ce mai ala-bala portocala, îmi dai voie să-i spun mamei c-ai primit?

— Spune-i. Și adaugă că-i mulțumesc și-i sărut mâna.

— Măăă! Dar politicos mai ești! Dacă nu te lecuiești repede de meteahna asta, stricăm învoiala.

— Abia am încheiat-o.

Filipache plecă, îi spuse doamnei Arăpaș că i-am primit propunerea, se întoarse, se lungi iarăși în pat, adormi și începu să sforăie. Ieșii din odaie în vârful picioarelor și trăsei ușurel ușa după mine.

Afară, ziua afurisită în care mi se întâmplaseră atâtea nu se isprăvise, însă se afla în scădere. Zăpușeala se mai ostoise. Văzduhul rămăsese tot aprins, tot întesat de praf des, mărunt, înecăcios. Mă gândii să dau o raită prin oraș. Îmi periai hainele și plecai. Ajunsei la poartă. Aci răsuflai ușurat că nu m-a lătrat iarăși Ciulul și că nu s-a năpustit încă o dată asupra mea să-mi rupă cumva hainele. Mă pregăteam să-mi fac cruce cu limba-n cerul gurii, mulțumind sorții că pentru ziua aceea nu-mi mai hărăzise și alte necazuri. Dar, tocmai atunci, mă pomenii strigat. Tresării și, îngrijorat, mă oprii cu inima în gât. Întorsei numaidecât capul să mă lămuresc despre ce-ar mai putea fi vorba. O văzui pe Despa. Venise tiptil după mine. Era desculță. Nu-i auzisem pașii.

— Ai băgat de seamă? L-am pus pe Ciul în lanț. E cel mai rău câine din toată mahalaua. L-am legat ca să nu te muște. După ce l-am legat, i-am dat și câteva beldii pe spinare. Nu l-ai auzit chelălăind? Nu? Atunci, poate vrei să știi de ce l-am snopit în bătaie!

— Nu. Nu vreau să știu.

— L-am bătut pentru că trebuia să-l bat. Trebuia, auzi? L-am bătut să se învețe minte și să nu te mai latre. Acum, mi-a spus mama, tu ești de-al casei. Și mi-a mai spus mama că tu o să rămâi la noi mai multă vreme. Și… și dacă ești de-al casei, și dacă rămâi la noi în gazdă mai multă vreme, Ciul n-are voie să te mai latre. L-am bătut zdravăn. Ca să-i vină mințile la cap și să nu te mai latre altă dată.

Trecusem prin multe și mă ținusem bine. Acum, de mila câinelui, pe care-l bătuse și Filipache și Despa, inima mi se strânse. O simții atârnând în piept grea ca o piatră. Bâiguii:

— Îți mulțumesc, Despa. Îți mulțumesc că te-ai gândit la mine. Ești foarte drăguță. Cred, totuși, că nu se cuvenea să bați câinele. O fetiță drăguță ca tine…

Dintr-o dată se schimbă la față. Ochii de smoală îi luciră puternic. Vru să se repeadă să mă îmbrățișeze. Se stăpâni însă. Își mușcă buzele și-mi spuse cu voce umilă:

— Crezi? Într-adevăr crezi că sunt drăguță?

— Da, Despa. Cred. Ești drăguță. Ești chiar foarte drăguță.

Îi pieri din obraji dulceața. Se aspri. Șuieră printre dinți:

— Nu, nu e adevărat. Minți.

— E adevărat, Despa.

Îmi porunci ca o stăpână:

— Jură-te. Jură-te că mi-ai spus adevărul.

Trecu pe uliță, stârnind praful mărunt și alburiu, e landră de câini înfierbântați. Se opreau. Săreau unii asupra altora. Se apucau cu colții de grumaji și se sfâșiau. Aproape toți erau însângerați. Tăcui un timp. Tăcu și Despa. Cățelușa pentru care se încăierau, o javră măruntă, cu ochi urduroși, își ținea coada ridicată. Despa o privi. Îi licăriră ochii. Apoi i se uscară și i se stinseră întocmai ca lumina unei lămpi în care ai suflat. Cățelușa o luă la goană. Landra întărâtată se năpusti după ea. Larma se depărta.

— Jură-te, îmi porunci iarăși Despa. Jură-te că mi-ai spus adevărul.

Îmi adunai gândurile. Îi răspunsei:

— N-am obiceiul să mă jur. Trebuie să mă crezi pe cuvânt.

— Jură-te! Jură-te că tot ce mi-ai spus este adevărat! Dacă nu juri, nu te cred. Auzi? Jură-te, numaidecât, că altfel… Altfel te ia mama dracului…

Lucrurile se îngreunau și se învălmășeau. Mă hotărâi să ies cu orice chip din încurcătură. Aveam un singur mijloc: să joc, deocamdată, cum îmi cânta codana negricioasă. Arborai un aer mândru. Dusei mâna dreaptă la piept. Rostii:

— Fie cum vrei tu, Despa. Iată, jur că atunci când am zis că ești drăguță ți-am spus adevărul și numai adevărul.

Se chiori la mine acră, înveninată, dușmănoasă.

— Aș! Asta nu e jurământ. N-ai jurat pe nimic. Dacă vrei să te cred, trebuie să te juri pe viața ta.

Prețul nu mi se păru prea ridicat. Mă supusei. Jurai, cu mâna pe inimă, așa cum îmi ceru. Mă privi. Mă ascultă. Cu o mie de ochi mă privi. Cu o mie de urechi mă ascultă. Acum, jurământul meu, în care nu avea de unde să bănuie că nu credeam, o unse pe inimă. Fericită, râse. Ochii rotunzi și ciudați, de smoală, i se limpeziră.

Ar fi trebuit să plec. Dracul însă se vâri între noi și mă îndemnă s-o întreb:

— Ia spune-mi, de unde ai învățat tu să drăcui atât de cumplit și să ocărăști atât de grozav? Ești mare meșteră în drăcuit și-n ocărât, Despa.

Îmi închipuisem că are să-i sară țandăra încă o dată. Nu-i sări. Dimpotrivă. Se îmblânzi și se îndulci.

— De la mama am învățat, Gălbejitule. De la mămica mea. A!… Băiete-băiete, dacă ai ști tu ce-i mai drăcuie și-i mai ocărăște pe alde frate-meu! Câteodată nu se sfiește să le măsoare spinarea cu reteveiul.

— Dar de ce-i drăcuie? Și de ce-i ocărăște? Și de ce-i bate?

— Pentru că dacă nu i-ar mai drăcui și nu i-ar mai ocărî din când în când, s-ar lăsa pe tânjală, n-ar munci cum trebuie, și-ar pierde vremea prin cârciumi și prin cafenele, s-ar puturoși.

— Bine, spusei, pricep. Doamna Arăpaș e o femeie în vârstă. Poate să zică ce vrea. Și să facă ce vrea. Dar tu… Tu nu ești decât o fetiță. O fetiță ca tine se cuvine să-și păstreze gura curată. Fetelor care vorbesc urât…

— Ei, sări Despa, spune-mi, ce li se întâmplă fetelor care vorbesc urât?

Nu mă așteptasem la întrebare. Bâlbâii:

— Le miroase gura

Se repezi la mine:

— De unde știi? Tu… Tu ai sărutat multe fete?

Vrusei să-i spun, ca să-i amărăsc inima, că nu numai am sărutat multe fete și chiar multe muieri, dar că m-am și culcat cu unele. Până să dau drumul glasului, îmi veniră mințile la loc, judecai și socotii că n-avea niciun rost să mai pun gaz peste foc. Zisei moale:

— Nu, Despa, nu. Până acum n-am sărutat încă nicio fată.

— Iar începi să-mi torni cu nemiluita brașoave?

— Nu, Despa. Ți-am spus adevărul adevărat. Așa cum mi-ai cerut.

— Minți! Minți ca un măgar. Minți de-ngheață apele. Nu se poate să nu fi sărutat fete. Filipache e mai mic decât tine și totuși a sărutat multe fete.

Luai un aer întunecat, sever, ca omul căruia, pe nedrept, i s-au aruncat cuvinte grele în obraz.

— Nu mint, Despa. Poți să mă crezi. Nu sunt măgar și nu mint.

Poate mă crezu. Poate nu mă crezu. Mă învălui în privirea ei grea, de smoală, și își strâmbă a silă gura cu buze albe. Glasul îi deveni nesuferit de acru și grozav de batjocoritor.

— La urma urmelor, s-ar putea să nu minți și să fii în stare să spui și tu o dată în viața ta ceva adevărat. Adică de ce să se fi lăsat fetele sărutate de unul ca tine? Care fată ar fi putut fi atât de nemintoasă încât să se uite la un gălbejit, la un deșelat, la un zgâit și la un deșirat ca tine? Ba mai ești și beteag. Șchiop. Șontorog. Schilod în toată puterea cuvântului.

Tăcui. Tăcui și o ascultai cu urechile ciulite. Ascultând-o, cântării în gând tot ceea ce auzii și recunoscui că vorbele ei erau, în bună parte, adevărate. De aceea, poate, mă loviră în plin și-mi răniră adânc mândria.

Auzii, un glas venind din ogradă:

— Despa!… Nu ți-e rușine obrazului? Ce ți-a venit? Afurisito! Ai căpiat de tot! Cum te scap din mână, cum căpiezi! Lasă băiatul în pace! N-auzi? Lasă băiatul în pace!

Întărâtată și înrăită că încă n-a apucat să-și verse până la capăt năduful pe care îl avea împotriva mea, Despa se răsuci pe călcâiele-i goale și crăpate și răspunse dârză:

— De ce să-mi fie rușine, mamă? De ce să-mi fie rușine? Ce? N-am spus adevărat? Am spus adevărat… E urât… E idiot… E gălbejit… E șontorog… E un neisprăvit! E o secătură! E un nenorocit! Nu e bun de nimic! Ar trebui să se apuce de cerșit. Măgarul!… Dobitocul!… Am dreptul să-l drăcui și să-l ocărăsc cum îmi vine la gură…

— Mătur aria cu tine, Despa!… Până acum nu te-am atins nici c-o floare, dar acum… acum, Despa, mătur aria cu tine…

Fata negricioasă nu se lăsă. O înfruntă cu îndrăzneală:

— Tu!… Mături tu aria cu mine!… Dar ce? Nu cumva îți închipui că mă asemui cu alde frate-meu? Deși îmi sunt frați, tu știi bine că n-am nici în clin, nici în mânecă cu nătărăii ăia. Tu știi bine că nu mă asemui cu ei. Atunci, de ce-mi spui tu mie că mături aria cu mine? Și pentru ce? Pentru snamenia asta?!…

Scârbit de tot și de toate, scârbit și mai mult de mine însumi și târându-mi piciorul șubred prin pulberea, adâncă și moale a uliței, îmi grăbii pașii, să mă depărtez cât mai cu rând de casa și ograda Arăpașilor.

V

DRUMUL CĂTRE ZOIE TRECEA prin fața birtului unchiului Tone. Ca să ocolesc birtul, să nu-i mai dau lui unchiu-meu prilej să mă vadă prin fereastră și să-și facă iarăși inimă rea, o cotii pe o ulicioară lăturalnică, mărginită de case mărunte, vechi, poate tocmai de pe vremea stăpânirii turcești. Mergând pe aci, cu glodurile când învălmășite, când împrăștiate, și tot uitându-mă în dreapta și-n stânga, nimerii tocmai peste ce nu mă așteptam. Nimerii peste domnișoarele Vurtejeanu!

Fostele mele stăpâne stăteau așezate, ca altădată, una lângă alta, pe banca de lemn pe care o cunoșteam, în fața casei lor, toate patru. Așteptau asfințitul, care avea să umple, ca de obicei, îngusta și prăfoasa uliță de forfotă. Așteptându-l, trăncăneau între ele verzi și uscate și chicoteau, fără să se teamă că li s-ar putea rupe băierile inimilor. Pentru ele, parcă nimic nu se schimbase sub soare de când nu le mai văzusem! Și era cam multișor de atunci!

Ajunsei în dreptul lor. Fără să-mi încetinesc pașii scâlciați, trăsei cu coada ochiului și le luai seama. Cum se ofiliseră, cum se stafidiseră, cum se smochiniseră! Niciuna n-avusese noroc. Niciuna nu purta verighetă.

Ridicai pearca de pe cap și le spusei ziua bună. Văzându-se salutate respectuos, fapt cu care se pare că nu se întâlneau prea des, își potoliră râsul și-mi răspunseră. Mulțumit că nu m-au recunoscut și nu m-au oprit să mă sucălească cu cine știe ce întrebări ne roade, mă depărtai. Mulțumirea venise prea devreme, pentru că o auzii pe una dintre ele, pe Fify, spunând:

— Fetelor! Voi știți cine ne-a salutat? Nepotul birtașului Tone Brătescu, păduchiosul ăla beteag care a slugărit la noi înainte de război.

Mai spuseră despre mine și câteva cuvinte deocheate, însă nu le auzii limpede, pentru că gâgâiau toate deodată, ca gâștele. Nu încăpea îndoială: căutau gâlceavă! Căutau gâlceavă cu lumânarea, ca mai toate rușancele și ca mai toți rușanii.

Era prea de tot! Mă îmbufnai. Rămăsei pe loc și mă întorsei spre ele. Mă uitai lung. Se potoliră. Tăcură. Pe urmă Fify zise:

— Ne-a auzit. Să știți că ne-a auzit scâlciatul.

— Și ce dacă ne-a auzit? N-are decât. Cel mult o să ne bălăcărească. Suntem obișnuite. Câți derbedei nu ne suduie și nu ne bălăcăresc pe noi

pentru că am rămas cuminți și nu ne dăm în stambă cu ei, și iată că nu ne cade conciul!

Mă cuprinse și mânia. Nu mai judecai drept. Îmi zisei că bătrâniturile întrecuseră măsura. Mă îndreptai spre ele cu gânduri rele, însă nu prea. Îmi fuseseră cândva stăpâne. Mă urecheaseră. Mă porecliseră în chip și fel. Deși nu avusesem păduchi, din păduchios nu mă scoseseră. Mă înghiontiseră și mă loviseră cu bățul peste degete. Scuipaseră în strachina mea. Adică își câștigaseră dreptul la respectul slugii. Mă hotărâi să le împlinesc dorința, adică să le fac cu ou și cu oțet, însă de aproape și încet, să nu mă mai audă și vecinii și să iasă cine știe ce nuntă cu tămbălău, în care până la urmă să se amestece și vardiștii. Făcui pe nătărăul și, luând cea mai nevinovată înfățișare, le întrebai:

— Dumneavoastră sunteți cumva domnișoarele Vurtejeanu?

— Da, îmi răspunse Fify. Noi suntem. Dar pentru ce ne întrebi?

— Mi s-a părut că vă cunosc mai de mult, însă aveam și oarecare îndoieli.

— Și nouă ni s-a părut că te cunoaștem, dar nu prea știm de unde.

— Dacă într-adevăr sunteți domnișoarele Vurtejeanu, mă cunoașteți.

— Da, da, te cunoaștem, zise Bondoaca. Ai slugărit la noi.

— Am slugărit. Înainte de război. V-am slujit cu credință.

— Nu cumva cauți stăpân și vrei să te angajezi iarăși la noi?

— Nu. Nu caut stăpân.

— Atunci, ce vrei?

— Mai nimic. M-am întors din drum să vă întreb dacă v-ați măritat vreuna. Pe vremuri țineați mult, mult de tot, să nu îmbătrâniți fără să vă dea careva cep. Vă sfârâiau călcâiele după măritiș.

Se supărară, însă se și fâstâciră. Bondoaca, după ce-și bălăbăni de câteva ori capul, se dezmetici și-mi strigă:

— Obraznicule! Ia-o din loc, obraznicule, că asmuțim câinii pe tine!

— N-aveți câini, spusei, nu țineți câini. N-aveți cu ce-i hrăni.

— Nerușinatule! îmi strigă Bordoaca. Taci din gură, nerușinatule! Taci din gură, că punem beldia pe tine și-ți frângem oasele.

Vurtejencele își ieșiră cu totul din minți. Una se repezi să culeagă în poală pietre din curte, ca să aibă cu ce arunca în mine. Celelalte sloboziră ocările care le mocneau cine știe de câtă vreme în beregată. Mă depărtai. Nu se luă nimeni după mine să-mi ceară socoteală. Îmi târâi cu grăbire piciorul

beteag. După scurt timp ajunsei, în sfârșit, la casa de pe strada Răpirea Sabinelor, pe care o căutam.

Deschisei poarta veche și strâmbă care fusese, ori care numai mi se păruse mie că este, poarta dragostei mele. Nu mi se croi în față nicio cărare de aur. Nu mi se croi niciun fel de cărare. Pe borțoasă, care, năucă și tembelă cum era, uitase să mă aștepte, o descoperii în curte, nepieptănată și nedichisită. Așternuse, ca femeile de la noi de la Omida, un țol vechi la umbra dudului. Părea frântă de osteneală. Se odihnea întinsă pe șold și răsfoia o carte cu foile mânjite și mototolite. O fetiță cârnă, cu părul cârlionțat, se juca pe lângă ea cu o păpușă de cârpă, din pântecul căreia ieșeau tărâțe și scame.

Zoie mă văzu și ea de cum trântii în urmă poarta. Aruncă romanul citit și răscitit. Se ridică greoaie. Își clătină capul ca o oaie capie. Își potrivi pe trup fusta galbena și își pieptănă, în grabă, părul cu mâna. Surâse. Fața strâmbă, veștedă și plină de mici pete cenușii, i se lumină. Șchiopătând și bălăbănindu-mă, ajunsei lângă ea. Aci îmi scosei pălăria și mă înclinai adânc și respectuos, ca un adevărat crai de mahala. Purtarea mea vădit drăgăstoasă și cavalerească o ferici. Îmi întinse mâna. Nu ținui seamă că mâna îi mirosea a spălături de vase, a ceapă prăjită, și i-o sărutai. Roși ca sfecla.

— Tu… nu trebuia să-mi săruți mâna… Tu…

— De ce nu? Ești măritată… Ești… Ești cocoană…

— Sunt, n-aș mai fi! Sunt…

Ne fâstâcirăm amândoi. Și, nemaiștiind ce să fac, îi mai sărutai încă o dată mâna. Zoie se bucură nespus de mult. Crezui că are să mă îmbrățișeze și mă pregătii s-o strâng la piept ușor și cu gingășie, cum se cuvenea să strâng o femeie borțoasă. Zoie mă dezamăgi. Nu mă îmbrățișă. Se mulțumi să-mi spună:

— Tu… îmi pare bine c-ai venit. Tu… n-am crezut că vii, M-ai găsit…

Arătă spre îmbrăcămintea ei ieftină, de casă.

— Nu face nimic, Zoie. N-am venit pentru îmbrăcămintea ta. Am venit pentru tine. Numai pentru tine.

Roșeața care o năpădise îi mai stărui câteva clipe în obraz, apoi îi pieri. Fetița zgâi ochii la noi și scânci. Vântul, care dormea în pulbere, se trezi. Se strecură printre ramurile bătrâne ale dudului, le izbi ușor cu aripile și le clătină. Se scuturară pe lângă noi și peste noi câteva frunze și câteva dude târzii, negre și răscoapte. Borțoasa îngână:

— Tu, mai bine m-ar fi înghițit pământul de vie decât să mă fi măritat cu Pandele… Ori să mă fi ars focul…

Nu intra în deprinderile mele să dau oamenilor sfaturi. Știam că fiecare poate greși după capul lui și singur. Nici mic nu-mi plăcea să-mi dea alții povețe. Și eu voiam să fac, în orice împrejurare, după capul meu, nu după al altora. Totuși, acum găsii cu cale să zic:

— Să nu mai gândești așa și să nu mai spui așa, pentru că, mai devreme sau mai târziu, fie că vrem, fie că nu vrem, tot murim, și atunci pământul tot ne înghite. De murit în niciun caz nu scăpăm. Și atunci… Atunci de să ne grăbim să murim?

Cugetarea mea de trei parale o stârni să zâmbească. Zâmbetul searbăd îi strâmbă, îi schimonosi și-i urâți și mai mult obrazul galben, plin de pete.

— Tu, ne întâlnim după atâta amar de ani și vorbim de moarte. Parcă n-ar mai fi și altceva pe lume decât moartea.

— Tu ai început…

— Da. Eu. Din prostie.

— Zoie, hai să vorbim despre viață, despre ce ne-a dat până acum viața și despre ce ne-ar mai putea da ea de acum înainte.

Poarta scârțâi. În rama ei se arătară două țigănci tinere, balaoacheșe, desculțe, cu sâni mari cât lubenițele, pietroși. De urechi le atârnau șiruri lungi de bani vechi de aramă și de argint.

— Să-i ghicim domnișoarei… Norocul-norocelul să i-l ghicim domnișoarei…

— Să-i ghicim domnișorului… Norocul-norocelul să i-l ghicim domnișorului…

Domnișoara era borțoasa. Domnișorul eram eu.

— Să vă ghicim în palmă, domnișoară… Ori în ghioc, domnișoară. Norocul-norocelul să vi-l ghicim. Soarta să v-o ghicim, domnișoară.

— Să treceți mâine, spre seară, să-mi ghiciți, una în palmă și alta în ghioc.

Plecară țigăncile. Le auzirăm strigând în josul uliței:

— Spoim tingiri… Spoim… Ghicim în palmă… Ghicim…

Ca o uriașă pasăre moartă, căzu între noi tăcerea. Ca o uriașă pasăre neagră împușcată în plin zbor căzu. Mă uitai cu ochii minții la stârvul greu al tăcerii și mă gândii cum să-l îndepărtez,

Abia șoptit, Zoie spuse:

— Soarta… Să ne ghicească soarta. La ce bun? Parcă nu ne-o cunoaștem? Ne-o cunoaștem. Să ne ghicească norocul-norocelul! Care noroc-norocel? N-avem niciun noroc-norocel, tu… Niciunul…

— Atunci, de ce le-ai spus să treacă mâine?

— Ca să scap de ele, tu… Numai ca să scap de ele… Să nu ne mai bată la cap.

— Nu, Zoie, nu ne cunoaștem soarta chiar atât de bine cât credem. Nu ne cunoaștem nici norocul.

— Ba ne-o cunoaștem, tu… Uite… Ai venit în oraș. Nu credeam că ai să mai treci pe aici. Nu te mai așteptam. Ai venit pentru că te-a adus soarta. Ai venit să mă vezi. Mi-ai adus noroc? Mi-ai adus nenoroc? Nu știu, tu… Nu știu.

— Și-ți închipui cumva că asta o să ne schimbe drumul vieții?

— Tocmai că nu. Fiecare o să rămânem cu soarta noastră. Cu nenorocul nostru. Va fi ca și cum nici nu ne-am fi întâlnit. Dar… tu… Nici nu știi ce bine-mi pare c-ai venit să mă vezi. O să mai stăm de vorbă ca altădată… O să…

— Ca altădată! Ca altădată nu se mai poate. Tu te-ai schimbat. M-am schimbat și eu. Timpul schimbă oamenii. Îi schimbă mereu.

— Nu se mai poate! Îmi dau și eu seama că nu se mai poate, însă aș dori să se poată. Din toată inima aș dori să se mai poată. Pentru mine… Pentru tine…

Tăcu. Tăcui și eu. Vântul se culcă, leneș, iarăși în țarină, lângă picioarele noastre. De dormit însă, nu mai adormi. Ne ascultă. Nu știui ce gândește vântul despre vorbele pe care le rostisem. Se ridică, se scutură de praf, se înălță pe călcâie, suflă și clătină crengile strâmbe și noduroase ale dudului. Pe urmă, ostenit parcă, se tolăni alene ceva mai departe de noi, în țărână, ca un câine ostenit se tolăni vântul în țărână.

Zoie privi în jur. Căută ceva. Nu găsi. Zise:

— Vai! Uite ce zăpăcită sunt! Ai venit mai bine de un sfert de ceas, și tu te țin încă în picioare! Nici n-ai pe ce să stai. Așteaptă… Te rog așteaptă puțin… Mă reped până-n casă s-aduc niște scaune.

Se lăudase. N-avea cum să se repeadă. Pântecul mare, rotund și umflat îi atârna greu. Se mișca încet, ca o rață grasă, cu aripile căzute și cu picioarele scurte și tofoloage.

Întârzie destul. Mă gândii dacă nu cumva au apucat-o pe neașteptate chinurile facerii. Nu. Dacă ar fi apucat-o ar fi strigat și aș fi auzit-o. Se

întoarse gâfâind cu două scaune de lemn, fără spetează. Nu-mi trecu prin minte să-i sar în ajutor. O lăsai să le aducă singură.

— Stai, mă îndemnă Zoie. Stai pe scaun, Darie. Stai pe scaun, că am să stau și eu.

Luarăm loc pe scaunele șubrede. Muierea tânără, cu ochi albaștri și cu burta la gură, pentru care altădată îmi tremurase de atâtea ori inima și-mi fugise somnul, suspină:

— De când nu te-am văzut… De când nu te-am văzut, tu… Eram copilandri când ne-am cunoscut. Acum… tu… parcă ar fi trecut o mie de ani de atunci… O mie de ani…

Toanta! Sta gata să plângă. De ce se apuca să-și risipească lacrimile degeaba? Nu mai era nimic de plâns. Nimic! Anii trecuseră. Nu aveam cum să-i aducem îndărăt și să-i mai trăim, încă o dată, altfel. Mintea ei puțină nu înțelegea un lucru atât de simplu: că timpul o dată trecut rămâne trecut, așa cum un om o dată mort, mort rămâne. Pentru veșnicie. Mă pomenii că, în loc s-o cert, așa cum aș fi vrut, spun încet și trist:

— Da, ai dreptate… Parcă ar fi trecut o mie de ani de când nu ne-am văzut. Uneori timpul trece greu.

— Dar tu, spune-mi… spune-mi pe unde-ai fost… Tu, spune-mi ce-ai văzut… Of… am uitat… Nu mai știu ce e cu mine. M-am zăpăcit de tot. Am uitat să te tratez cu apă rece și cu dulceață, ca pe un musafir ce-mi ești.

— Nu te osteni, Zoie, nu trebuie.

— Tu… Nu se cade să calc obiceiurile din bătrâni. Nu stă frumos. Musafirul e musafir. Nu se poate să nu-l tratezi cu apă rece și cu dulceață. Ce? Tu nu știi? Măcar atâta lucru ar trebui să știi.

Mototoală, gâfâind, gemând ușor și abia mișcându-se, se mai duse încă o dată în casă. După puțină vreme își scrise un zâmbet ostenit pe gură și se întoarse ținând în mână o tavă de tinichea cu două farfurioare cu dulceață de piersică și cu două pahare cu apă…

— Și mie… și mie… scânci fetița.

Zoie îi vârî în gură un vârf de linguriță de dulceață, o potoli și-o lăsă să se joace mai departe în țărână.

— Povestește-mi… Tu… Povestește-mi tot, tot…

Chiar tot. Mi-ar trebui o lună, ori poate chiar mai multe.

— Cât poți mai mult, tu..

N-aveam nicio poftă de povestit. N-aveam poftă de nimic, în clipa aceea nu-mi era poftă nici măcar de coliva dușmanilor mei. Inima îmi era uscată.

Buzele îmi erau uscate. Mi-era silă de viață și-mi era silă și de moarte. Mi-era silă de bucurie și-mi era silă și de tristețe. Mi-era silă de tot. Nu prea știam ce e cu mine. Totul mă apăsa. Totul mă dezgusta Orașul, cu lâncezeala lui de smârc, cu gâlcevile, cu dușmăniile și cu încăierările dintre oamenii lui, mi se părea fi iad. Poate că și erai. Poate numai mi se părea mie că este. Până la urmă ajunsesem să mă întreb cu îngrijorare dacă nu cumva mi s-a bolnăvit sufletul de-o boală nemernică, fără leac, ca și boala care mă pocise.

— Bine, Zoie, dacă ții atât de mult, am să-ți povestesc. Numai să ai răbdare să mă asculți.

— Răbdare!… Am mai multă decât mi-ar trebui, tu…

Surâse fericită. Surâsei și eu. Îmi adunai amintirile — aveam atâtea, că de-abia le mai duceam — și desprinsei din ele, la întâmplare, lunga și fierbintea vară petrecută cu un an în urmă într-un sat tătărăsc, sărac și dărăpănat, însorit și prăfos, din acea parte ciudată din țară numită, nu mai știam de când, Dobrogea… Avusesem totdeauna mare dragoste pentru cai. Acum, această dragoste uitată învie în mine și-mi plăcu să-i povestesc pe îndelete cum îngrijisem herghelia pe jumătate sălbatică a tătarului Selim Reșit din Sorg, la care intrasem slugă, cum mă dusesem cu caii la păscut ziua și noaptea, pe tabunul de lângă mare, cum îi adăpasem și-i păzisem de hoți.

— Înțeleg, caii pășteau iarbă, se apărau cu cozile de muște… Dar tu ce făceai în vremea asta?

— Mă gândeam și eu. Mă scăldam în mare…

— Te gândeai!… La ce te gândeai?

— Omul se gândește la fel de fel de lucruri.

O întristă răspunsul meu. Îndrăzni:

— Tu… La mine te-ai gândit vreodată?

Îmi fu rușine s-o mint. Tăcui.

— Nu te-ai gândit. Mi-ar fi plăcut să-mi spui că te-ai gândit la mine măcar o singură dată.

Iarăși tăcui. Zoie zâmbi.

— La urma urmelor, de ce să te gândești tu la mine? Mă uitasei.

Îngânai, bâlbâindu-mă:

— Nu te uitasem.

— S-o lăsăm încurcată. Povestește-mi…

— Mă întorsesem din Italia. Eram cam gol și cam fără parale. Căutam de lucru și când cauți de lucru, nu mai faci nazuri, intri slugă la cine găsești.

— Tu totdeauna cauți de lucru, iar dacă găsești, lucrezi un timp, pe urmă ți se urăște și-o iei din loc pe neașteptate. Mi-aduc aminte că înainte de război, când te aflai aici, în oraș, ai schimbat într-un an cinci sau șase stăpâni. Parcă ai avea în tine un șarpe care te mușcă într-una de inimă și nu-ți dă pace.

— Eu știu? Poate că într-adevăr, așa cum spui tu, voi fi având în mine un șarpe… Poate am în mine un șarpe sau un vierme neadormit… Fiecare om are în el o neliniște de care nu poate scăpa… Un vis… O năzuință… O tristețe… Cum să scapi de toate astea?

— Nu știu, spuse borțoasa. Dacă aș ști ți-aș spune.

Umbrele arborilor se lungiră. Cerul deveni gălbui. Larma târgului crescu. Clopotele celor douăsprezece biserici din târg sunară îndelung, de vecernie. Pe urmă dându-și parcă seama că sună în zadar, tăcură. Văzduhul încremeni. Undeva prin apropiere uruiră pe bolovanii străzii roți de trăsuri.

— Spune-mi, Darie, nu ți-a fost frică să trăiești printre tătari?

Râsei. Râsei, și după ce mă saturai de râs zisei:

— De ce să-mi fie frică?

— Pentru că… pentru că, după câte-mi aduc aminte, am învățat la școală că tătarii se hrănesc cu carne de om…

— Nu, Zoie, tătarii nu mănâncă oameni. E adevărat că mâncarea lor se deosebește oarecum de a noastră, dar totuși e mâncare. În Dobrogea, ca și pe aici și ca pretutindeni pe oameni — după ce mor — îi mănâncă pământul și-i schimbă în țărână.

Auzindu-mă vorbind iarăși despre moarte și despre pământul care mănâncă tot ce-a fost viu, se întristă. Eu nu mă mai întristai. N-aveam cum. Eram trist mai dinainte. Ca să-și alunge tristețea, ori poate și ca să-și astâmpere dorul de-a afla cât mai multe despre lumea care trăia dincolo de marginile târgului ei, zise:

— Tu… Spune-mi drept… tătarii au și fete?

Acum râsei din toată inima. De naivitatea întrebării ei râsei.

— De ce să n-aibe? Nu ți-am spus? Sunt și ei tot oameni. Oameni ca noi. Așa că au și băieți, au și fete.

— Te pomenești, tu, că vara trecută când ai trăit în satul acela te-ai îndrăgostit de-o tătărușcă.

Zăpăcit cum eram, uitai că între mine și Zoie fusese cândva un mărunt și sec început de dragoste naivă și că spovedaniile mele, chiar nevinovate, ar putea s-o doară. Mă lăudai:

— Da, Zoie, am fost îndrăgostit-lulea de-o tătărușcă.
— Și… Și… cum o chema?
Înțelesei că vrusese să mă întrebe altceva și nu îndrăznise.
— Purta un nume destul de ciudat, chiar pentru o tătăroaică. O chema… O chema Uruma.
— Uruma… Uruma… Uruma… N-am mai auzit asemenea nume. S-ar putea ca pentru urechile tătarilor să sune frumos… Și… Uruma asta… cum arăta ea la chip? Dar la făptură?
— Nici înaltă, nici mărunțică. Iar la chip… La chip era gălbuie. Avea fața galbenă și rotundă ca luna.
— Și cum se îmbrăca, Darie? Purta fustă?
— Nu. Nu purta fustă. Purta, ca toate tătăroaicele, șalvari.
— Și tu vorbeai cu ea?
— De ce să nu vorbesc?
— Și când vorbeai cu ea ce-ți spunea?
— Îmi era stăpână. Îmi poruncea să fac una, să fac alta. Ca orice stăpână.
— Și altceva nu-ți mai spunea?
— Ba da. Când aveam timp de pălăvrăgit îmi spunea tot ce-i trecea prin cap. De cele mai multe ori însă, mă povățuia să-mi schimb legea, să devin tătar, să mă însor cu ea și să rămân pentru totdeauna acolo, în Dobrogea, la Sorg…
Zoie tăcu. Tăcu și se uită la fetița care se juca în țărână. Dar după ochii pierduți și după obrazul ei schimonosit, plin de pete, băgai de seamă că vrea să-mi pună încă o întrebare, și că înainte de a mi-o pune se mai gândește, mai chibzuiește. După un timp, în care își roase și-și potrivi unghiile cu dinții, se hotărî să rupă tăcerea. Ridică fruntea.
— Darie, te rog să nu mi-o iei în nume de rău… Aș vrea să te întreb ceva… Tu… Ceva ce nu se întreabă.
— Nu te sfii, Zoie. Întreabă-mă.
Se roși toată. Își feri ochii de ochii mei, lăsă capul în jos și spuse:
— Tătăroaica aceea, Uruma, când ai cunoscut-o tu știa ce e dragostea?
Era tocmai întrebarea la care mă așteptam. Răspunsul mi se desprinse de pe buze limpede.
— Știa… Știa chiar prea mult.
Roșeața îi pieri. Căzu umbră neagră peste obrazul ei. Căzu umbră neagră și peste ochii ei albaștri. Se gândi… Se gândi… Și după ce i se păru că s-a gândit îndeajuns și s-a hotărât să cuteze, șopti:

— Tu… Tu… Darie… Aș vrea să cunosc și eu dragostea…

De multă vreme nu mă mai miram de nimic. Căpătasem însă obiceiul ca uneori să fac pe miratul. Ridicai sprâncenele. Ridicai și glasul.

— Dragostea!… N-o cunoști? Cum n-o cunoști? Ești măritată. Ai născut un copil. Mâine-poimâine mai naști încă unul. Cum nu cunoști dragostea?

— Am născut un copil. O să mai nasc încă unul. Pe urmă o să mai nasc și alții. Asta e altceva. Asta e cu totul altceva. Dragostea…

Cândva, pe când mă aflam, ca să spun așa, în floarea vieții, avusesem un locșor în inima mea și pentru Zoie. Acum nu numai în locul acela, ci în toată inima mea se afla doar un pumn de cenușă. Îmi era milă de viața mea. Îmi era milă și de viața femeii tinere și deformate de sarcină de lângă mine. Însă pântecul ei mare, rotund și umflat din cale-afară, plin cu copilul altuia, mă înrăi. Întinsei gâtul, ca buzele mele să fie cât mai aproape de urechile ei, și-o întrebai duios și ușor compătimitor:

— Ascultă, Zoie, tu… Tu nu-l iubești de loc pe Pandele?

Se posomorî de tot. Își lăsă buza. Cu glas uscat, spart, zise:

— Nu. Eu nu-l iubesc pe el și nici el nu mă iubește pe mine.

— Și nu l-ai iubit niciodată?

— Nu. Nu l-am iubit niciodată.

— Atunci, de ce te-ai măritat cu el?

— Cum de ce m-am măritat cu el? Nu ți-am spus? Trebuia să mă mărit. M-a silit mama. Mi-a pus unghia-n gât și m-a silit.

O crezui. Spusei totuși:

— Te-a silit! Ce fel de vorbe mai sunt și astea? Dacă nu-l iubeai pe Pandele nu trebuia să te măriți cu el. Să te fi zbătut. Să te fi împotrivit. Era dreptul tău.

Istovită, Zoie se uită în ochii mei. Șopti:

— Atâta m-a chinuit, Darie, atâta m-a chinuit mama, că n-am mai găsit în mine putere să mă împotrivesc. N-am mai găsit în mine nici pic de putere. Auzi? Nici pic de putere. Și atunci… Atunci mi-am spus că n-am încotro. Gândește-te și tu. Dacă n-aș fi ascultat-o, n-aș mai fi avut trai în casă cu ea. Ar fi fost rău de mine, tu… Ar fi fost mai rău decât acum…

Își lăsă capul în jos. Începură să-i curgă pe obraji lacrimi mari, rotunde. Știam că lacrimile ușurează inima și-o liniștesc. Tăcui îndelung. O lăsai să plângă și tăcui îndelung. Tăcerea noastră trezi vântul. O dată trezit, vântul deschise ochii. Clipi. Își ridică fața în sus. Îmi zâmbi și suflă ușor spre ramurile dudului, întocmai ca mai înainte. Și întocmai ca mai înainte se

scuturară iarăși peste noi și pe lângă noi frunze veștede și dude coapte, târzii. Mi se făcu dor de dude și mi se făcu și foame. Mă sculai. Apucai o creangă. O aplecai. Culesei câteva dude. Le mâncai. Dudele târzii sunt dulci ca mierea. Îmi pieri acreala care-mi stăruia de multe ceasuri în gură. Borțoasa mă văzu. Se opri din plâns. Umplui mâna de dude. I le întinsei. Le luă.

— Mulțumesc, tu… Pandele nu mi-a cules niciodată dude.

— Nu te mai gândi la Pandele. Mai gândește-te și tu la altceva, nu numai la Pandele. Mi-ai scos sufletul cu Pandele al tău.

Mâncă dudele încet, una câte una.

O întrebai apăsat:

— Ascultă, Zoie… Tu n-ai iubit niciodată pe nimeni? Ție nu ți-a plăcut niciodată nimeni?

Tăcu. Își mângâie burta. Plodul dinăuntru se potoli. Zoie se uită într-o parte, ferindu-și ochii de ochii mei. Îmi răspunse cu un glas care parcă nu mai era al ei:

— Ba da, tu… Atunci, înainte de război, când trăiai aici, m-am gândit la tine. M-am gândit puțin. Ca la un vis. Ori poate m-am gândit la tine ca la un cireș înflorit. Îmi ziceam că într-o zi cireșul o să se coacă și-o să culeg și eu câteva cireșe… O!… Nu… Nu râde de mine… Sunt o proastă… Cred că m-am gândit la tine nu pentru că mi-ai plăcut. Cred că m-am gândit la tine pentru că nu aveam pe altcineva la care să mă gândesc. Nu te superi? Pe urmă… Pe urmă, tu… Pe urmă m-am îndrăgostit de unul Sabu. Era tânăr. Era frumos. Și nu șchiopăta, ca tine, tu. Nu șchiopăta de loc. Mergea cum merg toți oamenii. Mergea chiar mai frumos decât toți oamenii. Și când îl vedeam, tu, simțeam că mă topesc după el. Nu-mi venise încă vremea măritișului. Trăia și tata. N-aveam de ce să mă grăbesc, mai ales că nu bănuiam c-o să se întâmple ce s-a întâmplat. Sabu, tu, Sabu era fierar la Ateliere, aici la gară, la Căile Ferate. Venea uneori seara, cu alții, și lua masa la noi, la birt. Îmi făceam de lucru la tejghea și-l priveam. Tu… Darie… Cu cât îl priveam mai mult, cu atât aș fi vrut să nu mai plece, să mă uit, să mă tot uit la el până mi s-or scurge ochii de tot. Bietul tata! Începuse să-și dea cu presupusul. Se supăra pe mine din nimic. Mă certa. Vedea că nu mă dezlipesc de tejghea. Atunci se răstea la mine. Mă apuca de coade. Mă trăgea și mă trimitea să mă culc. “Nici nu ți-a căzut cașul de la gură, și-ți pică mucul după bărbați! O să-mi ieși o pramatie!… O s-o-ntreci pe afurisita de maică-ta…”

— Și mai târziu, când ai ajuns fată de măritat, de ce nu l-ai luat de bărbat pe Sabu?

— Dacă ar mai fi trăit, l-aș fi luat. Aș fi lăsat sfiala deoparte și m-aș fi dus la el. I-aș fi spus că mi-e drag. I-aș fi spus că mi-e tare drag și l-aș fi rugat să mă ceară tatei și mamei de nevastă. Dar… Sabu… Sabu a murit. L-au împușcat, tu, la gară. Nemții. Pe mulți i-au împușcat în zilele acelea. Trăgeau în ei fără nicio milă, ca-n câini, tu… Așa trăgeau… Ca-n câini… Așteptam încremenită în pragul birtului. Nu știu ce așteptam, dar așteptam. Auzeam împușcăturile. Auzeam cum trag în ei, la gară, cum îi omoară pentru că nu mai voiau să lucreze pentru nemți. Parcă presimțeam ceva. Tremura inima în mine de frică să nu-l ucidă și pe Sabu. M-a prins tata plângând. “De ce plângi?” “Mă doare un dinte.” “Care?” “Ăsta.” I-am arătat, tu, la nimereală, un dinte. M-a chemat în prăvălie și mi l-a scos cu cleștele. După ce mi-a scos dintele, am aflat de moartea lui Sabu și am plâns cât am vrut, tu… Spuneam că mă doare falca din care-mi scosese dintele.

Vru să-mi mai spună ceva. Se răzgândi. Tăcu.

Între timp, soarele se prăvălise peste acoperișuri spre asfințit. Fetița se ghemuise pe țol cu cheala-i păpușă în brațe și adormise. Dulceața îi rămăsese spoită pe obraji, în jurul ei bâzâiau roiuri de muște cu aripi străvezii, albastre. Mă uitai la borțoasă. Părea ostenită, istovită.

— Parc-ai fi vrut să-mi mai spui ceva.

— Aș fi vrut. Lasă îmi vine greu să-ți spun, tu, îmi vine grozav de greu. De altfel… De altfel, tu, și așa mi se pare că ți-am spus prea multe.

— Atunci, nu-mi mai spune nimic.

— Într-o zi, când voi găsi mai multă putere în mine, tu, o să-ți spun. O să-ți spun totul, ca la spovedanie. Acum, uite, a venit Pandele. N-o să treacă mult, și-o să pice și mama. O să pice și cățeaua.

Încercai să plec. Zoie mă rugă:

— Mai stai, tu. Mai stai măcar câteva minute. Să-mi cunoști și tu podoaba de bărbat cu care m-a pricopsit maică-mea, cățeaua.

Veni spre noi, nici tândălind dar nici cu grabă, un omuleț cu mustață subțire, neagră, cu fața vânătă-stafidie și cu ochii mici și negri ca niște măsline. Avea capul mare și gras. Avea și un început de burticică. Picioarele îi erau crăcănate, neobișnuit de scurte. Ca îmbrăcăminte purta haine cenușii, de doc, și pălărie tare, de paie, dată pe ceafă.

Borțoasa mă prezentă. Omulețul îmi întinse mâna.

— Pandele Paleu…

Îmi spusei și eu numele. Îi strânsei mâna. Era uscată, aspră, noduroasă. Omulețul nu se mai uită la mine. Se așeză turcește pe țol și își scoase ghetele cu potcoave de fier. Mă trăsni miros de picioare nădușite și nespălate, își luă fetița adormită în brațe, îi sărută creștetul, o puse la loc și-i porunci nevestei ca unei slugi:

— Un rachiu!… Repede…

Zoie plecă. Bărbatul o privi cum merge greu și cu grijă. Vedea și el că pântecu-i mare, rotund și umflat, îi tăia răsuflarea. Îmi spuse:

— E cam tofoloagă nevestica mea. Și e și nițeluș cam zăpăcită. Deseori *o* prind că rămâne ceasuri întregi cu ochii rătăciți. Numai dracul știe la ce s-o fi gândind și după ce-o fi tânjind. Că la mine nu duce lipsă de nimic. De nimic nu duce lipsă nevestica mea. Cred că nu trage a bine.

— S-o fi gândind la ale ei…

— La care ale ei? N-are la ce să se gândească. Negustoria merge. Nu prea bine, dar merge. Sănătoși suntem. La ce să se gândească? A? Poți să-mi spui? Și după ce tânjește? A? Poți să-mi spui? De nimic nu duce lipsă. La mine de nimic nu duce lipsă.

Nu găsii ce să-i răspund. De altfel, chiar dacă aș fi vrut să-i răspund, n-aș fi avut când, pentru că negustorul zise:

— Dar ia spune-mi, dumneata o cunoști de mult pe nevastă-mea?

— De mult. Dinainte de război. Era micșoară.

Clătină din cap.

— N-o înțeleg. N-o înțeleg, băiatule! Are bărbat, are casă, are masă, are ce-mbrăca, o are și pe soacră-mea, care pe ea o ajută la gospodărie, și pe mine la prăvălie… Copii îi fac, unul pe an… Să mă ia dracul dacă-nțeleg ce-i lipsește… Tânjește… Nu știu după ce tânjește, domnule… Ar trebui să-i treacă prin cap că într-o zi o să mă satur de țâfnele și de aiurelile ei și-o să-mi ies din pepeni. Nu mai pot!… Nu mai pot.

Oftă. Tăcu. Iar oftă. Izbucni:

— N-am avut parte de nevastă, domnule, asta e, n-am avut parte de nevastă… M-a bătut Dumnezeu… Plătesc păcatele lui bunică-meu, care-a fost tâlhar de drumul mare și-a murit înainte să fie prins și pus în furci. Asta e. Altceva nu poate să fie. Asta e. Plătesc păcatele lui bunică-meu.

Poate că mi-ar fi spus mai multe. I-o arătai însă pe Zoie, care îi aducea pe tavă un pahar mare, plin cu rachiu. Îl luă și-l sorbi pe nerăsuflate.

— Mai adu-mi unul.

După ce-l bău și pe al doilea, zise:

— Masa! Acuși! Că…

Poarta scârțâi. O văzu pe soacră-sa. Râse. O văzui și eu Mă ridicai și-mi scosei pălăria.

— Sărut mâna, doamnă Popazu! Sărut mâna!

Îmi luă seama. Mă recunoscu. Își întinse gura până la urechi. Dinții de aur, umezi, îi sclipiră:

A! Bată-te să te bată!… Dumneata erai! Simpatia fie-mi! Bună seara, Darie maică. Și, zi, mai veni și s-o vezi pe Zoie?

— Venii…

Ce mai țață! Mândră. Țanțoșă. Pe câți îi vedea cu nădragi, toți îi erau dragi. Pe vremuri birtașul o snopea în bătăi. Uneori umbla cu fața învinețită câte-o săptămână. Văduva aproape că nu se schimbase. Mi se păru că e tot tânără, tot durdulie. Ochii — mari, căprui. Gura — roșie, cărnoasă. Fața — spoită proaspăt cu făiniță. Tremura carnea tare și grasă pe ea.

— Tot slab și urât ai rămas, Darie maică.

— Tot.

— Mă! Știi la ce mă gândesc eu acum? Mă gândesc că lupul se întoarce totdeauna pe locul unde-a mâncat oaia.

— Nu pricep, doamnă Popazu, nu pricep despre ce lup vorbești și despre ce oaie.

— Lasă… lasă… Nu mai face pe nătângul, Darie maică. Acum câțiva ani era cât pe-aci să-mi strici fata.

Mă uitai cu teamă la Pandele Pateu. Nu pentru mine mă uitai cu teamă, ci pentru Zoie. Negustorul nu se sinchisi. Dacă văzui așa, nu mă mai sinchisii nici eu. Soacra se duse lângă ginere, se aplecă și-i mângâie obrazul.

— Ostenit băiețașul maichii.!… Ostenit!… Muncește mult băiețașul maichii! Muncește până dă-n brânci băiețașul maichii!…

Îmi spusei c-a venit timpul să mă despart de el, și mă despărții.

— Bună seara.

— Bună, Darie maică.

Borțoasa mă însoți până la poartă.

— Tu… să mai vii pe la noi, tu…

Se înserase de-a binelea. Către apus, cerul se aprinsese. Abia ieșii în stradă, că auzii în urmă țipete:

— Nu mă bate, Pandele. Au! Au! Au! Nu mă lovi, Pandele, că lepăd, Pandele, îți lepăd copilul, Pandele. Au!… Au!…

Chibzuii dacă n-ar fi potrivit să mă întorc și, luând partea femeii bătute, să mă amestec în cearta lor și să încerc să-i mut fălcile lui Pandele Paleu, ori, și mai mult, să spăl cuțitul în el. Dar ce aș fi rezolvat cu asta? Nu. N-avea niciun rost să mă întorc din drum. Și apoi, nu era cu neputință ca Zoie, care de fapt se împăcase cu soarta ei, cu toate că uneori se tânguia, tânjea și visa cai verzi pe pereți, să treacă de partea bărbatului ei. Mai ales motivul acesta din urmă mă făcu să nu mă întorc. Numai atât? Nu. Poate că îmi lipsi și curajul să mă încaier deodată și cu Pandele Paleu, și cu soacră-sa. Lipsa de curaj — de ce să mă ascund după deget? — atârna și ea destul de greu în cântar. Sa să-mi acopăr măcar în parte lașitatea, șoptii pentru mine, numai pentru mine:

— Fiecare cu soarta lui…

Degeaba-mi șoptii. Mi se păru că vorbele mele șoptite le auziră mii și mii de urechi. Mi se păru că mii și mii de degete mă arată. Mi se păru că mii și mii de guri îmi strigă:

— Lașul!… Lașul!… Lașul!…

Ei! Și ce dacă?! Mai erau și alți lași pe lume. Urlai aproape:

— Fiecare cu soarta lui!…

VI

MĂ UITAI ÎN TOATE PĂRȚILE. ULIȚA era pustie. Nu mă auzise nimeni. Îmi păru rău că nu mă auzise nimeni. Ca să n-o mai aud pe borțoasa văitându-se, îmi astupai urechile și-mi lungii, pe cât mă ajutau puterile, pasul. Conștiința mea pe jumătate adormită nu mai avu timp să mă mustre, pentru că la capătul străduței, aproape că mă lovii nas în nas cu Dobrică Tunsu. Mai-mai să nu-l cunosc. Înalt, ars de soare, lat în umeri, fostul meu prieten devenise, în cei patru ani în care nu ne mai întâlnisem, un adevărat găligan. Era îmbrăcat ca un negustoraș cu stare. Cravată în dungi la gât. Pantofi galbeni cu șireturi și bombați la vârf, cum era moda. Pălărie cafenie. Numai mănușile și bastonașul îi lipseau.

Cum dădu cu ochii de mine, se bucură de parcă l-ar fi prins pe Dumnezeu de-un picior. Se repezi, își desfăcu brațele, mă prinse și mă strânse la piept până-mi trosniră oasele. Ba chiar mă sărută pe obraji și mă gâdilă cu mustățile. După ce-și potoli aleanul, îmi zise:

— Darie… Ce mai faci, măi băiete? A? Ce mai faci?

Mă zbătui și — cu chiu, cu vai — abia scăpai din îmbrățișare.

— Ce să fac, Dobrică? Ceac-pac. Dar tu?

— Uită-mi-te-n față și-ntreabă-mă de viață! Slavă Domnului, bine, cum nu. Se poate mai bine. Sănătatea — Sănătate. Negustoria — negustorie. Totul… Totul îmi merge ca pe roate.

Se depărtă ca la un pas. Mă privi. Nu-i plăcu starea mea. Parcă m-ar fi văzut întins pe năsălie. Se mohorî.

— Măi băiatule măi, dar tu… Aracan de viața ta… Tot gălbejit… Tot golaș… și… să nu te superi… mai șoldiu decât te știam…

Îi prețuii sinceritatea. Nu găsii însă că s-ar fi cuvenit să mi-o spună chiar așa, de la obraz. Nu-i mulțumii. În schimb, mă auzi zicând acru:

— Mai șoldiu! mai șchiop! Cu cât trec anii peste mine, cu atât îmi crește beteșugul.

— Păcat, măi băiatule măi, mare păcat!

— Păcat-nepăcat, o să-mi duc mai departe osânda.

— Curat osândă! Dar, ia spune-mi, ce treburi te-au mai adus pe-aici?

— Dau examen la liceu.

Auzindu-mă, Dobrică Tunsu se aprinse la față. Țipă la mine:

— Neghiobule!… Te-apuci de carte!… Ce-ți trebuie? O să mori tot sărac lipit pământului. O să mori plin de păduchi pe-o rogojină…

— Și tu înconjurat de familie, pe saltea de puf. Moartea, ori de unde te-ar lua, tot moarte rămâne.

Începurăm să râdem amândoi. El, din toată inima, ca omul sănătos căruia îi merge din plin. Eu, din gât numai. Mi se păru c-o aud mereu pe Zoie strigând: “Nu mă bate, Pandele… Nu mă bate… că lepăd…”

— Mai sunt două ceasuri până îmi pleacă trenul, zise Tunsu. Hai să mâncăm la Sotir

— La Sotir? Ce-ți veni cu Sotir? La Sotir nu se duc decât oamenii cu parale.

Dobrică își pipăi buzunarul de la piept, unde-și păstra portofelul. Se lăudă:

— Dispun. Și în cinstea reîntâlnirii noastre, te invit.

Mă luă de braț ca să mă ajute să merg mai drept și mai repede. Mă lăsai în voia lui. Mergând, trecurăm pe lângă birtul unchiului Tone și pe lângă multe alte birturi fără să le privim măcar. Intrarăm, așa cum venisem, braț la braț, în grădina restaurantului Sotir și ne instalarăm boierește la una din puținele mese care așteptau încă mușterii.

Peste oraș veni de undeva, de departe, o adiere. Vârfurile salcâmilor dintre ziduri se clătinară. Pe fața de masă albă pogorâră domol, ca niște libelule ostenite, câteva foi galbene. Dobrică Tunsu le înlătură cu mâna, chemă un chelner și-i comandă cârnați de porc — “dar să fie grași, auzi? Să fie grași” — și fripturi de vițel. Îi mai spuse că dorește să nu ne lipsească de la masă nici salata de ardei iuți cum îi plac lui, nici bateria la gheață. După felul în care vorbea cu chelnerul pricepui că se cunoșteau mai de mult și că nu era întâia oară când vechiul meu prieten se ospăta cu bucate alese la acest restaurant cu mare căutare și care era una din mândriile târgului. Chelnerul mulțumi pentru comandă și plecă. Aruncai o ochire în jur.

Grădina restaurantului era înțesată cu tot felul de gulerați care veniseră aci cu familiile să asculte orchestra adusă “cu mari sacrificii de la București, pentru onor, clientelă”, cum spunea un afiș lipit pe geam, spre stradă. Printre mese, doi băiețași care se asemuiau la chip și la vestminte se jucau alergând și strigând: “prinde-mă, prinde-mă, dacă poți…”

Orchestra, în ciuda foielii din grădină și a gălăgiei, se apucă să cânte. Dobrică Tunsu își lăsă capul în jos. Mi-l lăsai și eu. Ascultarăm tăcuți *Valurile Dunării*. Vechiul și fermecătorul vals, pe care nu-l valsase nici biata

mama, nici alde soră-mea de la Omida, mă ungea pe inimă. Valsul romantic! Valsul melancolic! Ce bine s-ar mai fi trăit pe lume dacă totul ar fi fost romantic! Dar de ce s-ar fi trăit bine? Și cine ar fi trăit bine? Nu-mi mai plăcu valsul. Mă copleși iarăși neplăcuta stare de acreală din care abia ieșisem. Zisei:

— După câte văd, te-ai ajuns, Dobrică! Ai devenit negustor înstărit.

Băiatul din Balaci scutură capul.

— Ce-ai zis?

— Am zis că, după câte văd, te-ai ajuns. Trebuie să fii cocă de bani.

— M-am ajuns, Darie. Am muncit pe brânci și într-adevăr m-am ajuns. Ar fi păcat de Dumnezeu dacă n-aș recunoaște.

— Bine. Spui că ai muncit pe brânci. Înțeleg. Mulți muncesc, și totuși rămân săraci. Cum ai izbutit s-aduni bani? Asta aș vrea să aflu de la tine, bineînțeles dacă o să te-nduri să-mi spui.

— De ce să nu-ți spun? Nu e de rușine. Dimpotrivă. E simplu. Cum știi, după ce-ai plecat tu din oraș, n-a trecut mult, și s-a pornit războiul. Apoi s-au rupt fronturile și-au năvălit nemții în țară. Când au intrat aici, în oraș, au pus foc la câteva prăvălii și-au ars o parte din Strada Mare… Atunci, băiete, nu m-am speriat, ca alții, de nemți și n-am plecat din oraș. Ce, parcă ei nu erau tot oameni? Erau tot oameni! Ba încă ce oameni! Am rămas la stăpân și mi-am dat osteneala să-nvăț cât mai bine tăbăcăria și cojocăria.

— Și asta știu, Dobrică.

— De unde?

— Din auzite. M-am întâlnit cu unul, m-am întâlnit cu altul… Am mai vorbit de una, am mai vorbit de alta… Am vorbit cu câțiva și despre tine.

— Pentru unii ocupația germană a fost și grea, și rea. Pentru alții însă a fost mană cerească! Tăbăcarii și cojocarii, de pildă, s-au umplut de bani. Aici, la Rușii-de-Vede, lucra cu nemții unul Stănică Paleacu. Acum e avocat și deputat. Atunci era numai avocat. Nemții l-au făcut primar și i-au dat puteri mari. Avea nu numai orașul, dar și satele din apropiere sub mâna lui. Crâcnește, dacă poți! Cumpăra piei de oaie pe nimica toată de pe la țărani și ne comanda nouă, meșteșugarilor, cojoace și căciuli pentru armata germană.

— Stănică Paleacu?

— Da. Chiar domnul Stănică Paleacu. E dat dracului. Acum are atâția bani, că-i vântură cu lopata. Se spune că-n curând se schimbă guvernul și că Stănică Paleacu are s-ajungă ministru… Să vezi atunci câte matrapazlâcuri

o să pună la cale și câte afaceri o să-nvârtească! Până la urmă o să-l dea milioanele afară din casă!

— Lasă-l pe Stănică Paleacu. Povestește-mi despre tine.

— Acum doi ani m-am întors, băiete, la mine la țară, la Balaci. Cu ce-am pus la ciorap, cât am muncit pe-aici, mi-am deschis cojocărie. După ce-am pus pe picioare cojocăria, mi-am făcut și-o tăbăcărie. Acum am șase ucenici, Darie… Ucenici, nu glumă! Toți băieți harnici, ascultători, supuși, aleși pe sprânceană. Muncesc sub ochii mei până cad de istoveală.

— Cu alte cuvinte, afurisitule, scoți untul din ei.

Dobrică Tunsu îmi gustă din plin gluma. Se însenină și mai mult. Hohoti.

— D-apoi cum? Ce? Dobrică Tunsu e prost, ca tine? Viața l-a învățat multe pe Dobrică Tunsu. Viața l-a învățat pe Dobrică Tunsu că dacă nu pui pe alții să verse sudoare pentru tine, ajungi să verși tu sudoare pentru alții. A? Ia spune-mi: de ce să vărs eu sudoare pentru altul și să nu verse alții sudoare pentru mine? Cămașa, cică, e mai lipită de trup decât zăbunul, iar pielea e și mai lipită de trup decât cămașa.

— Cum văd, te-ai gândit și te gândești numai la tine.

Căscă ochii. Mă repezi:

— Și ce e rău în asta? Pricep eu cam încotro te bat pe tine gândurile. Dar află, băiete, că eu n-am timp de aiureli.

Nu mai stăruii. Îmi înghiții vorbele. Umplurăm paharele. Ciocnirăm. Băurăm. Isprăvirăm de mâncat cârnații. Trecurăm la fripturile ardeiate.

În jur mai ciocneau și alții, mai mâncau și alții. Orchestra! N-o mai asculta nimeni! Între două îmbucături, zisei:

— Ascultă, mă, tu mai știi ceva de Gogu Șoric?

— Care Gogu Șoric?

— Acela care m-a snopit în bătaie în ziua în care am intrat și eu ucenic la jupân Moțatu. Ai dat și tu în mine atunci…

— Am dat în tine? Se poate. Am dat în prea mulți ca să-i mai țin minte pe toți. Dar ce-ți veni să mă întrebi de Gogu Șoric?

— Eu știu? Nu știu.

— Săracul! A-nghițit gutuia. Era om tânăr. Ar fi putut să trăiască și-acum.

— De ce-a dat ortul popii? Era bolnav? L-a-mpușcat careva?

— De bolnav, nu era bolnav și nici nu l-a-mpușcat nimeni. Ursitoarea! I-a fost ursit să moară de cuțit.

Tăcui și mă gândit la nenea Gogu Șoric. Era voinic. Era frumos. Îmi trăsese, pe când fusesem ucenic la tăbăcărie, o bătaie soră cu moartea. Făcuse războiul. Scăpase teafăr. Ar mai fi putut să trăiască. Totuși, murise. De cuțit. Moartea de cuțit e ticăloasă, cu multe dureri. Dar mi se pare că orice moarte e ticăloasă.

Dobrică Tunsu mă lăsă un timp să tac Pe urmă spuse:

— L-a înjunghiat, într-o seară, la un bal, Bențe Cotelici.

— Din ce s-au luat?

— Parcă nu știi pentru ce se înjunghie flăcăii rușani pe la baluri? Pentru o fată.

— Cel puțin era ceva de capul ei?

— Macioală!…

— Bietul nenea Gogu! Păcat de tinerețea lui.

— Păcat-nepăcat, așa a fost. Gogu Șoric a murit înjunghiat de Bențe Cotelici, cu care se certase pentru o fată. Mă Darie, ascultă-mă pe mine: nu se află pe lume fată sau fetișcană, muierușcă sau muiere care să merite să te cureți pentru ea.

— Crezi?

— Cred. Pentru mine muierile sunt muieri și nimic mai mult.

— Nu-mi place cum vorbești, Tunsule. Tocmai ție, tânăr însurățel, să-ți treacă asemenea gânduri prin cap! Fără îndoială că te-ai căsătorit din dragoste.

Pufni în râs. Mai bău un pahar. Îmi răspunse:

— Din dragoste! Ți-am spus eu că tu o să mori ros de păduchi pe-o rogojină!… Blegule! M-am însurat pentru că voiam să-mi întemeiez o gospodărie. Și oricât ai fi tu de lunatic trebuie să știi măcar atât: că nu se poate întemeia o gospodărie ca lumea fără nevastă.

— Bine. Înțeleg. Însă nu cumva vrei să-mi spui că te-ai însurat cu una care nici măcar nu ți-a plăcut?

— Măriuca mi-a plăcut, nu pot spune că nu mi-a plăcut. Dar, băiete, viața e viață. Dacă-ți bați joc de ea, se răzbună, își bate și ea joc de tine. Așa că, oricât de mult mi-ar fi plăcut Măriuca, dacă n-ar fi avut zestre, n-aș fi luat-o-n ruptul capului de nevastă. Aș fi căutat una care să-mi și placă, să aibe și zestre.

Mai umplurăm paharele o dată. Văzându-le pline ochi, ne gândirăm că lucrul cel mai bun pe care l-am avea de făcut ar fi să le golim. Le golirăm. Până la fund le golirăm. Nu știu pentru ce, dar îmi veniră iarăși în minte

ucenicii de la Balaci ai vechiului meu prieten. Mi se păru chiar că-i văd; jerpeliți, nemâncați, plini de vânătăi, desculți.

— Și, zi, îți strunești bine ucenicii, Tunsule!…

— Mai abitir decât jupân Moțatu.

— Te pomenești că-i mai și bați…

— Dacă-i bat?! E puțin spus, Darie. Îi ciomăgesc zdravăn cel puțin o dată pe săptămână.

— De ce? Doar spuneai că sunt cuminți și harnici.

— Cum de ce? Parcă tu nu știi? Ai fost atâta vreme ucenic. Ucenicul e dat dracului. Dacă nu-l înjuri și nu-l bați din când în când, se lasă pe tânjală, își pierde vremea. Pe lângă că-și păgubește stăpânul, nu prinde nici meseria. Pe ucenicii mei îi țin strâns. Când am zor îi iau și la câmp, la muncă.

— Ai mult pământ?

— Am. Șapte hectare. De la tata-socru. Bașca ce-am mai cumpărat.

— Cumperi pământ?

— Cumpăr, băiete, cumpăr mereu. Aproape toți banii pe care-i câștig îi bag în cumpărături de pământ.

— Pe la voi oamenii își vând pământurile?

— Sărăcanii. Nu le vând bucuroși, însă le vând. De ce le vând? N-au cu ce le munci. N-au vite. N-au unelte. Sunt înglodați până-n gât în datorii. Vând pământurile și scapă de angarale. Rămân cu sărăcia. O îndură. Sunt obișnuiți cu ea.

Îmi lunecă gândul la bogătanii de la noi, din Omida, satul în care mă născusem, nu m-aș mai fi născut, de pe lunga, îngusta și prăpădita vale a Călmățuiului. Storceau vlaga din om. Îl beleau. Nu se lăsau până nu-i scoteau sufletul. Bogătanii se îndeletniceau și cu cămătăria. Nu cumva Dobrică Tunsu… Îl întrebai repede:

— Te pomenești că dai și bani cu dobândă. Tunsule.

— Prost aș fi să nu dau. Banul muncit e bun, băiete, însă, află de la mine, banul nemuncit e și mai bun. Parcă se lipește mai bine de degete. Parcă e mai dulce.

— Nu ți-e teamă că nu-i mai vezi îndărăt?

— Dar ce? Tu crezi că dau oricui? Îmi iau toate măsurile, băiete. Dau cu amanet pe casă, cu amanet pe pământ…

— Și cu dobândă mare.

— Cât mai mare, mă, cât mai mare. Ce? Parcă strică?

Isprăvirăm și ceea ce mai rămăsese și se răcise pe masă. Dobrică Tunsu, obișnuit cu vinul, n-avea nimic. dar eu mă cam amețisem.

Lumea părăsi podeaua de dans. Orchestra trecu din nou la romanțe. Între lăutari se arătă pe estradă o cântăreață șuie, cu obrazul vopsit. Nu era tocmai urâtă. Nici glasul ei nu era tocmai urât. Cântă:

Eu n-o mai iubesc, dar mă-ndeamnă

Din vremuri un vechi obicei:

Să trec în amurguri de toamnă

Prin dreptul ferestrelor ei…

Nevestele negustorilor, cărnoase, grase, ghiftuite cu mâncare și cu băutură, nădușite de atâta dans și atâta zăpușeală, căzură în visare…

Eu n-o mai iubesc…

Cântecul li se potrivea tuturora, sau aproape tuturora. Da. Nimeni nu le iubea. Nimeni nu le mai iubea. Poate nu le iubise niciodată nimeni. Fapt e că acum toate, sau aproape toate, tânjeau după altceva, cum tânjea Zoie, nevasta lui Pandele Paleu cel mustăcios, mărunțel și crăcănat.

Năucit și copleșit de băutură cum eram, mă prăvălii și eu în visare. Visai și eu altceva. Tânjii și eu după altceva. Căutai să-mi dau seama după ce tânjesc. Poate că aș fi ajuns să mă lămuresc dacă, lângă mine, Dobrică Tunsu n-ar fi râgâit tocmai atunci, de sătul ce era. După ce-i trecu râgâitul își scoase ceasornicul din buzunar și se uită la el. Era un ceasornic scump, de aur, cu două capace.

— Zece! Chiar dacă nu mă grăbesc, tot ajung la timp, nu pierd trenul.

Chemă chelnerul. Ceru socoteala. Se uită la notă. Plăti. Adăugă și un mic bacșiș.

— Ne-ai servit bine, șefule, să trăiești și să ne mai servești.

Chelnerul, cu freză și cu șervet alb pe mână, se înclină:

— Mulțumesc, domnule Tunsule. Mulțumesc.

Când să ieșim, în gangul sărac luminat ne împiedicarăm de niște buturugi. Numai întâmplarea făcu să nu cădem în bot. Dobrică Tunsu înjură cumplit. După ce-și răcori sufletul, spuse:

— Cine dracu o fi adus buturugile astea aici? Parcă adineauri nu erau…

— Eu știu, Dobrică? N-am de unde să știu.

Ne întoarserăm să le vedem. Ne speriarăm. Buturugile aveau viață. Mișcau. Una dintre ele prinse grai:

— Nu suntem buturugi, boierilor. Suntem oameni.

— Oameni? se răsti Dobrică Tunsu. Ce fel de oameni sunteți voi, mă? Ce fel de oameni?

— Oameni ca toți oamenii, zise blajină o buturugă. Numai că… Numai că nu mai avem picioare…

Holbarăm ochii aburiți de băutură. Într-adevăr, erau oameni, oameni fără picioare. Purtau amândoi capele și tunici militare vechi. Tunsu îi întrebă:

— Dar unde v-ați lăsat picioarele?

— Pe front.

Patronul din Balaci tăcu. Tăcui și eu. Unul își scoase capela. O întinse.

— Poate ne miluiți cu ceva.

— Să vă miluim! Dar de ce să vă miluim noi?

— Pentru că, domnilor, noi i-am bătut pe nemți și-am făurit, cum scrie și-n gazete, România Mare…

Tunsu se mânie:

— Și ce? Ați făurit-o pentru mine?

Soldatul își puse capela pe cap.

— Nu te supăra, tinere. Poate că am făurit-o și pentru dumneata.

— Aș! Ați făurit-o pentru alții. Întindeți capela să vă miluie alții… Eu… Eu muncesc pentru bănișorii mei. Muncă grea muncesc pentru bănișorii mei… Nu-i arunc cu una, cu două…

Soldații tăcură. Îl apucai pe vechiul meu prieten de braț și-l trăsei afară din gang.

— N-are niciun rost să te cerți cu ei, Dobrică.

— Cum să nu mă cert, mă, cum să nu mă cert? Întind mâna. Cerșesc. De ce nu muncesc, mă, ca mine? A? De ce nu muncesc?

Băutura i se urcase la cap. Îl potolii cu greu. După ce-l văzui potolit, găsii cu cale să-i mulțumesc pentru masa îmbelșugată la care mă poftise și pe care o împărțise frățește cu mine.

— Nu-mi mulțumi, mă, spune bogdaproste, spune cu gura plină bogdaproste.

Cuvintele lui mi se părură ciudate. Și pentru că nu înțelesei numaidecât ce vrea, zisei:

— Dar bine, Tunsule, bogdaproste se spune la pomană, la pomana pe care o primește un sărac, la pomana care se dă de sufletul morților.

— Așa e, mă, chiar așa e, însă află că mai adineauri, când te-am invitat la masă, eu m-am gândit la bunică-meu, răposatul. Doresc ca tot ceea ce ai mâncat și tot ceea ce ai băut tu astă-seară, pe socoteala mea, să fie de sufletul lui bunică-meu. Îl chema tot ca pe mine, Dobrică Tunsu.

Râsei. Din toată inima râsei. Așa prieten mai ziceam și eu! Așa om mai ziceam și eu! Îmi veni să-l pup pe obraz. Ori să-l pălmui. Nu făcui niciuna, nici alta. Dar, la urma urmelor, nu pierdeam nimic dacă rosteam cuvântul pe care mi-l ceruse.

— Bogdaproste, Dobrică, bogdaproste, mă, bogdaproste.

Tunsu se apropie și-mi șopti:

— Tu știi, mă, de ce ți-am cerut să zici bogdaproste?

— Pentru că ești, ca și mine, nițeluș beat.

— Aș! L-am visat acum două nopți pe bunică-meu. Se plângea că l-am uitat și eu, și taica. Zicea că rabdă de foame. Că nu i-am dat nimic de pomană. Mă băiete mă, ce-ai mâncat și ce-ai băut tu astă-seară îi ajunge lui bunică-meu vreo zece ani.

— De unde știi?

— Știu, cum să nu știu?! Morții se mulțumesc cu puțin.

Avea dreptate. Morții se mulțumesc cu puțin. Un colac. O colivă. Cu viii era mai greu. Viilor le trebuia tot. Tot și chiar ceva pe deasupra. Ne pupărăm și ne despărțirăm. Dacă nu mi-ar fi vorbit despre pomană, l-aș fi însoțit până la gară. Nu-l însoții. Îi întinsei mâna.

— La revedere, Tunsule, și noroc, mă, îți urez mult noroc. Noroc de-ăl mare, mă Tunsule!

Iar în același timp gândii: “Praful și pulberea să se aleagă de tine, Dobrică, praful și pulberea!”

— La revedere… La revedere, beteagule…

— La revedere, îi mai strigai, la revedere.

Îmi pieri ciuda. Îmi păru rău că l-am blestemat. De ce-l blestemasem? Și acum de ce-mi părea rău că-l blestemasem? Eram amețit bine. Poate că eram beat.

Mă uitai după el până ajunse în dreptul birtului unchiului Tone. Pe urmă nu mă mai uitai. Ah! Doamne! Dacă aș fi izbutit să fiu atât de cumpătat și atât de socotit în tot ce gândeam, în tot ce făptuiam, ca Dobrică Tunsu! Dacă și eu aș fi mers cu picioarele pe pământ, numai pe pământ! Încă o dată avui dovada că, în ciuda ifoselor pe care mi le luam uneori, nu eram, de fapt, decât un biet zgârie-brânză, un zănatic, un coate-goale, un nemernic,

un neisprăvit vrednic de plâns și bun de luat la palme. Nu-mi găseam nicăieri nici astâmpărul, nici locul. Îmi ardeau necontenit tălpile. Mereu mă mâna din urmă, împungându-mă cu coarnele lui bârligate, diavolul. Încotro alergam cu inima-n gât și cu sufletul la gură? Unde voiam să ajung? Nu știam. Vedeam numai că mă asemuiam cu o buruiană ghimpoasă care nu prinde rădăcini. Tânjeam și eu, visam și eu, ca și Zoie, cai verzi pe pereți.

Eu n-o mai iubesc, dar mă-ndeamnă

Din vremuri un vechi obicei:

Să trec în amurguri de toamnă

Prin dreptul ferestrelor ei…

Pe cine iubisem eu în scurta-mi și tulburea-mi viață? Acum pe cine iubeam eu? Pe sub ferestrele cui, mohorât, însă cu inima plină de nădejdi, s-ar fi cuvenit să trec? Uscată iască mi-era inima. Uscate lemn îmi erau buzele. Uscate lemn și acre oțet. La Sotir parcă băusem oțet, nu vin tare și vechi. Cenușă și câlți parcă mâncasem.

Până acum n-am iubit pe nimeni. Niciodată. Și acum… Nici acum nu iubesc pe nimeni. Pe Filimona n-am iubit-o. Pe Zoie n-o iubesc. E limpede. N-am iubit pe nimeni. Nu iubesc pe nimeni. Mai mult: n-o să iubesc niciodată pe nimeni.

Eram cu totul și cu totul amețit de neașteptata întâlnire cu Dobrică Tunsu. Nu. Nu de întâlnire eram amețit, ci de vinul cu aromă bătrână pe care îl băusem ciocnind nebunește cu vechiul meu prieten de la Balaci și urându-i noroc cu teleguța, fericire cu căruța, viață lungă fără hotare, aur cu carul mare… Multe îi urasem. Dar tot ce-i urasem, îi urasem numai din buze.

Mă doare capul. O să mă duc la familia Arăpaș, să-mi găsesc culcuș moale în iarba înaltă a grădinii. O dată culcat, o să număr un timp stelele. O să număr stelele până o să ostenesc. O dată ostenit, o să adorm. O dată adormit, o să dorm somn fără vise. Mâine dimineață mă voi trezi cu mintea limpede.

Mersei cât vrusei… Mersei în neștire, fără grăbire, până ostenii, și mă pomenii rătăcind pe-o uliță de mahala văduvă de felinare, care mirosea amețitor și trăsnitor a salcâmi, a var și a bălegar.

Toată Dobrogea, de la Dunărea cea tulbure și până la marea cea veșnic frământată, de la delta sălbatică și până la stâncile de calcar ale Caliacrei,

mirosea a soare și a piatră, a ciulini și a mărăcini, a salcâmi, a var și a bălegar.

În toată Dobrogea mai mirosea a mâl gras și a bălți stătute, a păpuriș umed și a pește sărat, a ierburi putrede și a oi mițoase, a găinaț de păsări migratoare și a gunoi de mistreț. Hergheliile de cai se ațineau cu iarba aspră și ghimpoasă. Aceeași iarbă aspră și ghimpoasă o pășteau cirezile de boi și vaci, cârdurile de bivoli negri ca smoala și de asini roșcovani și mărunți, ciurdele de catâri și de capre cu coarne strâmbe și cu barbă, în miezul verii vântul venea de departe, legănându-se pe mari aripi, clătina nesfârșirile acoperite cu secară și cu ovăz, cu orz și cu grâne coapte, cu porumb și cu floarea soarelui. Atunci Dobrogea era toată muiată în aur topit, părea toată făurită din aur curat, de cei mai vestiți dintre vestiții meșteri.

Uneori toamna venea dinspre mare adusă de înalte și înspumate valuri. Alteori dinspre miazănoapte pogora cu turme de negri nori. Atunci, peste pământul straniu și străvechi se năpusteau vijelii cumplite și cădeau ploi năprasnice. Aurul Dobrogei își pierdea întreaga strălucire și se schimba peste noapte în aramă veche, coclită.

Ca o uriașă ursoaică albă, iarna se așeza în patru labe, mormăia și sufla greu printre dinți și printre buze. Întărâtați de acest mormăit, asupra Dobrogei înghețate năpădeau șerpii șuierători ai uriașelor viscole. Între cer și pământ, de la zare la zare, viscolele vânturau și vânzoleau zăpezile neprihănite Parcă ardea pretutindeni cu freamăt, un fermecat foc alb, rece. Cum era atunci Dobrogea? Dobrogea, toată Dobrogea era atunci de argint. De argint era atunci Dobrogea. De argint înghețat. Bursucii dormeau ascunși în bârloguri. Dropiile grase se piteau în nămeții cât casa. Iepurii cu urechi ciulite rodeau tufișurile de mărunți măceși ai răzoarelor. Drumurile… Drumurile, câte se vedeau și câte nu se mai vedeau, erau stăpânite de haite de lupi flămânzi. Pe coșurile bordeielor ciobănești, pe coșurile colibelor turcești și ale așezărilor tătărăști se ridicau, negre, fuioare de fum. Dobrogenii, veri de ce nație ar fi fost, hibernau. Numai marea rămânea vie, neagră și neînchipuit de sălbatică. Vuia! Vuia a pustiu și vuia a pustietate. Vuia a tristețe și vuia a bucurie. Și se zbuciuma. Se zbuciuma. Farul de Ia Tomis clipea, spărgând pentru o clipă întunericul. Îi răspundea, cu alt clipit, cel de la Tuzla. Osteneala farurilor era însă zadarnică. Pe mare nu se aflau nici luntrași, nici corăbieri. Limpezit de nori, uneori cerul era ziua de sticlă albastră. Noaptea, de înstelată catifea fumurie era,

— *Hau-bau!…*

— *Hau-bau!…*

De smalț verde și crud era primăvara dobrogeană. Stâncile ei rămâneau însă mereu albe, de var. Râpile ei rămâneau mereu roșcate, de parcă ar fi fost zidite, chiar de atunci, de la începutul începuturilor, din pământ ars pe îndelete, cu foc domol.

În vara care mă blagoslovise, cu arșița ei neîndurătoare și pe care o petrecusem întreagă în acest ținut, vestit încă din vechea vechime și care de-a lungul veacurilor a fost, ca și astăzi, sălașul multor seminții, dacă aș fi vrut și dacă mi-aș fi dat silință să caut, aș fi găsit de lucru la bulgari ori la turci, la nemți ori la găgăuți. Aș fi găsit de lucru și la români, mai ales la acei bogătani ale căror gospodării le dărăpănase și le risipise tăvălugul de foc și de cenușă al războiului. De streini însă… De streini eram sătul și prea sătul. Iar de bogătani nu mai voiam să aud. Îi cunoșteam de când deschisesem ochii pe lume și învățasem să umblu, de la noi din sat, de la Omida. Eram și de ei sătul, mult prea sătul. Dintr-adins îi ocolisem. Și-i ocolisem cum se zice că ar ocoli dracul tămâia. Dar…

VII

ÎNTORS ÎN ȚARĂ DUPĂ APROAPE un an de hoinăreli flămânde și păduchioase prin Peninsula italică, îmi luasem, în port la Constanța, rămas bun de la marinarii care avuseseră bunăvoința să mă readucă în țară. Îmi luasem respectuos rămas bun și de la domnul căpitan Dionisie Melcu.

— Altă dată, mă, să nu mai pleci din țară fără pașaport și fără parale. E plină lumea de pușcării. Înfunzi vreuna și cine știe pe unde ajung să-ți albească oasele.

— N-am să mai plec, domnule căpitan. Vă mulțumesc pentru sfat.

Încercasem să-mi caut de lucru printre hamalii din port. Vătafii mă luaseră la trei-păzește:

— Nu vezi cât ești de șubred? Ce să facem cu tine? Ca să lucrezi în port trebuie să ai spetele late și tari și picioarele zdravene.

Iar picioarele!… Pe puntea petrolierului jucasem barbut cu marinarii. Câștigasem ceva. Îmi cumpărasem de la o brutărie o pâinișoară lunguiață și o înfășurasem într-un jurnal. De la o dugheană de scânduri, după ce mă tocmisem cam o jumătate de ceas cu un grec-parpalec, târguisem cu cincizeci de bani un pumn de măsline vechi și uscate. După ce-i plătisem, grecul mă ademenise:

— Nu vrei și ceva dulciuri?

— Nu. Sunt scumpe.

— Scumpe? Cum scumpe?

— Pentru buzunarul meu sunt chiar foarte scumpe.

Aruncasem priviri fugare prin oraș, dădusem de câteva ori ocol statuii lui Ovidiu — aci își scrisese exilatul *Tristele* și *Ponticele* apoi, plecând într-o doară spre miazăzi, ținusem cotita potecă, de pe malul mării, de care mi-ar fi fost greu să mă despart. Nu-mi tândăleam pasul, însă nici nu mi-l grăbeam. Cu toate acestea, ostenisem. Mă odihnisem la far, la Tuzla, unde îmi mâncasem merindele și schimbasem câteva vorbe cu paznicul care îmi înlesnise să beau o cană cu apă. Măslinele îmi ardeau stomacul și-mi cereau mereu udătură. Vântul — îmi aduc bine aminte — adia dinspre răsărit. Ziua era calmă și limpede. Marea foșnea ușor. Foșneau ușor și lanurile nesfârșite de grâu și de secară care se întindeau până la marginile zării până dincolo

de marginile zării. Prin văzduhul însorit fulgerau albe stoluri de pescăruşi. Undeva la orizont, pe un tabun, păşteau cai şargi, mărunţi. De după un dâmb ajunse până la mine lătrat de câini. Mă întrebam ce căutau câinii în pustietatea aceea. “Trebuie să fie şi oameni pe aproape, îmi zisei. Ce fel de oameni? Voi vedea.” Prudenţa mă îndemnă să culeg câteva pietre de pe ţărm. Le culesei şi le pusei în pălărie. Mersei mai departe. Văzui câinii. Erau o adevărată landră. Se băteau între ei pe rămăşiţele unui hoit de vită. Cum erau grăbiţi să-şi astâmpere foamea, nu mă luară în seamă. Făcură bine că nu se repeziră asupra mea, pentru că eram hotărât să mă apăr cu străşnicia cu care m-aş fi apărat dacă aş fi fost atacat de oameni. Nu aveam nimic nici cu oamenii, nici cu câinii, dar, dacă eram atacat, obişnuiam să mă apăr. Vream să nu-mi vând niciodată pielea pe nimic.

După ce mă depărtai de ei, aruncai pietrele şi-mi pusei pălăria pe cap. Soarele mă necăjea. Mă opream din când în când şi-mi răcoream faţa cu apă de mare. Necazul era altul. Nu băusem destulă apă la Tuzla. Pâinişoara dulce şi măslinele sărate cumpărate de la grec îmi aduseră o nouă sete, care, înteţită de arşiţa soarelui şi de osteneala drumului, începu să mă chinuie. Pogorâi lângă mare şi mersei numai pe nisip, nădăjduind că voi găsi în malul râpos un loc de unde să ţâşnească un izvor de apă bună de băut. Nădejdea mi se dovedi în curând zadarnică. Urcai malul şi — minune a minunilor! — dădui peste o covercă de nuiele învelită cu ierburi uscate. În faţa covercii, sub umbrar, un turc tinerel dormita lungit într-o rână. Dincolo de covercă se întindea un petic de pământ acoperit cu vrejuri. Lubeniţe pântecoase, lunguieţe şi lucioase şi pepeni galbeni rotunzi se odihneau în bătaia fierbinte a soarelui. Îi dădui bună ziua. Îmi răspunse. Îl întrebai:

— Ai cumva lubeniţe coapte, turcule?

— Estem, ghiaurule, estem lubeniţe, estem şi bakâr.

— În bostănărie, sau în covercă?

— Estem şi-n bostănărie, estem şi-n covercă.

— Scoate din covercă, turcule. Poate cele din covercă sunt mai reci.

Se târî alene în patru labe în covercă, umblă sub un maldăr de iarbă uscată şi se întoarse aducând o lubeniţă şi-un bakâr galben, cu coaja plesnită.

— Estem bun, turcule?

Râse şi-mi răspunse:

— Estem. Mai buni nu estem.

Ne tocmirăm, însă nu prea mult. Setea de care eram cuprins se întețea și nu-mi îngăduia să-i amân potolirea, îmi vându, pentru doi lei de argint, lubenița și bakârul.

— Estem scump, zisei.

— Ieftin estem, spuse turculețul. Ieftin și bun estem. Mâncai întâi bakârul. Setea, în loc să se ostoiască, îmi crescu. Mâncai și lubenița nu îndeajuns de coaptă dar zemoasă. Acum setea… Setea mi se potoli. Parcă mi-o luă cineva cu mâna. Mi se umflă și mi se îngreună burta.

— Venim de departe, ghiaur?

— De departe, turcule. Dar cu negustoria cum îți merge?

— Mergem bine. Ziua mergem bine. Noaptea, prost mergem.

— De ce? Nu faci vânzare?

— Noaptea venim gâgăuți. Furăm lubenițe. Furăm bakâr. Găgăuți, păcătoși estem.

— Și cum te descurci?

— Cu pușca tragem.

Îmi arătă o roajdă de pușcă ruginită, cu cocoș.

— Și împușcăm gâgăuți?

— Ferească Allah! Nu vrem pușcăm. Vrem speriem. Mai cumpărăm un bakâr?

— Nu mai cumpărăm, turcule.

— Trece alt om. Cumpărăm acela.

Îmi luai valea prin zăpușeala și soarele zilei. Scoase capul dintr-o gaură un popândău roșcovan. Se uită la mine. Mă uitai și eu la el. Se ascunse. Piciorul bolnav mă duru. Mă duru și celălalt, sănătosul.

— Ah! Doamne! Dacă n-aș fi șchiop, cum aș mai alerga! Ah! Doamne! Și ce bine aș trăi dacă n-aș fi prost!…

Șchiop eram. Dar oare eram și prost? De multe ori mă întrebasem. De multe ori aveam să mă mai întreb.

Zări goale înainte. Zări goale în urmă. Zări goale în dreapta. În stânga — marea albastră-verzuie, da, marea care foșnea într-una, marea care nu-și găsea niciodată odihna. Parcă eu mi-o găseam? Eu… Eu nu eram marea și totuși, niciodată nu-mi găseam odihna. Undeva, departe, marea goală se întâlnea cu cerul gol. Șontâc-șontâc. Șontâc-șontâc. Trecură astfel multe ceasuri. Trecu și amiaza. Trecu și prima parte a după-amiezii. Atunci văzui în zare, pe pământ, aproape de țărm, pâlpâind ca niște înalte lumânări, salcâmi. Mai mersei ce mai mersei și văzui și niște ziduri roșcate de pământ

bătut. În același timp văzui și acoperișuri de olane. “Trebuie să fie un sat turcesc, îmi spusei, ori poate un sat tătărăsc. Mi-ar place mai curând ca satul de care mă apropii să fie tătărăsc.”

Îmi adusei aminte că atât în satele turcești, cât și în cele tătărăști ulițele strâmbe și prăfoase mişună de cârduri hămesite de javre jegoase și râioase. N-aveam la mine ciomag. N-aveam decât cuțitul de care nu mă despărțisem de ani de zile. De câini însă nu te poți apăra cu cuțitul. Adunai iarăși pietre. Nu le mai pusei în pălărie! Le pusei în buzunare. “Dacă vor sări la mine câini, mă voi apăra cu pietre. O să schilodesc vreo doi-trei, și ceilalți au să mă lase în pace. Câinii, ca și oamenii, dacă văd că nu fugi de ei și că te aperi cu îndrăzneală și-i poți lovi, sfârșesc prin a-ți da pace.”

Tot mergând cum da bunul Dumnezeu și cum mă ajutau sfinții sfrijiți, mă apropiai binișor de sat. După acoperișuri, după ulițe, după minaretul mărunt al moscheii, după împrejurimi, îmi dădui seama, că satul era locuit de tătari. Necheză un cal. Mai necheză încă unul. Apoi totul se liniști. Totul adormi adânc. Totul parcă muri.

Intrai în sat. Mă uitai în toate părțile. Nu simții și nu văzui țipenie de om. Mă uitai mai bine. Îmi căzură ochii pe câțiva câini slabi scoabă și care, leneși, dormeau în țărână, la umbra puțină a salcâmilor ori a zidurilor care înconjurau casele. Se treziră. Mă priviră. Căscară. De lătrat nu mă lătrară. “Dacă și oamenii din acest sat — îmi zisei — vor fi tot atât de cumsecade ca acești câini ai lor, n-ar fi rău să rămân, măcar câteva luni, pe aici.”

Mă apucai să cercetez mai de aproape, cu ochii, satul. Nu mi se păru prea arătos. Parcă nici nu era sat. Părea a fi mai degrabă un biet cătun, ca atâtea altele de prin Dobrogea, alcătuit din vreo douăzeci și ceva de case mărunte. Ariile erau mari și împrejmuite cu ziduri groase și înalte de bucăți colțuroase de piatră. Salcâmi osteniți de zăpușeală și de nemișcare, cu coaja crăpată, cu ramuri răsucite, ghimpoase și betege, cu frunze verzi-gălbui își aruncau umbrele subțiri și serbede în uliță. Porțile de scânduri erau închise. Cătunul părea cu totul și cu totul afundat în somn, dacă nu chiar în moarte.

Mă prinsesem în horă. Trebuia să joc. Mersei mai departe. Și tot mergând încet, încălzit de lunga cale și istovit de greaua zăpușeală, ajunsei, în sfârșit, în mijlocul cătunului. Aci dădui peste o clădire măricică, clădită toată din piatră, neîmprejmuită, pe peretele căreia era prinsă în cuie o tăbliță de tinichea, pe care scria:

PRIMĂRIA CĂTUNULUI SORG

Peste drum de primărie se afla nelipsita geamie cu minaret scund, sărac. Ceva mai la o parte de geamie, dibuii cu privirile o cafenea cu umbrar larg, sub care se putea lâncezi la nesfârșit tolănit pe rogojinile întinse pe jos. Ah! Afurisitele de măsline ale grecului-parpalecului! Ar fi fost mult mai bine dacă nu le-aș fi cumpărat și dacă nu m-aș fi lăcomit să le mănânc. Îmi arseră încă o dată stomacul. Și încă o dată mă cuprinse o sete cumplită. Colac peste pupăză, mi se făcu și poftă să fumez o țigară și să sorb legumind și pe îndelete o gingirlie aburindă. Îmi înfrânai setea. Îmi înfrânai și chinuitoarea poftă de cafea. În bătătura primăriei, câțiva tătari cu nasuri turtite și ochi pieziși, urduroși, grăsuni și bărboși, stăteau așezați turcește în țărână alburie și fierbinte și trăgeau iavaș-iavaș din lulele. Mă îndreptai spre ei. Când ajunsei la trei-patru pași, mă oprii, îmi scosei pălăria ca înaintea unor preaputernice și preacinstite pașale și le dădui bună ziua. Îmi răspunseră pe tătărăște și clătinând din cap. Nu mă întrebară nimic. Simții că trebuie să le vorbesc și, stăpânit de oarecare sfială, le mărturisii că viu pe jos, tocmai de la Constanța, și că, dorind să înnoptez la ei, în Sorg, aș vrea să-l găsesc pe primar, să-l rog să-mi îngăduie. Adăugai că sunt om de treabă de felul meu, că nu umblu nici cu cerșitul și nici după furtișaguri. Tătarii întinseră gâturile și mă ascultară tăcuți. După ce isprăvii, își ciugulіră mustățile, se uitară unii ia alții și râseră. Nu pricepui de ce râdeau, însă îi lăsai să râdă până s-or sătura. Se săturară repede de râs. Tăcură, și de data asta își țesălară bărbile cu degetele desfăcute. Unul dintre ei, smead și adânc ciupit de vărsat pe față, care mi se păru a fi și cel mai tânăr, se milostivi de mine și zise:

— Eu sunt, bre, eu sunt primarul. Și dacă vrei să știi și cum mă cheamă, află că mă numesc Selim Reșit.

Îmi mormăi și eu numele. Mă înclinai și-l rugai să nu mă judece după înfățișare. “Deși colind de multă vreme prin lume cam fără rost, n-am nimic de-a face cu secăturile și cu haimanalele de pe la marginile orașelor. Sunt, ca și voi, om de la țară, om de treabă.” Le arătai piciorul șchiop și adăugai că, deși sunt beteag și-aș fi fost îndreptățit s-o fac, n-am cerut nimănui pomană.

— Acum… acum caut de lucru. Dacă voi găsi undeva de lucru, voi fi bucuros să lucrez și cu credință, și cu hărnicie.

Primarul mă privi tot timpul. Mă privi și mă ascultă. Și fără îndoială, căută să-și dea seama cam câte parale fac. Mă priviră și mă ascultară și ceilalți tătari.

Cum altceva nu mai aveam să le spun, tăcui. Tătarii, fără să se clintească de la locurile lor, se apucară să boscorodească. Boscorodiră între ei, boscorodiră… Tăcură. Primarul mă întrebă:

— Ai ceva hârtii asupra ta, ghiaurule?

— Am. Trebuie, cumva, să mă duc să le arăt și jandarmilor?

— N-avem post de jandarmi în cătun. Jandarmii trăiesc ceva mai departe de Sorg, tocmai la Tapala. Acolo au post. Pe aici trec la o zi, la două. Azi au trecut. Până mâine ori până poimâine nu-i mai vedem. Și când i-oi vedea, o să le spun că ai rămas aici pe obrazul meu. Le dau plocon un miel gras și te lasă în pace. Arată-mi hârtiile…

Mă scormonii prin buzunare și scosei câteva hârțoage vechi, pe care le purtam din întâmplare la mine. I le întinsei. Primarul se uită la ele ca mâța-n calendar. Mi le înapoie.

— Ziceai că umbli după lucru, câine necredincios.

— Da. Umblu după lucru.

— Ce știi să faci?

— Multe. La nevoie, orice.

— La cai te pricepi?

— Mă pricep. Altădată, când eram micșor, am avut și noi cai. Îi adăpam. Îi duceam la păscut. Îi țesălam. Curățăm grajdul de bălegar.

— Atunci, ce să mai cutreieri drumurile? Dacă vrei, poți să rămâi slugă la cai chiar la mine.

— Dar cam câți cai ai dumneata?

— Mulți, bre, mulți, o adevărată herghelie.

— Cu atât mai bine. O să am ce îngriji.

Îl întrebai dacă mai ține și alte slugi la casă.

— Am o slugă, la oi, în Munții Măcinului. Pe lângă casă am avut, până acum o săptămână, un păcătos de turc de la Mangalia, unul Ismail. A fugit. S-a dus la Tekirghiol, pezevenghiul. Acolo au venit boierii la băi. Ismail o să se umple de parale. Duce bagaje. Văcsuiește ghete. Scoate nămol din lac.

— Așadar, am nimerit la dumneata tocmai la țanc.

— Ești norocos, bre. Pe mine mă cunoaște o lume. Sunt stăpân bun. La mine munca e ușoară, iar mâncarea… Măcar să poți s-o mănânci pe toată câtă o să ți-o dau.

— Dar leafa?

— O să ne înțelegem noi și cu leafa.

Pufăi din lulea. Scuipă în țărână alburie și fierbinte. Iarăși pufăi din lulea. Îmi veni să arunc cu pălăria în sus de bucurie. Nu aruncai. De teamă să nu mă creadă tătarii prea ușuratic nu aruncai. Mă lepădai de sfială. Împrejurarea care mă aruncase acolo, pe țărmul mării, între tătari, căpăta o dezlegare mult mai fericită decât sperasem.

Dobrogea, acest vechi și ciudat ținut, mai mult decât pe jumătate sălbatic, această Dobroge pietroasă și uscată, dogorită vara de soare și bântuită de năprasnice viscole iarna, nu-mi era necunoscută. Mai avusesem prilejul să-i hoinăresc meleagurile.

În întâia vară de după război văzusem și eu, în fugă, Dobrogea!… Nu mă săturasem încă de ea și nu aveam să mă satur niciodată. Îmi plăceau turcii. Erau chipeși, semeți și bărboși, blajini la vorbă, înceți la treabă — iavaș-iavaș, iavaș-iavaș —, dar iuți, atunci când dreptatea lor călcată în picioare le-o cerea, la mânie. Li se bulbucau ochii și li se tulburau, își scoteau cuțitul și izbeau. Mă asemuiam, uneori, lor. Și nu era de mirare. Pentru că, prin sângele care, din strămoș în strămoș, prin neamul mamei, ajunsese de la Daud Muamed până la mine, se strecurase și un strop de sânge asiatic, turcesc. În ceea ce-i privea însă pe tătarii cu care nu aveam nici în clin, nici în mânecă, se cădea, deși nimeni nu mă silea s-o fac, să mărturisesc că le păstram o adevărată slăbiciune. După câte știam, tătarii viețuiau încă din vechime aci, în case scunde și răcoroase, curate ghioc, fără purici și mirosind totdeauna a seu proaspăt, de batal. Mai dormisem și altădată pe prispe ori prin case tătărăști. Mai călărisem și altădată caii lor flocoși, mărunți și repezi de picior. Mă mai săturasem și altădată la mese tătărăști. Turtișoarele plămădite fără sare, coapte în spuză, pe vatră și apoi unse cu miere erau nemaipomenit de gustoase, mult mai gustoase decât bucatele cu sosuri grase, în care mai cădeau și muște, din birtul economic al unchiului Tone ori din alte birturi economice. Cu *botka* eram obișnuit. După *sutlaș*, numai ce auzeam, și îmi și lăsa gura apă. Ca să nu mai vorbesc de acea prăjiturică fără pereche pe lume, numită în limba lor *bogirdak!*

Primarul din Sorg, care-mi spusese dintr-un bun început că se numește Selim Reșit — nume măreț, vrednic de ținut minte toată viața —, își răşchira degetele, își pieptăna cu ele barba înspicată și mă întrebă:

— Așadar, bre, primești să-mi fii slugă?

— Primesc, domnule primar, nu văd de ce n-aș primi. Dar aș dori să știu cam câtă vreme o să mă păstrezi dumneata slugă.

— Câtă vreme o să am nevoie, ghiaurule. În niciun caz nu te iau pe viață, pentru că eu n-am obiceiul să tocmesc slugi pe viață. Sluga, dacă se-nvechește, se tâlhărește și se lenevește. Pe tine o să te țiu numai până la toamnă. Toamna boierii pleacă și de la Tekirghiol, și de pe tot țărmul mării. Atunci pezevenghiul de Ismail o să se-ntoarcă doldora de parale la mine, pentru iernat. Așa-mi face de când îl cunosc.

Bărboșii cârni și cu ochi încrucișați, așezați în pulbere lângă zid, bătură domol din palme. Din cafeneaua de peste drum ieși la vedere și se apropie de noi, venind cu pași de melc, un tătăruș cu fes vechi pe cap, cu șalvari largi și rupți și desculț.

— Cafele…

Tătărușul dădu din cap că a înțeles și plecă. Tot cu pași de melc. Îi spusei primarului:

— Acum, domnule primar, ar fi potrivit să-mi spui dumneata cam ce leafă ai de gând să-mi dai. Nu pentru că aș fi lacom de câștig, dar ca să știu și eu pe ce-o să ostenesc.

— Să vorbim, ghiaurule, să vorbim și să ne înțelegem. Uite, îți dau mâncare, îți dau loc de dormit…

Tăcu. Îmi stăpânii neliniștea care mă cuprinsese și zisei:

— Dar… bani… bani n-o să-mi dai?

— Am spus eu că n-o să-ți dau? O să-ti dau…

— Cât?

— Treizeci de lei de argint bătuți pe muchie.

Treizeci de lei! Socotii repede în gând, cam ce-aș putea să-mi cumpăr cu treizeci de lei. Mă întristai. Zisei moale:

— E puțin, domnule Selim Reșit… E cam puțin… E chiar prea puțin. Gândește-te și dumneata!… Treizeci de lei de acum până la toamnă!… Numai treizeci de lei până la căderea brumei…

Tătarul se posomorî. Iarăși tăcu un timp. Pe urmă, rupându-și parcă vorbele din carne, spuse:

— Cu tine, ghiaurule, se vede că mi-am găsit beleaua. Zic treizeci și doi… Fie treizeci și doi de lei până la căderea brumei, și să nu ne mai stricăm gura cu tocma.

Râsei. Se molipsi și primarul. Se molipsiră și ceilalți tătari, Râseră cu toții în barbă. Îmi veni inima la loc.

— Ba să ne tocmim, domnule primar, să ne tocmim după obiceiul locului, și până la urmă o să cădem la bună înțelegere.

Acum, fața păroasă a lui Selim Reșit se umplu de bucurie. Se umplură de bucurie și fețele păroase ale celorlalți tătari. Câțiva schimbară între ei vorbe pe care nu le înțelesei și chicotiră. Primarul zise vesel:

— Să ne tocmim, ghiaurule, dacă ții negreșit, să ne tocmim, însă nu-ți dai seama în ce daraveră-ncurcată te bagi singur.

— Ba știu, domnule Selim, știu destul de bine și nu mă tem.

Bărboșii își ascuțiră privirile, își ciuliră urechile și rămaseră tăcuți, doritori ca după un ceas, două să afle care dintre noi doi e mai iscusit. Poate că s-ar fi bucurat dacă-l biruiam pe omul lor, pe primar. Eu nu aveam nicio nădejde. Totuși, începui tocma.

Primarul din Sorg, ca orice om care purta fes, cealma sau turban și trăia aruncat de întâmplare prin aceste părți ale lumii, se pricepea la tocmă. Nici mie însă nu-mi cerea gura chirie. Iar viața… Viața mă învățase multe. Mă învățase și să mă tocmesc mai abitir decât un geambaș de cai.

— Să-mi mai dai ceva pe deasupra, domnule primar, măcar zece lei…

— N-am să-ți mai dau nimic. Peste ce-am spus, nu-ți mai dau nicio para chioară, chiar dacă am să văd că te spânzuri de ciudă. Nicio para chioară.

— De spânzurat n-am să mă spânzur, domnule primar. Iar dumneata o să-mi dai zece lei peste ce-ai făgăduit. Nu mai mult decât zece lei. Numai zece lei. N-o să sărăcești dintr-atâta.

Îl fulgerai cu privirea. Mă schimonosii, mă strâmbai și mă încruntai la el. Îmi îngăduii să fiu chiar necuviincios. Lăsai buza în semn de dispreț pentru el și pentru casa lui, unde urma să slugăresc, și-l amenințai cu plecarea.

— Dobrogea e mare, iar țara românească e și mai mare. Stăpâni… Stăpâni găsesc câți vreau, mai breji ca dumneata, domnule tătar.

În loc să se supere, primarul din Sorg, se apucă cu amândouă mâinile de pântec și râse. Râse și zise că n-am decât să plec. Atunci mă prefăcui că sunt furios. Ridicai glasul, îl făcui zgârcit și-i zisei că, deși legea lui îl oprește, își mănâncă din cur, ca orice bogătan. Râse mai departe, și când se potoli din râs îmi spuse că sunt neobrăzat, că nu e nimic de capul meu, că nu sunt altceva decât un biet lihnit de foame, un nenorocit de coate-goale.

— O să te pedepsească Allah că-mi furi munca.

Mă numi câine necredincios.

În toată vremea în care tătarul se tocmi, deși îmi aruncă în obraz tot felul de cuvinte grele, vorbi domol și nu-și ieși o singură clipă din țâțâni. Niciunul dintre tătarii care se aflau de față nu se amestecă în cârâiala

noastră. Rămaseră tăcuți, sorbiră cafea, fumară, ascultară și mă cântăriră îndelung cu ochii lor vicleni și încrucișați, pe jumătate adormiți.

Știam de la început că, oricât m-aș zbate și oricât aș stărui, n-aș putea scoate de la tătar o parte peste ceea ce hotărâse el. Tocmindu-mă, nu făcusem altceva decât să încerc marea cu degetul și, în același timp, să-i dovedesc că nu sunt chiar un guguman oarecare. După vreun ceas și jumătate, ostenind de atâta vorbit și săturându-mă și de joacă, zisei moale:

— Mă dau biruit, domnule primar. Mă dau biruit și mă las în mâinile dumitale. Să rămână cum vei voi dumneata.

Râse iarăși. Acum gura i se întinse până la urechi. Îi văzui toți dinții. Erau mari și galbeni. Spuse fericit:

— Dar ce credeai tu, bre, c-ai să mă îngenunchi? De când sunt eu tătar pe lume, nu m-a îngenuncheat nimeni.

— Să nu te superi pe mine, domnule primar, am încercat și eu.

Tătarii așezați în țărână rânjiră. Unul zise:

— Ghiaurul!… Ghiaurul nu e prost, dar i s-a făcut lehamite de tocmă.

— De obicei, slugi proaste nu țin pe lângă casă, zise Selim Reșit.

Puse ceașca de cafea lângă peretele primăriei. Se ridică. Își scutură șalvarii de praf. Veni lângă mine și-mi întinse mâna. I-o strânsei.

— Să nu uiți, câine necredincios, că pe unde iese vorba iese și sufletul. Să mă slujești cu hărnicie și cu credință. Altfel… Altfel te jupoi de viu, spurcatule. Auzi? Să-ți intre bine în cap. Te jupoi de viu.

— Am să te slujesc, stăpâne. Am să te slujesc cu hărnicie și cu credință.,

Se întoarse spre tătarii care sorbeau cafea și trăgeau din lulele. Se ploconi adânc în fața lor și rosti:

— *Kairlinghigé…*

— *Kairlinghigé…*

Îmi scosei pălăria, mă înclinai și le dădui și eu bună seara tătarilor. O luarăm la picior pe uliță. Tălpile ni se afundau în pulberea caldă și alburie. Selim Reșit mergea înainte. Eu. Ca slugă netrebnică ce-i eram, după el, cu un pas în urmă, întocmai cum mersesem altădată după foștii mei stăpâni Mielu Gușă, Moțatu, Bănică Vurtejeanu și încă mulți alții. Nu mă simțeam câtuși de puțin umilit, îmi spuneam că până la schimbarea din temelii a lumii trebuie să iau lucrurile așa cum sunt. Dacă într-o zi lumea se va schimba…

— Și voi apuca și eu această schimbare?

— *S-ar putea s-o apuci, Darie.*

Încetai să mai vorbesc cu mine însumi. Nu era tocmai momentul cel mai potrivit. Luai seama la cele din jur. Cătunul sărac și sărăcăcios mi se păru tot adormit, tot mort. Numai marea, pe care n-o vedeam, dar o simțeam aproape și o auzeam foșnind, ca o pădure bătrână cu frunze verzui care nu cad niciodată, era mereu vie, mereu neadormită.

Primarul din Sorg o coti la dreapta. O cotii și eu după el. Pe urmă o cotirăm la stânga. După aceea o cârmirăm iarăși la dreapta. Cu toate că nu ne grăbeam și nici picioarele nu mi le târșeam, stârneam nori de pulbere alburie, care pluteau mult timp deasupra pământului în aerul cald, vâscos și stătut. Departe, în zare, soarele se lipi de marginea pământului. În tăcerea de cimitir a cătunului auzirăm deodată, venind dinspre geamie, glasul din minaret al muezinului. Tătarul care-mi devenise stăpân se opri din mers, se întoarse cu fața spre miazăzi și căzu în genunchi. Se ghemui tot, ca un arici fricos, și își apropie fruntea încrețită de pământ. Cântând tărăgănat și leneș, muezinul își spunea limpede chemarea:

Allabu ekber, Allabu ekber.
Eșheduen llailahe illallah.
Eșheduen llailahe illallah…

Mă oprii și eu o dată cu tătarul, păstrând, bineînțeles, distanța. Mă descoperii și lăsai capul în jos, ca omul care se roagă. Tătarul se bătea într-una cu fruntea de pământ. De rugat nu mă rugai, însă ascultai până la sfârșit cuvintele muezinului, care-mi sunau plăcut în auz. După ce muezinul își isprăvi chemarea, Selim. Reșit se ridică din țărână și șopti:

Allah este mare, Allah este mare.
Recunosc că nu este alt Dumnezeu decât Allah.

Își potrivi papucii în picioare, își scutură șalvarii de praf, se întoarse spre mine și spuse:

— Voi, câinii necredincioși, îi spuneți Dumnezeului vostru Savaoth, noi îl numim pe al nostru Allah… Dar tu, slugă netrebnică, să afli că nu e decât unul: Allah… Allah al nostru…

Cu toate că eram grozav de ostenit și abia îmi târam picioarele după mine, îmi veni să mă apuc cu mâinile de burtă și să râd. Trecuse multă vreme de când nu mai credeam nici în Domnul Savaoth, despre care în

biserică se spunea că “plin e cerul și pământul de mărirea lui”, nici în Allah. În nimic nu mai credeam, deși într-o vreme, în copilărie, mă hrănisem cu nădejdea că într-o zi, după ce mă voi fi călugărit și voi fi învățat ca pe apă *Scripturile* și *Viețile Sfinților,* voi ajunge mitropolit. Gândii că, în orice aș fi crezut ori n-aș fi crezut, viața avea un haz nemaipomenit. Numai să fi vrut, și puteai să râzi de ea chiar în hohote. Nu râsei însă. Nici măcar nu zâmbii. Spusei simplu:

— Știu, stăpâne, recunosc, stăpâne… Recunosc că nu este alt Dumnezeu decât Allah…

Vocea mă trădase. Cuvintele care-mi ieșeau printre buze sunau a minciună cale de-o poștă. Tătarul cu obrazul adânc ciupit de vărsat tăcu. Își dădu seama că stricase vorbele pe mine degeaba și că, acum, încercam și eu să-i vând pe nimic vorbe de nimic. Nu avea niciun rost să mă mâhnească. Cu atât mai mult nu avea rost să-l mâhnesc eu și poate să-l fac să nu mă păstreze slugă. Simțisem, de cum intrasem în vorbă eu el, că la tătar am s-o duc mai bine decât la oricare alt stăpân pe care aș fi fost în stare să-l găsesc în acea Dobroge veche și străveche, care mirosea a salcâmi și a bălegar, a ciulini și a mărăcini, a pământ ars și a piatră.

Cătunul în care mă afundam alături de noul meu stăpân rămânea mai departe tot adormit, tot mort. Marea foșni pe undeva pe aproape. Selim Reșit zise, arătând cu mâna către o poartă:

— Am ajuns. Aici e gospodăria mea, slugă. Să intrăm.

Deschise cu mândrie poarta. Ne strecurarăm înăuntru. Curtea era uriașă. O prețuii ca întindere, la întâia ochire, cam la două hectare. Ziduri înalte și groase de bolovani colțuroși o înconjurau. Mirosea și aici, mai tare decât în restul cătunului, a bălegar stătut, a urină iute, de cai și a salcâmi arși și scorojiți de dogoarea neîndurătoare a soarelui de vară. În bătătura casei mărunte, acoperită cu olane, era răcoare. Cineva stropise pământul cu apă puțin mai înainte. Primarul strigă:

— Selvyé…

La strigătul lui, ieși din casă și ne întâmpină o tătăroaică scurtă, grasă și groasă, aproape pătrată. Purta șalvari albaștri și bluză galbenă, de mătase, cu flori. Obrazul mare și lat, rotund ca luna din ceruri, tătăroaica Selvyé și-l ținea ascuns după un văl negru. În dreptul ochilor, vălul negru avea două deschizături lunguiețe. Selim Reșit se duse lângă ea, îi surâse și-i spuse pe șoptite câteva cuvinte. Tătăroaica mă cântări câteva clipe cu privirile. După

aceea bolborosi răspunsul. Acum tătarul râse de-a binelea și stărui. Tătăroaica tăcu. Tătarul se întoarse spre mine:

— Cadâna mea, Selvyé!… Ori de câte ori ai s-o vezi, să ai grijă, slugă, să te înclini adânc în fața ei. O dată ce-ai intrat slugă la mine, ai intrat și la cadâna mea.

— Am înțeles. Am să mă înclin adânc, stăpâne.

Zicând acestea, mă înclinai. Mă înclinai atât de adânc, încât puțin lipsi să nu-mi pierd echilibrul. Mă mirai singur cum de n-am căzut.

Selim Reșit schimbă iarăși un lung șir de vorbe cu tătăroaica. De oboseală, mi se strâmbă fața și mi se întristară ochii. Tătarul văzu schimbarea, își închipui că sunt supărat că mi-a poruncit să mă înclin în fața neveste-si. Se încruntă. Mustățile i se zburliră. Zise tăios:

— Să fii mulțumit, câine necredincios, că nu-ți poruncesc să ne săruți picioarele.

Îmi veni să mă răzvrătesc. Să-l înjur. De cadână să-l înjur Să-i înjur strașnic pe amândoi. Să le întorc spatele. Să plec. Da. Să plec. Dar încotro să plec? Mă ținui bine. Nici măcar nu crâcnii. Clipii însă din ochi. Un roi de muște mă bâzâiau, mă pișcau și nu-mi dădeau pace. Tătarul mai rămase un timp în cumpănă. Apoi, deodată, se hotărî să-mi spună ceea ce până atunci păstrase numai pentru el:

— Cadâna mea zice că nu-i placi. Zice că tu nu-i placi pentru că ești șchiop. Și a mai zis cadâna mea că nu trebuie să ținem slugă schiloadă la casă. Sluga schiloadă aduce, ca și diavolul, nenoroc.

— Atunci, să plec, domnule primar, n-aș vrea să vă aduc neajunsuri.

— Ba ai să stai unde ești, câine. Și-ai să mă asculți orbește, câine.

— Dar… Cadâna dumitale… Preacinstita dumitale cadână trebuie să fie ascultată.

— Nu-i purta grija. I-am amintit că aceste credințe vechi nu mai au de mult nicio putere. Și i-am mai amintit că și neuitatul nostru Timur a fost șchiop și că acest beteșug nu l-a împiedicat să colinde lumea, s-o bată, s-o supună și s-o stăpânească prin puterea hangerului său. Pare neînduplecată. Totuși, am s-o înduplec. Chiar acum am s-o înduplec.

Tătăroaica scurtă și grasă mă privi pieziș, cu dușmănie. Ca să-i intru pe sub piele și să nu mai stăruie să fiu alungat, mă înclinai și mai adânc în fața ei. Nu-i câștigai inima. Înțelesei că, orice-aș face, n-o să-i câștig inima. Mă îndreptai de mijloc și rânjii. Întocmai ca un diavol rău, șchiop și păgubos

rânjii. Îmi văzu rânjetul și se apucă iarăși să sporovăiască. Acum îi mergea gura ca o meliță.

Tătarul se ambiționa și dădu semne de nerăbdare. N-avea de gând să se lase biruit. Morfolindu-și mustățile, așteptă ca nevastă-sa să isprăvească ceea ce avea de spus. După ce, în sfârșit, tătăroaica tăcu, primarul din Sorg își crăcănă picioarele, se înfoie ca un cocoș, ridică glasul și-i răspunse. Acum veni rândul ei să asculte cu urechile ciulite tot ceea ce-i spunea bărbatul. De uitat însă se uită, prin cele două deschizături ale vălului care-i acoperea obrazul, numai la mine. Mă uitai și eu la ea. Cu îndrăzneală mă uitai. Cu nerușinare mă uitai. Și uitându-mă văzui că ochii ei cenușii, neobișnuit de mari și neobișnuit de lucioși, îngropați adânc în obrazul lat, rotund și cărnos, erau ușor încrucișați.

Tătarul, care mi se păru că e mulțumit pentru că pe jumătate cel puțin câștigase bătălia, mă bătu părintește pe umăr și-mi spuse blajin:

— Să nu-ți pară rău, slugă. Așa a vrut Allah, ca tu, cât vei trăi pe acest pământ, să târăști după tine o umbră șchioapă. Cât despic picioare… În munca pe care ai s-o împlinești la mine nu prea ai nevoie de picioare. Are calul destule și pentru un netrebnic ca tine.

Tătăroaica dădu semne de neliniște. Nu-i plăcu blajinătatea bărbatului bărbos. Nu-i plăcu nici că mă bătuse pe umăr. Tropăi ca o catârcă bătrână. Papucii moi, fără tocuri, pe care îi purta clămpăniră în țărâna udă din fața casei. Porni iarăși să vorbească și, sub mătasea neagră ce-i acoperea obrazul rotund ca o roată, gura ei trăncăni, când aspru, când dulce, îndelung. Clămpăni până osteni. Selim Reșit mă lămuri:

— Cadâna mea zice că, la urma urmelor, n-are poftă să intre în cârcotă cu mine. Că nu merită ca noi doi să ne certăm pentru un nenorocit ca tine. Până acum nu ne-am certat niciodată. Așa că poți să rămâi la noi. O să se roage lui Allah să ne ferească de rele. Însă ea ține să-ți poruncesc cu strășnicie ca nu care cumva, cât vei fi sluga noastră, să te-ndemne șeitan să te legi de fată, de Uruma. Și a mai zis că voi, câinii necredincioși, sunteți ușurei la minte și parșivi la vorbe, că vă legați de fete, le amăgiți și le suciți mințile. Dar eu am încredințat-o că tu, slugă netrebnică, n-o să cutezi să te legi, nici măcar cu gândul, de fata stăpânului tău. Dacă ai face-o, atât ți-ar trebui! Ți-aș zbura numaidecât capul cu iataganul.

Auzindu-l, fu gata-gata să mă apuce râsul. Nu râsei. În schimb, zisei cu aerul celei mai supuse slugi:

— Vai, stăpâne, stăpâne…

— Știu, slugă, știu că ai să fii băiat cuminte și-ai să fii om de treabă. Îți citesc cinstea în ochi.

Iar îmi veni să râd. Îmi citise cinstea în ochi! Îmbătrânise și rămăsese tot prost. Nu aflase că ochii oamenilor pot înșela tot așa de bine ca și glasul lor.

— Am să fiu, stăpâne, ți-o făgăduiesc.

— Aici, la mine, cât mănânci pâine tătărască, să te porți ca un tătar adevărat.

Nu știam cum se poartă tătarii adevărați când sunt slugi la alți tătari adevărați. Mi se făcuse însă lehamite de discuție. În loc să-l rog să mă lămurească, zisei:

— Ca un tătar adevărat am să mă port, stăpâne, întocmai ca un tătar adevărat. Ți-o făgăduiesc.

După ce spusei toate acestea, mă uitai lung la tătăroaică. Mă uitai lung și la tătar. Era vădit că primarului din Sorg îi place cum îi vorbesc și-i place mai ales că din stăpâne și stăpâne nu-l scot. Aveam să-i fiu slugă bună, supusă, credincioasă.

Tătăroaica scurtă și groasă își aduse aminte că mai are ceva treburi de isprăvit, ori poate că i se acri cu noi. Bolborosi un cuvânt, se răsuci ușor pe călcâie, ne întoarse spatele lat și gras și se duse bombănind în casă. După ce nu-i mai auzi nici bombănelile, nici clămpănitul papucilor și o văzu închizând ușa în urma ei, primarul zise:

— Și acum, că am rămas numai noi între noi bărbații vreau să-ți mai spun ceva, ghiaurule. Slavă lui Allah! Ai crescut. E adevărat că ai crescut cam strâmb, dar ai crescut. Acum ești băiat mare. Nu te-ai călugărit. Poate că, din când în când, o să ți se facă dor de fete.

Încercai să protestez. Tătarul îmi făcu semn să tac. Îmi zâmbi.

— Nu trebuie să-mi spui că nu. Înțeleg. Am fost și eu tânăr. Te povățuiesc așadar ca, atunci când ți-o veni chef de fete, să nu-mi ascunzi ori să te apuci să te dedai la cine știe ce prostii cu vreun băiețandru de pe-aici. Intri-n bucluc. Mai bine să mi te înfățișezi și să-mi spui deschis și cinstit: “Uite, stăpâne… Așa și pe dincolo…” Sunt om milos de felul meu. Îți dau voie să iei cu împrumut un cal din herghelie. Și dacă eu îți dau voie, tu iei un cal, care-ți place ție, încaleci pe el și-i tragi o fugă până la Korgan. Acolo nu trăiesc tătari de-ai noștri. Acolo trăiesc găgăuți. Fetele gâgăuților sunt slobode, n-au opreliști, ca ale noastre. Le câștigi cu o carafă de băutură. Faci dragoste cu una, cu două, cu câte vrei și cu câte te țin curelele. Pe

urmă, slugă, te întorci ostenit și liniștit acasă. Numai să ai grijă ca atât la dus, cât și la întors să nu-mi omori calul cu goana. Ai înțeles?

— Am înțeles, stăpâne, îți mulțumesc, stăpâne.

Tătarul mă mângâie pe ceafă și, în semn de încredere și prietenie, mă trase destul de tare de urechi.

— Și acum, câine necredincios, vino să-ți arăt aria, s-o cunoști de-a fir-a-păr.

Mă luă cu el și-mi arătă acareturile, brazdele cu flori sărăcuțe, salcâmii strâmbi și ghimpoși, fântâna.

Cum era tare mândru de avuțiile lui, poate că mi-ar mai fi arătat și altceva și mi-ar mai fi dat și alte porunci, tot atât de plăcute și tot atât de ușor de împlinit, însă, auzind apropiindu-se tropot furtunos de cai, stăpânul meu se smulse de lângă mine și, cu o sprinteneală uimitoare pentru vârsta lui, se repezi în partea din față a casei. Șalvarii largi îi fluturară. Se îndoi, se opinti din toate puterile și deschise larg poarta cea mare. Vrusei să-l ajut și alergai după el, dar, din pricina piciorului beteag, ajunsei prea târziu. Îmi strigă:

— Ferește-te, câine!… Ferește-te…

Abia avusei vreme să mă feresc, lipindu-mă de zidul care-i înconjura curtea. Herghelia, care venise în goană nebună pe uliță, se năpusti, năprasnică, în arie, înfășurată într-un uriaș nor de praf. O dată intrați în arie, caii mai alergară ce mai alergară în roată, se domoliră și se opriră. După ei, pătrunseră în curte încă doi cai în spume. Erau doi armăsari, care numai că nu vărsau foc pe nări. Pe unul — mai târziu aveam să aflu că-l cheamă Hasan — călărea o fată subțirică, trasă parcă prin inel, cu părul gălbui și lung, despletit și răsfirat pe spate. Pe celălalt se afla adunat ghem un băiețandru cârn, cu fața cioplită în piatră, pământie și ochii pieziși. Băiețandrul purta un strai vechi și avea pe cap fes roșu, ponosit, cu moț negru. Fata era încălțată cu o pereche de cipici moi. Băiețandrul, care nu părea să aibă mai mult de zece-doisprezece ani, era desculț. Opriră brusc caii, plini de spumă, descălecară și veniră lângă noi. Se înclinară până la pământ în fața tătarului. Pe urmă clipiră des și mă priviră cu abia stăpânită uimire. Primarul găsi de cuviință să mi-i prezinte:

— Fata mea, Uruma. Și fiul meu, Urpat, Ține minte, slugă. Să nu-i atingi nici c-o floare. Mi-s dragi ca lumina ochilor.

Uruma și Urpat zâmbiră fericiți și se lipiră de tătar. Tătarul îi mângâie pe creștete. Tăcură toți trei. Tăcui și eu. În arie, caii risipiți se apărau cu cozile

de roiurile de muște care năvăliseră asupra lor și, întărâtați încă de goană, se mușcau între ei. Îi numărai. Erau peste treizeci, bașca mânjii și cârlanii. Tătarul mă arătă cu degetul și le spuse copiilor:

— Câinele ăsta necredincios a intrat acum un ceas slugă la noi. E un fel de haimana. Știe de toate și nu se pricepe la nimic. O să-l suferim printre noi, să ne facă treabă, până la toamnă, când se întoarce păcătosul de Ismail de la Tekirghiol.

Uruma mă privi cu bunăvoință și-mi surâse. Îmi surâse și Urpat. Amândoi îmi surâseră cum se surâde unui câine adevărat pe care, dacă vrei, poți să-l ciomăgești ori să te joci cu el. Mă gândii că dacă mi-aș da puțină osteneală le-aș intra la amândoi pe sub piele. Nu-mi trecu prin minte că n-aș avea ce să fac sub pielea lor și le surâsei, însă cu surâs adevărat, omenesc. Urpat rosti:

— Câinele necredincios e dințos. Dințos ca un lup.

— Da, zise Uruma râzând, e dințos ca un lup, dar nu e lup, e câine necredincios.

Le răspunsei:

— De!… Așa am venit pe lume.

Selim Reșit dădu din cap și grăi, după părerea lui, vorbe adânci:

— Fiecare om vine pe lume cum îi e scris să vie.

Iarăși tăcură toți trei. Tăcui și eu. Tăcui și le luai seama. Totdeauna luam bine seama oamenilor pe care-i slujeam. Voiam să nu-i uit câtă viață voi avea. Era, aceasta, una dintre multele mele ciudățenii. Voiam să nu-i uit pe cei care-mi spuseseră un cuvânt bun și cu atât mai mult pe cei care mă batjocoriseră și mă loviseră. Acum mă uitam mai ales la Urpat. Pe Urpat nu-ți venea să-ți arunci nici mucii. Era mărunt, zgâit, crăcănat, plin de praf. Îl găsii urât chiar pentru un pui de tătar. În schimb, tătărușca, de cum o văzui, mă robi cu sufletul și mă robi cu trupul. Dar mă robi, nu glumă! Și cum nu m-ar fi robit, Doamne?! Era nălțuță, subțire ca trestia, și-avea ochii verzi ca iarba. Dacă ar fi adiat, vântul ar fi-nfășurat-o și-ar fi legănat-o într-adevăr ca pe o trestie. Însă în seara aceea dobrogeană, și acolo, în dărăpănatul sat tătărăsc Sorg, vântul nu adia. Văzduhul plin de pulbere era greu, apăsător, cald, vâscos, deși soarele, ostenit de lunga-i călătorie, asfințise.

Urpat făcu ce făcu și se topi. Uruma rămase ca din întâmplare prin preajma mea. Mă privi o dată, mă privi de două ori. După aceea se rușină de ochii mei și se uită într-adins în altă parte. Mult timp, spre adânca mea

părere de rău, nu-și mai întoarse fața galbenă și rotundă ca luna către mine. Tătarul îmi porunci:

— Tu, câine necredincios, ascultă ce-ți spun: mâine în zori o să-ți arate Uruma unde e tabunul meu, tabunul pe care-mi pasc de obicei caii. Acum cărăbăniți-vă. Duceți-vă și adăpați-i pe săturatelea.

Porunca nu mi-o dăduse numai mie. I-o dăduse și Urumei. Între timp, caii se adunaseră stol în partea din fund a ariei. Nu se mai mușcau între ei, ci numai se apărau cu cozile de muște. Cei mai mulți erau roibi. Văzui și câțiva care aveau părul negru, de păcură. Toți erau mărunți, vânjoși, cu coame și cozi lungi. Cârlanii și mânjii se zbenguiau mai departe, neosteniți, și se fugăreau. Armăsarul Hasan, într-un colț al ariei, înghesuia o iapă tânără, o mirosea și necheza ușor, ca și cum ar fi vrut să îngâne pe nas un cântec de dragoste. Stăpânul meu intră și el în casă, după tătăroaică și după Urpat. Uruma își înfrânse sfiala și căpătă glas:

— Vino cu mine. Caii n-au mai băut apă de azi-dimineață. Trebuie să-i adăpăm numaidecât.

Plecă, Mâncând-o din ochi, mă dusei după ea, de parcă m-ar fi chemat să-mi deschidă porțile raiului lui Allah și să-mi dea brânci înăuntru. De cum făcui primii pași, îmi adusei aminte că sunt schilod și încercai să șchioapăt cât mai puțin și să-mi ascund, măcar în parte, beteșugul. Nu izbutii și mă copleșiră deodată sila și rușinea. Silă mi-era de mine, numai de mine însumi. Rușine mi-era doar de Uruma.

Mergând, ca sluga după stăpân, la un pas în urmă-i, ne îndreptarăm în partea dinspre uliță a ariei. Acolo se afla fântâna cu roată. De capătul frânghiei de cânepă spânzura, gol și uscat tobă, burduful de piele de bou. Socotii, după lungimea frânghiei, că fântâna era, ca toate fântânile din câmpurile uscate și pietroase ale Dobrogei, grozav de adâncă. Jgheabul de adăpat caii, de lângă fântână, era lung, larg și înflorat cu semne cioplite cu dalta, care la prima vedere mi se părură încâlcite. Când îl cercetai mai în amănunt, mă dumerii că jgheabul tătarului nu era altceva decât un vechi sicriu grecesc, de piatră, scos, cu prilejul cine știe cărei săpături, din ascunzișul pământului aspru.

Tătarul nu se mai arătă, însă Urpat veni zburdând ronțăind zaharicale și mânuind un harapnic cu vârful despicat în trei. Începu să-l rotească repede deasupra capului, cu multă îndemânare, și să plesnească din el. Îi sticleau ochii. Pocnetele harapnicului îl întărâtau și-l făceau să rânjească. În lumina puțină a serii, mi se păru că se asemuie unui mic zeu, cârn și crăcănat,

căruia îi place să dezlănțuie fulgerele și trăsnetele spre a-i speria și a-i înfricoșa pe muritorii de rând. Caii, care cunoșteau porunca harapnicului lui Urpat, nu numai că nu se înspăimântară, dar se apropiară de jgheab, bulucindu-se și înghesuindu-se. Uruma îl mângâie pe coamă pe Hasan, care venise lângă ea, și zise:

— Tu, slugă, ai să scoți apa din fântână, iar eu am să te ajut să răstorni burduful în jgheab.

În gura tinerei tătăroaice, vorbele românești, deși ușor stropșite și scâlciate, sunară frumos. Mă sprijinii de buduroiul fântânii și scosei reteveiul care împiedica roata. Burduful se prăvăli cu huiet în golul fântânii. Îl auzii cum pocnește apa, cum gâlgâie și se încarcă.

— Acuma învârtește roata în cealaltă parte.

— Știu, stăpână. Și pe la noi prin Deliorman sunt destule fântâni cu roată și cu burduf.

Nu găsii de cuviință să-i spun cam pe unde se află Deliormanul. Poate nici n-ar fi vrut să-știe. Zisei încet Doamne-ajută, îmi adunai puterile și învârtii roata. Burduful mare, plin cu apă, era greu. Mă îndoii. Spinarea îmi trosni. Șalele mă săgetară. Fruntea mi se umplu de sudoare. Nu mă lăsai înfrânt. Urpat, care mai văzuse și alte slugi scoțând apă din aceeași fântână, se uită la mine și rânji. Uruma mă privi și ea, încercând parcă să-mi măsoare vigoarea. Icnii. Îmi încleștai fălcile. Burduful ajunse la buduroi. Uruma prinse burduful. Îmi porunci:

— Acuma slăbește roata.

O slăbii. Tătărușca răsturnă burduful. Armăsarul Hasan mușcă în dreapta și-n stânga și-și făcu loc larg. Și între cai, ca și între oameni, era tot pe mușcatele. Domnea și între ei, ca și între oameni, tot legea celui mai colțos, tot legea celui mai tare.

— *Învață, Darie, învață și ține minte învățătura!*

Caii ceilalți, câți apucaseră să ajungă la jgheab, însetați, începură să licăre apa limpede și rece. Luai burduful sleit din mâinile Urumei și-i dădui iarăși drumul în golul întunecat și răcoros al fântânii. Uruma nu mai spuse nicio vorbă. Nici eu nu mai spusei nimic. Caii care își potoliseră setea voiau să mai stea cu botul în jgheab. Urpat, însă, îi alunga cu harapnicul și-i mâna în dosul casei. Pe armăsarul Hasan, care părea a fi cel mai îndrăzneț, cel mai îndărătnic, tătărașul fu nevoit să-l lovească de câteva ori cu harapnicul. Acum lângă jgheab se înghesuiau mereu și mereu alți cai însetați.

Mai bine de un ceas, asudând și scrâșnind, scosei apă din fântână. Carnea mă duru. Pe urmă îmi amorți. N-o mai simții. Lucrai repede, cu deznădejde, pentru că, nu știu de ce, mi se păru că niciodată nu voi izbuti să scot atâta apă din fântână încât să satur întreaga herghelie. Caii, însă, se săturaseră. Rămăseseră lângă jgheab numai câțiva mânji care mai mult se țineau de hârjoană decât de băut. Urpat plesni de două ori cu harapnicul, îi mai lovi cu codirișca și-i izgoni. Uruma mă întrebă:

— N-ai ostenit?

O minții cu sânge rece:

— Încă nu, stăpână, aș fi în stare chiar s-o iau de la început.

Nu mă crezu. Râse. Râse și îmi întoarse spatele. Îmi întoarse spatele și plecă. O dată cu ea, plecă și Urpat. Asfințitul își dăduse de mult duhul. Înălțai ochii și mă bucurai găsind deasupra satului tătărăsc Sorg cerul drag inimii mele, cerul fumuriu, spuzit de stele. Pământul era cum era, dar cerul rămânea totdeauna frumos, chiar atunci când se acoperea cu nori vineți. Era bine și-mi era bine. Bine? Vrusei să spun! “Așa bine să le fie dușmanilor mei”, însă nu mă îndurai. Dușmanii mei trebuia să aibă parte de chinuri ceva mai cumplite.

În liniștea care se lăsase nechemată de nimeni, auzii, dincolo de marginea satului, spre răsărit, foșnind, ca o uriașă pădure bătrână, marea. Îmi adusei aminte că mai înainte îmi arsese gura de sete. Mă aplecai asupra jgheabului. Băui apă din jgheab întocmai cum băuse Hasan și cum băuseră și ceilalți cai. Îmi potolii setea și mi-o prea potolii. Mi se umflă și-mi bolborosi burta. Tătărușca!… Tătărușca Uruma, prin străveziul serii, moșmonea pe lângă casă. Nițeluș supărat, îi strigai:

— Dar eu unde mă culc, stăpână?

Eram sluga lor. Nu făcea să mai strice pe mine prea multe vorbe. Poate socotea că și așa stricase destule. Se întoarse și-mi arătă cu mâna un șopron acoperit cu scaieți. După aceea, se pierdu în cuprinsul casei cu o singură fereastră luminată. Mă dusei unde îmi arătase să mă duc. Acolo aflai, întinse pe pământul bătătorit, câteva piei uscate de oaie. Mă întinsei. Cât eram de lung mă întinsei. Oasele îmi pârâiră. Carnea mi se dezmorți și începu să mă doară. Parcă mă bătuse cineva cu parul. Poate de osteneală, poate de foame, poate și de una, și de alta, mi se împăienjeniră ochii. “Acum am să adorm, îmi spusei, am să mă împac cu soarta și am să adorm.” Cu soarta mă împăcai, însă de adormit nu adormii. Chemai somnul.

În locul lui veni încet, cu pași ușori de motan desculț, tătărușul. Rânji și îmi aruncă, așa cum se aruncă unui câine, un coltuc uscat de pâine și un hartan de oaie friptă. Le prinsei din zbor. Mă ridicai în capul oaselor și mâncai. Foamea mi se ostoi. Mă lungii din nou pe pieile uscate, de oaie, și mă gândii la Uruma.

Nu trecu mult. Se îndură Maica Domnului de mine. Căută somnul. Îl găsi. Mi-l trimise. O dată venit, somnul mă adormi. O dată adormit, dormii îndelung. Somn netulburat dormii îndelung și nu știui când se scurse noaptea. Mă trezii în zori tras de picioare.

— Hei!… Lenk!… Lenk!…

Înțelesei că glasul era al Urumei și că, pentru ea, eu eram Lenk. Așa binevoise să mă boteze stăpână mea cea tânără, Lenk, adică Șchiopul. Mă bucurai. Numele nu-i venise acum, și la întâmplare, pe buze. Se gândise la mine noaptea. Poate nu dormise nicio clipă. Poate toată noaptea se gândise la mine. Numai la mine. Dar… Dar dacă mă înșelam?

VIII

LENK!… CUVÂNTUL VECHI, PE care chiar tătarii îl foloseau rar, îmi gâdilă plăcut urechile. Ba chiar îmi plăcu de-a binelea. Începeam bine ziua. Începeam cum nu se putea mai bine ziua. “Dă-mi, Doamne, zile… dă-mi Doamne, zile…” Mă frecai repede la ochi, ca să șterg urmele somnului. Uruma, văzându-mă treaz, plecă și mă așteptă la fântână. Nu mă uitai la ea. Scosei un burduf de apă, îl răsturnai în jgheab și mă spălai pe mâini și pe obraz. Tătărușca nu mă scăpă din ochi. Când isprăvii, zise ca pentru sine:

— Sluga Ismail nu se spăla niciodată. Din pricina asta, tata îl înjura mereu — și pe turcește, și pe tătărăște, și pe românește. Aș vrea ca tu să te porți în așa fel încât pe tine să nu te înjure niciodată tata.

O privii. Adânc de tot o privii. Ochii ei mari și verzi, nițeluș strâmbi, obrazul ei galben și rotund ca obrazul lunii pline, întocmai ca obrazul lunii pline, nasul ei mic și sprâncenele ei arcuite — de ce n-aș spune-o? — mă amețiră și mă îmbătară. Părul lung și gălbui ca orzul copt era gros și lucios. Acum și-l ținea strâns în jurul capului cu o panglică subțire. Sânii mici i se zbăteau ca doi pui fricoși de vrabie sub bluza albastră de mătase. Șalvarii!… Șalvarii erau galbeni, iar în picioare tătărușca purta, ca și seara trecută, cipici de postav turchez, cipici ca toți cipicii, moi și fără tocuri. Îmi dusei mâna în dreptul inimii, s-o mai potolesc, mă uitai sfios în jos și îi zâmbii. Uruma se uită în altă parte.

— Trebuie să adăpăm iarăși caii, Lenk…

— Să-i adăpăm, stăpână…

Fântâna! Burduful gol! Burduful plin! Jgheabul! Iarăși burduful gol! Iarăși burduful plin! Iarăși jgheabul!

— Ai ostenit, Lenk!…

— Nu, stăpână, n-am ostenit.

— Ba ai ostenit, Lenk, ești lac de sudoare.

Mă prinsese cu mâța-n sac. Nu mai aveam ce zice. Se cuvenea să-mi mărturisesc starea adevărată.

— Da, am ostenit, stăpână. Am ostenit, însă nu de tot.

Mărturisirea mea, deși sinceră numai pe jumătate, o mulțumi. Zise dulce:

— Hai, Lenk, hai să mergem. E târziu.

Cerul era alburiu. Luna de var se uita chiorâș și la mine și la Uruma. Dinspre mare, vântul adie cu răcoare. Undeva prin apropiere măcăiră niște rațe, gâgâiră un cârd de gâște, lătră un câine, cotcodăciră câteva găini. Uruma deschise poarta. Îl prinse pe agerul armăsar Hasan, se ținu zdravăn de coama lui și încălecă. Luai și eu un cal, la întâmplare, și încălecai. Când călărești pe deșelate, o știam de mult, de la noi de-acasă, de la Omida, trebuie să te ții bine de coamă și să îndemni calul la mers cu călcâiele. Altfel… Altfel calul te trântește și te alegi cu gâtul frânt sau, în cel mai bun caz, cu câteva scrântituri.

O luarăm înainte și începurăm alergarea. Herghelia întreagă părăsi aria și se năpusti după noi în ulița largă, întortocheată și plină de praf moale, adânc, albicios. Cerul, care își schimba culoarea de la clipă la clipă, deveni lăptos. Stelele pieriră. Luna se veșteji. Cu tot tropotul copitelor nepotcovite, auzii iarăși marea fremătând ca o pădure veche a cărei scoarță nu crapă și nu îmbătrânește și care nu-și pierde niciodată frunzișul.

După ce ieșirăm din satul încă adormit, Uruma se lungi pe gâtul lui Hasan și-l atinse de câteva ori cu călcâiele. Armăsarul mărunt, negru ca pana corbului, își înteți fuga. Mă ținui la o lungime de cal în urma ei. Herghelia își da toată osteneala să ne ajungă, însă nu izbutea. Cu cât ne depărtam de Sorg, cu atât goana noastră și a întregii herghelii se iuțea. Uruma, cu toate că-mi loveam mereu calul ca să țină pasul, mi-o luase cu mult înainte. Lipită de spinarea și de gâtul lui se făcuse parcă una cu el.

Acum, deasupra mării, zarea se împurpurase. Dintr-o dată, acolo, departe, unde cerul se topea în mare, și marea se topea în cer, se iscă, aprinsă, prevestind un răsărit falnic, trufaș, buza soarelui. Marea spre care aruncam din când în când câte o repede ochire, devenise de un verde închis, crud, sănătos. Câmpul, nemărginit și el, mi se înfățișă mai puțin măreț, acoperit, cum era, cu iarbă măruntă și aspră, cu ciulini, cu scaieți, cu mărăcini. Pe neașteptate Uruma, roti armăsarul focos într-un larg ocol și-l opri. Rotii și-mi oprii și eu calul. Fusei mulțumit că nu mă trânti, pentru că în clipa următoare herghelia lui Selim Reșit trecu în fugă de năluci pe lângă mine. Vrusei să mă duc după ea, s-o ajung și s-o silesc să se întoarcă. Uruma îngrijorată, îmi strigă:

— Nu te lua după herghelie, Lenk! O să mai alerge cât o să mai alerge, și pe urmă o să se întoarcă singură.

Într-adevăr, herghelia mai alergă preț de câteva sute de pași, își domoli mersul, se întoarse aproape la pas și se răsfiră pe tabun. În răcoarea

înviorătoare a dimineții, caii înspumați, din care ieșeau aburi subțiri, se apucară să pască iarba aspră. Tabunul, în partea dinspre răsărit, se mărginea cu marea sclipitoare, pe care vântul, trezit de răsăritul soarelui, o biciuia și-o încrețea. Către apus, către miazăzi și către miazănoapte, câmpul neted părea nesfârșit și era acoperit cu iarbă aspră, țepoasă, măruntă, cu scaieți, cu ciulini și cu mărăcini. În afară de cătunul tătărăsc, care abia se mai zărea pierdut lângă orizont, oricât ai fi scormonit cu ochii depărtările, nu mai întâlneai nimic altceva decât cerul alburiu al dimineții, marea pustie de corăbii, soarele rotund și încă roșcat, și nesfârșirile de pământ lin pe care se legănau lanuri date în copt de grâu și de orz, de secară și de ovăz.

Uruma nu descălecă. Întoarse armăsarul, îl izbi cu călcâiele, se lungi pe spinarea și pe gâtul lui și plecă în goană nebună, fără să-mi mai spună vreo vorbă. Mi se topiră și mi se scurseră ochii după ea, până o înghiți depărtarea și n-o mai văzui. Rămas fără țipenie de om în preajma mea, mă uitai la făptura-mi jalnică și mă scârbii. Până în măduva oaselor mă scârbii. Dormisem sub șopron, pe niște piei uscate, de oaie, ca un vântură-lume, ca un derbedeu fără căpătâi, îmbrăcat și încălțat. Straiele mi se pătaseră și mi se mototoliseră de-ți era greață să le vezi. Acru și mohorât, în singurătatea câmpului și a țărmului, mă dezbrăcai în grabă și mă întinsei, gol pușcă, pe nisip. La început, nisipul umed și rece îmi îngheță trupul și alungă din mine orice urmă de osteneală. Dârdâii un timp ca apucat de friguri. Dinții îmi clănțăniră. Însă nu trecu mult, și soarele, care abia răsărise, se ridică, prinse puteri și prinse strălucire. Se încălzi nisipul. Se încălzi iarba aspră. Încetul cu încetul, mă încălzii și eu. Pustietatea mării nu mai fu pustietate. Prin largul ei depărtat trecură, venind din altă lume ori plecând către altă lume, vapoare albe și vapoare negre. Lăsau dâre de fum gros în urmă vapoarele. Vântul destrăma șuvițele întunecate, le fărâmița și le risipea, până nu mai rămânea nimic. Trecură și corăbii vechi, cu pânze. Pe tabun mânjii și cârlanii sprinteni pășteau, însă se mai și jucau. Privind când herghelia și tabunul, când marea, când cerul înalt, care acum se albăstrise, ostenii. Îmi acoperii obrazul cu mâinile și simții cum soarele mă pătrunde și mă umple de lumină, de vlagă și de dorința arzătoare de a trăi, de a trăi până la sfârșitul sfârșitului, când va fi să fie acel sfârșit. Arșița se înteți, și peste puțină vreme nu mai fusei în stare s-o rabd. Mă ridicai, alergai și mă azvârlii în valurile mărunte și foșnitoare. Înotai cu o lăcomie pe care rar mi-o cunoscusem până atunci. Înotai. Aș fi vrut să înot până acolo unde marea se topea în cer și cerul se topea în mare. Dar acel “acolo” nu exista. Mă

afundai cu ochii deschiși. Când simții că mă înăbuș, țâșnii la suprafață. Făcui pluta și-mi odihnii trupul. Sub cerul albastru, marea albastră-verzuie mă legăna. Ca pe un prunc mă legăna marea albastră-verzuie. Pe tabun, caii pășteau liniștiți iarba măruntă, aspră, țepoasă.

Cum în mijlocul apelor altă îndeletnicire mai bună de pierdut timpul nu găsii, începui să mă gândesc și să mă întreb de ce îmi plăceau mie atât de mult caii și de ce eram atât de îndrăgostit de undele limpezi ale nurilor și de nesfârșitele nesfârșiri ale mărilor.

Poate că,
în urmă cu milenii,
făcusem parte din rasa legendară
a centaurilor.
Poale că,
în cine știe ce parte a pământului,
fusesem luntraș ori corăbier.
Nu știam.
Nimic nu știam,
dar mi se părea
că mai trăisem și altă dată.
Mi se părea
că mă mai născusem de nenumărate ori
că mai trăisem de nenumărate ori,
că de nenumărate ori mai murisem.
Când?
Unde?
Amintirile din viețile trăite și pierdute
erau tulburi
și niciodată nu izbutisem să le deslușesc.
Ori
poate că nu trăisem altă dată.
Poate că acum trăiam întâia oară.
Întâia oară și ultima oară.
Poate că imaginile de altădată,
care mă întristau,
mă nelinișteau
și-mi furau somnul,

erau amintiri din viețile,
cu totul necunoscute mie,
ale miilor și miilor de înaintași
din care mă trăgeam.

Poate…
Poate…

Delfini lungi și grași, argintii, fumurii, arămii, cu ochi mari, rotunzi și sticloși, săreau în jur. Unii se apropiau atât de mult de mine, că puțin lipsea să nu mă atingă cu cozile. Veselia lor, joaca lor mă treziră din stăruitoarea și chinuitoarea mea visare. Îmi clătinai capul. Mi-l scuturai. Mă răsucii și, apucându-mă să înot, tăiai cu brațele apa spre țărm. Mă întinsei pe nisip și mă dezmeticii. Mă dezmeticii, însă numai pe jumătate. Mă ridicai în genunchi. Privii cu nesaț minunata herghelie de cai păroși, mărunți și iuți de picior a tătarului Selim Roșit din Sorg. Și cu cât o privii, cu atât aș fi tot privit-o! Oare de ce îmi plăceau mie atât de mult caii?

— Cum de ce? Mai are vreun rost să te întrebi, Darie? Ție îți plac caii pentru că pe cal, tu, beteagul, te simți om întreg, îndemânatic și ager ca un șoim.

— Bine, dar de ce îmi place apa râurilor, a lacurilor și a mărilor?

Râsei de unul singur. Și pe când râdeam, auzii celălalt glas al meu, glasul meu dinlăuntru, pe care numai eu mi-l cunoșteam, răspunzându-mi:

— Ție, Darie, apele râurilor și apele lacurilor, apele fluviilor și apele mărilor îți sunt dragi pentru că ție, schilodule, în apă îți piere sfiala și îți piere și stânjeneala. În apă mișcările tale sunt sprintene, vioaie. Îți piere și tristețea. În schimb, te cotropește bucuria blajină a vieții, și toată făptura ta strâmbă, slabă, slută și urâtă cântă ca o vioară vrăjită…

— Vioară!… Eu și vioară!… Ba încă vioară vrăjită…

Pe când mă întorceam spre țărm, înotând în picioare, după a doua sau a treia intrare în mare, îmi dădui la o parte părul ciufulit care îmi căzuse peste sprâncene și peste ochi. O zării pe Uruma. Tătărușca venea spre tabun în goană turbată. Armăsarul Hasan parcă zbura. Soarele se apropiase de cumpăna cerului. Înțelesei că tânără stăpână îmi aducea prânzul. Prea aproape era de țărm ca să mai am timp să ies din apă, să fug pe nisip și să-mi acopăr goliciunea. Ajunsă lângă straiele mele, tătărușca îl opri pe Hasan dintr-o singură smucitură, sări pe nisip, puse jos coșul cu merinde și ulciorul. Socotind c-o să mai stea ce-o să mai stea pe țărm și-apoi o să

plece, mă răsucii și înotai mai în larg. După un timp întorsei capul. Goală cum venise pe lume, Uruma înota spre mine, despicând apa cu brațele. Vrând să mă feresc din calea ei, o luai într-o parte. Tătărușca, văzându-mi dorința de a nu o întâlni, se dete afund. Peste câteva clipe, îmi răsări ca un nufăr galben în față. Mă oprii și mă uitai la ea. O văzui cum își adună părul de culoarea orzului copt cu mâna și și-l aruncă pe spate. Mi se păru că obrazul ei rotund ca luna plină, cu pomeții nițeluș ieșiți înainte, cu nasul mic și ochii pieziși, e plin de un farmec fără seamăn. Sânii, pe care tânăra-mi stăpână sălbatică nu se sfia să mă lase să-i văd, aveau sfârcurile mici și roșii și se asemuiau ca două picături de rouă cu gutuile date în pârg. Acum marea devenise verzuie și străvezie ca văzduhul din întâiul ceas al dimineții. Lipsit cu totul de minte m-aș fi dovedit dacă aș fi închis ochii. Nu-i închisei. Dimpotrivă îi holbai cât putui mai mult. Trupul puțin al tătăroaicei era tot așa de gălbui ca și obrazul. Pântecul — supt. Mijlocul subțire. Mici șoldurile. Cu mâinile lui iscusite, chiar Dumnezeu numai rareori izbutește să făurească asemenea făpturi fragile, de care, fără îndoială, până la urmă se miră el însuși. Râzând, Uruma întinse mâna. Mă apucă de ceafă. Mă apăsă. Pricepui care îi era voia și mă ascunsei în afund cu ochii deschiși. Pogori neîntârziat în adânc după mine, ca o lungă și stranie vietate de apă. Amândoi eram goi, cum goi se spune că vor fi fost oamenii, în paradisul pe care l-au pierdut repede, atunci, la începutul leaturilor, când va fi fost acest fabulos început. Tătărușca din Sorg, care parcă se născuse în apă și trăise până atunci numai în apă, alunecă pe lângă mine ca o zvârlugă. În treacăt îmi dete un bobârnac peste nas și se năpusti ca fulgerul sus. O găsii la suprafață, făcând pluta. Îmi strigă:

— Lenk! Ești grozav de urât, Lenk! Ești slab ca un țipar și ai nasul lung, Lenk! Ce-ți trebuie ție un nas atât de lung?

Chicoti. Îi răspunsei:

— Sunt cârn…

— Nu, zise râzând Uruma, m-am uitat bine de tot la tine, nu ești cârn. Din nasul tău, un meșter îndemânatic ar putea croi cinci nasuri de tătar…

Râsei și eu și mă îndreptai înotând repede spre țărm. Acolo, fără să mai aștept să mă usuc, mă îmbrăcai cu straiele mele mototolite și pline de pete. Tătărușca mai înotă un timp, pe urmă părăsi și ea marea. Mă prefăcui că n-o văd. Mă depărtai și urcai măruntа ridicătură care despărțea plaja de câmp. Un șarpe vărgat fugi și se ascunse în iarbă. Îl căutai să-l prind, să-l descânt, să-i smulg dinții și să mă joc cu el. Avu noroc șarpele. Nu-l găsii. În schimb,

dădui peste o broască-țestoasă vânătă-gălbuie. O lăsai în pace. Deasupra mării neliniștite și a Dobrogei pietroase, deasupra întregii lumi, cerul rămase tot senin, tot orbitor de luminos. Pe tabun, caii, moleșiți de arșița amiezii, se adunară în stoluri și începură să se apere de muște cu cozile lor lungi și stufoase.

Mă plimbai pe tabun. Mă plimbai și privii caii. Mă plimbai până când ostenii. Gândurile îmi erau atât de împrăștiate, încât nici nu băgai de seamă că ierburile aspre și ghimpoase îmi înțeapă picioarele goale. Rănile, nu prea adânci, însă proaspete, sângerară și mă usturară. Presărai peste ele țărână fierbinte. Sângele nu mai curse, dar durerile continuară. Erau dureri mărunte pentru carnea mea puțină și obișnuită cu chinul și le îndurai. Ba chiar mă pomenii părându-mi rău că le îndur atât de ușor. Întorcându-mă, o găsii pe Uruma întinsă cât era de lungă pe nisip. După ce ieșise din mare și se uscase îndelung la soare, își îmbrăcase numai șalvarii. Bluza se odihnea ghemuită ceva mai departe. Sânii mici și gălbui și-i acoperise pe jumătate cu un șal subțire de borangic, prin care se vedea totul ca prin sticlă.

Mă uitai l-a ea. Mă uitai la marea neliniștită. Apoi iarăși mă uitai la ea. Sfiala de care suferеam destul de des veni și puse stăpânire pe mine. Îmi acoperii obrazul cu mâinile, ca și cum aș fi vrut să-mi ascund fie urâțenia-mi fără leac, fie lacrimile. Vrusei să încep vorba, însă nu mă pricepui cum. Mă scoase din încurcătură tătărușca, pe care o auzii spunându-mi:

— Să mâncăm, Lenk. Ție nu ți-e foame? Pe mine, după ce înot, totdeauna mă apucă foamea. Mă apucă foamea de parcă aș avea șoareci în pântec.

— Dacă zici… dacă zici și dacă vrei…

Desfăcui legăturica pe care o găsii în coșul de papură și mă dusei lângă Uruma. Ne așezarăm amândoi pe nisip. Își acoperi ceva mai bine pieptul. Împărțirăm pe din două turtișoarele coapte în cenușă și carnea de berbec friptă-n frigare la foc domol, de tizie, fără flacără.

Turtișoarele aveau gust plăcut. Gust plăcut avea și friptura grasă, de berbec bătut. Iar laptele! Laptele acru, din ulciorul pe care Uruma îl îngropase pe jumătate în nisip, lângă țărm, să-l ajungă și să-l învăluie talazurile, era destul de rece. Oricum, tăia și potolea setea mai bine decât oricare altă băutură.

Mâncarăm puțin și repede. După ce înghiți ultimul dumicat, tătărușca mă întrebă:

— De unde ai venit tu, Lenk?

Îi arătai marea și zarea depărtată.

— Și cum ai nimerit la noi?

— Întâmplarea. Numai întâmplarea.

Tăcu un timp. Pe urmă zise:

— Eu cred, Lenk, că pe toate câte le avem noi, bune sau rele, ni le aduce întâmplarea, numai întâmplarea. Și mai cred, Lenk, că tot întâmplarea ni le ia.

— Poate că nu pe toate.

— Poate. Însă eu cred, Lenk, că pe tine, într-adevăr, te-a adus la Sorg marea. Și după ce marea te-a adus la Sorg, întâmplarea te-a pus față-n față cu tata.

— De adus, m-a adus marea, însă eu nu sunt om de mare. Sunt om de câmp.

— Am văzut de la început că ești om de câmp.

— Cum ți-ai dat seama?

— Nu era greu. Știi să scoți apă dintr-o fântână cu burduf. Știi să umbli cu caii. Dar ia spune-mi, Lenk, cum de te-a aruncat pe tine tocmai aici marea? Putea să te arunce mai la miazănoapte sau mai la miazăzi, și atunci noi doi nu ne-am fi întâlnit. Eu cred c-a fost sortit ca noi doi să ne întâlnim, Lenk. Oamenilor nu li se întâmplă decât ceea ce e sortit să li se întâmple.

— Soarta mai e și cum și-o face omul.

— Nu, Lenk, nu. Totul e hotărât mai dinainte pentru fiecare.

— Chiar totul? Atunci, cum rămâne cu întâmplarea?

— Da, Lenk totul, totul. Iar întâmplarea e și ca sortită să se întâmple. Sunt scrise toate astea în stele.

— De către cine?

Tătărușca se uită la cerul limpede, albastru. Cu ochi verzi ca iarba se uită. Zise încet:

— De către acela care locuiește acolo, sus, și este atotputernic, de către Allah.

Când rosti numele lui Allah se îndoi și-și lipi fruntea de nisip. De trei ori și-o lipi. Pe urmă se așeză ca mai înainte. Șalul care îi acoperea pieptul îi căzu. Rămase iarăși goală până la brâu. Roșii. Roșii și mă uitai înspre cai. Uruma culese șalul din nisip și-și acoperi pieptul.

— Să-ți spun pe unde am fost înainte de a veni aici?

— Spune-mi. Am să te ascult Lenk, pentru că eu n-am ieșit niciodată din Sorg, eu n-am fost nici măcar până la Constanța. Și apoi, nouă, tătarilor, ne

plac mult poveștile… Poveștile adevărate și poveștile născocite. Când eram mică, mama îmi spunea în fiecare seară câte o poveste.

— Și-acum nu-ți mai spune?

— Nu. Acum îmi spune că dacă am poftă de povești să mi le născocesc singură.

— Și ți le, născocești?

— Da. Îmi spun singură povești. În cap.

Râserăm. Și după ce ne trecu râsul, îi înșirai toate câte mi le adusei aminte la repezeală. Uruma se uita cu ochii pierduți undeva în largul mării, spre zare. Licăreau acolo și abia se zăreau, ca prin ceață, aripile albe ale unei corăbii vechi. O lăsai să privească și să tacă. La un moment dat, fruntea i se încreți ușor. Se gândi la ceva. Nu știui la ce se gândea. N-avui cum să știu la ce se gândește. O auzii șoptind:

— Lenk…

— Da…

— Eu zic așa, că omul nici nu trebuie să umble atâta prin lume. Tu ai văzut câmpuri și sate, ai văzut orașe și oameni. Și… Și ai mai văzut cum oamenii trăiesc laolaltă sau cum se ucid între ei. Multe ai văzut, Lenk, dar eu cred că oamenii sunt pretutindeni la fel, că viața e pretutindeni aceeași. Și… Și dacă stăm și ne gândim bine, cu ce ne alegem noi din viață? Cu puțină visare. Cu puțină bucurie. Cu puțină tristețe. Și uneori… Uneori ne alegem și cu puțină dragoste…

Cuvântul “dragoste” rostit pe neașteptate de buzele ei mari și cărnoase îmi fripse inima uscată și seacă. Cum stăteam acolo pe nisip, sub arșița soarelui, mă întrebai dacă n-ar fi potrivit să arunc straiele de pe mine, să intru în apă, să înot în larg, departe, cât mai departe, să ajung acolo unde nu ajunge nimeni, acolo unde apele mării se topesc în cer, și cerul se topește în apele mării, ori să mă afund undeva în adânc și să mă las de buna mea voie pradă vietăților niciodată sătule ale mării. Tânjisem mereu după dragoste, însă niciodată nu avusesem parte de ea. Ursitoarele mă ursiseră să n-am parte de dragoste. Ursitoarele!… Erau și ele doar o închipuire. O închipuire ca atâtea alte închipuiri omenești.. Căzui într-o tristețe chinuitoare. Îmi luai capul între mâini și-mi sprijinii bărbia de genunchi.

— Lenk…

— Da…

— Ai auzit ce-am spus?

— Am auzit…

Capul mi se înfierbântă și mi se tulbură. Mă întrebai din care înaripat și plin de vrajă basm arab se iscase Uruma și pe ce covor fermecat călătorise ca de lângă albele minarete ale Bagdadului până la mine? Poate lângă mine nu se afla nimeni. Poate Uruma era numai o umbră. Poate nu era nici măcar o umbră, ci doar o înșelătoare plăsmuire a imaginației mele arzătoare.

— Lenk…

— Da…

Nu. Uruma nu era o plăsmuire. Uruma nu era o umbră. Uruma era o fetișcană din cătunul Sorg. O tătărușcă adevărată. Și această tătărușcă, cu ochi strâmbi, gălbuie și puțină la trup, biata, tânjea și ea, ca orice neînsemnată făptură omenească, după dragoste… Căci orice făptură omenească, oricât de măruntă, oricât de neînsemnată, știe că după viață vine moartea și că viața trăită fără dragoste e ca și cum n-ar fi trăită.

O privii. Acum se uita spre mare. Ochii verzi ca iarba sălbaticei câmpii dobrogene i se întristaseră și i se umeziseră. Buzele i se uscaseră și-i tremurau. Da… Da… Tânjea după dragoste. După un singur strop de dragoste tânjea. Dar după ce fel de dragoste tânjea Uruma, nu-mi dădui seama. Îmi amintii că tătărușca era fata stăpânului meu. Și-mi mai amintii că mă legasem față de tătar prin cuvânt că o voi respecta ca pe o icoană și că nu o voi atinge nici măcar cu o floare. Lăsai ochii în jos și mă înfășurai în dureroasă tăcere. Marea se frământă, se supără și vui. Îndelung și mânios vui marea. Un val înalt și înspumat se sparse de țărm. Se prelinse până lângă noi. Ne răcori tălpile. Capetele ne rămaseră tot înfierbântate, tot întărâtate, tot tulburi. Abia izbutii să îngân:

— Să nu-mi vorbești niciodată de dragoste, Uruma. Auzi? Niciodată. M-am legat față de…

Îmi luă vorba din gură:

— De tata…

— Da. Mi-am dat cuvântul.

— Cuvântul!… L-a luat și l-a risipit vântul… În cele patru colțuri ale lumii l-a risipit vântul, Lenk…

Ochii îi luciră. Râse. Și râzând își arătă dinții mici și albi. Își dezgoli pieptul. Marea se zbătu. Dar nisipul țărmului pe care ne aflam rămase tot nemișcat, tot fierbinte. Nemișcat rămase întregul pământ. Cu șesurile lui. Cu dealurile lui. Cu munții lui. Cu apele lui limpezi și cu apele lui întunecate. Nemișcat râmase și cerul. Da. Și cerul, cât era el de cer, rămase tot nemișcat. Mi se păru că întreaga lume ar fi pustie. Lumea însă nu era

pustie. De undeva din larg se apropiară și zburară în jurul nostru pescăruși. Fâlfâiră din aripi. Se depărtară.

— Lenk, vino lângă mine.

— Nu. N-am să viu.

— De ce? Dacă te chem… Dacă te chem trebuie să vii. Nu uita că sunt stăpână ta. Și dacă sunt stăpână ta, când te chem, trebuie să vii.

Gândurile mi se frânseră. Parcă mi se frânse și trupul. Soarele se prăvăli asupra mea. Cu toate flăcările lui se prăvăli asupra mea soarele. Mă aprinse. Bălmăjii prostește:

— Nu viu… Nu viu pentru că… Pentru că au să ne vadă…

— Nu e nimeni, Lenk. N-are să ne vadă nimeni, Lenk. Nimeni.

— Ba da, Uruma. Au să ne vadă… Au să ne vadă… caii…

Spunând acestea, cu cel mai șovăitor și mai stupid glas omenesc, îi privii obrazul galben, rotund ca luna plină, cu nas mic, cu ochi nițeluș pieziși, cu buze mari, cărnoase. Pe fața tătăroaicei acum nu era scrisă, cum mă așteptam, bucuria, însă nu era scrisă nici tristețea. Nu era scris nimic, așa cum nimic nu era scris pe nisipul mărunt și fierbinte care ne înconjura, așa cum nimic nu era scris pe cerul albastru și rotund care atârna neclintit deasupra noastră. Cu glas încet, uscat, sec, care nu mai era al ei, răspunse:

— Caii… Da… Caii au ochi mari… Au să ne vadă… Are să ne vadă și Hasan. Dar nu trebuie să ne fie teamă de cai, Lenk. Caii au să ne vadă, dar n-au să ne spună nici mamei, nici tatei, nici lui Urpat. Nimănui n-au să ne spună caii.

Deși mă chemase și, după câte pricepui, tot mă mai aștepta, nu cutezai să m-apropii de ea. Marea verzuie foșni iarăși, ca o pădure bătrână. Talazurile ne răcoriră iarăși tălpile goale. Cu ochiul lui uriaș, de foc, soarele se uită la noi. Nici soarele n-avea grai. Mal mult: soarele, cât era el de mândru și de puternic, nu era în stare nici măcar să ciripească, cip-cirip, cip-cirip, ca vrăbiile. Șoptii:

— Uruma…

— Da, Lenk…

— Cine te-a învățat pe tine dragostea? Sluga Ismail?

Tătărușca se posomorî. Lăsă buza în jos. Se scutură toată, cu scârbă, de parcă aș fi azvârlit asupra ei un făraș de gunoi.

— Nu. Ismail, ți-am mai spus-o, era nespălat. Altcineva. Anul trecut. Dar tu… Lenk.. Nu mă întreba. Îmi sfarmi inima dacă mă mai întrebi… Nu mă mai întreba, Lenk…

— N-am să te mai întreb nimic. Niciodată.

Se lungi pe nisip și se întinse cu fața în sus. Pântecul supt i se zbătu. Ca marea i se zbătu. Ca să n-o supere soarele, închise ochii. Buzele… Buzele uscate îi tremurară.

Nu știu cum se făcu, dar îmi veniră în amintire câteva întâmplări mai vechi, cu băieți și cu fete, care avuseseră loc mai demult, la noi în sat, la Omida, pe lunga, îngusta și săraca vale a Călmățuiului. Mă cuprinse frica. O întrebai pe tătărușcă încet de tot, de parcă mi-ar fi fost mie însumi rușine de ceea ce-o întrebam:

— Uruma, ție nu ți-e teamă că dacă faci dragoste s-ar putea ca într-o zi să aduci pe lume un tătăruș?

— Nu… Nu-mi duce grija, Lenk. Știu eu… mă pricep eu… N-o să rămân cu burta mare.

Iarăși zburară în jurul nostru pescăruși. Vântul ne trimise un talaz înalt și verzui. Înainte de a ajunge la tălpile noastre, îl supse nisipul. Rămăseseră pe deasupra câteva flori de spumă albă. Le topi soarele. Cât ai bate de trei ori din palme le topi soarele. Soarele topește spuma. Pământul topește trupurile îngropaților.

— Totuși, Uruma…

— Nu te mai gândi la nimic, Lenk. Cunosc o tătăroaică bătrână care… Dar de ce vrei tu să afli toate urâțeniile astea? Vino, Lenk, vino lângă mine. Acum, Lenk…

Buzele cărnoase i se albiră și-i plesniră. Pântecul puțin i se zbătu iarăși. Acum i se zbătură și sânii mici, cât gutuile date-n pârg. Mă uitai, încă o dată, cu teamă, în toate părțile. Marea era pustie. Pescărușii pieriseră. Pustiu era câmpul nesfârșit. Numai caii mărunți și păroși moțăiau în arșiță și se apărau de muște cu cozile. Hasan dormita. Mă dezbrăcai pripit și, dârdâind, mă târâi lângă tătărușcă. Se întoarse. Se năpusti asupra mea ca o flămândă vietate a mării. Îmi mușcă, până la sânge, gura. Izbutirăm, cu destulă stânjeneală, să ne îmbrățișăm. Și atunci, deodată, cerul limpede și albastru se amestecă și se topi în marea verzuie. Și tot atunci cerul limpede și albastru și marea verzuie se făcură una cu nisipul mărunt și fierbinte pe care ne aflam, cu ierburile aspre și ghimpoase, cu trupurile noastre de foc și de lut.

Toate cântecele sunt noi

Când ajung întâia oară la noi.

După ce ne adorm în urechi,
Toate cântecele se-nvechesc și sunt vechi.

După o clipă, după un veac, ori poate după un mileniu — cine măsoară cu… adevărat timpul și cu ce măsură? — simțind că suntem peste fire de istoviți, ne descleștarăm. Ca un blestem, năvăli, asupra noastră, a amândurora, și ne cuprinse — sila. Ne ferirăm ochii. Ne lungirăm pe nisip. Ascultarăm foșnetul de pădure, care nu-și leapădă niciodată frunzișul, al mării, până ni se mai liniștiră bătăile inimilor. După aceea, ne ridicarăm fără niciun cuvânt și ne repezirăm să ne ascundem netrebnica goliciune în apă. Ca doi dușmani care se urăsc de moarte, ne ținurăm departe unul de altul și înotarăm fără să ne dăm răgaz, până ajunserăm în larg. Aci ne afundarăm, și când, în adânc, văzurăm mișunând în jur multele și ciudatele făpturi ale mării, ni se făcu teamă și ne căutarăm. Ne întâlnirăm și ne despărțirăm. Ieșirăm la suprafață. Sorbirăm o gură de aer. Iarăși ne afundarăm și iarăși ne căutarăm. Chindia ne găsi cu desăvârșire sleiți. Acasă izbutirăm totuși să scoatem din fântână cele peste douăzeci de burdufuri de apă, câte ne trebuiau să adăpăm caii. Îmbucai sub șopron codrul de pâine uscată și bucata de brânză iute pe care mi le aduse și mi le aruncă de departe, ca unui câine, întocmai ca unui câine, tătărușul Urpat. Mă culcai pe pieile uscate de oaie și așteptai somnul.

— Doamne!… Doamne! Îți mulțumesc că m-ai adus pe lume, Doamne și că mi-ai îngăduit să trăiesc…

De aci înainte, zile de-a rândul adăpai în fiecare dimineață herghelia și o dusei la tabun. O adusei acasă și o adăpai în fiecare seară. Trăii zile în care Uruma îmi aduse la prânz merindea. Trăii zile în care nu-mi aduse. Mă scăldai în mare. Mă prăjii, pe plajă, la soare. Mă bucurai. Mă întristai. Deseori mă bucurai. Și timpul… Timpul trecu. Pentru că de aceea e timpul timp, ca să treacă. Uneori venea vântul. Din depărtări. Aducea pe aripile lui timp. Și lua pe aripile lui timp. Când vântul dormea, timpul venea singur și pleca singur. Nu-i auzeam pașii când venea. Nu-i auzeam pașii nici când pleca. Nimeni, niciodată, n-a auzit pașii timpului. Dar timpul n-a stat niciodată o singură clipă pe loc.

În sațul tătărăsc Sorg, nici Selim Reșit, nici Selvyé nu simțiră și nu bănuiră nimic. Nu simți și nu bănui nimic nici măcar băiețandru Urpat. Iar caii… Caii, așa cum spusese Uruma, tăcură. De la o vreme însă, cam intrai la gânduri. Observai că tătărușul pare a avea ceva pe suflet, că nu-și găsește

astâmpărul. Îl întrebai pe ocolite dacă ascunde vreo taină în inimă ori dacă-i chinuie sau îl neliniștește ceva. Îmi răspunse că n-are nicio taină și că nu se gândea decât la ziua apropiată în care va fi sărbătoarea lui, “nunta” lui, “sunatul” lui. Știam eu ce era “sunatul”? Îi spusei că știam din auzite și-l ispitii:

— Ai să mă chemi și pe mine la nuntă, Urpat?

— Poate. Să mă mai gândesc. Poate…

— De ce trebuie să te mai gândești?

— Pentru că… Pentru că, slugă, tu ești câine necredincios. Și voi, câinii necredincioși, nu vă tăiați împrejur. De aceea vă și spunem noi câini necredincioși. Cine crede în Profet se taie împrejur.

— Totuși, Urpat, ai putea să mă chemi.

Trecură multe zile. Trecură multe nopți. După fiecare zi urmează o noapte. Și după fiecare noapte urmează o zi. Chiar după ce noi vom muri, tot așa va fi. Numai că noi nu vom mai ști. Într-o seară, după ce adăparăm caii, găsii o clipă prielnică și o întrebai pe tătăroaica cea tânără:

— Te simți bine, Uruma?

— Bine, Lenk, cum nu se poate mai bine.

— Totuși, te văd cam abătută. Nu cumva ai nevoie de bătrână ta prietenă?

— Nu, Lenk, n-am.

Mai mult nu-mi spuse. Îmi dărui un surâs, însă surâsul nu-mi plăcu Era umbrit de tristețea ochilor verzi, verzi ca iarba crudă.

IX

TIMPUL MERSE MAI DEPARTE CU pași nevăzuți și neauziți și ne trezirăm în plin miez al verii. Soarele se apropie de pământ și își mări arșița. Se coapse orzul. Se coapse secara. Dete-n pârg grâul, și ovăzul. Primarul mă chemă și-mi spuse:

— Te-am tocmit slugă la cai, câine necredincios. Acuma însă, o să am mare zor cu seceratul și cu treieratul. Din mila lui Allah și a Profetului, anul a fost unul de belșug. Să-mi dai o mână de ajutor.

— Bucuros. Nu sunt papugiu de oraș. Mă pricep și la secerat și la treierat.

— Atunci, ne-am înțeles. Mâine în zori lași caii în seama Urumei și a lui Urpat, și tu mergi cu mine la secerat, să secerăm orzul.

Nu-mi era de muncă. Îmi părea rău că mă despărțeam pentru un timp de Uruma. Încercai să mă împotrivesc. Spusei țanțoș:

— Te ajut la secerat. Te ajut și la treierat, însă, stăpâne, dumneata pentru munca asta trebuie să-mi dai ceva pe deasupra lefii.

— De ce să-ți dau ceva pe deasupra lefii? Ești sluga mea? Ești!

— Este adevărat că sunt sluga dumitale, însă noi doi ne-am tocmit să-ți fiu slugă la cai. Atât. Și, adu-ți aminte, stăpâne, ne-am tocmit și ne-am învoit față de martori. Munca la câmp, pe care mi-o ceri acum, e altă mâncare de pește. N-a intrat în învoială.

Cadâna Selvyé care era de față la ciorovăiala mea cu Selim Reșit, bodogăni ceva sub voalul negru care-i acoperea obrazul. Întinsei gâtul. Auzii ce spune, însă de înțeles nu înțelesei nimic.

Tătarul, râzând de neștiința mea, zise:

— Mi-ai supărat cadâna, câine spurcat. Mi-ai supărat-o rău de tot. Diavolul pocit care se află în tine te îndeamnă să te bulgui la paralele noastre.

— Nu face nimic. Zică ce-o zice. Stăpână are dreptul să mă ocărască oricât și oricum, Însă dumneata să-mi plătești ceva în plus pentru munca la câmp. M-ai tocmit să-ți văd de cai, și eu îți văd de cai. Nu m-ai tocmit nici pentru secerat, nici pentru treierat. Este?

Tătarul lăsă capul în jos. Mârâi:

— Este.

Prinsei curaj. Ridicai glasul:

— Păi, dacă este, trebuie să-mi plătești, domnule primar, Dacă am căuta legea, am vedea că așa scrie și la lege.

— Să lăsăm legea.

— În niciun caz, domnule primar, nu mă poți sili să lucrez la câmp,

Apăsai într-adins pe rangul lui, la care Uruma îmi spusese că ține mult. Se apucă să vorbească tătărăște cu cadâna. Nu trecu mult, și începură să se ciondănească. Cam un ceas și ceva se ciondăniră. Ostenit, stăpânu-meu oftă. Își frământă fălcile. Scuipă. Scuipatul îmi trecu ca un glonț pe lângă ureche. Nu mă clintii. Nu clipii.

— Da, ai dreptate, câine spurcat. N-am ce-ți face. Ai dreptate. O să-mi rup din carne și-o să-ți plătesc. Până la urmă, tot eu o să fiu în câștig. Un găgăuț m-ar costa mai scump. Așa, că, vrând-nevrând, o să-ți mai dau ceva pe deasupra lefii.

Biruința nu mă bucură. Aveam să mai câștig niște bani, însă, câștigul acesta îl plăteam nu numai cu muncă, îl plăteam, și cu despărțirea de Uruma. Totuși, mă repezii să-l întreb:

— Cât?

Tătarul tăcu. Crezui că a amuțit Repetai întrebarea:

— Cât?

Ca trezit din somn, îngână:

— Zece lei. Zece lei pe deasupra lefii.

— Puțin. Prea puțin, stăpâne.

Îl mai lăsai, să se macine în el. După aceea îi cerui douăzeci de lei. Ne tocmirăm până la miezul nopții, el zicându-mi când câine necredincios, când diavol șchiop, iar eu nescoțându-l din stăpâne și din domnule primar. Când amândurora ni se făcu somn, ne înțeleserăm la cincisprezece lei.

— Mai biruit, diavole.

— Întâia oară m-ai biruit dumneata, stăpâne.

Băturăm palma. Îl întrebai:

— O să putem secera bucatele la timp numai noi doi?

— Nu. Am mai tocmit încă cinci oameni.

— Tot câini necredincioși?

— Da, tot. Dar de altă nație decât tine.

Mai mult nu vorbirăm. Vorbisem destul în seara aceea.

A doua zi în zori, cei cinci câini necredincioși, tocmiți pentru secerat, bătură la poarta tătarului. Noi ne trezisem ceva mai înainte și-i așteptam.

Ieșirăm și-i întâmpinarăm în fața casei, lângă fântână. Le luai seama. Aveam să muncesc laolaltă cu ei, așa că le luai bine seama. Erau niște găligani rupți și peticiți, jegosi și cu scrofuri pe la gât, însă voinici. La nevoie, puteau să spargă pietre-n mâini. Înhămarăm patru cai la căruță, ne urcarăm în ea și plecarăm spre câmp. Înaintea noastră, Selim Reșit mergea călare pe pintenoaga iapă Ifa. Din vorbă-n vorbă, pe drum, aflai că găliganii sunt din Korgan, satul găgăuților, care nu se afla departe de Sorg. De herghelie, cât timp aveam să fim prinși cu seceratul, urma să se îngrijească Uruma și Urpat.

Acum, pentru mine, începu cu adevărat greul. Ziua seceram cu găgăuții. La prânz mâncam cu găgăuții. Seara mă întorceam acasă, în căruță, cu găgăuții și, tot cu ei, dormeam sub șopron, unde tătarul aruncase câteva maldăre de fân uscat, din celălalt an. Observai din prima zi, cu spaimă, că găliganii se scarpină cam des pe la subsuori și pe la brăcinare. Mișună orătăniile pe ei, îmi spusei, și mă ținui cât mai departe. Numai Allah, cu marea lui bunătate, mă feri de păduchii lor. Găgăuții, din pricina ostenelii de peste zi, dormeau somn de piatră. Somn de piatră dormii și eu, și în tot acest timp niciun vis nu-mi tulbură odihna. Ne trezeam o dată cu venirea zorilor, îmbucam ceva, înhămam caii la căruță, ne urcam în ea și plecam la câmp, fiecare cu câte o secere. La prânz, tătarul, care nu muncea laolaltă cu noi, ci numai ne supraveghea, încăleca pe pintenoaga iapă Ifa, se ducea în sat și ne aducea mâncare într-un coș: pâine, brânză, ardei, lapte acru. Uneori, în loc de brânză ne aducea pește sărat fript pe cărbuni de tizic. Ceva din mirosul acru al tizicului pătrundea în carnea puțină a peștilor și ne îngrețoșa. Foamea însă ne făcea să trecem ușor peste greață și-i mâncam cu poftă, în grabă, cu oase cu tot. Goi până la brâu și desculți, târându-ne pe genunchi pe pământul plin de țepi și bolovani de pământ tari ca piatra, udând cu sânge și cu sudoare fiecare petic de loc, de la răsăritul soarelui până la asfințitul lui, izbutirăm ca, în trei săptămâni, să secerăm holdele bogate de orz și de secară, de grâu și de ovăz ale lui Selim Reșit din Sorg. La ceilalți tătari, care își secerau lanurile cu fiii și cu fiicele lor, nu prea avurăm vreme să ne uităm. Snopii îi cărarăm cu căruța, în săptămână din urmă, în aria tătarului și, risipind și aci râuri de sudoare, îi făcurăm clăi. Stăpânul nostru nu puse mâna nici pe secere, nici pe furcă. Rămase neclintit în preajma noastră, pufăi din lulea și din când în când ne îndemna:

— Haida!… Dați zor!… Dați zor, câini necredincioși… Haida! Zor… Zor…

Găsii că tătarul nu se deosebea cu nimic sau aproape cu nimic de logofeții și vechilii din Deliorman, pe care-i cunoscusem de cum făcusem ochi pe lume și care, atunci când seceram pe moșiile boierilor ai căror dijmași eram, tot așa ne strigau:

— Haida!… Dați zor… Dați zor…

Ne ajută timpul frumos și isprăvirăm totul fără niciun necaz deosebit. Tătarul îi chemă pe găgăuți lângă fântână — de casă nu-i lăsă să se apropie — le încheie socoteala și le plăti cinstit în bani de argint și de nichel, până la ultima para. Găgăuții mulțumiră și își luară bun rămas de la noi fără să ne întindă mâna. Nu ne întinseră mâna nu din mândrie, ci pentru că știau din alți ani că tătarul s-ar preface că nu vede mâna întinsă. Își traseră pălăriile slinoase pe ceafă și plecară împleticindu-se, de parcă ar fi fost beți. Munca aprigă, sub soarele neîndurător al Dobrogei, îi slăbise, îi istovise și-i dăulase. Acum, și ei și eu arătam, într-adevăr, ca niște câini, dar nu ca niște câini necredincioși, cum îi plăcea lui Selim Reșit să ne numească, ci ca niște câini adevărați, lihniți și hămesiți, slinoși și jegosi.

Mă uitai îngrijorat la clăile rotunde și înalte din arie.

— Dar treieratul? Cine o să treiere atâtea bucate, stăpâne?

— Cum cine? Noi doi. Cu treieratul o să ne îndeletnicim noi doi, câine necredincios. La treierat n-am grabă și am să dau și eu o mână de ajutor.

Se întâmplase să isprăvim lucrul la câmp într-o sâmbătă seară. După ce-mi mâncai coltucul de pâine și coasta de berbec friptă, sub șopron, tătarul mă chemă în arie, departe de urechile ascuțite, care auzeau totul, ale cadânei, și-mi spuse:

— Ai muncit bine, slugă. Sunt mulțumit de tine. Sunt chiar foarte mulțumit. Ai muncit cu hărnicie. Sper să-mi muncești tot atât de bine și la treierat.

— Am să muncesc, stăpâne.

Tăcu. Și în timp ce tăcea, eu așteptai să mă numească, așa cum îi era obiceiul, câine necredincios ori câine spurcat și să scuipe. Împotriva așteptărilor mele, nu făcu niciuna, nici alta. Se căută în pungă, scoase o carboavă de cinci lei de argint și mi-o întinse. Nu înțelesei și-l întrebai:

— De ce-mi dai bani? Nu ți-am cerut. Și nici n-am nevoie. Măruntișul pentru țigări nu-mi lipsește. Dumneata… Dumneata să-mi plătești întreaga simbrie atunci când o fi să plec. N-aș vrea să-mi iau tălpășița de la cinstita dumitale casă cu mâna goală.

Rânji în barbă.

— Diavol pocit și prost! Ce-ți dau acum nu-ți dau din simbrie, ci-ți dărui…

— Dar n-am nevoie de bani, stăpâne. Nu-mi trebuie.

— Ba ai nevoie, pezevenghiule! Am băgat de seamă că ai. Parșivule, parșivule! De câtva timp văd cum îți lasă gura apă și cum îți sticlesc ochii. Jinduiești după fete. Te usuci de dorul fetelor. Ei!… Tinerețe, tinerețe!… Te înțeleg… Te înțeleg, pezevenghiule! Du-te la Korgan. Petrece. Tinerețea își are drepturile ei și nu e bine să nu ținem seamă de ele.

De jinduit, jinduiam eu, dar nu după găgăuțele din Korgan, care îmi erau cu totul necunoscute, ci după Uruma, cu care, de când începuse secerișul, abia schimbasem pe furiș câteva vorbe. Fără îndoială că tătarul îmi citise dorința în ochi. Dacă n-aș fi luat banii, ar fi căzut la bănuială. Nu-mi era de mine. La nevoie, o întindeam la sănătoasa, și domnul primar din Sorg n-avea decât să prindă orbul și să-i scoată ochii. De tătărușcă-mi era, să nu intre în cine știe ce bucluc. Întinsei mâna și luai banii.

— Mulțumesc, stăpâne, mulțumesc și… să-ți dea Allah sănătate și fericire.

Urpat căpătă și el, câțiva gologani de la tătar. Vesel că s-a-nvârtit de parale, veni la mine și mă rugă să mă joc cu el de-a trânta.

— Dar prieteni de vârsta ta nu ai?

— Ba am. Însă ei nu vor să se joace cu mine de-a trânta până nu-mi fac “nunta”. Abia după “nuntă” mă vor socoti bărbat în toată legea și se vor lua cu mine la trântă și la-ntrecut caii.

— Bine, Urpat, hai să ne jucăm, dar să știi că am multă putere. O să te trântesc numaidecât.

— Poate n-ai să mă trântești, câine necredincios. Și eu am multă putere. Așa că s-ar putea să te trântesc eu pe tine.

Ne apucarăm la trântă. Jucându-ne, mă înfierbântai. Mi se făcu dor de Uruma, un dor care-mi aprinse ochii, îmi arse buzele și-mi secă inima. Nu. N-o iubeam pe Uruma. Și nici Uruma nu mă iubea pe mine. Ceea ce se petrecea între noi nu era dragoste. Era ceva, dar nu era dragoste.

Îl luai pe Urpat în brațe și după ce-l ridicai de câteva ori în sus și mă prefăcui că dau cu el de pământ îi îngădui să mă trântească. Tătărușul se sui cu picioarele pe mine și, obrăznicindu-se, începu să mă calce pe burtă, îl certai și-l trimisei la culcare. Adăpai caii cu Uruma. Îi șoptii că primarul mi-a dăruit o carboavă și m-a îndemnat să mă duc să beau și să petrec cu

găgăuțele din Korgan. Crezui că are să se supere. Nu se supără. Râse. Și după ce-și ucise râsul zise:

— Du-te, Lenk, du-te. Petrece cât vrei. Am auzit că acolo, în sat, se află o cârciumă. Du-te la cârciumă și ai grijă să nu te îmbeți prea tare și mai ales să nu te atingi de fetele din Korgan.

— De îmbătat n-am să mă îmbăt, însă cu fetele…

— Sunt toate bolnave de sfrenție.

— Nu-mi vine să cred, Uruma. Tu… tu… vrei să mă sperii.

— Vreau să te apăr, Lenk. Tu n-ai băgat de seamă? Cât au lucrat la noi, găgăuților nu li s-a îngăduit să se apropie de casă și li s-a dat să mănânce din străchini abia cumpărate de la olari.

— Ba da, am băgat de seamă. Însă mi s-a părut că așa se și cuvenea.

— După ce au plecat găgăuții, mama a adunat străchinile acelea, a adunat și ulcelele din care băuseră ei apă și le-a spart. Iar cioburile le-a îngropat adânc, în pământ, lângă zid, în fundul ariei

— N-am știut.

Luarăm harapnicele, alungarăm caii de lângă jgheab și ne despărțirăm. Uruma îl urmări pe Hasan în arie și nu se lăsă până nu-l plesni de câteva ori cu sete. Mă întrebai de ce-o face. Îmi fu rușine de răspunsul care-mi fulgeră prin cap.

Noaptea de sâmbătă spre duminică trecu greu. Mi se păru că m-am umplut de păduchi și mă scărpinai degeaba până-mi sângerai pielea. Ostenit și de munca scursei zile, și de nesomn, dimineața mă trezii mai devreme și-mi căutai de lucru pe lângă casă, măturând în dușmănie cu târnul întreaga arie și spălând umblătoarea. Către prânz încălecai pe calul pe care îl oprisem și, în drum spre Korgan, mă abătui pe la tabun. Pe Uruma o găsii întinsă pe nisip. Vorbii cu ea, însă nu izbutirăm să ne spunem mare lucru, pentru că Urpat se ținu scai de noi. Plin de nerăbdare, de neliniște și chiar de frică, îmi amintii iarăși de “nunta” lui, de “sunatul” lui, care se apropia. Uruma rămase tristă. Îmi strigă din urmă:

— Ai grijă, Lenk, ai grijă să nu te îmbeți!

Mă întâlnii în drum cu jandarmii din Tapala. Îi văzui mai de departe, dar nu avui cum să-i ocolesc. Erau îmbrăcați în haine albastre și călăreau cai înalți, voinici și lucioși. Pe umeri purtau arme. Îi salutai. Îmi răspunseră ducând câte un deget la chipiu. Unul mă întrebă:

— Ești băiatul care lucrează la primarul din Sorg?

— Da, îi răspunsei, chiar acela.

— Amintește-i primarului să mai treacă pe la noi. Dar să nu vie cu mâna goală.

— Am înțeles.

Fui bucuros că nu mă mai întrebară și altceva. Zorii calul, și peste un ceas de trap ușor pe drumul prăfos, ajunsei. Satul nu părea mai arătos la înfățișare decât al tătarilor, însă era mult mai întins. Primăria, de cărămidă, era învelită cu tablă, ca și școala din apropierea ei. Clopotele sunau bucuroase sfârșitul slujbei, iar găgăuți slinoși, cu bărbile nepotrivite și nepieptănate de ani, tocmai ieșeau din biserică. N-aveam nimic cu biserica. Nu venisem la Korgan să mă rog și să mă închin. Venisem să petrec. Stăpânul meu Selim Reșit mă trimisese să petrec. Plin de îndrăzneală, o întinsei drept la cârciumă, descălecai și legai calul tătarului la gard. Mă așezai la o masă ca un mușteriu cu bani la chimir și cerui o țuică și măsline. Cârciumarul mă servi. Nu trecu mult, și cârciuma scundă și cam întunecoasă se umplu de lume. Veniră bărbați vârstnici și veniră muierușți pieptoase și durdulii, dar veniră și fetișcane uscățive, cărora nici nu le căzuse cașul de la gură. Printre picioarele lor se amestecară copii zdrențăroși și mucoși. Popa găgăuț se înfățișă și el. Barba-i mare, sălbatică, răsfirată și roșie ca o flacără, mă vrăji. De când venisem pe lume, nu mai văzusem o asemenea barbă. Ochii lui albaștri și rotunzi, pe jumătate ieșiți din cap, mă amețiră. Întreaga lui făptură, însă, mă înspăimântă. Era o namilă de om, ciolănos, înalt și lat în spate cum încă nu mai întâlnisem. De cum intră în cârciumă, își dete potcapul pe ceafă, scoase din sân o icoană de lemn, căută cuiul pe care îl știa de mult în care perete e bătut și atârnă în el icoana. Spuse, cântând pe nas:

— Iartă-mă, sfinte Varnav, iartă-mă… Că iarăși te-am adus într-un loc de petrecere și de stricăciune… Iartă-mă, sfinte Varnav, iartă-mă…

Se închină de trei ori. Și tot de trei ori se înălță pe vârful picioarelor și sărută icoana mâncată pe la colțuri de carii. Pe urmă își bolovăni ochii și o întrebă răstit:

— Mă ierți, sfinte Varnav, ori nu mă ierți? Că dacă nu mă ierți, sfântulețule, să știi că te dau dracului!

Sfântul negricios-gălbui din icoană nu-i răspunse. Popii, însă, i se păru că-i răspunde. Se mai închină de trei ori. Se mai înălță pe vârful picioarelor de trei ori, și tot de trei ori mai sărută icoana.

— Mulțumesc, sfinte Varnav, îți mulțumesc. Și să trăiești, mă sfântule… Să trăiești… Că mult ai suferit cât ai fost în viață… Acum am să mă

veselesc și pentru tine. Că mult ai mai fost trist și necăjit înainte de a deveni sfânt, sfinte Varnav!

În tot acest timp nu se auzi în cârciumă, în afară de glasul popii cu barbă roșie, decât bâzâitul muștelor care roiau în jurul șirurilor de covrigi atârnate de tavan.

— Și acum, cârciumare, țuică… Țuică veche și tare, cârciumare…

— Veche, părinte Tripon… Tare, părinte Tripon. Cunoaștem noi gusturile sfinției-tale, părinte Tripon.

— Gusturile mele? Gusturile sfântului Varnav, cârciumare. Eu beau pentru sfântul Varnav, cârciumare, numai pentru sfântul Varnav. Eu vreau să mă veselesc pentru sfântul Varnav, cârciumare. Pentru că sfântul Varnav îmi luminează mintea. Pentru că… sfântul Varnav mă ajută când mă aflu la greu. Pentru că…

— Cunoaștem, părinte Tripon. Bei pentru sfântul Varnav, dar de îmbătat te îmbeți sfinția-ta.

Părintele Tripon nu luă în seamă gluma proastă a cârciumarului. Ciocni, peste măsură de vesel, cu toată lumea. Ciocni și cu mine.

— Tu, îmi zise, tu ești sluga primarului din Sorg?

— Da, părinte, sluga tătarului.

— Apăi… și tătarul tot om e… Cu toate că nici nu vine la biserică, nici nu se atinge de vin. Dar cu tătarul din Sorg o să avem noi o socoteală. Tătarul din Sorg și-a luat slugă creștin…

— De buna mea voie am intrat slugă la tătar.

— Cu tine n-am nimic, mă, dar cu tătarul din Sorg o să am eu o socoteală, câtu-i el de primar.

Toți și toate beau rachiu. Beau rachiu pe săturatelea. Întocmai cum aș fi băut eu apă, beau ei rachiu. În prima jumătate de ceas, ca un strein de sat cum eram, mă ținui mai deoparte. Câteva muieri — nici tinere, nici bătrâne, nici urâte, nici frumoase — îmi dădură ocol cu oarecare sfială. Până la urmă se aleseră două dintre ele — două ciume, osoase, slăbănoage și cu capete mari, lunguiețe, ca de cal — se apropiată, râseră, mă loviră cu cotul și se vârâră în mine. Una dintre ele zise:

— Nu ne dai nimic de băut, fluturașule?

Traseră două scaune. Una mi se așeză în dreapta, alta în stânga mi se așeză.

— După ce ne dai de băut, alegi una dintre noi. Care-ți place. Că noi nu ne supărăm. Fiecare cu gustul lui.

— Dar voi n-aveți bărbați?

— Avem, dar până-ntr-un ceas bărbații noștri au să se îmbete turtă și-au să rămână aici să chefuiască până la noapte.

Mi-i și arătară. Amândoi erau voinici, spătoși, cu scrofuri la gât, cu nasurile mâncate pe sfert, cu buzele pline de bube. Nu se sinchiseau că stau de vorbă cu nevestele lor. Acum, de masa noastră se apropie nechemat cârciumarul. Găgăuțele cerură rachiu și covrigi. Cârciumarul se uită la mine. Nu eram prea arătos. Mă întrebă:

— Plătești?

— Totul. Până la o centimă.

— Arată banii.

Îi arătai carboava de argint. Îi plăcu. Plecă. Se întoarse repede. Aduse și puse pe masă un clondir mare, burticos, plin ochi cu rachiu tare, trei pahare, o farfurioară cu măsline și un sfert de șir de covrigi uscați și tari ca piatra. Găgăuțele se apucară să ronțăie covrigi. La măsline nu mă mai uitai. Erau mai mult sâmburii de ele. Nici găgăuțele nu se uitară la măsline. Începui să ronțăi și eu covrigi. Băură. Nu băui. Mă prefăcui însă că beau. Țuica aluneca pe gâtul muierilor mai ușor decât untdelemnul.

— Noroc, fluturașule!

— Noroc…

Tocmai când ne ridicasem în picioare să ciocnim, după îndemnul părintelui Tripon și cu sfântul Varnav din icoană, intră în cârciumă un om pe care se păru că nu-l aștepta nimeni. Era un mocârțan cu ițari albi strânși bine pe picior și cu o pălărioară tare, cu margini mici pe creștet. Bărbatul era înalt și arătos.

Ochișorii lui,
Mura câmpului.
Mustăcioara lui,
Pana corbului.
Obrăjorii lui,
Spicul grâului.

Mijlocul îl avea, e drept, subțire, dar și-l strânsese în brâu lat și ghintuit, de piele. În picioare, opinci cu ciucuri purta, iar în brâu ținea înfipt la vedere un cuțit cu mâner de os. La subsuoară, mocârțanul strângea cu dragoste un cimpoi cât toate zilele, gata umflat.

Găgăuții și găgăuțele se bucurară.

— A venit Pintea… A venit Pintea…

— Cu cimpoiul… cu cimpoiul…

— Unde ți-e măgarul, Pinteo?

— L-am legat la gard.

— De ce n-ai intrat cu el în cârciumă, Pinteo?

— Măgarul meu e supărat. Astăzi nu bea rachiu. Numai eu am să beau rachiu astăzi.

Se repeziră, îl înconjurară:

— De mult nu te-ai mai arătat pe la noi, Pinteo.

— Se auzea c-ai fi murit, Pinteo.

— Bine-ai venit, Pinteo!

— Noroc, spuse în gura mare mocârțanul, noroc bun la toată lumea!

— Noroc, frate, zise părintele Tripon, care se apropie de mocârțan să-l îmbrățișeze, noroc bun, frate!

Părintele Tripon îl îmbrățișă pe mocârțan. Trosniră oasele mocârțanului. ÎI îmbrățișă și mocârțanul pe popă. Oasele popii găgăuț trosniră și mai tare. Îl măi îmbrățișară pe mocârțat și alți găgăuți. Îl îmbrățișară și-l sărutară, și-l umplură de bale, mai ales găgăuțele. Pintea strânse câteva muieri mai tinerele în brațe, până le auzi și lor oasele pârâind. Pe urmă ceru un clondir de rachiu și ciocni bucuros cu toată lumea. Bău. Zise:

— Tocmai de la Tulcea am venit. Călare pe măgar am venit, că mie, fraților, atâta mi-a mai rămas: măgarul și samarul…

— Dar oile?

— Mi le-au furat niște ticăloși de tâlhari. Turci, or fi… Machedonți or fi… Nu știu.

— Și te pomenești că ai plecat în căutarea lor!…

— Am plecat. Dar… vorba ceea:

Geaba vii, geaba ta duci,
Geaba rupi bieții papuci…

Găgăuțele și găgăuții plânseră în glumă și chiar jeliră oile pierdute ale lui Pintea. Pe urmă băură. Pe urmă iar plânseră. Și iar jeliră oile mocârțanului…

Au pierit bârsanele,

Au pierit bălanele…

Mocârțanul își păstră firea. Zise:

— No! Să lăsăm jalea. În seama diavolului s-o lăsăm. Mai bine să vă zic ceva din cimpoi.

— Zi-ne, Pinteo, zi-ne…

Umflă bine cimpoiul. Îi dete drumul. Cimpoiul țipă pițigăiat. Pintea însoți pițigăitul cimpoiului cu vorbe:

Când am adormit,
hoții m-au pândit,
hoții au venit;
mi-au furat oile,
să-i facă popii voile…

Oftă cimpoiul. Oftă și Pintea. Oftă din adâncul inimii și sfinția-sa părintele Tripon. Oamenii din cârciumă tăcură. Una dintre găgăuțe întinse gâtul. Îmi șopti la ureche:

— Acum *o* să fie frumos. Iese ori cu bătaie cu cuțitele, ori cu-mpăcare și cu pupături mustăciosule.

— Nu înțeleg.

— Dacă ai fi de prin partea locului, ai înțelege, fluturașule… Păi cine altul e tata hoților din Dobrogea dacă nu părintele nostru Tripon? Înainte de a veni popă la noi, la Korgan, a tăiat zece ani la sare, la Târgu-Ocna.

— Pentru care păcat?

— Furt de vite, cu omor de om, în Delta, și furt de mărfuri din vapoare, la Sulina. Mare hoț părintele nostru Tripon, fluturașule, mare tâlhar părintele nostru Tripon, dar și un mare sfânt.

— Sfânt?

— Bărbatul care nu se leagă de muieri e sfânt, și părintele Tripon, deși e văduv, nu se leagă de muieri.

— Palavre! Nu se poate, zisei, ca un popă care-a tăiat sare la ocnă să mai slujească la biserică. Și nu se poate ca un popă văduv să nu se lege de muieri. Vreți să vă bateți joc de mine.

— Ba se poate, fluturașule. Părintele Tripon e omul cuconului Bițu, prefectul de Constanța. Hoții îi dau dajdie părintelui Tripon, și părintele Tripon dă dajdie prefectului.

— Așa da, mai înțeleg. Dar muierile… cu muierile cum rămâne?

— Nu se leagă de ele. Ține un turculeț spân pe lângă casă… Și părintele Tripon cu acela…

Îmi spuseră totul, pe șleau. Mă prefăcui că nu pricep și mă uitai la cârciumar. Cârciumarul!… Cârciumarul era, ca toți cârciumarii, numai ochi și numai mâini; ochi ca să nu fie înșelat de careva, mâini ca să servească repede. Cu toată silința pe care și-o dădea, abia prididea să-și slujească mușteriii. Prăvălia se umplu de fum de mahorcă. Găgăuțele, înfierbântate de rachiul care ardea gâtul și măruntaiele, lăsară orice bună cuviință deoparte și se apucară să mă înghesuie, să mă gâdile și să mă pipăie. Le izbii destul de tare cu coatele și se mai potoliră. Vrusei să văd ce se întâmplă cu părintele Tripon și cu oier și-mi îndreptai întreaga atenție spre ei. Popa găgăuț, liniștit și nepăsător ca la o înmormântare — toți suntem liniștiți și nepăsători la înmormântarea altuia —, își răsfiră cu degetele barba roșie și stufoasă și grăi:

— Și zi, Pinteo taică, ți-au furat tâlharii oile. Ai rămas fără oi. Ce-o să te faci acum dumneata fără oi, Pinteo taică? Ciobanul fără oi nu mai e cioban,

Mocârțanul clipi des. Ochii de mure îi sticliră.

— Am rămas, am rămas fără oi, dar mi-o ajuta Dumnezeu și cuțitul ăsta să le găsesc. Din sat în sat și din om în om le-am mirosit urma hoțomanilor. Sunt numai la o palmă de loc de ei.

— Dar câinii… Ce s-a întâmplat cu câinii, cu câinii turmei, Pinteo?

— Otrăviți. Au murit toți otrăviți de furi. Îmi pare rău de câini, dar mai rău îmi pare de oi, părinte Tripon.

După ce spuse acestea, scoase din chimirul ghintuit cuțitul lat, cu vârful ascuțit și cu două tăișuri, și începu să se joace cu el. Părintele Tripon nu luă în seamă cuțitul. Nici măcar nu se uită la el. Se apropie de peretele cârciumii în care prinsese icoana, se închină de trei ori, și tot de trei ori se înălță pe vârfurile picioarelor și sărută chipul negru-gălbui al sfântului Varnav. Apoi se întoarse spre mocârțan:

— Pinteo, Pinteo, n-ai minte, Pinteo! În loc să umbli cu cuțitul, mai bine ai umbla cu argintul, Pinteo, Așa mi-a șoptit la ureche acuși-acușica patronul meu puternic și înțelept, sfântul Varnav.

— Așa? Am și argint, părinte Tripon, și dacă l-aș cunoaște ca sfântul Varnav pe tata hoților, aș fi gata să-ncep tocma’ cu el și până la urmă să cad și la învoială. Să dau ceva și să-mi capăt îndărăt oile. Așadar, vezi că nu după sânge umblu eu, ci după turma de oi care mi-a fost furată.

— Poate nu ți-a furat-o nimeni, Pinteo. Poate oile tale numai s-au rătăcit…

— Poate… Zic poate ca să-ți fac plăcere, părinte Tripon.

— Da, Pinteo, oile tale s-au rătăcit. Sfântul Varnav mi-a șoptit că oile tale s-au rătăcit.

— Atunci, aș vrea să mă tocmesc și să mă-nvoiesc cu cel care le-a găsit, cinstite părinte. Roagă-l pe sfântul Varnav să mă pună pe urmele turmei, și l-oi răsplăti prin sfinția-ta.

— Nu te grăbi, Pinteo. E timp și pentru tocmă, e timp și pentru învoială. Acum sfântul Varnav ne face cu ochiul, ne sfătuiește să ne îmbunăm inima și ne poruncește să bem.

— Să bem, părinte, să bem pentru găsirea oilor mele și pentru sănătatea sfântului Varnav.

Băură. Băui și eu cu găgăuțele mele. În sănătatea noastră băurăm. Una spuse:

— Să știi că oile lui Pintea sunt în bălțile Dunării.

Cealaltă își clătină îndelung capul lunguieț, de cal.

— Aș! Cleante-al meu zicea că le-au dus în pădurea de la Tapala.

— Atunci, spusei, nu le-au furat turcii?

— Turcii! Altădată, pe când erau mari și tari pe lume, le-ar fi furat ei. Turcii dobrogeni de astăzi — săracii! — sunt mai fricoși decât iepurii de pârloagă și se tem până și de umbra lor. Jandarmii! Le-au băgat frica-n oase jandarmii. Turcii n-ar pune mâna pe vită streină, de-ar ști că mor.

— Atunci…

— Atunci ce? Noi, sărăcanii de lângă mare, din ce vrei să trăim? N-avem nicio palmă de pământ. Nicio palmă, iar pescuitul ne aduce numai cât să nu murim de foame. De când a venit aici părintele Tripon ne merge și nouă mai bine. Oamenii noștri…

— Ei nu se tem de jandarmi?

— Nu, spuse una dintre ele, nu se tem de nimic, pentru că îi apără sfântul Varnav.

Cealaltă râse. Și după ce i se păru că a râs îndeajuns, zise:

— Îi apără nu numai sfântul Varnav. Îi apără și domnul prefect Bițu. Îi apără chiar și jandarmii. Închid ochii când trebuie, și le mai pică și lor câte ceva în pungă. Banul nu strică la casa omului, și când îl ai nu te întreabă nimeni de unde-l ai.

Părintele Tripon bău cu Pintea și plăti el. Pe urmă plăti Pintea și bău cu părintele Tripon. Niciunul nu se îmbătă.

— Mai avem ceva de plată, cârciumare?

— Nimic, părinte.

— Atunci, noroc bun, cârciumare!

— Noroc bun, sfinția-ta! Noroc bun, Pinteo!

Părintele Tripon desprinse icoana din perete, o vârî în sân și plecă spre biserică cu Pintea. Învoiala — ca să fie ținută și de unul, și de altul — se cădea să fie încheiată la biserică, în altar, și întărită cu jurământ pe sfintele evanghelii.

Dobrogea” Dobrogea sălbatică și pietroasă! Dobrogea de aur și de argint! Dobrogea de foc și de aramă! Dobrogea bogată și Dobrogea săracă. Dobrogea mândră și Dobrogea umilă. Dobrogea sălaș de veacuri și de milenii al atâtor și atâtor seminții!

Fără să se grăbească, găgăuțele mele ronțăiră covrigii, băură tot rachiul din clondir și se cam amețiră. Cârciumarul, care le cunoștea obiceiul, luă clondirul, plecă și se întoarse cu el plin. Plătii țuica. Plătii covrigii. Plătii și măslinele uscate de care nu ne atinsesem.

Una dintre ele cârâi:

— Mergi cu noi. Trebuie să mergi cu noi negreșit, fluturașule. Nu se poate să ne părăsești așa…

Le privii de aproape buzele crăpate, pline de bube, și gurile strâmbe și știrbe. Deși la nevoie eram în stare să trec prin foc fără să clipesc, acum mi se făcu frică — o frică stranie, rece, amestecată cu scârbă —, dar, ca să nu iasă cine știe ce tămbălău, acolo în văzul lumii, și să mă mai aleg și cu capul spart, le urmai. După ce ieșirăm din cârciumă, le auzii vorbind:

— Îl ducem la tine, sau la mine?

Se opriră. Se gândiră Mă uitai la picioarele lor. Erau groase, pline de ulcere care supurau, aveau labe mari, lăbărțate.

— Mai bine să mergem la margine, lângă mare, printre râpi ori pe lângă bărcile de pescuit. Acasă ne văd copiii și, draci cum îi știm, zgâiesc ochii la noi pe fereastră. Orișicât, copiii sunt copii. Nu se cade să vadă chiar totul…

Străbăturăm satul. Abia acum îl văzui cât era de scălâmb, de dărăpănat și de prăpădit. Case de paiantă, șoldii. Colibe de care mă mirai că nu le lua și nu le împrăștia vântul. Bordeie în care se intra pe brânci. Arii pline de gunoaie. Garduri rupte și pe alocuri căzute. În două cuvinte: sărăcie lucie. Pe la porți, la umbra săracă de sfrijiți salcâmi, trândăveau, ciuciți în praful

uliței, bărbați bărboși și muieri osoase, slăbănoage. N-aveau sfanț. Cârciumarul din Korgan nu da băutură pe datorie. Mânca-l-ar iadul să-l mănânce! Copii pe jumătate goi, cu burțile umflate, mai găseau în ei puțină putere să se joace de-a capra. Unul, îndoit de mijloc, făcea pe capra. Ceilalți se repezeau în șir și săreau peste el. Cine-l atingea pe cel îndoit de mijloc devenea, la rândul lui, capră.

Găgăuțele bombănind într-una, iar eu tăcând, ieșirăm din urâțenia satului, și după ce trecurăm printr-un câmp acoperit de balegă și gunoaie ajunserăm la malul râpos al mării. Câteva bărci de pescari zăceau în soare pe nisip. Erau vechi și șubrede. Nu m-aș fi urcat într-una din ele nici mort. Îmi luai repede ochii de la bărci. Privii marea. Marea în care înotasem cu Uruma… Găgăuțele căutară un culcuș ascuns între două frânturi de stânci.

Din larg, vântul mă văzu, se îndură de mine, veni și-mi aduse câțiva stropi de răcoare. Marea mă văzu și ea. Văzându-mă și supărându-se că mă vede acolo, se ridică mânioasă din adânc și vui. Mă mâniai și eu pe mare. Îmi întorsei fața și mă uitai la găgăuțe. Muierile duseră pe rând clondirul la gură și nu se lăsară până nu-l goliră. Li se împăienjeniră ochii. Nu mă mai văzură. Uitară de mine. Căscară. Adormiră. Începură să sforăie. Veni în zbor un roi de muște mari, verzui. Se repeziră asupra lor muștele și li se așezară pe bube. Mă dusei lângă ele. Le trăsei fustele în jos și le acoperii până aproape de glezne. Pe urmă îmi spălai îndelung mâinile și fața în apa sărată a mării și mă simții mulțumit că am scăpat atât de ieftin Le lăsai afundate în somn și sforăind. Mă întorsei în sat. Dezlegai calul încălecai pe el și o luai spre Sorg. În fața bisericii îl văzui pe părintele Tripon. Îl văzui și pe mocârțan. Se strângeau în brațe și se sărutau unul pe altul pe mustăți. Îmi spusei că sfântul Varnav i-a spus popii, iar popa i-a spus mocârțanului unde se aflau oile pierdute.

— Diii!… Diii, gloabă…

Pe la jumătatea drumului, mă întâlnii iarăși cu jandarmii. Caii lor grași, înalți și lucioși mergeau la pas. Între cai, cu mâinile legate la spate, abia își târau picioarele desculțe prin pulberea drumului doi flăcăiandri turci, cu șalvari peticiți și cu fesuri vechi, slinoase. Îi salutai pe jandarmi și îndrăznii să-i întreb:

— Au furat ceva?

— Au furat, îmi răspunse unul, au furat oile lui Pintea mocârțanul.

Zâmbii, deși îmi venea să le plâng turcilor de milă, zâmbii și adăugai:

— Pe mocârțan l-am văzut la Korgan. Își căuta oile. S-a dus cu părintele Tripon la biserică…

— O să-i ducem și noi pe tâlharii ăștia tot la biserică, să-i boteze părintele Tripon.

Iarăși râsei. De frica jandarmilor râsei. Râseră și jandarmii, însă ei râseră de plăcere. Caii lor nu râseră. Nu râse nici calul meu. Caii nu râd niciodată. Nici nu plâng. Numai oamenii râd. Și numai oamenii plâng. Turcii erau și ei oameni. Acum însă, nici nu râseră, nici nu plânseră. Plecară mai departe între caii grași, înalți și lucioși ai jandarmilor. Auzii un chiot. Întorsei capul și mă uitai. După cei doi jandarmi rotofei și după turcii pe care-i duceau ei între cai mă uitai. Acum turcii desculți, cu mâinile legate la spate, nu se mai aflau între cai. Alergau înaintea cailor. Jandarmii le strigau:

— Fugiți!… Fugiți cât puteți de repede…

— Fugiți, că dacă vă ajungem vă călcăm în copitele cailor.

Turcii fugeau. Cât puteau fugeau turcii. Dar caii grași, înalți și lucioși ai jandarmilor erau la numai un pas în urma lor.

— Fugiți… fugiți cât puteți, că dacă vă ajungem vă călcăm în copitele cailor…

Se jucau cu ei numai? Sau aveau de gând să-i calce în copitele cailor și să-i omoare? Dobrogea! Dobrogea de aur și de argint. Dobrogea mândră și umilă, Dobrogea majestuoasă și sălbatecă…

— Diii!… Diii, gloabă…

Mă depărtai în grabă. Pe drumul care ducea la Sorg mă depărtai în grabă.

Cu toate că-mi sunau în urechi copitele nepotcovite ale calului pe care alergam spre Sorg, auzii pocnet de pușcă. Nu oprii calul. Nu întorsei capul. Mai auzii un pocnet de pușcă.

— Diii!… Diii, gloabă…

Gloaba mă asculta. Îi sfârâiră picioarele. Curând, spinarea calului pe care alergam se umplu de spumă.

Dobrogea sălbatică! Dobrogea bolovănoasă și arsă de soare! Dobrogea ciudată! Dobrogea de aur, de aramă șt de argint! Dobrogea! Pământ aspru, frumos și crud! Dobrogea bogată și săracă! Dobrogea păduchioasă și minunată în același timp! Dobrogea! Dobrogea!…

Trăsei calul de coamă și-l îndemnai să meargă la trap mărunt. Numai la trap mărunt. Mă ascultă calul. Merse întocmai cum voisem eu să meargă, în trap mărunt, și, după o trecere nu prea lungă de vreme, ajunsei la casa cinstită a cinstitului meu stăpân.

Selim Reșit mă văzu, mă chemă, aruncă un scuipat pe lângă urechea mea stângă și mă întrebă:

— Ai petrecut bine, câine necredincios?

Dacă i-aș îi spus adevărul nu m-ar fi crezut. Îl minții. Mă hotărâi să râd și râsei cu gura până la urechi:

— Bine, stăpâne, cum nu se poate mai bine.

Îi spusei că m-am întâlnit cu jandarmii și că mi-au poruncit să-i amintesc domnului primar din Sorg de ei.

— Bine, bine… O să le duc plocon un batal.

Despre cei doi flăcăiandri turci nu-i pomenii nimic. Nu-i pomenii nimic nici despre amenințarea părintelui Tripon. Se făcu seară, seară dobrogeană plină de farmec și plină de taine. Uruma și Urpat veniră cu herghelia de la tabun. O adăparăm. Uruma nu-mi spuse un cuvânt. Se uită tot timpul la mine cu ochii ei mari, ușor încrucișați, mustrători, triști și verzi ca sălbatica iarbă a sălbaticei Dobroge. Se uită la mine cum s-ar fi uitat la un stârv spurcat.

Nu mâncai nimic. Nu-mi udai buzele, deși le simții fierbinți. Mă întinsei pe pieile uscate de oaie și așteptai somnul. Veni, însă de lipit nu se lipi de mine. Nu-l lăsară să se apropie de mine părintele Tripon și Pintea mocârțanul, cârciumarul și găgăuțele roase de sfrenție până-n măduva oaselor. Mă luptai cu aceste vedenii și, după multă osteneală, izbutii să le alung. Atunci mi se înfățișă câmpia dobrogeană, sălbatică și pustie, dintre Sorg și Korgan. Și pe pustiul ei îi văzui iarăși pe cei doi jandarmi rotofei, călări pe caii lor grași, înalți și lucioși, strigând turculeților cu mâinile legate la spate:

— Fugiți!… Fugiți cât vă țin puterile, că dacă vă ajungem din urmă vă călcăm în copitele cailor…

Auzii o împușcătură… Și încă o împușcătură… De ce mai trăiam încă o dată ziua trăită? Zilele, o dată trăite, nu se mai întorc. Pentru ce ziua aceea se întorcea? Poate jandarmii se jucaseră numai cu turcii aceia. Vruseseră să-i sperie. Poate îi împușcaseră. Nu cumva îi împușcaseră pentru că eu le spusesem că Pintea se întâlnise cu părintele Tripon?

Zorile mă găsiră treaz. Selim Reșit alese doisprezece cai din herghelie și nu-i mai trimise la tabun, la păscut. Îi înhămă șase câte șase la două mari tăvăluguri de piatră.

— Începem treieratul, câine spurcat,

— Să fie-ntr-un ceas bun, stăpâne… Dar… Dar de ce nu l-ai oprit aici, să-l punem la muncă, și pe Hasan?

— Hasan?… Pe Hasan nu-l pun la muncă. S-ar supăra Uruma.

Mai mult nu-mi spuse și-mi porunci, nițeluș încruntat, să iau cu furca snopi de orz din stog, să-i dezleg și să-i risipesc în arie în formă de roată.

— Ai mai treierat vreodată cu caii?

— Da, stăpâne, am mai treierat.

— Atunci, să te văd.

Snopii erau grei. Spinarea îmi trosnea și se îndoia. Șalele mă dureau. Trupul, deșirat și slab, mi se năclăia în sudoare. Soarele arunca asupra mea flăcări. Zidul înalt, de piatră, care înconjura aria tătarului oprea adierea dinspre mare a vântului și, încălzit, mă dogorea și el, de parcă ar fi fost un zid de foc.

Peste un sfert de ceas, când pe arie fură desfăcuți destui snopi, stăpânul pocni din harapnic, și caii porniră în trap. Copitele lor late, crăpate și nepotcovite și tăvălugurile de piatră, care se învârteau amețitor, zdrobeau paiele, dezghiocau spicele roșcate și mari cât vrabia și scoteau la iveală boabele lunguiețe, pline și bălane. Din când în când, tătarul răcnea, smucea hățurile și oprea caii, din care ieșeau aburi alburii, să se mai odihnească. În timp ce el îi freca pe spinare și pe la pulpe cu șomoioage de fân uscat și-i curăța de spumă, eu, abia respirând aerul încărcat cu praf des, usturător și cu pleava care mă orbea, culegeam paiele cu furca, le căram într-o parte a ariei și le stivuiam acolo. Tătăroaica ieșise și ea la lucru. Înfășurată toată într-o feregea neagră și cu obrazul acoperit, după obiceiul turcesc, alegea boabele și le împingea cu o lopată de lemn lângă zidul care împrejmuia curtea. Tătarul se uita la noi, mulțumit, ca la niște robi care nu-i mănâncă pâinea degeaba. După ce curățăm astfel aria cu tătăroaica, luam furca, mă opinteam, desfăceam și risipeam alți snopi. Mi-era dulce viața? Mi-era. Uitasem de găgăuțe și de jandarmi. Uitasem totul, în afară de Uruma, la care mă gândeam.

Alergarea cailor și rostogolirea tăvălugurilor începeau iarăși.

Lucrai așa toată ziua, cu o scurtă pauză la prânz, pentru masă. Înainte de scăpătatul soarelui, deshămai caii, le dădui orz și-i adăpai. Dar, cum până la încheierea zilei mai era timp, vânturai orzul cu tătăroaica scurtă și grasă, alesei boabele curate de pleavă și le pusei în saci. Când tătarul vedea că am umplut un sac, venea, îl lua în spinare, îl ducea și-l vărsa în hambar. Văzduhul fierbinte era și mai îmbâcsit cu praf des și cu pleavă ca mai

înainte. Seara îmi trebui mult timp, după ce adăpai herghelia, ca să mă spăl. Praful și pleava îmi intraseră adânc în urechi și pe sub cămașă, pe piele. Mi se păru că pleava ascuțită îmi pătrunsese chiar pe sub piele, în carne și în sânge. Cu Uruma abia schimbai două-trei vorbe. Îl bătu cu harapnicul pe Hasan. N-o întrebai de ce-l bate, fiind pe deplin încredințat că oricât aș încerca s-o trag de limbă n-o să-mi răspundă. Nu mai așteptai să mi se arunce sub șopron coltucul uscat — pâinea mea cea de toate zilele — și hartanul fript, de oaie grasă ori de batal. Plecai, străbătui satul și mă dusei la cafeneaua din apropierea primăriei. O găsii plină de tătari și de fum. Parcă se adunase acolo tot satul. Tătarii bărboși stăteau ciuciți pe rogojini, beau cafele, fumau și, împotriva obiceiului lor de a rămâne ore întregi tăcuți, pălăvrăgeau și se văicăreau. După ce-mi cumpărai o pungă de dulciuri uscate, și cafegiul Vuap îmi aduse o dată cu tutunul o ceașcă mare de cafea fierbinte, mă ciucii și eu pe rogojină. Îl întrebai pe Vuap:

— S-a întâmplat ceva deosebit? Văd că mușteriii dumitale par cam neliniștiți.

— Nenorocire, îmi răspunse cafegiul, nenorocire mare. Jandarmii au arestat doi turci de la Ismir, sub învinuirea că ar fi furat oile unuia Pintea…

— Și… mai departe?

— În drum spre postul din Tapala i-au împușcat. Spun că arestații ar fi încercat să fugă și că ei, jandarmii i-au împușcat.

— Și… Acum… Acum ce-o să se mai întâmple?

— Nimic, îmi răspunse Vuap, n-o să se mai întâmple nimic. O să mai treacă un timp, și atunci jandarmii o să mai împuște iarăși doi turci ori doi tătari ori doi bulgari. Treburile astea sunt destul de obișnuite în Dobrogea…

Ronțăii zaharicalele. Băui cafeaua. Fumai cinci țigări. Plătii. Plecai. Sub șopron găsii aruncate coltucul de pâine și friptura de oaie. Le pusei deoparte Mă întinsei pe pieile uscate. Poate… Poate cei doi turci n-au murit din pricina mea. Poate cei doi turci au murit și din pricina mea… Nu. Au murit pentru că așa le era scris: să moară de tineri și de gloanțele jandarmilor. Așa le era scris!… Nu le era scris în niciun fel. Nimănui nu-i e scris nimic. Atunci, de ce-au murit? Au murit pentru că au fost împușcați.

Stăpânul veni și mă întrebă:

— Ai fost la cafenea?

— Da. Mi-era poftă de cafea și de zaharicale. Mi se isprăvise și tutunul.

— Ai auzit de cei doi turci care au fost împușcați?

— Am auzit.

— Bine că erau turci! Bine că n-au fost tătari de-ai noștri!

Dacă era bine… era bine… În același chip, cu caii și cu tăvălugurile, am treierat orzul și secara, griul și ovăzul. Paiele le-am clădit în patru șuri, în arie, și le-am acoperit cu iarbă uscată. Pe Uruma o vedeam seara când venea cu herghelia de la tabun și adăpam împreună caii la fântână. O vedeam, în fugă, dimineața. De vorbit cu mine, acum nu mai vorbea de loc. Iar pe Hasan, care nu-mi dădeam seama cu ce i se făcuse vinovat, nu era seară să nu-l biciuie. Tocmai când răsuflai mulțumit că am isprăvit cu toate treburile grele, Selim Reșit mă chemă la el și-mi porunci:

— De mâine, câine necredincios, îngrijești iarăși de herghelie.

X

DOBROGEA!… DOBROGEA!… Multe mi se mai întâmplaseră mie de când plecasem din satul tătărăsc Sorg și din Dobrogea. Poate că o să mi le amintesc, pe toate, într-o zi. Ori poate că n-o să mi le mai amintesc niciodată. Acum mă aflam, de două zile numai, la noi în Deliorman, la Rușii-de-Vede, unde venisem pentru niște biete examene. Iar acum, acum chiar, pe o noapte cu lună și pe o uliță copleșită de salcâmi, hoinăream ars de gânduri și ros de amintiri… Uruma! Uruma!… Pe neașteptate, făptura de fum a tătăroaicei din Sorg îmi pieri din minte. În mohoreala care nu mă slăbea și de care căutam zadarnic să scap, căzu norocul peste mine când mă așteptam cel mai puțin. Năzării, în umbră, pe bancă, la o poartă, două codane dolofane. Amețit cum eram încă de vedenii și de băutură, îmi spusei că nu mi-ar strica să încerc să-mi omor vremea mai plăcut intrând în vorbă și trăncănind cu ele până voi rămâne siteav. Nu apucai însă să le dau bună seara, că una dintre ele sări cu gura la mine:

— Gaie! Ei! Gaie!… Încotro te duci, mă derbedeule?

Cuvintele dolofanei îmi risipiră tristețea. Mă pufni râsul. Doctorul Ganciu, de la Omida, ca să nu se ostenească prea mult când mă striga și mă trimitea să-i aduc o cafeluță de la țața Lenca, îmi scurtase numele cu o singură literă, îmi spusese I… În călătoria mea silită, prin Balcani, bărbatul întru totul ciudat, deșucheat și stricat, care mă însoțea și care se jura că-l cheamă Filodor, mă botezase Scaurus… Unii Dințosul mă porecliseră… Doamna Elvira Cârlan îmi spusese, nu înțelesesem niciodată pentru ce, Cioacă. La Turnu, Vasilica nu mă scosese din Gicu… Uruma îmi spusese Lenk, fără să se gândească măcar că m-ar lovi tocmai unde mă durea mai tare. Despa, cum mă văzuse, îmi dăduse numele de Gălbejitul… Acum, drăcoaicele ale căror chipuri în lumina albăstrie a lunii pline care cădelnița peste oraș abia le deslușisem, mă strigaseră, tam-nesam… Gale. Nu mă supărasem niciodată de poreclele pe care mi le dăduseră în glumă sau în bătaie de joc semenii mei. Acum nu numai că nu mă supărai: mă bucurai din toată inima. Răspunsei:

— Nu sunt Gaie. Sunt frate-su…

— Zexe… grăi cealaltă. Gaie n-are niciun frate.

— Ba are… Are, dar nu-l cunoașteți voi.

— Ne-am mira!… Cunoaștem pe toată lumea din oraș.

— Vă lăudați. Pe mine nu mă cunoașteți.

Râseră. Îmi plăcu râsul lor. Era cald, vesel, râs de fete sănătoase care se pricepeau să-și alunge ușor necazurile și să-și trăiască viața. Dacă și eu aș fi râs așa n-ar fi fost rău de mine. Poate că ar fi fost chiar bine. Se opriră din râs. Se sfătuiră pe șoptite. Mă auzii strigat:

— Deși ni se pare că ești cam zăbăuc, vino-ncoace, să te vedem cum arăți la obraz.

N-așteptai să mă cheme de două ori. Mă dusei. Ajuns la un pas de ele, mă înclinai adânc, întocmai cum mă înclinasem în fața nevestei lui Pandele Paleu.

— Ia te uita la el! Ce spui, Marghioale, de caraghiosul ăsta? Ne crede frizerese. Se înclină în fața noastră ca în fața unor frizerese.

Marghioala se răsti la mine:

— Îndreaptă-te, că-ți crește cocoașa! Îndreaptă-te și vino să stai între noi, Puiule… Într-adevăr, nu e Gaie. Bibino, e Puiu, Puiu Șontorogul…

— Aș! Taci, ghia… Nu e Puiu… E frate-său, Mogâlea. Puiu are picioare zdravene, Mogâlea șchioapătă.

— Nu, zisei cu glas șugubăț. Nu sunt nici Puiu, nici Mogâlea. Sunt amândoi.

Râseră de se prăpădiră. Le întrebai:

— Am avut dreptate când am spus că nu mă cunoașteți?

— Ai avut.

Tăcură. Tăcui și eu Undeva, pe altă uliță, fluieră un vardist, Câțiva câini din vecini se treziră și lătrară la lună.

Fetele șușotiră. Se mișcară, îmi făcură loc. Le mulțumii și mă așezai între ele. Se zgâiră la mine prin lumina albăstruie a lunii și mă înghesuiră.

— E slab, tu, spuse Bibina, e slab ca un țâr.

— E și chel, tu, zise Marghioala,

Bibina întinse mâna și-mi pipăi țeasta,

— Nu, nu e chel. E tuns chilug. O fi fost în pușcărie. O fi furat niscaiva găini și-o fi stat la pușcărie.

— Crezi?

— De crezut nu cred nimic, însă văd că e tuns ca pușcăriașii.

— Tuns-netuns, vorba e ce facem cu el. Îl păstrăm între noi, ori îi legăm tinicheaua de coadă și punem câinii pe el? întrebă Marghioala.

— Să-l păstrăm, îi răspunse Bibina.

Banca de lemn era scurtă. Fetele — dolofane. Aproape că mă striviseră. Întâi mă luă de gât și mă sărută, încercând să-mi soarbă sufletul, Marghioala. Pe urmă mă luă de gât și Bibina. Mă sărută și ea. Încercă și ea să-mi soarbă sufletul. Nu izbutiră. Sufletul nu mi se lăsă sorbit. Se ținu bine. Ori poate nu-l mai aveam. Poate-l pierdusem și nu băgasem de seamă că l-am pierdut. Timpul însă, slab și ostenit, se lăsă învins. Mă înfășură și mă pătrunse dintr-o dată un puternic val de căldură. Le întrebai:

— Dar cum de stați noaptea singure la poartă? Ați rămas văduve, ori v-au părăsit amurezii?

— De măritat, n-am fost măritată, așa că nici vorbă nu poate fi de văduvie, iar amurezii… Amurezii, într-adevăr, ne-au cam părăsit, spuse Marghioala. Au zis că…

Taci, tu, o întrerupse Bibina, întinzând mâna pe la spatele meu și înghiontind-o. Nu-i spune tainele noastre. Abia l-am cunoscut și nu știm dacă e sau nu în stare să le păstreze.

Păstram multe taine în inima mea, poate prea multe. În loc să mă laud, zisei:

— Ai dreptate. Nu pot să păstrez tainele altora. Nu sunt în stare să le păstrez nici pe ale mele. Tocmai când mă aștept mai puțin, mă ia afurisita de gură pe dinainte și mă dau, ca un prost, de gol.

Gogonata mea minciună le plăcu. Râseră în hohote. Râsei și eu. Tot în hohote. Când eram amețit de băutură, râdeam ușor. Altfel… Altfel râdeam greu de tot sau nu râdeam de loc. Fetele căzură în capcană și nu prea. Una ciripi:

— E sincer, tu.

Cealaltă, însă, o contrazise:

— Aș! E un parșiv de n-are pereche. N-are pereche-n târg. Ne duce, tu. Se preface.

Mă scărpinai, țărănește, la ceafă, ridicai din umeri, zisei cu nepăsare:

— Credeți ce vreți. V-am spus adevărul.

Marghioala mă apucă iarăși de gât și mă întrebă:

— Tu, Puiule, ești rușan?

— Nu. Sunt mămăligar de la Omida, de pe valea Călmățuiului.

— M-aș fi mirat să fii rușan, zise Marghioala.

— De ce?

— Pentru că dacă ai fi te-am fi văzut pe undeva.

Bibina îmi trânti un pumn în coaste.

— Hoțule, îmi zise, tu vrei să ne duci cu preșul. N-ai de loc mutră de țăran-bădăran.

Îmi adulmecă obrazul. Adăugă:

— Nu miroși a ceapă. Nu miroși nici a usturoi. Mirosi a cârnați și a vin. Ai băut și-ai mâncat.

Îmi pipăi burta. Adăugă:

— Ai băut și-ai mâncat, dar de umflat nu te-ai umflat.

— Da. Am băut câteva pahare de vin vechi la Sotir. Am luat masa la grec c-un prieten.

— Poate. Însă tu nu ești țăran-bădăran cum nu sunt eu nevastă de protopop. Nu te asemeni c-un țăran și nici măcar n-aduci a țăran.

Ar fi trebuit să le las să creadă ce vor. Nu știu ce-mi veni însă și mă încăpățânai:

— Sunt țăran, țăran get-beget de la coada vacii, dar am umblat prin lume, am mai trăit și pe la oraș…

— Așa da… Mai merge… Țăranii, dacă umblă prin lume și mai locuiesc și pe la oraș, se schimbă, nu prea mai seamănă a țărani.

Luna făcu ce făcu și ajunse între două stoluri înalte de salcâmi. Ne privi. O privirăm și noi. Mie îmi zâmbi. Ca unei vechi cunoștințe îmi zâmbi. La cele două fete dolofane se încruntă. Le spuse:

— Aveți grijă să nu-mi stricați băiatul. Aveți grijă…

Auzii limpede cuvintele lunii. Fetele dolofane, deși aveau ca și mine urechi, nu le auziră. Veni și vântul. Se furișă printre noi și se repezi în sus. Clătină vârfurile salcâmilor. Răsucindu-se ușor, și parcă vrând să întârzie atingerea cu pământul, căzură în preajma noastră și peste noi, frunze galbene. Fetele deveniră și mai îndrăznețe. Mă strânseră. Mă înghesuiră. Mă ciupiră. Mă-ghiontiră. Luarăm foc. Mai trecu ce mai trecu, și ne înfierbântarăm de-a binelea. Nu mai băgarăm în seamă luna. Nu mai băgarăm în seamă ulița. Nu mai băgarăm în seamă nici vântul. Gurile începură să ne turuie. Vorbirăm multe și vorbirăm de toate, până ajunserăm, așa cum voisem eu încă de la început, la verzi și uscate. Ostenită de atâta veghe, luna își adună părul lung, și-l înfășură în jurul capului, căscă și se pregăti să scapete. Tristețea, care între timp mai colindase și pe alte ulițe, se întoarse. Mă uitai la ea. Cu frică mă uitai și pe bună dreptate. Tristețea avea obrazul strâmb și era grozav de urâtă. Scoase limba la mine, se schimonosi și se apucă să-mi dea târcoale. Se repezi și mușcă din mine ca dintr-un măr. Nu se mulțumi cu atât. Mușcă și din cele două fete dolofane. Fetele nu

țipară, cum nu țipasem nici eu. Tăcură și se posomorâră. Pe mine, însă, mușcătura mă duru adânc. Gura mi se umplu de cenușă. Vântul se supără, se zburli și clătină salcâmii. Iarăși căzură peste noi și pe lângă noi frunze. Mă smulsei dintre fete și mă ridicai, încercai să le sărut mâna, să le urez noapte bună și să-mi iau tălpășița. Bibina mă apucă de braț:

— Hai să mai stăm de vorbă și în casă, Puiule. Tot am pierdut noaptea.

Zisei într-o doară:

— Poate n-am pierdut-o. Poate am câștigat-o.

Tristețea se scălămbăi iarăși la mine. Se scălămbăi și la fete. Bibina, cu gura amară și uscată, îmi spuse:

— Tu, Puiule, eu zic să nu ne mai gândim la nimicuri. Mai bine hai în casă. Să mai vorbim.

— Locuiți singure?

— Singure-singurele, îmi răspunse Marghioala.

— Și nu vă temeți că într-o noapte s-ar putea să vă calce hoții?

— Nu, nu ne temem. Are Dumnezeu grijă de noi. Ne păzește.

— Dumnezeu are cam prea multe case în grijă.

— Are» însă pe noi ne păzește cu deosebită luare-aminte.

— Sunteți cumva bisericoase?

— Bisericoase? Doar credincioase.

Cu glas care se voia batjocoritor, le întrebai:

— Cum așa?

— Am fost crescute în frica lui Dumnezeu.

— Asta e altceva. Asta e cu totul altceva. Mă scuzați.

Tăcură. Tăcui și eu. Trecu pe deasupra noastră o pasăre de noapte. O stea se desprinse din cer și căzu. Se aprinse steaua. Lăsă în urma ei o panglică de lumină albastră. Pieri steaua. Pieri și panglica. De undeva de la marginea târgului, veni un val de răcoare. Bibina mă apucă de brațul drept. De brațul stâng mă apucă Marghioala. Mă strânseră ca doi vardiști care m-ar fi arestat și mă târâră după ele în curte. Mă lăsai târât fără nicio împotrivire. Trecurăm printre steble de fiori care ne îmbătară cu balsamul lor și printre corcoduși mărunți și chirciți, cărora pământul nisipos nu le pria. Casa, ascunsă într-o mare de verdeață atinsă de timpurie vestejire, era măruntă și avea acoperișul țuguiat. Ajunserăm în prag. Cu toată starea de amețeală și nedumerire în care mă aflam, băgai de seamă că pe prispă dormea, făcut covrig, un om.

— Parcă ziceați că locuiți singure, spusei țâfnos și le arătai omul adormit:
Îmi răspunse Marghioala:
— Bunicul!… Are somnul greu. Mai e și surd. Iar când vede ceva se face că nu vede.
— Vă iubește?
— El ne-a crescut.
Lămurirea mi se păru mulțumitoare. Nu mai stăruii. Străbăturăm tinda bâjbâind și pătrunserăm într-o odaie în care mirosea a vechituri și a flori de vară uscate. Bibina dibui butonul și-l întoarse. Se aprinse un bec cu pălărie verde, care atârna din tavan. Marghioala mă pofti să mă așez pe marginea patului. O ascultai. Singurul scaun care se găsea în odaie mi se păru șubred. Fetele dolofane își potriviră părul în oglindă. Le observai mai bine. Marghioala era bucălată și avea doi negi mici pe obraz. Tot bucălată era și Bibina, însă negii îi iertaseră obrazul. Frumoase nu erau, însă în lumina și în odaia aceea gătită după gustul și priceperea lor mi se păru că nici urâte nu sunt. În odaie se mai aflau: un dulap cu oglindă, o masă ieftină, de lemn, o mașină de cusut Singer și, prins în perete, un ceas cu cuc. Pe zidul dinspre răsărit stăteau cuminți patru icoane înșiruite una lângă alta: *Nașterea, Botezul, Răstignirea* și *învierea*. Sub icoane spânzurau o candelă mică și câteva fotografii de familie pe jumătate șterse de timp.
Bibina aprinse o mașină de spirt, care începu să pâlpâie într-un colț, pe dușumea. Marghioala căută pe o policioară din tindă ibricul și ceștile și pregăti trei gingirlii. Aveau și țigări, ba încă țigări scumpe, Pelișor.
Sorbii cafeaua fierbinte din câteva înghițituri.
— Tu… că nici nu mai știm cum să-ți zicem… Ai să rămâi mai mult în oraș?
— Două-trei săptămâni.
— Și pe urmă?
— Nu știu. Poate plec la noi la țară, la Omida, poate în altă parte. Nu m-am hotărât. Pot să mă duc unde am poftă.
— Cum așa?
— Da. Pot să mă duc unde am poftă, pentru că tot pământul este al meu.
Râseră. Râseră și băură cafeaua încet, trăgând rar din țigară, ca niște bătrâne cu tabiet. Se uitară la înfățișarea mea, se uitară la straiele bunișoare cu care eram îmbrăcat, se uitară și la picioarele mele. Mi se păru că vor să

mă întrebe ceva și nu cutează, de, tocmai ele, care până atunci cutezaseră totul. Le ghicii gândul.

— Poate vreți să mă întrebați de ce sunt șchiop.

— Da, spuse Marghioala. Așa ai venit pe lume, sau… ți s-a întâmplat ceva mai târziu?

— Mai târziu. Aveam doisprezece ani. Din boală.

— De! zise Bibina. O să trăiești greu. O să trăiești greu, cu toate că spui că tot pământul e al tău.

— Greu, ușor… totuna… Însă eu cred că o să trăiesc greu nu din pricina piciorului, ci dintr-a capului.

— De ce din pricina capului? Ce are capul tău? Văd că l-ai tuns chilug.

— E cam tulbure, zisei, și nu totdeauna mă înțeleg cum trebuie cu el.

— De! N-avem ce-ți face. La lecuit capetele zăpăcite nu ne pricepem. Dacă ne-am pricepe le-am fi lecuit întâi pe-ale noastre.

Nu știu ce le trecu prin minte, că se înduioșară. Amândouă se înduioșară. Eu nu mă înduioșai. Râsei. Nădăjduii că se vor molipsi și ele de la râsul meu. Nu se molipsiră. Rămaseră abătute. Zisei, ca să rup tăcerea:

— Miezul nopții!… E timpul să plec.

Marghioala privi acele ceasului din perete.

— Aș! Miezul nopții a trecut de mult. Se apropie cinci-șase dimineața.

Bibina pregăti patul — un pat mare, lat, ca pentru cinci-șase oameni, ademenitor. Fetele se întoarseră cu fața la icoane. Se închinară. Mă închinai și eu. Marghioala scoase din dulap un ștergar de borangic, îl desfăcu și acoperi cu el icoanele. Pe urmă se duse lângă ușă, trase ivărul și întoarse butonul. Năvăli peste noi întunericul. Prin întuneric, auzii cum cad, ușoare, straiele de pe trupurile lor durdulii. Tristețea se apropie de mine. Văzui, prin întuneric, că ia chip de șarpe. Mă înfășură. Mă strânse. Începu să-mi muște carnea puțină. Bibina șopti;

— Ce faci, Puiule, tu nu te culci?

Răspunsei cu un glas care nu era al meu, cu un glas care mă sperie, pentru că nu era al nimănui:

— Ba da.

Se luminase binișor de ziuă când le părăsii. Fetele, în cămăși lungi, de noapte, cu papuci în picioare și cu câte-o broboadă de lână pe umeri, mă însoțiră până la poartă. Înainte de a ne despărți, rupseră o garoafă și mi-o prinseră la butonieră. Lăsai nasul în jos. Obrazul începu să-mi ardă și mi se roși.

— Să mai vii pe la noi. Seara. Ne găsești la poartă.
— Și dacă nu vă găsesc singure?
— Treci, ne dai bună seara și-ți vezi de drum. Nu te superi și nu-ți pierzi nădejdea. Încerci seara următoare.
— Și dacă tot nu sunteți singure?
— Încerci până ai noroc, ca aseară.
— Ciudate fete mai sunteți și voi!
Bibina râse. Îmi răspunse Marghioala:
— Dacă-ți place. Altele mama nu mai face. Nu că n-ar vrea, frumușica de ea, dar s-a prăpădit la un ceas după ce ne-a adus pe lume.
— O să mai trec.
Mă uitai la ele. Simții că dacă m-aș mai uita la ele mi s-ar topi și mi s-ar scurge ochii. Șoptii:
— Fetelor! Aș vrea să mor! Acum. Chiar acum.
— Prostule! Omul nu moare când vrea. Moare când îi vine sorocul să moară. Și… la urma urmelor, ce-ți veni să vrei să mori chiar acum? E timp și de murit.
— Totuși… Totuși mie îmi vine să mor acum. Chiar acum.
— Amână. Amână pentru mai târziu. Amână pentru cât mai târziu, tu… pentru cât mai târziu.
Îmi întinseră gurile cărnoase. O sărutai întâi pe Bibina. Pe urmă o săturai și pe Marghioala.
Surdul dormea, tot făcut covrig, pe prispă.
În lungul drum spre gazdă, mă întâlnii cu soarele. Mă uitai la el. Se uită și el la mine. Nu se miră. De când mă cunoștea, tot treaz mă găsea când răsărea, tot pe poteci și pe drumuri. Nu mă întrebă nimic. Nici eu nu-i spusei nimic. Mai departe, mă întâlnii cu negustorii și cu negustorașii care se duceau să-și deschidă prăvăliile. Mă întâlnii și cu lăptăresele și zarzavagiii care se grăbeau să ajungă cu marfa la piață. Cu unii mă cunoșteam și mă salutam. Cu alții nu. În sfârșit, după multă osteneală, ajunsei și la casa Arăpasilor. Intrai fără teamă în ogradă, deși Ciul era slobod. Câinele se repezi la mine, mă lătra, însă de mușcat nu cuteză să mă muște. Gazdele se treziseră de mult. Doamna Arăpaș stropise și măturase curtea, și acum, dintr-un ciurel pe care îl ținea în mână, arunca găinilor boabe de porumb. Flăcăii zdraveni înjugaseră boii la car și plecaseră înainte de răsăritul soarelui să cosească fânul din luncă. Ciungul, gol până la brâu, se spăla pe prispă. Lua cana cu apă, o ducea la buze, își umplea gura, punea

cana pe scaun, slobozea apa din gură în palmă și se freca pe obraz, pe gât, pe ciotul negricios și bont. Cum dădu cu ochii de mine, mă luă peste picior.

— Îmi trăseși chiulul, vericule. Din prima noapte. Să știi că nu se cade. Am fost nevoit să caut alte cunoștințe să petrec. Dar, ia spune-mi, pe unde și cu cine te-ai încurcat? De ce n-ai venit acasă mai devreme?

Am vrut să viu, însă m-am întâlnit pe nepusă masa cu unul Dobrică Tunsu de la Balaci. Înainte de război am ucenicit împreună la tăbăcăria lui jupân Moțatu. El a spus una, eu am zis alta, ca oamenii care nu s-au văzut de ani întregi. Avea punga doldora de parale. M-a poftit la Sotir. Am mâncat și-am băut ca boierii, pe săturatelea.

— Se mănâncă și se bea bine la grec.

— Bine? E puțin spus, Filipache, la Sotir se mănâncă mai mult decât bine.

Doamna Arăpaș trecu pe lângă noi, lipăindu-și papucii. Ciungul fluieră a mirare, căscă ochii și se-apropie de mine. Clătină din cap. Mă luă la rost.

— Dar garoafa? Tot vechiul tău prieten de la Balaci ți-a agățat-o la butonieră?

Prins pe neașteptate cu fofârlica, mă fâstâcii, scosei garoafa și o strivii. Mi se umeziră degetele. Minții:

— Mi-a pus-o în piept, la restaurant, o țigancă ochioasă. O florăreasă de care n-am putut să scap. Știi și tu cum sunt florăresele. Nu scapi de ele.

Ciungul, supărat de lipsa de încredere pe care i-o arătam, lăsă buza și se uită la mine cu dispreț.

— Pe altul să încerci tu să-l duci cu mâia și să-l îmbrobodești, vericule. Prietenul tău Filipache nu e tont, cum îl crezi. E ciung, dar tont nu e. Filipache n-a trăit până acum degeaba. Filipache cunoaște toate chichițele și toate cotloanele orașului…

— Nu mă îndoiesc…

— Că te îndoiești ori că nu te îndoiești, mie puțin îmi pasă. Dar, vericule, să nu încerci să tăgăduiești.

— N-am să încerc, Filipache.

Râse. Ochii i se luminară. I se scrise bunătatea pe față.

— Tu ți-ai petrecut noaptea cu surorile Scutelnicu, cu croitoresele. Bravo! Mă bucur, mă! Mă bucur pentru că amândouă dolofanele sunt, cum zice cântecul:

harnice

și darnice…

Hoțomanul! Mă dibuise. Nu mai avea nici un rost să-i ascund faptul. Mărturisii:

— E-adevărat. Dar nu înțeleg. Cum de-ai ghicit?

— După garoafă, vericule. Numai după garoafă. Ele au obiceiul. Cine-și petrece noaptea la surorile Scutelnicu pleacă în zori cu garoafă la butonieră. Dar, ia spune-mi, mă, le cunoșteai mai dinainte?

— Nu. După ce m-am despărțit de Dobrică Tunsu nu-mi era somn. M-am plimbat la întâmplare pe ulițe, să-mi dezmorțesc trupul a să-mi treacă durerea de cap.

— Băusei?

— Băusem. Erau 1a poartă, pe bancă. M-au văzut și m-au luat drept altul. Nu știu ce le-a apucat, că m-au strigat. Cum n-aveam altceva mai bun de făcut, am intrat în vorbă cu ele. Pe urmă…

Ciungul rânji și mi-o reteză cu răutate:

— Nu trebuie să te ostenești să-mi spui ce-a mai urmat. Cunosc.

— Din trăite, sau din auzite?

Tăcu un timp. Tăcu până simți că i s-a acrit gura. Atunci zise:

— Din auzite. Se pare că ciungii sunt mai puțin norocoși la femei decât șchiopii.

— Filipache…

— Nu te supăra… Am glumit. Dar… să-ți mai spun ceva.

— Spune-mi.

— Bine că n-a dat peste voi Timon! Dacă vă prindea, ieșea o dandana de vuia orașul. În afară de asta, nu mai pupai tu examen, vericule…

— Timon? Cine e Timon?

— Profesorul de franceză. De când s-a stabilit aici, a devenit un fel de crai al orașului. E încurcat cu multe. De câteva luni trăiește și cu surorile Scutelnicu.

— Cu amândouă?

— Dar ce? Strică? Tu nu te-ai culcat cu amândouă?

Dintr-o dată, îmi pieri pofta de vorbă. Îmi pieri și puțina poftă de viață pe care o căpătasem. Mă pomenii că-mi sug buzele. Ciungul mi se păru urât, vrednic de luat la înjurături și la palme. Îi lăsai să se spele mai departe și să se îmbrace. Mă dusei în odaie. Începui să-mi adun cărțile. Simții că a intrat cineva după mine. Întorsei capul. O văzui pe Despa. Părea nedormită. Ochii

îi erau umflați și tulburi. Venise cum se ridicase din așternut: desculță, cu părul lung și negru despletit. N-avea pe ea decât o cămașă de noapte albă, subțire, lungă până la călcâie. Mânioasă, se uită câteva clipe la mine. Apoi se repezi asupră-mi ca o pisică sălbatică. Mă cuprinse cu brațele pe după gât. Mă încolăci. Îmi mușcă gura. Până la sânge mi-o mușcă. Înainte de a izbuti să mă dezmeticesc, sări îndărăt. Din prag îmi șopti:

— Ei, spune-mi! Îmi miroase mie gura urât? Gălbejitule! Nu-mi miroase! Schilodule! Lipiciosule! Gălbejitule! Lua-te-ar de o mie de ori dracul! Pe tine și pe cine te-a adus pe lume. Lua-te-ar de o mie de ori dracul! Astăzi și mâine… Astăzi… și mâine… și poimâine…

Trânti după ea ușa. Răsună casa. Veni Filipache. Mă privi. Râse:

— Soră-mea! E cam ciudată soră-mea Despa. Ți-a zis ceva?

— Nu. Nu mi-a spus nimic. M-a ocărât.

— Nu-ți pune mintea cu ea, vericule. Nu te supăra.

— Nu mă supăr.

Plecai la școală cu ciungul. Pe drum tăcurăm tot timpul. Parcă ne-am fi dus la spânzurătoare.

XI

LA EXAMENUL ORAL, FILIPACHE Arăpaş o încurcă rău de tot. De citit, citi frumos, însă la gramatică se pierdu, se fâstâci și nu fu în stare să răspundă la nicio întrebare. Avu noroc. Profesorul Turtulă era în toane bune, îi dădu notă de trecere și nu-l certă.

Dincolo de ferestrele școlii ziua era neobișnuit de frumoasă, albastră, limpede, însorită. Uneori se întâmplă ca și pe la noi prin Deliorman să mai fie și asemenea zile.

Și alți școlari mai știură câte ceva. Printre toți însă, străluci în chip deosebit Valentina Bulgun. Dichisită. Pieptănată strâns. Cu coc mare pe ceafă. Fruntea îi părea și mai înaltă și mai senină ca de obicei. Ochii îi erau ușor osteniți, dar obrajii își păstraseră frăgezimea. Se îmbrăcase cu o rochie subțire, care-i ascundea destul de bine trupul, mare, cărnos și-i scotea mult în afară sânii rotunzi. Turtulă o sorbi din ochi. Roși tulburat și, cu gura plină de bale, începu să-i pună întrebări. Fata voinică răspunse rar și limpede, ca din carte. Pe deasupra, cunoscând slăbiciunea profesorului pentru versurile lui Cerna, spuse pe de rost *Chemarea*. Crezurăm că o să-i pună notă și-o s-o trimită la loc. Profesorul o privi pe sub ochelari.

— Pe dumneata… pe dumneata trebuie să te examinez mai mult. Ești… Ești un caz… Ba încă un caz foarte… foarte interesant. Lucrezi acolo unde lucrezi și… Și vrei să înveți carte. Lăudabil, Mai mult decât lăudabil…

— Examinați-mă, domnule profesor,

— Ia creta.

Fata voinică se apropie de tabla mare și neagră din colț, luă creta și așteptă. Profesorul pletos și slinos îi dictă clar câteva fraze voit complicate Slujnica frumoasă de la faimosul local al doamnei Aspazia Harnik scrise totul fără nicio greșeală. După aceea, la cererea lui Turtulă, deschise cartea de limba română și citi câteva pagini nemaiauzit de fermecător. Ne încântă și ne cuceri pe toți. Deși nu se obișnuia, că doar nu ne aflam la teatru, o răsplătirăm cu bătăi din palme. Profesorul nu ne certă. Zise cald:

— Bravo, Valentino! Bravo, fetițo! Dacă te duceai mai de mică la școală, ajungeai artistă. Te-ai dus… Te-ai dus acolo unde te afli…

— M-am dus să lucrez acolo unde m-a împins nevoia, domnule profesor…

Prin încăperea în care începuse să miroasă puternic a trupuri calde și nespălate, a sudoare și a încălțăminte veche pluti câteva clipe un văl subțire de fericire care ne mângâie tuturor, în treacăt, obrajii. Profesorul, cu ochii încă aprinși, îi spuse fetei că nu mai are de pus nicio întrebare. Valentina trecu printre bănci, cu capul în jos, mulțumită însă în același timp și ușor întristată de succesul ei. Încurajat de chipul binevoitor al profesorului, Filipache Arăpaș ridică mâna și rugă cuviincios să mai fie examinat o dată, ca să-și crească nota. Rugămintea îi fu primită. Ciungul ieși la tablă, agitându-și ciotul negru, și acum se descurcă ceva mai bine.

— Meriți șapte. Iată, ți-am schimbat cinciul în șapte.

— Va mulțumesc, domnule profesor, vă mulțumesc din toată inima.

Turtulă cercetă catalogul. Alese un nume la nimereală. Mă auzii strigat. Nu mă așteptam. Tresării, mă sculai în picioare și rostii ca la cazarmă:

— Prezent!…

Mă pofti lângă catedră, ca să mă audă mai bine. Văzându-mă cum șchioapăt, zâmbi iarăși. Și, zâmbind, zise către clasă:

— Stăm bine! Stăm cum nu se poate mai bine! După ce am examinat un ciung, o să examinăm acum și un șchiop. Deie Domnul să răspundă cum trebuie! Să ne răspundă cum trebuie și să nu ne strice bucuria zilei.

Nu-i făcusem nimic. Cu nimic nu-l supărasem. De ce-și râdea de mine? Vrusei să-l întreb. Mă gândii însă că i-ar putea să nu-i placă înfățișarea mea, așa că mă stăpânii, însă nu deplin, pentru că mă pomenii uitându-mă urât la el. Nu băgă de seamă. Căută printre hârtiile din geantă lucrarea mea scrisă, o scoase, se aplecă asupra ei și se apucă s-o citească. Sala, în care pe lângă fetele și băieții veniți aci pentru examene se mai aflau și o sumedenie de orășeni, hohotea încă de gluma cu ciungul și cu șchiopul, care păruse bună și plină de haz. Văzui că lucrarea îl prinde. Rămăsei liniștit. Profesorul se afundă în lectura ei și — lucru neobișnuit la el — o citi de la un capăt la altul. Reciti pagina întâi. Apoi se întoarse cu scaun cu tot spre mine. Îmi spuse acru:

— Mi-ai umblat cu pezevenglâcuri dumneata. Mi-ai umblat cu pezevenglâcuri! Ai încercat să mă înșeli cu nerușinare, boierule de trei parale! Ai vrut cu bună știință să mă păcălești pe mine, tocmai pe mine, ostaș care am îndurat și-am câștigat războiul! Ostaș care am contribuit cu lupta și cu suferințele mele la făurirea României Mari! Logofete brânză-n bețe! Să-ți bați dumneata joc, cu îndrăzneală, de obrazul meu! Eu sunt profesor cu practică, domnule… Iar dumneata… Dumneata nu ești decât o

simplă plevușcă!… Ai copiat. Da… Da… Ai co-pi-at! Ai venit cu cine știe ce cărțulie în buzunar și, profitând de neatenția mea, ai deschis-o și-ai copiat din ea cu neobrăzare. De ce-ai făptuit asta? V-am spus doar că mă mulțumesc cu puțin!

Îl ascultai. Îl ascultai și tăcui. Pe măsură ce vorbea, profesorul slinos și pletos se aprindea și se înfierbânta tot mai mult, se mânia tot mai aprig. Chipul i se înroșea. Glasul i se asprea. Urlă:

— Deșucheatule! Tâlharule! La lucrarea scrisă, îți dau nota 2. Auzi? Nota 2. Derbedeule! Neisprăvitule! Netrebnicule!… Îți dau nota 2, ca să te înveți minte și altă dată să nu mai umbli cu necinstea. Și acum, domnule cioflingar, ia-o din loc și să nu mai aflu c-ai pus picioru-ți șontorog pe la școală, că-ți rup spinarea cu nuiaua. Da! Da! îți rup spinarea cu nuiaua…

Îmi strigă în auz încă multe alte vorbe, și mai pline de mânie, și mai sălbatice. Ce s-o mai lungesc? Mai mult de jumătate de oră, mă batjocori, mă bălăcări, mă amenință cu bătaia, până-și sără inima…

În oraș circ nu era. Nici teatru. La cinematograful Giuvelea rula, o dată pe săptămână, un film vechi. Târgoveții simțeau nevoia de petrecere. Unii dintre ei aflaseră că au îngăduință să asiste la examenele orale de la liceu. Veniseră și umpluseră ochi sala, cu gândul că se vor spune, de către elevii nepregătiți, gugumănii și că vor avea astfel prilejul să râdă și să se veselească. Spectacolul dat de profesorul Turtulă îi bucură și-i ferici. Zâmbiră. Chicotiră. Râseră cu hohote. Se zvârcoliră de plăcere în bănci cât vrură. Eu… Eu privii și ascultai totul fără să mă sinchisesc. Cunoșteam și prea cunoșteam oamenii. Trecusem, în scurta până atunci și cotita mea viață, prin întâmplări și mai grele. Mă obișnuisem ca în asemenea cazuri să tac și să rabd. Sunt unele împrejurări când tăcerea e mai dulce decât mierea și când cu răbdarea treci marea. Tăcui și răbdai și de data asta. Însă, mușcându-mi fălcile, tăcând și răbdând, nu-l slăbii nicio clipă din ochi pe profesor. Se născu dintr-o dată în mine dorința arzătoare de a nu uita niciodată cele ce auzeam și vedeam și nedreptele învinuiri ce mi se aduceau față de atâția orășeni care-l știau pe Turtulă drept om cam sărit la minte, dar cinstit până în vârful unghiilor, și-i credeau spusele. Faptul că rămâneam nemișcat, că-mi păstram obrazul împietrit, că nu mă răzvrătisem, că nici măcar nu crâcnisem, că nu mă rușinasem și nu roșisem, îl scoase, în cele din urmă, pe profesor din pepeni. Sări fript de pe scaun. Se apropie de mine. Îmi urlă în urechi:

— Ce să-ți fac? A? Ce să-ți fac, mă janghinosule? Te elimin din examen. Ai umblat să mă înșeli. Papugiule! Pungașule! Banditule! Ai umblat, cu bună știință, să mă înșeli. Pe mine! Tocmai pe mine, care sunt om de treabă. Om de treabă și român verde ca stejarul! Tocmai pe mine! Tocmai pe mine! Tocmai tu!… Și tocmai pe mine, care… care…

Sângele îi luă foc și-i năvăli în obraz. Ochii i se roșiră și-i ieșiră din cap, ca două cepe mari, de apă. Înnebunit parcă, ridică mâna să mă pălmuie. Îmi zisei că acum întrecea marginile oricărei îndrăzneli. Hotărâi să nu-i îngădui să mă lovească. Șovăi. Poate că într-o licărire a minții, care i se întunecase, își dădu seama că a mers prea departe. Se stăpâni. Și în loc să se lase dus de mânie și să treacă la atac, își pieptănă părul slinos cu degetele, își șterse sudoarea de pe frunte și se așeză îmbufnat pe scaun.

Clasa tăcu. Lui Turtulă, pe care tăcerea îl sperie, i se mai muie glasul. Tot nu-l slăbii din ochi. Sudoarea care mai înainte îmi scălda pielea pieri. Trupul mi se uscă și mi se încorda. Simții carnea pe mine tare ca piatra. Mă durură, cu durere seacă și ascuțită, rădăcinile dinților, rădăcinile măselelor, cerul gurii. Tâmplele mi se zbătură. Vinele gâtului îmi zvâcniră. Mă rugai de mine însumi: “Stăpânește-te, Darie, stăpânește-te, Darie! Trebuie! Auzi tu? Trebuie!” Turtulă aproape că mă imploră:

— Mărturisește-mi, netrebnicule, după ce carte ai copiat. Mărturisește-mi, băiatule, pentru că păcatul mărturisit e pe jumătate iertat. Mărturisește-mi, măi copile, nu te codi. Mărturisește-mi…

Vocea lui abătută mă frânse. Îmi trecu ciuda. Îmi trecu și supărarea. În fundul sufletului meu rămase numai amărăciunea, ca un strat subțire de cenușă. Mi se făcu milă de el, o milă caldă, care parcă mă rupea în bucăți. Eu, dințosul, eu, colțosul, îi răspunsei cu glasul celui mai blajin băiat din lume:

— N-am copiat, domnule profesor. N-am copiat. Am povestit, cum m-am priceput, niște întâmplări. Niște întâmplări trăite. Atât. De altfel, asta ne-ați și cerut. Așa că m-ați certat, m-ați batjocorit și-ați vrut să mă loviți fără niciun motiv.

— Întâmplări trăite! Întâmplări trăite de dumneata! Minți, mă, minți de-ngheață apele. Mă mir că te mai rabdă pământul.

Spuse totul moale. Se vedea că acum nu-și crede nici el în întregime vorbele care-i ieșeau din gură.

— Nu mint, domnule profesor, nu mint.

Simții că profesorului îi trecuse mânia. O simțiră și ceilalți. Ciungul prinse curaj. Se ridică în picioare și zise:

— Domnule profesor, colegul învinuit de dumneavoastră că și-ar fi copiat teza a stat în bancă aici, lângă mine. N-a copiat. Nu s-a uitat nici măcar pe-o fițuică. A scris, dracu știe cum, din cap și dintr-o răsuflare. Zău, domnule profesor, tot ce-a povestit acolo a scris din capul lui. O fi scris adevărat? O fi scris minciuni? Nu știu. Dar am văzut că tot ce-a scris, din capul lui a scris. Credeți-mă, domnule profesor!

Acum, aproape toată clasa strigă întărâtată, pusă pe scandal:

— N-a copiat, domnule profesor! Vă asigurăm că n-a copiat!

Vântul trânti undeva o fereastră. Geamurile, sparte, căzură zuruind. Unul dintre gemenii Mătrăgună spuse:

— S-a spart ghina…

Toată lumea râse. Binevoi să râdă și Turtulă.

— Poate că măgarul n-a copiat, zise în cele din urmă profesorul. Poate că printr-o minune dumnezeiască ne aflăm în fața unei secături înzestrate cu o bună ținere de minte. Știți voi în cazul acesta cum a procedat pușlamaua care face aci, în fața noastră, pe sfântul? Să vă spun eu, care am văzut multe și care sunt, cum s-ar zice, trecut prin ciur și prin dârmon. Dumnealui, deșucheatul, a învățat câteva pagini din cine știe ce carte pe dinafară. Când s-a apucat să-și lucreze teza a transcris exact ceea ce învățase. Exact…

Ridică hârtia din fața lui în sus, o flutură ca pe o zdreanță și adăugă:

— Compoziția asta prea e frumoasă ca să fi ieșit din căpățâna seacă a unuia ca el. Aici, pe aceste patru pagini, este viață trăită, domnilor, este talent, domnișoarelor, este meșteșug literar, doamnelor. He-he! Cunoaștem noi! Știm noi! Nu ne lăsăm noi duși. He-he! He-he! Uitați-vă la figura lui tunsă chilug! Cum o să se găsească asemenea comori în tigva lui, tocmai în tigva lui!

Mătrăgună, cel care spusese puțin mai înainte: că “s-a spart ghina”, strigă cu glas gros:

— Probă, domnule profesor, ce mai atâta vorbă?? Treceți la probă. Puneți-l la probă. Să scrie în față dumneavoastră și a noastră, a tuturor, altă lucrare.

— Da, da, probă, puneți-l la probă, mai ziseră și alții, veseli, că povestea se-ncurca și se-ntindea.

Soarele bătea din plin în ferestre. Căldura deveni grea, apăsătoare, înăbușitoare. Mirosul de sudoare, de trupuri nespălate, de încălțăminte

veche, purtată zi de zi, îmi aduse dureri de cap. Învins, mai mult de această căldură și de acest miros greu decât de rugămintea clasei, profesorul spuse moale, în glas care se voia părintesc:

— S-ar putea să aveți dreptate, copii, și s-ar putea să n-aveți. Dar, în sfârșit, ca să nu spuneți mâine-poimâine despre mine că sunt rău și încăpățânat, vă împlinesc voia. Primesc propunerea. Să punem pușlamaua la probă.

Se răsuci cu scaun cu tot către mine.

— Primești, domnule școlar, proba?

— O primesc, domnule profesor. O primesc și vă mulțumesc.

Râse toată lumea din bănci. Râse și Turtulă. Mă gândii dacă trebuie să râd și eu. Hotărâi că nu trebuie. Nu riscai. Mai mult: mă prefăcui tulburat și îngrijorat, de parcă m-aș fi aflat la numai un pas de pierzare. Profesorul scormoni încă o dată în geanta lui mare, umflată, și scoase de acolo o coală de hârtie nițeluș mototolită, însă curată. O iscăli la colț. Mi-o întinse cu bunăvoință:

— Poftim, domnule cioflingar! Așează-te aici, la catedră, în locul meu, pe scaunul meu, să te văd și eu și să te vadă toată sala… cum te inspiri și cum… compui… Și să-mi scrii dumneata, să-mi scrii, domnule, despre… Ba, nu. Să-mi așterni pe hârtie impresiile dumitale… Impresiile pe care le-ai avut ieri și azi aici, la școală… Din viață, domnule, să-mi scrii așa cum spusei mai adineauri, din viață. Să vedem și noi dacă te pricepi, să ne dăm și noi seama dacă te țin ori nu te țin curelele să alcătuiești din capul dumitale — da, da, din capul dumitale tuns chilug, din capul dumitale, care după toate aparențele e sec — o compoziție mai acătării.

Îi mulțumii cuviincios, mă așezai la măsuță, îmi adunai mintea răvășită și risipită. Din pricina încordării, mi se împietri trupul. Numai mâna dreaptă nu mi se împietri. Încercai penița. Mergea. Mă aplecai asupra hârtiei și mă așternui pe scris. Căutai să fiu calm și izbutii. Nimeni, oricâtă osteneală și-ar fi dat, nu putea să citească nimic pe obrazul meu. În tăcerea care se lăsă îmi dădui numaidecât seama că toți cei ce se găseau acolo stăteau cu ochii zgâiți la mine. Turtulă trimise pe careva să-i aducă un scaun din cancelarie. Când avu scaunul, își găsi loc lângă fereastră și începu examinarea orală după catalog. Nu se mai uită la mine. Nici eu nu mă mai uitai la el. La nimeni nu mă mai uitai. De altfel, și dacă aș fi vrut, n-aș fi avut cum. Ochii mei se uitau în urmă, la ceea ce se întâmplase, la ceea ce aveam eu de reconstituit, de povestit. Scriind mărunt, concentrat, dar cu litere clare,

aproape caligrafice, povestii cum îl cunoscusem cu o zi înainte pe Filipache Arăpaș, cum și de ce ne împrietenisem, descrisei sugestiv curtea bolovănoasă și prăfoasă a școlii și întârziai ceva mal mult asupra grupurilor de școlari în vârstă pe care îi găsisem aici, conturai amuzat și amuzant câteva figuri care mi se păruseră mai deosebite, între care și pe gemenii, robiți de sport, Mătrăgună. După aceea zugrăvii, folosind cuvintele cele mai potrivite, impresia ușor ridicolă pe care mi-o făcuse el, Turtulă, când intrase în clasă. Îi încondeiai îngroșând voit expresiile, chica, obrazul, ochelarii, mâinile. După aceea, îi pictai în amănunt straiele. Nu-i uitai nici pantofii, nici șireturile vechi, cu noduri. Ticurile pe care i le observasem și care făceau parte din mica lui personalitate nu i le iertai, dimpotrivă, i le subliniai cu adevărată cruzime. Mâniei care clocise tot timpul în mine și pe care o stăpânisem mai înainte îi dădui acum drumul ca unui cal nărăvaș. Toată suferința pe care o îndurasem în tăcere din pricina batjocurilor lui Turtulă înflori, rodi și mă ajută să mă răzbun din plin, în slove a căror asprime, în alte împrejurări, m-ar fi înspăimântat. De asistența care hohotise în timp ce el, Turtulă, mă învinovățise că am copiat lucrarea îmi bătui joc numai în câteva fraze, care-mi ieșiră de sub condei destul de usturătoare, ba chiar otrăvite. În încheiere arătai cum fusesem batjocorit în chiar ziua aceea, acolo, în clasă. Nu-i uitai niciun cuvânt, nicio amenințare și nu-i trecui cu vederea nici încercarea, cu totul neîndreptățită și nelalocul ei, de a mă pălmui. După o oră, mă ridicai și-i spusei:

— Am isprăvit, domnule profesor…

Lăsai buza, ca omul supărat că n-a făcut cine știe ce ispravă, îi întinsei hârtia și mă dusei în bancă. Găsii un loc gol lângă Valentina. Mă aciuai acolo. Turtulă întrerupse examinarea fraților Mătrăgună, le mulțumi pentru răspunsuri, le dete notă de trecere și-i trimise la loc. După aceea luă lucrarea, își potrivi ochelarii pe nas și se adânci în lectura ei. O citi o dată. O citi de două ori. Părăsi scaunul. Merse câțiva pași. Se opri. Șovăi câteva clipe. Apoi spuse:

— Să mă scuzi, tinere, te rog să mă scuzi. Nu mi s-a mai întâmplat. Până acum, de când sunt profesor, așa ceva nu mi s-a mai întâmplat. Eu… Eu, vezi dumneata, sunt un om cinstit. Nu pot suferi necinstea. Racila vieții noastre politice și sociale stă în minciună și în necinste. Da… Da… În minciună și în necinste. Acestea sunt rădăcinile răului care mănâncă patria noastră și-o împiedică să progreseze. Minciuna… Necinstea… Am crezut sincer că ai vrut să mă înșeli. Am crezut, cu adevărat, că ești necinstit. De

unde puteam să bănui că în căpățâna dumitale se află ceva? Că de căpățâna dumitale tunsă chilug e ceva? Acum, dumneata… Dumneata m-ai făcut de rușine… Recunosc deschis că am greșit față de dumneata. Eu… Eu, care în război am omorât, nu o dată, om.

Tăcui. Profesorului nu-i venea la îndemână tăcerea mea. Stărui:

— Să mă scuzi, tinere, te rog călduros să mă scuzi.

— Nu face nimic, domnule profesor. Chiar dumneavoastră mi-ați spus adineauri că păcatul mărturisit e pe jumătate iertat. Eu, cu voia dumneavoastră, merg mai departe, și spun că păcatul mărturisit este pe de-a-ntregul iertat.

Profesorul se lumină la fată.

— Copii! Vă rog să păstrați tăcere. Vreau să vă citesc ce-a scris dumnealui… dumnealui… cum ziceai că te cheamă?

— Mi-am scris numele dedesubtul ultimului rând al tezei.

— Da… Da.. L-ai scris… M-am fâstâcit, domnule… M-am fâsticit… Eu, eu, care nu mi-am pierdut firea în luptele cu inamicul…

— Vă ascultăm, domnule profesor.

Citi. Și nu citi de loc rău. Iar sala care râsese și petrecuse pe socoteala mea ascultă cu urechile ciulite. Profesorul isprăvi lectura. Sala aplaudă. Turtulă își scoase ochelarii: și-și șterse ochii. Apoi, emoționat, spuse:

— Acuzându-l pe dumnealui c-a încercat să mă tragă pe sfoară, m-am pripit, domnilor, am greșit, domnilor. M-am pripit și am ponegrit băiatul pe degeaba…

Veni mai aproape de mine.

— Dumneata, tinere, cum te cheamă… s-ar părea că ai talent… Vrei cumva să devii scriitor și să trăiești de pe urma scrisului?

Găsii că nu e nici cazul, nici locul potrivit să-i mărturisesc adevărul. Spusei, ca și cum aș fi fost cuprins de indignare:

— Nu, domnule profesor, până acum nu mi-a trecut prin cap așa ceva. Am o năzuință mai modestă: să ajung telegrafist la Căile Ferate. Bineînțeles, dacă voi reuși să-mi trec examenele pentru două-trei clase și să urmez, o iarnă, școala specială de la Craiova.

— Așa… Așa… Telegrafist… Dar dacă nu vei izbuti să ajungi telegrafist, mai bine să te faci căcănar decât scriitor… Căcănar… În țara asta n-are nimeni nevoie de scriitori…

Vrând să-i fiu pe plac, îi făgăduii că am să-i ascult cu sfințenie sfatul și că n-am să-ncerc niciodată să devin scriitor: însă, chiar în vreme ce mă

legam să-i urmez îndemnul, în capul meu ostenit de pățaniile zilei reînviară minunatele și totuși tristele priveliști ale toamnei dobrogene. Și în mijlocul acestor priveliști minunate și totuși triste, ciudate și sălbatice, bogate și sărace în același timp mi se arătă ca prin vis Uruma, tătăroaica din Sorg, cu obrazul ei galben și rotund ca obrazul lunii pline, cu ochii ei mari și verzi ca verdea iarbă, nițeluș pieziși, cu sânii ei mici și tari, asemuitori gutuilor date în pârg, cu întregul ei trup de fum, de miere și de aur. Fermecătoarea și strania ei făptură îmi surâse și îmi șopti la ureche o chemare ademenitoare: “Vino… Vino cu mine, Lenk.” Careva tuși la spatele meu, o tuse adâncă, uscată, de ofticos nefericit. Vrăjita vedenie pieri. Visul se destramă. Mă întristai. Însă în mintea mea începură să se închege versuri:

Cerul e vânăt, câmpul gol și sur,
Vântul uscat miroase a mour…

— Pentru această excelentă compoziție, dar și pentru îndrăzneala de a mă fi zugrăvit fără cruțare, îți dau nota zece, domnule. Nota zece și scutire de oral…

— Vă mulțumesc, domnule profesor.

— N-ai să-mi păstrezi râcă pentru… pentru… Sper să nu-mi păstrezi nicio râcă pentru…

Înțelesei că-i vine greu să se tot scuze și nu-l lăsai să-și isprăvească fraza.

— Nu, domnule profesor. Nu sunt ranchiunos.

Îmi mulțumi din cap. Pe urmă își pieptănă cu degetele părul lățos, și plin de mătreață și zise:

— Reîncepem examinarea la ora trei. Acum mergem la masă.

— Poftă bună, domnule profesor.

— Mulțumesc, copii, asemenea.

Își luă catalogul subsuoară și, adus nițeluș de spinare, plecă târșâindu-și picioarele grele. Așteptarăm să se depărteze. După aceea ne bulucirăm și noi spre ieșire. Afară, văzduhul era vâscos și fierbinte. Straturi groase de pulbere pluteau în aerul greu și urât mirositor. Soarele se năpusti asupra noastră cu dogoare. Îl înfruntarăm. Înainte de a ieși din curtea școlii în ulița pavată cu bolovani albi, Valentina Bulgun, scăldată toată în sudoare acră, se apropie de mine cu fața luminoasă, îmi apucă mâna dreaptă și mi-o

mângâie. Cum eram ostenit, copleșit de arșiță și nu-mi ardea de nimic, mă prefăcui că nu bag de seamă. Fata voinică mă întrebă dulce:

— Încotro?

— La gazdă. Pe Calea Dunării. Cu Filipache Arăpaș.

— Dacă nu ești grăbit, lasă-l pe ciung să se ducă singur acasă și însoțește-mă. Mi-a plăcut ce-ai scris și cum ai scris și-aș vrea să ne cunoaștem mai bine.

Nu vrusei s-o contrazic. O rugai să mă aștepte în uliță și-l căutai pe ciung. Îi spusei că am să iau masa în oraș și că n-am să mă întorc la ei decât spre seară. Filipache se uită la mine. Se uită și la fată.

— Șmechere! Te-ai pus bine cu Valentina. Pleci cu ea! Dar să știi, vericule, că slujnica doamnei Harnik nu seamănă cu surorile Scutelnicu. O să-i tragi clopotele degeaba. Ascultă-mă pe mine. O cunosc. Vrea să-mbătrânească și să moară fată mare.

— Nu mă gândesc să-i trag clopotele.

Obrazul lui Filipache se înrăi și se întunecă. Scrâșni:

— Nătărăule! Atunci, de ce te duci să-ți pierzi timpul cu ea? Uiți că viața e scurtă? Viața e scurtă, trebuie trăită!

— Nu uit nimic, Filipache, însă tocmai de aceea mă duc cu Valentina, ca să-mi pierd timpul… Să mi-l pierd, cum zici tu, degeaba. Uneori îmi place să-mi pierd timpul degeaba.

Încredințat că-i sunt prieten adevărat, la toartă, mă înjură și mă batjocori. Până la urmă înțelese că, oricât m-ar sucăli și m-ar împunge cu vorbe pipărate, mai mult de la mine n-o să scoată. Mă mai înjură de două-trei ori, mă făcu dobitoc, îmi zise că sunt blegul blegilor și mă lăsă în pace. Plecă însoțit de gemenii Mătrăgună. Ajuns în poartă, se întoarse și-mi strigă:

— Dacă te răzgândești, vino la berăria Giuvelca. Ne afli acolo. Ne ducem să ne răcorim.

Pe Valentina o găsii în ulicioară. Câteva lăzi cu gunoaie zăceau în lumina orbitoare a zilei. Fata voinică se lipi de mine și-mi șopti:

— Măi, ce bine-mi pare! Măi băiete măi! Mi-a plăcut că te-ai stăpânit când urla și te înjura Turtulă. Măi băiete măi! Tu trebuie să fi trecut prin multe. Te-ai călit.

— M-am călit, dar nu îndeajuns.

— Măi băiete măi! Mi-a plăcut cum ai scris și cum l-ai băgat în cofă pe Turtulă! Profesorul nu e prost. Dar să știi de la mine că nici prea deștept nu

este. Și-i place să pisălogească oamenii… Îi place să se știe că e om cinstit și că-n război s-a purtat ca un erou.

— Acum, zisei, acum, că războiul a trecut, le place și altora să treacă drept eroi, eroi care nici măcar n-au văzut frontul…

— Mai ales acelora, spuse Valentina, mai ales acelora… Câte văd eu!… Câte aud eu!…

Plecarăm spre gară. Grăii:

— Se pare însă că Turtulă e cinstit, că într-adevăr s-a purtat bine cu soldații pe front.

— De cinstit, o fi cinstit, nu zic nu. Însă cui îi trebuie cinstea lui? Cinstea, în vremea noastră, n-are nicio căutare. Banii da. Cu banii e altceva.

La auzul cuvântului bani, mă posomorâi. Mă și înrăii. Mă posomorâi și mă înrăii fără să vreau. Și tot fără să vreau mă auzii spunând:

— Îți plac banii? Tu… Tu ai putea să-i câștigi ușor…

Valentina se opri. Mă oprii și eu. Se uită la mine cu supărare.

— Știu la ce te-ai gândit când ai spus ce-ai spus. Află, măi băiete, că mie banii nu-mi plac, însă ar fi bine dacă nu mi-ar lipsi. N-aș mai munci ce muncesc și unde muncesc. Crezi că-mi face plăcere să duc apă caldă și prosoape curate la odăi, atunci când fetele primesc clienții? E o treabă destul de scârboasă. Dacă aș avea ceva bani, aș trăi altfel, omenește, și aș învăța mai ușor carte.

Îmi păru rău că-i amintisem de bani în chipul stupid în care-i amintisem. Valentinei, supărarea, câtă îi pricinuisem, îi trecu. Își reluă mersul. Îmi reluai și eu mersul alături de ea. O întrebai:

— Te-ai supărat? Te rog să mă ierți.

— M-ai supărat. Însă, la urma urmelor, ai dreptul să mă întrebi orice. Mă cunoști prea puțin. Pot spune chiar că nu mă cunoști de loc. Și ce pretenții pot să am eu de la un om care nu mă cunoaște de loc?

— N-am să te mai întreb nimic.

Tăcui. Tăcu și Valentina. Se gândi. Spuse:

— Într-un fel, tu ai dreptate. Ai chiar mare dreptate. Dacă aș vrea, aș putea să câștig bani și fără să muncesc. Acolo… doamna Harnik are destui clienți care umblă după prospături. Și eu… eu aș fi o prospătură. Aș putea să câștig mulți bani fără să muncesc. Dar nu vreau. Mi-ar fi scârbă și de trupul, și de sufletul meu.

— Celorlalte fete de… de acolo… le e scârbă?

— Unora da. Altora nu. Cu timpul se obișnuiesc cu meseria. Nu mai simt nimic. Nu mai gândesc nimic. Trăiesc ca niște vite. Ca niște vite care au grai omenesc și trup omenesc.

Nu găsii nimic de spus. Ca să nu tac, o îngânai:

— Ca niște vite…

Valentina nu luă în seamă ce rostisem. Adăugă:

— Măi băiete măi! Noi, ăștia săracii, avem un singur lucru de făcut: să ne punem cu burta pe carte. Să învățăm carte și să ne purtăm cinstit. Să ne păzim viața și să ne păzim și cinstea. Altfel… Altfel, ori ne stricăm și ne înjosim și noi, ori murim pe rogojină, slugărind pe la ușile altora.

Multe îmi umblau prin cap și aș fi vrut să i le spun pe toate. Socotii însă că nu e potrivit. Abia ne cunoscusem. Mă mulțumii să-mi rumeg singur gândurile. Valentina spuse pripit:

— Eu. Una, mai curând m-aș spânzura decât să trăiesc fără cinste.

Poate spunea ceea ce credea. Poate nu era decât o fanfaroană ambițioasă, care se lăuda. Văzusem eu destui oameni care, cu cât erau mai necinstiți și mai stricați, cu atât vorbeau mai cu înflăcărare despre cinste și despre curățenie. Dar de ce eram atât de bănuitor, atât de rău cu Valentina? Eram. Și gata! Însă pentru ce n-aș fi fost bănuitor și pentru ce aș fi fost bun? Oamenii! Oamenii mă învățaseră să fiu totdeauna prudent și să suflu — dacă voiam să nu mă ard — nu numai în ciorba fierbinte, ci și în iaurt… Târgoveții cu care ne întâlnirăm și vânătorii neciopliți care în așteptarea mușteriilor, trândăveau în pragurile prăvăliilor și ale dughenilor ne priveau și făceau har. Unora le stârni râsul mersul meu șchiop, șoldiu. Altora le ațâța pofta de culcat făptura cărnoasă, proaspătă, frumos croită și plăcută a Valentinei. Eu… Eu eram neobișnuit de mândru că merg în văzul lumii alături de o fetișcană atât de arătoasă, atât de zdravănă și atât de ademenitoare ca slujnica doamnei Harnik.

— Valentina s-a dus la școală, spuse o secătură din pragul stămbăriei. “Vindem cu cotul”, Valentina s-a dus la școală…

— Te pomenești c-o fi vrând să ajungă profesoară, îi răspunse altul. Profesoară de…

S-ar fi cuvenit, poate, să ne punem mintea cu ei, să ne oprim, să le întoarcem vorbele, să le cerem socoteală și să-i facem cu ou și cu oțet. Ne ziserăm însă că e mai potrivit să ne purtăm ca și cum n-am fi priceput că e vorba de noi și să ne vedem de drum. Cu puțin mai înainte, îi făgăduisem

Valentinei că n-am s-o mai întreb nimic. Mă prefăcui că mi-am uitat făgăduiala. O întrebai:

— Valentino, ia spune-mi — bineînțeles, dacă vrei să-mi spui —, de ce ai intrat tu slugă tocmai la doamna Aspazia Harnik? Cum de-al făcut tu acest pas?

— Acum doi ani, când am venit aici de la Merigoala, n-am găsit nicăieri de lucru. După o săptămână de căutare, n-am avut încotro. Am intrat și eu unde am fost primită. Nu numai doamna Harnik, dar și alții și-au închipuit că o să mă stric repede și-o să devin și eu ce-au devenit celelalte… fete. I-am lăsat să-și închipuie ce vor și să vorbească ce le place. M-am ținut tare. Și-o să mă țin și mai departe. Pentru că, măi băiete măi, pe mine nu mă îmbie deșueberea pe care o văd acolo. Dimpotrivă. Tot ce văd acolo mă întărește și mă-mpiedică să nu lunec. Și, poți să mă crezi, n-am să lunec. Am să învăț carte. Am să învăț. De altfel, învățătura nici nu mi se pare grea.

Mă apucă de braț. Mă strânse lângă ea. Îmi surâse.

— Ar fi bine să înveți și tu. Și orice s-ar întâmpla, să ai grijă să nu te dai bătut. Poate într-o zi… Poate într-o zi lumea va fi a noastră. Întreagă. Cu toate frumusețile și cu toate bucuriile ei

N-o iscodii pe Valentina pe ce-și întemeiază ea nădejdile de mai bine. Mă mulțumii să-i dau un răspuns călduț:

— Am să-mi dau toată osteneala, Valentino.

Mi se păru, împotriva trupului ei mare și sănătos și a vârstei pe care o avea, naivă și copilăroasă. Îmi supsei buzele amare și nu cutezai să-i spun nimic din ceea ce îmi rodea și-mi otrăvea inima. O simțeam lângă mine zdravănă, pietroasă, veselă, plină de nădejdi. Uneori și eu eram vesel și plin de nădejdi, însă acum mă simțeam ca un butoi gol și dogit și îmi lipsea până și gustul vieții. Văzduhul fierbinte mă scălda în sudoare. Soarele, cu ciocanele lui de foc, mă izbea drept în creștet. Curțile și gangurile, prăvăliile arătoase și dughenile netrebnice pe lângă care treceam revărsau asupra noastră o duhoare mucedă.

Tot vorbind, timpul se topi și ajunserăm în apropierea gării. Soarele de amiază, ca o uriașă căldare de aur, vărsa flăcări asupra orașului. Vărsa flăcări neîndurătoare și asupra noastră. Căldura deveni de neîndurat. Atât eu cât și Valentina eram scăldați în sudoare. La colțul unei ulicioare, fata se opri.

— Acolo, în dreptul felinarului, e casa în care trăiesc și muncesc eu, faimoasa casă a doamnei Aspazia Harnik. Ne revedem mâine dimineață la

școală. Ține minte că vom fi examinați la geografie. Mai uite-te prin carte, ca să fii în stare să răspunzi cum trebuie la întrebări.

Acum, când scriu aceste pagini; mi se pare că nimic din toate câte mi se mai întâmplară în zilele următoare n-ar mai fi vrednic de povestit. Se cade totuși să amintesc măcar în treacăt că examenele pentru care venisem în jalnicul oraș, care încă din vechime purta numele de Rușii-de-Vede, erau destul de ușoare și le luai fără vreo osteneală deosebită. Cam peste două săptămâni de la sosirea mea în târg, mă pomenii trecut în clasa a doua de liceu. Între timp, ciocnirea dintre mine și profesorul Turtulă, străbătând dincolo de pereții clasei în care avusese loc, se schimbase din țânțar în armăsar și-mi făurise o mică faimă, care nu-mi prinse de loc bine. Târgoveții mă priveau cu și mai multă băgare de seamă când mă vedeau și râdeau și mai cu poftă de bietul meu trup.

Casa cu ogradă mare a familiei Arăpaș se liniști. În chip cu totul neașteptat și ca prin minune, Despa se cuminți. Se purtă față de toți ai familiei, față de vecini și chiar față de mine ca o fetiță harnică și ascultătoare. În fiecare zi îi dădui lecții. Mă ascultă. Râvna pedagogică îmi crescu, o pusei să scrie, să învețe, să memoreze. Toți se mirară. Îi auzii spunând:

— Despa învață…

— S-a potolit Despa…

— Despei i-au venit mințile la cap…

— La toamnă, Despa o să se ducă la liceu și-o să fie o școlăriță model.

— Bucuria noastră!

Negricioasa ascultă laudele tăcută, cu ochii în jos, smerită ca o călugăriță. Mulțumirea se lipi de toți ai casei, nu însă și de mine. Nu știu cum se făcu, dar îmi intră un cui în inimă și căzui în cea mai neagră îngrijorare. Îmi dădui seama fără niciun pic de îndoială că Despa se preface, pune ceva la cale, clocește cine știe ce năzdrăvănie. Mersei până acolo încât ajunsei să-mi fie frică de ea și mă apucai s-o pândesc. Despa mă simți, însă se ținu tare, obrazul îi rămase neclintit și nu-și dezgoli gândurile. Ciungul mă găsi citind și mă întrebă:

— Și acum, vericule, după ce ți-ai luat examenele, încotro plănuiești s-o ștergi?

— Am să mă duc la noi acasă, la Omida, până în septembrie, când începe școala. Atunci am să mă întorc aici și-am să urmez clasa a doua la curs, iar la vara viitoare am să dau clasa a treia. Mai urmez pe a patra la curs, și gata.

— Și la toamnă, când ai să revii în oraș, unde ai să locuiești?

— Târgul e mare. O să-mi caut o gazdă.

— Și din ce-o să trăiești?

— Nădăjduiesc să găsesc câțiva elevi, să-i meditez.

— Am stat de vorbă cu mama. Ea îți propune să fii băiat cu judecată și să nu mai pleci la Omida, să rămâi la noi și s-o meditezi mai departe pe Despa.

— Chiar după ce intră la liceu?

— Mai ales atunci o să aibe nevoie de meditator.

Rămăsei așadar în gazdă la familia Arăpaș și îmi dădui toată osteneala s-o pregătesc pe Despa pentru examenul de admitere la liceu. Timpul pe care îl mai avui îl folosii pentru mine. Citii. Învățai. Scrisei. Seara, mă apucai, ca și mai înainte, să bat străzile, să dau ocol casei în care Pandele Paleu o bătea pe Zoie și să trec, din când în când, după înnoptat, pe la durduliile surori Scutelnicu. Pentru întâia oară mi se întâmplă să nu mai observ cum se scurge timpul. Pe Valentina n-o uitai, însă nu o căutai. Nu simții nevoia s-o văd și să-i vorbesc. Ce-mi trebuie mie Valentina? Aveam, și fără ea, destule cunoștințe în oraș.

Acum Filipache, vesel că a trecut clasa, dormea cât era ziua de lungă. După căderea nopții, se îmbrăca, se ferchezuia și pleca în oraș să petreacă. De întors se întorcea în zori, băut și istovit. Într-o zi, trezit de doamna Arăpaș pentru masa de prânz, căscă până își auzi fălcile trosnind și îmi spuse:

— Înțelegi? Cu școala, vericule, o să meargă strună. În doi ani, cu ajutorul lui Dumnezeu și al prietenului meu Lăpturel, secretarul lui nenea Stănică Paleacu, luam la mână câte o patalama de patru clase. Pe urmă… Pe urmă viață să avem, să tot petrecem și să ne-o tot trăim. Ne ducem la țară și ne facem învățători. Leafa — leafă. Băuturica — băuturică. Muierile — muieri. Când ni se urăște mai venim și mai dăm câte-o raită pe la oraș.

De când nu mai auzisem de Lăpturel!… De aproape patru ani!… Atunci, înainte de război, îl cunoscusem. Spărgător de capete pe la baluri de mahala. Cuțitar de cafenea și măsluitor de cărți Papugiu faimos. Haimana. Știa să se vâre sub pielea omului… Ciungul îmi aștepta răspunsul. Zisei:

— Bine. Pricep. Ne vom pricopsi fiecare cu câte patru clase în doi ani. Dar ce legătură are lepădătura de Lăpturel cu trecerea ta dintr-o clasă în alta?

— Păi cine crezi tu că m-a trecut pe mine clasa? Lăpturel, ține-l-ar Dumnezeu! Cu influența lui. Cu puterea lui. I-a mai trecut clasa și pe alții.

— Tot nu-nțeleg.

— Măăă!… Dar tare mai ești de cap! Lăpturel a întocmit o listă cu protejații lui, s-a dus la director și i-a cerut să-i treacă.

— Și vrei să-mi spui că directorul a ascultat rugămintea unuia ca Lăpturel?

— Mă, ești nu numai tare de cap, dar ești și prost. Lăpturel nu l-a rugat pe director, i-a dat ordin.

— Dar Lăpturel…

— Vrei să-mi spui că Lăpturel nu e deocamdată decât un terchea-berchea.

— Da. Tocmai asta aveam de gând să-ți spun.

— Află de la mine, vericule, că, de fapt, Lăpturel are mai multă putere chiar decât prefectul. Lăpturel e omul de casă al lui Stănică Paleacu.

— Și ce dacă e omul de casă al lui Stănică Paleacu?

— Tontule!… Mâine-poimâine, nenea Stanică Paleacu, care acum e numai deputat, ajunge ministru, intră în guvern, și atunci, aici la noi, la Rușii-de-Vede, Lăpturel va tăia și va spânzura. Va fi vai de mama aceluia pe care Lăpturel nu va avea ochi să-l vadă. Lăpturel nu uită nimic. E cel mai răzbunător om pe care-l cunosc.

— Va să zică așa merg lucrurile pe-aici?

— Parcă numai pe-aici? În toată țara, mă, în toată țara. Ce? Tu nu trăiești pe pământ? Tu nu-ți dai seama ce și cum se trăiește pe lume?

Îmi plăcu să-l las pe ciung să se creadă mai știutor decât mine. Zisei:

— Dar ia spune-mi, Filipache, de ce a intervenit Lăpturel la director? Din bunătate?

— Bunătatea!… La ce i-ar folosi lui Lăpturel să fie bun cu oamenii? Pușlamaua a luat șperț. Ia șperțuri. Nu trăiește decât din șperțuri și din matrapazlâcuri.

— Și i-ai dat și tu șperț?

— Până aici n-a mers el cu neobrăzarea. Pentru mine a intervenit din prietenie. Bem uneori împreună. Alteori chefuim împreună în Țigănie.

— Pe punga ta, sau pe a lui?

— Lăpturel nu bea decât atunci când are prilej să bea pe punga altuia.

XII

TRĂII ÎN CASA FAMILIEI ARĂPAȘ — și nu trăii de loc rău — aproape tot timpul. Cu Filipache nu mă ciocnii, iar cu ceilalți frați Arăpaș, care erau prinși de treburi, aproape că nu mă văzui. Cât despre Despa… Cu Despa mă înțelesei de minune. Totuși, după o oarecare trecere de vreme, mi se acri și de casă, și de ograda Arăpașilor. Atunci îmi luai picioarele la spinare și colindai ca un năuc orașul. Uneori mă abătui și pe la surorile Scutelnicu. Alteori le ocolii cu tot dinadinsul. Când și orașul îmi căzu urât și-mi căzură urât și arțăgoșii lui locuitori, rătăcii îndelung pe câmpurile nemărginite din jur ori mă pierdui visând prin desișurile pădurii de dincolo de râu. Aci, după vechiul meu obicei, privii atent aricii și codobaturile, veverițele și bursucii. Aș fi privit de aproape și iepurii, dacă iepurii n-ar fi fugit de mine. Aș fi privit de aproape și urșii, dacă în pădure ar fi trăit urși. Vulpi trăiesc în pădure, dar vulpile se feresc de om, pentru că știu că oamenilor le trebuie blănurile lor și stufoasele lor cozi.

La sfârșitul lui august, în lunca îngustă și nisipoasă dintre calea ferată și râu începură să se audă din zori și până seara târziu bocănituri. Se înălțară, văzând cu ochii, barăci lângă barăci. Năpădiră din toate părțile căruțe mari, cu coviltire, încărcate cu mărfuri. Negustorii deschiseră dugheni. Mărfurile erau proaste, însă se vindeau la preț mic și aveau căutare. O dată cu negustorii, cu căruțele și cu băieții lor de prăvălie, se arătară prin oraș și prin preajma lui tot soiul de haimanale: covrigari și alvițari, plăcintari și bragagii, hoți de buzunare și măsluitori de cărți.

— Bâlciul!… începe bâlciul de Sântă-Măria mică…

— Rușani, feriți-vă buzunarele…

Într-o seară poposiră în bâlci și două circuri. Panorame. Bărci. Călușei. Se deschiseră cârciumi și restaurante, bodegi și chiar cafenele. Văzduhul se umplu de miros de pâine caldă și de mititei ardeiați, fripți la repezeală pe cărbuni. Și se umplu curând văzduhul și de mirosuri grețoase. Auzirăm cobze scâncind. Auzirăm viori suspinând. La circuri cântară fanfare.

— Veniți!… Intrați!… Ce vedeți afară zugrăvit pe pânză, înăuntru e viu și natural.

— Veniți!… Intrați!…

Năvăliră, ca aduși de vânt, schilozii, milogii, cerșetorii.

Pe la cârciumi, mahalagiii se îmbătară și se certară. Câțiva se înjunghiară. Pe malurile râului, printre râpe și prin stuhărișuri, pe sub tufani și pe marginile șanțurilor acoperite cu iarbă aspră și țepoasă de lângă calea ferată, multe fetișcane cunoscută întâia dragoste și tot pentru întâia oară cunoscură dezamăgirea. Călăreața Rozi de la “Circul Imperial” — o fată înaltă, ciolănoasă, zâmbată — pricopsi cu boli urâte o sumedenie de băiețandri care-și pierduseră capul după ea. Țiganii din Didești, fericiți că, în sfârșit, au de lucru, sparseră câteva prăvălii și furară, chiar de sub nasurile negustorilor, mărfuri.

După o săptămână se isprăvi și cu bâlciul. Locul dintre calea ferată și râu rămase plin de gropi și de gunoaie. Iar târgul nostru mai vorbi ce mai vorbi despre întâmplările care avuseseră loc, și intră într-ale lui. Mă înscrisei să urmez clasa a doua la curs. Se înscrise și Filipache. Se înscrise și Valentina Bulgun. O dată cu începutul lui octombrie școala noastră își deschise larg porțile. Liceul era mixt. Fetele — și încă ce fete! — învățau laolaltă cu noi.

În primele zile mi se păru ciudat să stau atent, tăcut și aproape nemișcat în bancă atâtea ore în șir, să mă tem de profesori și de profesoare, să fiu strigat pe nume, scos la lecție, lăudat dulceag sau certat aspru în fața atâtora. Mă obișnuisem altădată cu multe. Mă obișnuii acum și cu școala. Înțelegătoare, direcția nu ne obliga să purtăm uniforme. Veneam la școală îmbrăcați cu ce aveam, însă trebuia să purtăm pe mâneca dreaptă a hainei, ca pușcăriașii, un număr. Fetele erau obligate să vină la școală în șorțuri negre, ceea ce le da un aer de călugărițe. Valentina
Bulgun se prezentă în fiecare dimineață la școală, însă acum nu mai arăta bine la față. Era mereu ostenită și cu ochii roșii de nesomn. Cu toate acestea, nimeni n-o prinse nici întârziind, nici căscând, nici cu mintea dusă în altă parte, nici măcar picotind. Dacă era cazul, schimbam câteva cuvinte, și atât. Într-o zi o întrebai:

— Cum de izbutești să muncești și… acolo, să înveți și să mai vii și la scoală?

— Acasă la noi, la Merigoala, munceam și mai mult. Și apoi, măi băiete măi, nu uita că sunt voinică și sănătoasă ca o vacă. N-o să mă doboare slujba la doamna Harnik, și cu atât mai puțin prăpădita asta de școală. Țin negreșit să isprăvesc tot liceul în patru ani. Pe urmă, cu banii pe care o să-i mai pun la ciorap între timp, o să mă duc la București și-o să mă înscriu la universitate. Îmi place chimia. Măi băiete măi, nu mă las până nu-mi fac un rost în lume.

— Și cu osteneala ce-o să faci?

— Osteneala? O să-mi treacă. Atunci când o să am timp de odihnă, o să mă odihnesc, și osteneala o să-mi treacă.

La familia Arăpaș, unde toate mergeau cum nu se poate mai bine, aveam asigurată masa și casa, însă acum eram băiat mare, ca să nu zic chiar flăcău. Îmi trebuiau și ceva bani de buzunar. Profesorul Turtulă, care căpătase pentru mine o adevărată slăbiciune, mă chemă la el acasă, îmi dărui câteva cărți și o pereche de ghete vechi — ale mele se scâlciaseră și se rupseseră — și-mi propuse să meditez un elev din clasa întâi, pe care-l chema Antim Izvoraș.

Primii și mulțumii. Noul meu elev, care avea să-mi dea mult de furcă, era un băiețandru sfios, lunatic, bolnăvicios, fiu unic al unui țăran mai înstărit, din partea de miazănoapte a județului. Domnul Savu Săvian, șeful gării, care nu știu de unde auzise de mine, mă chemă și el și-mi aruncă în grijă doi nepoți frumușei, care, mofturoși, râzgâiați și năzuroși, se cam lăsau pe tânjală atunci când era vorba de învățătură. Cum începusem să mă spurc la bani, mă bulguii la câștig și nu mă dădui în lături. Cât despre Despa, mă ocupai de ea cu nesfârșită răbdare, dar, de la o vreme, ajunsei iarăși să-mi blestem zilele. Fata gazdei, la puțin timp după ce se văzu școlăriță, îmbrăcată cu șorț negru și cu număr cusut pe braț, redeveni sălbatică și capricioasă. Încercă în toate chipurile, și chiar izbuti, să-mi facă viața de neîndurat. Prins de cleștele atâtor și atâtor ore de meditație, o îndurai totuși și nu luai seama că timpul trece. Dar timpul trecu. Se uită la mine cu ochii holbați, râse de tembelismul în care mă văzu și-și căută de rostul lui. Pădurea chinuită și vrăjită de la marginea târgului se ofili și îngălbeni. Câmpul învineți și se goli. Toamna de aur se zbârci, îmbătrâni, se înrăi, și aruncă asupra orașului lapoviță, ceață și negură. Târgul din șesul Deliormanului se mohorî peste noapte, se urâți și mai mult, se scâlcie și se afundă în noroaie. Atunci jilăveala care pătrundea pretutindeni se năpusti asupra mea și-mi înfășură trupul firav și șubred. În oase învie vechiu-mi reumatism și se apucă să mă tortureze. În carne reapărură durerile. Îmi veni să-mi scuip sufletul. Îmi adunai voința și răbdai totul fără să-mi întrerup alergătura prin oraș, meditațiile și școala, fără să oftez și fără să mă vait. Însă pe fața mea palidă și strâmbă, oricât încercai să mă împotrivesc, mi se scrise tristețea și mi se zugrăvi suferința. O uitai cu totul pe Zoie, care, între timp, mai născuse o fetiță și pe care, în fiecare seară, și acum, ca și altădată, o snopea în bătăi mărunțelul și părosul Pandele Paleu. Rareori, când din

întâmplare îmi aduceam aminte de ea, îmi spuneam, ca să stârpesc în mine orice părere de rău, orice remușcare, “fiecare cu soarta lui…”. Sufletul mi se uscă. Atât de tare mi se uscă sufletul, încât o uitai chiar pe Uruma din Sorg, pe Uruma cea de neuitat. Gălbuia și plăpânda tătăroaică nu mi se mai arătă nici măcar în vis. Lucru de mirare la un băiat ca mine, le uitai și pe croitorese, pe dulcile surori Scutelnicu. Uitai totul sau aproape totul. Numai pe Despa n-o uitai. N-o uitai pentru că nu aveam cum s-o uit. Trăiam sub același acoperiș. Mâncam la aceeași masă. Eram obligat s-o ajut în fiecare zi să-și pregătească lecțiile. Negricioasa parcă înnebunise. Se ținea toată ziua scai de mine, mă sâcâia și mă batjocorea, mă drăcuia și mă ocăra, puțin lipsind să nu sară să-mi scoată ochii. Îi intrase în cap că ea n-a venit pe lume decât ca să-mi învenineze și să-mi scurteze viața. Izbutise. În parte numai, însă izbutise. Ca să nu stârnesc prin înfățișarea mea jalnică și deprimată disprețul sau — ceea ce mă umilea și mai mult — mila oamenilor, îmi făurii cu multă grijă un surâs optimist, mi-l lipii pe gură și nu mă despărții de el nici în somn. Începui să mă asemui cu o paiață de circ surâzătoare profesional, dar nu mă sinchisii de acest fapt. Poate că și alții jucau același joc. Foștii mei stăpâni de la Rușii-de-Vede se certau cu nevestele lor, se încăierau, însă îndată ce ieșeau din casă și plecau spre prăvălii arborau chipuri vesele. Nu se cădea să-i vadă lumea nici abătuți, nici triști. Reușeau. Cu puțină osteneală reușii și eu. Dintre toți cei ce mă cunoșteau, numai Valentina Bulgun bănui că nu sunt în apele mele. Nu mă compătimi, nu încercă să mă scoată din starea în care mă aflam, însă din când în când îmi strângea mâna și-mi șoptea:

— Odată și-odată o să fie bine, măi băiete. O să fie grozav de bine.

Vorbele ei nu se lipeau de mine, nu mă încălzeau. Treceau pe alături și se pierdeau în văzduhul nemărginit, cum se pierd toate vorbele omenești — și cele bune, și cele rele. Casa unchiului Tone o ocoleam într-adins, cu dibăcie, și eram bucuros că în nenumăratele mele drumuri prin oraș nu-mi întâlneam rubedeniile. O dată îl întâlnisem totuși pe nenea Ghincu Pavelescu, bărbatul țaței Alina, fata cea mai mare a unchiului Tone. Într-o seară pe când ieșeam de la șeful gării îl întâlnisem.

— N-ai mai venit de mult pe la noi, Darie.

— N-am avut vreme.

— Păcat! Țață-ta Alina te așteaptă. Ți-a pregătit un maldăr de cărți.

— Nu prea citesc. Acum nu prea mai citesc.

— Aș mai fi avut și eu ceva de vorbit cu tine.

— O să trec într-o seară.

— Când?

— Nu știu. Însă o să trec cât de curând.

Cu Filipache Arăpaș, deși la școală stam în aceeași bancă și acasă dormeam în același pat, abia schimbam din când în când câteva cuvinte goale, iar dacă uneori se întâmpla să-mi pomenească de tot mai strânsa lui prietenie cu Lăpturel, mă apuca greața, îl rugam să tacă mâlc și-i întorceam spatele.

În oraș și prin împrejurimi, toamna se adâncea, se înrăia și se ticăloșea tot mai mult și mă așteptam ca târgul în care viețuiam și care acum era necontenit năpădit de lapoviță — să se înece și mai tare în ceață, să se afunde și mai greu în noroaie, să adoarmă și, dacă s-ar putea, să cadă chiar în somnul de veci. Însă, tocmai atunci, se întâmplă ceva cu totul neprevăzut, care-l umplu de larmă, de mișcare, de spaimă…

Într-o zi aflai din ziarele din București, care soseau în târg cu trenul de dimineață, că aproape în întreaga țară agitațiile politice se întețiseră și luau, de la un ceas la altul, aspecte îngrijorătoare pentru stăpânire. Se spunea deschis că monarhul a intrat în panică și că guvernul se pregătește să treacă la represalii. Multe se spuneau. Poate prea multe. Intre altele, se vorbea și de o grevă a tuturor muncitorilor din București, care s-ar întinde în toată țara și ar deveni generală. “Guvernul va trece la represalii nemiloase. Poliția și armata au primit înalt ordin să facă uz de arme. Va curge sânge? Fără îndoială că da.” Mi se uscă gura și mi se strânse inima. Văzusem represalii la noi la Omida și pe întreaga vale a Călmățuiului, la 1907. Văzusem represalii la București, în timpul ocupației germane. Mai văzusem represalii tot la București, la 13 decembrie, cu mai puțin de doi ani în urmă. Îmi păru rău că mă aflu la Rușii-de-Vede. Aș fi vrut ca acum să fiu la București, să văd totul, cât mai de aproape și cât mai bine. Și dacă s-ar fi putut… Dacă s-ar fi putut să dau și eu o mână de ajutor…

Peste noapte fură lipite pe zidurile orașului afișe care anunțau greva generală.

Îngheță gara. Îngheță poșta. Telefoanele amuțiră. Motoarele uzinei electrice tăcură, și lumina nu se mai aprinse. Lucrătorilor de la Căile Ferate și de la uzina electrică, ieșiți în stradă cu steagurile lor roșii, li se alăturară calfele din ulițele cojocarilor, zăbunarilor și tăbăcarilor, aducând și ucenicii plăpânzi și golași. Pe cele două străzi principale ale orașului nostru și în centru, unde sta neclintită în zloată statuia generalului Mantu, avură loc

demonstrații și fluturară steaguri roșii. Fluturară în ploaie și-n zloată pretutindeni steaguri roșii. Grupuri mărunte de muncitori, de calfe, de ucenici străbătură străzile și ulițele. Ținând ridicate sus, deasupra capetelor, steagurile, oamenii cântau, cu glasuri puternice:

Sculați, voi, oropsiți ai vieții,
Voi, osândiți la foame, sus…

Vechea chemare la luptă, pe care o cunoșteam de la București încă din vremea ocupației germano-austriece, îmi dezmorți și-mi încălzi inima. Aruncai toate necazurile și toate tristețile. Îmi părăsii fără nicio explicație elevii. O lăsai în plata Domnului chiar pe Despa. Închisei cărțile și caietele în care tot mâzgăleam când versuri, când proză și le aruncai într-o ladă. Mă fură și pe mine, cum îi mai fură și pe alți băieți, strada.

Sculați, voi, oropsiți ai vieții,
Voi, osândiți la foame, sus…

Boiernașii din oraș, arendașii și funcționarii de pe la bănci, negustorii și negustorașii se înfricoșară. Se înfricoșară și autoritățile. Proprietarii rurali care locuiau în oraș își amintiră de sângerosul an 1907, se adunară la club și învinuiră guvernul de slăbiciune. Până la urmă, cerură să fie apărați de îndată de către armată. Primarul orașului, Traian Gheța, deputatul Stănică Paleacu și senatorul Viadi Golțan, mare angrosist de cereale, se întoarseră în grabă cu automobilele de la București. O dată cu ei, se întoarse și își arătă mutra în oraș și secătura de Lăpturel. Căile Ferate fură preluate de militari, și în gară sosiră trenuri cu soldați. Dintr-o dată, târgul, prăbușit sub ploaie și zloată, dărăpănat și afundat în noroaie până în gât, fu copleșit de armată. Poliția căpătă curaj și începu să se arate când ici, când colo.

Mă aflam pe Calea Dunării. Larga stradă era mult mai plină de lume decât de obicei. Vrusei să mă duc spre cofetăria lui Ferdinand Sinatra, să beau o cafea. În apropierea berăriei Giuvelca mă opri afișul mare, scris de mână, lipit pe fereastra dinspre stradă a Clubului muncitoresc:

Cetățeni,
Astăzi, la orele 4
are loc aici

o mare întrunire.
Va vorbi tovarășul
Anghel Socol
arătând motivele pentru care
s-a declarat greva generală.
Vor mai lua cuvântul
și alți tovarăși.

Cu toate că mai era cel puțin un ceas până la ora anunțată pentru deschiderea întrunirii, mă grăbii și intrai în curte. O găsii aproape plină de oameni. Mi se făcu rușine. De mine însumi mi se făcu rușine. De ce nu-i căutasem eu pe oamenii aceștia mai de mult? De ce nu-i cunoscusem? În orașul acela, dărăpănat, îngropat până la genunchi în noroaie, oamenii pe care îi vedeam acolo alcătuiau o altă lume. Un grup de ucenici cu straie rupte și fețe galbene începură să cânte cu glasuri subțiri:

Sculați, voi, oropsiți ai vieții,
Voi, osândiți la foame, sus…

Aproape toată țara era plină de oropsiți ai vieții. Aproape toți oamenii care munceau în țară erau osândiți la foame. De ce în curtea și în sala aceasta veniseră acum atât de puțini?

Încercai să mă strecor în sală. Doi flăcăiandri care păzeau ușa mă opriră. Unul dintre ei mă întrebă:

— Unde lucrezi?

— La liceu. Sunt elev de liceu. Nu-mi vezi numărul de pe mână?

— Intră. Ne pare bine c-ai venit. Ar fi fost bine să-i mai fi adus și pe alții.

— N-am știut de întrunire, spusei. Treceam pe stradă, am citit afișul și am venit.

Mă strecurai în sală. Era o sală afumată, cu tavanul coșcovit și scund, îngustă. Abia îmi găsii un loc în picioare, lângă ferestre. Unii se înghesuiau ca și mine, în picioare, alții, care veniseră mai din vreme, apucaseră locuri pe bănci. În fund se afla o estradă. Pe estradă, o masă lungă acoperită cu pânză roșie și câteva scaune. Oamenii înghesuiți fumau, vorbeau între ei, citeau ziare vechi. Aerul era greu, închis, încins.

Timpul trecu greu, dar trecu. Sosi ora patru. Auzirăm strigăte din curte:

— Trăiască greva generală…
— Trăiască muncitorimea…
— Trăiască greva generală…

Sculați, voi, oropsiți ai vieții,
Voi, osândiți la foame, sus…

Oamenii din sală se ridicară în picioare, se descoperiră ca la biserică și începură și ei să cânte. Glasurile subțiri din curte se uniră cu glasurile viguroase, bărbătești ale mulțimii din sală.

Să fiarbă-n inimi răzvrătirea,
Să-nceapă al lumii vechi apus.
Hai la lupta cea mare,
Rob cu rob să ne unim,
Internaționala prin noi s-o făurim.

Intrară în sală cinci bărbați. Fură întâmpinați cu aplauze. Se urcară pe estradă și se așezară pe scaune. Unul dintre ei anunță:

— Tovarăși,

Cunoașteți scopul întrunirii noastre de astăzi. Dau cuvântul tovarășului Anghel Socol, care va vorbi… Care ne va vorbi despre cauzele care ne-au împins să declarăm greva generală și care ne va arăta pentru ce greva noastră generală trebuie să biruie.
— Trăiască greva generală…
— Trăiască muncitorimea noastră…
— Trăiască tovarășul Anghel Socol…
— Să vorbească tovarășul Socol…

Hai la lupta cea mare,

— Jos călăii clasei muncitoare!

Internaționala…

Lozincile izbucneau când dintr-o parte a sălii, când din alta, și toate erau urmate de furtuni de aplauze.

De la masa acoperită cu pânză roșie, de pe estradă, se ridică un bărbat între două vârste, cu mustață subțire pe buză, cu ochi mari, negri și cu sprâncene stufoase.

— Să vorbească tovarășul Anghel Socol…

— Să trăiască tovarășul Anghel Socol…

Omul ridică mâna dreaptă. Sala tăcu. Tăcu și așteptă. Omul de pe estradă vorbi:

— Tovarăși,

Vă mulțumesc că astăzi ați venit aici în număr atât de mare. Este adevărat că orașul nostru nu este un centru industrial important. Și tot atât de adevărat este că în orașul nostru suntem cam puțini aceia care ne putem numi muncitori organizați. Totuși, tovarăși, suntem destui ca să ne aducem și noi partea noastră de contribuție la izbutirea grevei generale. Căci greva noastră generală, care a început ieri, și care, după știrile primite, se desfășoară cu succes în toată țara, trebuie să izbândească.

— Tovarăși,

Unii oameni de bună-credință, dar necunoscători ai problemelor noastre, și chiar unii tovarăși muncitori s-au întrebat și se mai întreabă: de ce-au declarat muncitorii din toată țara greva generală și ce avem noi, clasa muncitoare, de câștigat din această grevă? Din izbutirea grevei avem multe de câștigat, dar despre aceasta voi vorbi ceva mai la urmă. Întrebarea este: putem noi să mai răbdăm și să îndurăm mai departe silniciile la care suntem supuși de oligarhie și de uneltele ei reprezentate de guvernul generalului Averescu, care în 1907 a vărsat sângele a peste unsprezece mii de țărani răzvrătiți? Nu, tovarăși, nu putem. Noi am cerut guvernului să ne respecte dreptul de asociație și dreptul de a înființa în întreprinderile în care lucrăm case muncitorești de cultură. Noi am cerut guvernului să retragă armata din fabrici, din uzine și din ateliere. Vrem să lucrăm ca niște oameni liberi, nu ca până acum, cu baionetele soldaților în coaste. Noi am cerut guvernului să avem dreptul la întruniri, drept câștigat de mult în alte țări. Și-am mai cerut guvernului să avem presa noastră liberă, să ne spunem cuvântul în mod

deschis, fără teama cenzurii. Noi am cerut, de asemenea, guvernului să ne îmbunătățească salariile pentru a putea și noi să trăim și să ne întreținem familiile fără spectrul foamei, care ne pândește în permanență. Guvernul a respins dreptele noastre cereri și ne-a răspuns că dacă vom trece la greva generală, vom fi…

— Jos guvernul criminal al lui Averescu…

Jos oligarhia…

— Jos!… Jos!..

Hai la lupta cea mare,

Rob cu rob să ne unim,

Internaționala prin noi s-o făurim.

Omul de pe estradă ascultă în tăcere vechiul cântec de luptă. Ridică mâna. Adăugă:

— Guvernul ne-a amenințat cu împușcarea.

Din toate piepturile izbucniră strigăte de mânie și de indignare:

— Jos guvernul criminal…

— Jos Averescu…

— Jos oligarhia..

În stradă răsunară împușcături dese. În curte se auziră țipete. Printre țipete și împușcături, glasurile ascuțite ale corului ucenicilor se ridicară o clipă, ca o înaltă și repede trecătoare flacără albastră, fâlfâitoare peste o comoară bogată, dar adânc îngropată.

Sculați, voi, oropsiți ai vieții,

Voi, osândiți la foame, sus…

Glasurile subțiri fură strivite și reduse la tăcere, împușcăturile continuară.

— De ce dai, mă?

— Dar de ce să nu dau? Trebuie să dau!

Ușile săriră din țâțâni. Geamurile ferestrelor, izbite cu paturile puștilor și cu mânerele pistoalelor, zuruiră și căzură. Atât pe ușă cât și pe ferestre, soldați duhnind a băutură și polițiștii năvăliră înăuntru și începură să lovească în dreapta și-n stânga.

— De ce dai, mă?

— Dar de ce să nu dau? Am ordin să dau, și iaca dau…

Unii muncitori se apărară cu pumnii. Alții cu scaunele, sau cu băncile pe care stătuseră până atunci. Încăierarea fu îngrozitoare.

— Pe Socol…

— Puneți mâna pe Anghel Socol!…

Mă stârcisem într-un colț. Înghesuit cum mă aflam, n-aveam cum să lovesc. Fui mulțumit că pot totuși să mă feresc, să nu cad și să fiu strivit în picioare. De încasat, încasai câteva lovituri în coaste și câțiva pumni în burtă. “Ar fi bine, îmi spusei, ar fi grozav de bine dacă m-aș alege numai cu atât.”

— Pe Socol!…

— Puneți mâna pe Anghel Socol!…

— Băgați de seamă să nu-l scăpați tocmai pe Anghel Socol!…

— L-am și scăpat, domnule comisar.

— Idioților!

— A plecat prin ușa din fund.

— Mulți au scăpat prin ușa din fund.

— După ei!… Ce mai așteptați? Alergați după ei și să mi-i aduceți vii sau morți.

Polițiștii escaladară estrada, găsiră ușa din fund a sălii și dispărură. Câțiva polițiști mai rămaseră în sală și câtorva oameni care fuseseră loviți mai grav le puseră, la ordinul comisarului, cătușe. Pe noi, ceilalți, soldații ne îmbrânciră afară, în curte, și vrură să ne înconjoare și să ne aresteze. Muncitorii se strânseră repede, făcură un grup, îi împinseră pe soldați, rupseră cordonul și ieșiră în stradă. Câțiva fugiră. Cei mai mulți însă se amestecară cu orășenii care, atrași de împușcături și de zgomotul busculadei se strânseseră aci. Mă strecurai și eu printre târgoveți, mă pierdui printre ei și așteptai plin de curiozitate să văd ce-o să se mai întâmple. Soldații rupseră afișul care mă atrăsese la întrunire și sparseră și geamurile dinspre stradă ale clubului. Arestații fură scoși și mânați spre primărie de soldații care, la îndemnul unui ofițeraș care-i comanda, îi tot împungeau cu țevile puștilor între spete.

— Huo!… Rușine!… Să vă fie rușine! Huo!… Ce fel de soldați sunteți voi?

Mai urmară câteva fluierături din mijlocul celor adunați în stradă. Se mai auziră câteva strigăte. Soldații care-i mânau din urmă pe arestați se depărtară și, intrând în parcul primăriei, nu se mai văzură. În fața clubului

rămaseră să facă de pază câțiva vardiști, în timp ce, în club, alți câțiva îl ajutau pe comisarul Chirnoagă să facă percheziție.

Vardiștii aduseră pe trotuar mese și scaune sfărâmate, câteva portrete înrămate și o sumedenie de cărți și de broșuri.

— Ce facem cu vechiturile astea, domnule comisar?

— Îngrămădiți-le în mijlocul străzii.

— Dar… se… se întrerupe circulația.

— Și ce dacă?

Vardiștii grămădiră scaunele și mesele rupte în mijlocul străzii, aruncară peste de portretele înrămate, și deasupra aruncară și tipăriturile, după ce avură grijă să le rupă una câte una, ca să ardă mai ușor.

— Gata?

— Gata, domnule comisar.

Dați-le foc și isprăviți o dată cu ele.

Un vardist aprinse focul. Se înălță fum. Se înălțară și flăcări. Cărțile, așa rupte cum erau, ardeau totuși greu.

— Uite-așa!… Uite-așa o să-i ardem și pe bolșevicii noștri, dacă n-o să le vină mintea la cap și n-or să se astâmpere.

— Să-i ardem, domnule comisar Chirnoagă, de ce să nu-i ardem, dacă așa sună ordinul?!

— Huo!… Rușine!… Să vă fie rușine!… Huo!…

Mulți strigară. Din ce în ce strigară mai mulți. Îmi alăturai și eu glasul:

— Huo!… Rușine!… Să vă fie rușine!… Huo!…

Careva aruncă o piatră. După aceea mulți se aplecară, căutară pietre și aruncară cu ele în polițiști. Unii aruncară chiar în comisarul Chirnoagă. Viteazul intră în club și se adăposti după perete. Scoase fluierul din buzunar și fluieră lung și jalnic. Vardiștii sloboziră câteva focuri în aer. Acum erau puțini și le lipsi curajul să tragă în carne vie. Focurile pistoalelor, strigătele oamenilor atraseră atenția unor patrule care străbăteau ulițele din apropiere.

— Soldații!… Vin soldații!…

Într-adevăr, dinspre statuia generalului Mantu veneau în pas alergător și, cu puștile în cumpănire un grup de peste douăzeci de soldați. Oamenii părăsiră strada. Unii alergară și se adăpostiră prin curțile apropiate, alții o luară la sănătoasa și în curând se risipiră și-și pierdură urma prin orașul vechi, dărăpănat, afundat, până la genunchi în noroiul și în bălțile adormite și stătute ale toamnei.

Din ziua aceea, soldații începură să patruleze prin oraș. Erau soldați mărunți, sfrijiți și piperniciți și aveau toți, sau aproape toți, trupuri scheletice și chipuri pământii. Miroseau crâncen a băutură, și ochii le luceau sub sprâncene, de parcă ar fi fost ochi de lupi, nu de oameni. Purtau capele bleojdite, mantale vechi, slinoase și chiar peticite și bocanci rupți. Îndobitociți de mizeria cazărmilor și de rachiul care li se dădea fără măsură, ascultau orbește de ofițeri. În chiar ziua în care veniseră, ocupaseră cu focuri de armă atelierul gării și mica uzină electrică din apropierea birtului economic al unchiului Tone. După aceea haite înarmate, pornite pe harță și jaf, împânziră orașul din centru până la mahala. La colțuri fură așezate străji. Pe ziduri se lipiră afișe, în care se arăta că nimeni nu mai poate să intre ori să iasă din oraș fără o aprobare specială de la comandantul militar. Peste ferestrele prăvăliilor și ale dughenilor căzură obloanele. Se închise, spre bucuria multora, și liceul nostru. Rămaseră să primească mușterii numai cârciumile, berăriile, cafenelele, restaurantele și birturile economice. Preoții deschiseră bisericile ca în zilele marilor sărbători creștine și poruncără paracliserilor să tragă clopotele. Chemară lumea și-o îndemnară de pe amvoane să se roage lui Dumnezeu pentru “rege și țară” și să nu se amestece cu greviștii, care, “lăsându-se stăpâniți de diavoli, s-au ridicat împotriva stăpânirii și a capului încoronat al statului”. Preoții, îmbrăcați în odăjdii, cu mari cruci de aur sau de argint prinse la gât, spuseră fără să se rușineze că toți cei ce vor lua și de acum înainte parte la grevă și vor continua să se împotrivească stăpânirii vor fi înscriși în catastifele bisericilor, iar după moarte nu vor fi înmormântați în cimitire alături de străbunii lor, ci la margine, în maidanele pline de buruieni, unde se îngroapă de obicei câinii.

— Blestemat să fie, el și tot neamul lui până-ntr-a noua spiță, cine nu ascultă glasul bisericii lui Dumnezeu.

— Blestemat să fie cine…

Mai mult de o săptămână, răsunară împușcături când într-o parte a orașului, când în alta. O dată lătrară și mitralierele, ca niște cățele. Toți orășenii pricepeau că larma avea un singur scop: să vâre spaima în oasele celor care se răzvrătiseră ori care nutreau gânduri de răzvrătire. Oamenii însă — și cei care erau pentru grevă, și cei care erau împotriva ei — abia ieșiseră dintr-un război lung, care pe prea puțini îi scutise de suferințe și nenorociri. Erau așadar, aproape toți, obișnuiți să vadă soldați, să audă grăind chiar tunuri, nu numai pistoale, puști și mitraliere.

Umblând prin târg plin de neastâmpăr și de mânie, șontorog și biciuit de zloată, ca să văd cât mai multe din cele ce se întâmplau, auzii, și nu numai de la unul, că greva a cuprins toată țara, că nu circulă decât trenurile militare și că la București a fost vărsare de sânge. Mă gândii cu îngrijorare la prietenii și cunoscuții pe care îi lăsasem acolo și mă temui pentru viața fiecăruia dintre ei. Îmi păru nespus de rău că printre oamenii aceia care fluturaseră steagurile roșii nu cunoșteam pe nimeni în afară de nenea Ghincu Pavelescu. Dar unde era acum nenea Ghincu Pavelescu? Îl căutai acasă. Tanti Alina ridică din umeri.

— Nu știu, Darie, nu știu. Nu l-am mai văzut de când a venit armata în oraș. Dar tu, dacă voiai să-l vezi pe Ghincu, de ce n-ai trecut pe la noi mai înainte de a începe greva? Te-a așteptat. Câteva seri la rând te-a tot așteptat.

— Să vezi, tanti Alina…

— Ceea ce era de văzut, am văzut, Darie. N-ai venit. N-ai venit, și Ghincu te-a așteptat. Voia să te roage… Ei! Dar acum de ce să-ți mai spun eu ție ce voia să-ți spună Ghincu?

Nenea Ghincu mă așteptase. Nu-i mai răspunsesem vară-mi Alina. Plecasem. Dar de ce nu mă dusesem eu pe la nenea Ghincu? Și acum… Acum, după izbucnirea grevei, pentru ce mă mulțumisem numai să asist la întrunirea aceea, să huidui de câteva ori și să arunc trei-patru pietre?

— *Te întrebi zadarnic, Darie.*

— De ce zadarnic?

— *Pentru că n-ai curaj să recunoști adevărul.*

— Puteam oare să fac mai mult?

— *Dacă ai fi vrut, ai fi putut, Darie.*

— Poate am început să țiu prea mult la pielea mea.

— *Lucrurile mari nu le fac cei ce țin în primul rând la pielea lor, Darie. Bagă-ți bine în cap ce-ți spun acum.*

— Bine. Am înțeles. Dar greva aceasta cum va fi ea câștigată? Greviștii n-au arme, iar armata are arme. Greviștii vor fi înfrânți.

— *Vor fi înfrânți, Darie. Acum poate că vor fi înfrânți. Dar greva aceasta va deschide o cale care într-o zi va duce la biruință.*

— Și ce folos voi avea eu dacă în ziua aceea a biruinței nu voi mai trăi?

— *Tu! Mereu tu! Cu viața ta! Cu foloasele tale! Nu pricepi nimic, Darie…*

— Ba… Ba mi se pare că pricep.

— *Ți se pare numai.*

— Totuși, eu nu-mi pierd speranța.

— S-ar putea ca, într-o zi, să pricepi cu adevărat.

Obrazul îmi ardea. Mi se părea că, într-adevăr, în zilele acelea aș fi fost în stare să fac mai mult decât făcusem.

Hai la lupta cea mare,

Rob cu rob să ne unim,

Mă liniștii singur, spunându-mi:

— Vor mai fi și alte lupte… Și atunci…

La puțin timp după începutul grevei, în târgul de pe Vedea se înteţiră împușcăturile. Poliția trecu la noi și noi arestări. La fel trebuia să se petreacă lucrurile și în celelalte orașe ale țării, cu atât mai vârtos la București. Mă închisei în casă. Și ca să-mi omor timpul, îmi pierdui zilele și nopțile scriind zeci și sute de pagini. Scrisei, fără nicio tragere de inimă și fără niciun talent, versuri lirice, leșinate și neroade, și le scrisei, ba chiar le cizelai, numai ca să nu-mi fugă mintea la ceea ce se petrecea în țară. Din când în când, și doar la stăruințele doamnei Arăpaș, mă mai ținui și de capul Despei, să învețe, să-și scrie lecțiile și — culmea! — o povățui să nu se teamă de împușcături.

— Gălbejitule, mi-e frică. Nu mai pot de frică, Gălbejitule!

— De ce ți-e frică?

— Mi-e frică de moarte, Gălbejitule.

— Nu te omoară nimeni, Despa. N-are nimeni nimic cu tine.

— Dar ție… Ție, Gălbejitule, nu ți-e frică?

Îmi săltai fruntea și-i spusei în glumă:

— Nu, Despa, mie nu mi-e frică. Mie nu mi-e frică de nimeni și de nimic…

— Nici de moarte?

— Mai ales de moarte nu mi-e frică.

— Asta s-o creadă surorile Scutelnicu, Gălbejitule. Eu, una, n-o cred.

Ciungul se aciuă pe undeva pe la niște muieri și nu mai trecu pe acasă. Ceilalți frați Arăpaș se închiseseră în odaie, încălziseră soba și se puseseră pe mâncare și pe băutură. Găsii în mine puterea să-i întreb:

— De ce nu vă duceți prin oraș? Nu sunteți curioși că vedeți ce se întâmplă?

— Nu, îmi răspunse Gâță. Nu suntem curioși. Nu vrem să vedem nimic și nu vrem s-auzim nimic. Pe noi nu ne interesează câtuși de puțin ce se

întâmplă în oraș.

— Mai bine spuneți drept: vă temeți de gloanțe. Vă temeți să nu vă nimerească din întâmplare gloanțele soldaților.

Râseră de se prăpădiră. După ce râseră, îmi răspunse Andrucă:

— Măi băiatule, noi am făcut războiul, măi băiatule… Pe linia întâi, măi băiatule. Doi ani încheiați. De la început și până la sfârșit. Și nu s-a atins glonțul de noi. Am mers nu mai știm de câte ori la atacul cu baioneta. Și-am scăpat, toți patru, teferi, cum ne vezi. Mă, ne-a păzit de moarte Dumnezeu și Maica Domnului. Acum, de ce să ne amestecăm într-o treabă care nu e a noastră? N-avem nici în clin, nici în mânecă cu muncitorii de la Căile Ferate și cu atât mai puțin cu ceilalți. Noi, măi băiatule, așteptăm să ne dea stăpânirea pământ, câte un lot de cinci-șase pogoane la fiecare. Ni s-a făgăduit pământ când ne aflam pe front. Mai așteptăm. Trebuie să mi se dea ce mi s-a făgăduit.

Parcă intraseră dracii în Despa. Îmi da mereu târcoale:

— Gălbejitule, mi-e frică de moarte, Gălbejitule. Mor de frică, Gălbejitule.

— Și ce vrei să-ți fac ca să nu-ți mai fie frică?

— Ia-mă lângă tine, Gălbejitule.

Mă făceam că nu pricep ce vrea. Schimbam vorba. Negricioasa, însă, nu se lăsa. Mă cicălea. Mă batjocorea. Mă îmbrâncea. Mă întărâtă. Mă ispitea. Mă ademenea. Mă scârbi. În ciuda pe care o prinsei pe ea, mi se păru că se asemuie cu o broască lucioasă, mare și neagră.

— Tu Gălbejitule, de ce nu mă săruți?

— Pentru că nu vreau.

— Tu, Gălbejitule, dar de strâns, de ce nu mă strângi în brațe? Ți se pare că sunt prea mică?

— Nu, nu pentru asta. Ești destul de mare. Ți-am mai spus. Ai putea să te și măriți.

— Atunci, pentru ce te sfiești? Nu-ți plac? Surorile Scutelnicu îți plac mai mult?

— Dar ce știi tu despre surorile Scutelnicu?

— Știu ce știe toată lumea, ba chiar ceva mai mult.

— Te lauzi, Despa, zău că te lauzi. Ce-ai putea să știi tu despre surorile Scutelnicu?

Afară — ploaie și zloată; zloată și ploaie. Se mai auzeau și împușcături. Pe ploaie, împușcăturile sunt și mai lugubre decât de obicei. Mi se urî în

casă. Îmi făcui obiceiul să colind, cât era ziua de lungă, orașul, începând cu ulițele mărginașe, până spre centru. Devenii numai ochi și numai urechi. Simțeam de departe patrulele. Mă piteam pe după câte un colț ori săream gardul în vreo curte. Așteptam să treacă soldații și abia după aceea o porneam iarăși la drum, rămânând însă mereu cu ochii în patru. În aceste lungi și obositoare hoinăreli, avui prilejul să văd multe și să aud destule. Văzui oameni bătuți și văzui oameni cu capetele sparte. Văzui oameni cu mâinile legate la spate și văzui oameni în lanțuri. Soldați ori polițiști îi mânau pe arestați din urmă spre primărie. De la colegul meu de școală, Amedeu Purcel, al cărui frate mai mare era ajutor de primar, aflai că în palatul primăriei arestații erau bătuți cu vine de bou și cu frânghii ude și după aceea aruncați printre șobolanii din beciurile vechi.

— Frate-meu spune că bine le face, că de ce au declarat grevă? Frate-meu mai zice că…

— Mai dă-l dracului pe frate-tău…

Pe Calea Dunării, în apropierea *Îngerului* fusei nevoit să părăsesc trotuarul pentru a ocoli cadavrul unui om care căzuse împușcat cu puțin mai înainte și fusese lăsat acolo, întins. Nimerii spre uzina electrică. Dădui peste alt mort. Și pe când mă uitam la el, mă întâlnii nas în nas cu Zoie. Biata de ea! Avea obrazul umflat într-o parte și negru-tăciune. Ochii îi erau osteniți și de un albastru șters.

— Tu… Tu… Știi. Am născut… o fetiță. A treia zi după ce ai venit tu la noi.

— Am auzit, Zoie, am auzit chiar de atunci. De la vară-mea Vastea am auzit. Am auzit și m-am bucurat.

Mințeam. Auzisem. De la altcineva auzisem, nu de la vară-mea Vastea. Iar de bucurat nu mă bucurasem de loc. Ce-mi pasă mie că Zoie Paleu îi măi născuse lui Pandele Paleu încă o fetiță? Putea să-i nască și două. Putea să-i nască și trei. Oricâte…

Zoie nu prinse de veste c-o mint. Spuse:

— Tu… de ce n-ai mai trecut pe la noi? Nu cumva, tu, te-ai speriat de Pandele?

— Nu, nu m-am speriat. Am vrut să trec. De câteva ori am vrut să trec, însă n-am avut vreme.

— Tu… Tu… Trebuie să știi că Pandele totuși e băiat bun. Tu… De ce n-ai mai trecut pe la noi?

— Nu ți-am spus? N-am mai trecut pe la voi pentru că n-am avut timp.

— Tu… Nu se prinde, tu… Dacă ți-ar fi fost dor de mine, găseai tu timp… Dar ție nu ți-a fost dor de mine. Niciun pic nu ți-a fost dor de mine, tu…

Burta i se trăsese, îi scăzuse, însă obrazul îi rămăsese tot galben, tot plin de pete, tot strâmb, tot urât. Îmi veni chef s-o sâcâi:

— Cine te-a lovit? A? Spune-mi, cine te-a lovit?

— Cine? Parcă nu știi! Pandele! Acum, de când cu greva, că nu-i mai merge prăvălia, c-a tras obloanele, stă toată ziulica închis în casă. Mănâncă și se umflă. Bea, tu, bea și se îmbată. Și ca să-și alunge necazul, mă bate de mă snopește.

Îi căzură privirile pe trupul udat de ploaie al mortului. Tremură. O trecură lacrimile.

— Tu… Așa l-au împușcat și pe Sabu… De ce împușcă oamenii oameni? De ce? Când o să se isprăvească o dată cu împușcatul oamenilor? Tu… Dacă știi, spune-mi… Pandele zice că Paleacu, Gheța și Colțan sunt hotărâți să-i omoare pe toți dacă nu se astâmpără… Tu, Darie, spune-mi și mie, de ce-i omoară?

Nu apucai să-i răspund. Spre gară sunară și răsunară împușcături. Auzirăm împușcături și în cealaltă parte a târgului, spre grădina publică.

Zoie tresări și se chirci. Șopti:

— Mi-e frică, tu! Mor de frică.

Tresării și eu, însă nu mă chircii. Mă ținui drept. Simții însă că-mi piere sângele din obraz și că pălesc, îmi păru rău. Nu mai eram cel de altădată. Mi se tociseră nervii? Îmi slăbise voința? Poate. La capătul străzii zărirăm o ceată buimacă de soldați. Alergau, ca la atac, cu baionetele la arme. Ne despărțirăm. Zoie se adăposti într-un gang. Eu mă întorsei, fugii cu sufletul la gură vreo două sute de pași și-mi căutai scăparea în curtea îngustă și lungă a unchiului Tone. De la o fereastra se zgâi la mine văru-meu Mișu. Crescuse. Devenise și el flăcăiandru. Spre deosebire de mine, văru-meu purta pe buza de sus puf de mustață. Norocosul! Își împlinise visul! Ajunsese tâmplar de mobile de lux! După felul în care își dichisea mustața, îmi dădui seama câtă plăcere îi face să arate că nu mai e un băiețandru, ci bărbat în lege. Îmi făcu semn să intru în casă. Ba chiar îmi ieși în întâmpinare în capul scării. Nu-mi surâse, cum avea obiceiul. Îmi șopti:

— Calcă încet. Doar în vârful picioarelor

— Pentru ce? Doarme vară-mea Nigrita?

— Nu. Nu doarme nimeni. Tata…

— Ce face unchiul Tone? Nu l-am văzut de mult.

— Nimic, ce să facă! Trage să moară!…

Vrusei să-i spun ceva ori să-l întreb ceva, dar nu găsii cuvintele potrivite. Vânătă și tristă, cădea peste lume înserarea. Acum, aproape în tot orașul răsunau împușcături răzlețe. Văru-meu Mișu, neluând în seamă împușcăturile, zise șoptit:

— Am fost la *Înger* să caut cele de cuviință pentru îngropăciune. Să nu ne prindă moartea tatei nepregătiți. Am găsit lacăt la ușă. Va trebui să mă duc mâine dimineață la jupân Mielu Gușă acasă, să-l conving să vină cu mine la prăvălie. Noroc că Vastea a descoperit pe undeva prin casă câteva lumânări!

Intrarăm încetișor în casă — văru-meu Mișu înainte, eu după el. Birtul era închis. În bucătărie, vasele spălate se odihneau lucioase pe rafturi. Focul era stins. Obloanele — lăsate. Simții cum se abate și asupra mea suflarea morții, și dintr-o dată, toată ciuda pe care i-o păstrasem crâncenului meu unchi se stinse. Îl întrebai pe văru-meu;

— Aș putea să merg să-l văd și eu pe unchiul Tone? L-am supărat de multe ori. Dacă într-adevăr trage să moară, aș vrea să-i cer iertare, să ne iertăm… Să ne iertăm după obicei, creștinește.

— De ce nu? Se află aici și bunica de la Cârlomanu. Din întâmplare! Venise după cumpărături. A trecut să ne vadă și n-a mai avut cum să plece.

Tăcu un timp. Tăcui și eu. Apoi văru-meu Mișu zâmbi și zise:

— Închipuiește-ți, Darie, bunica de la Cârlomanu a venit pe jos, prin ploaie și prin zloată. Peste treizeci de kilometri!…

— Și de ce te miri? N-o cunoști?

— O cunosc. Totuși! Treizeci de kilometri? La vârsta ei! Pe jos, pe ploaie și prin zloată! Treizeci de kilometri!…

— Ține la drum, bunica. O să ne-ngroape pe toți.

— Glumești, Darie. Chiar pe toți n-apucă ea să ne-ngroape.

— Mai știi? Minunile lui Dumnezeu sunt mari.

— Astea n-ar fi minunile, ci mai curând mâniile lui Dumnezeu.

Din liota de copii pe care îi născuse și-i crescuse, trei îi mai rămăseseră bunicii în viață: mama, nenea Dumitrache, căruia țața Anica îi umpluse casa de copii, și unchiul Tone, adică cel mai vârstnic dintre băieții ei, acest unchi Tone care acum, după spusele vărului Mișu, sta gata să moară. Mă păli, mohorâtă, mâhnirea… Dar… sucită făptură mai eram și eu! Începu să-mi dea glas nesătula mea curiozitate. Mă întrebai dacă acum s-o fi trezit un pic

de înduioșare în inima asprei bunici de la Cârlomanu. Vrusei să aflu dacă măcar acum și-o fi adus ea aminte de anii tineri și de ceasul în care, necoaptă încă, voinică și frumoasă, căsătorită abia de un an cu bunicu-meu Delcea, și-a privit pentru întâia oară copilul, primul ei copil.

Pe când ne îndreptam spre odaia în care zăcea unchi-meu, dădu peste noi vară-mea Nigrita. Ținea în mână o sticlă burticoasă plină cu țuică. Ochii îi erau plânși, osteniți. N-avea chef de vorbă, dar și ea, ca să nu tacă, zise:

— N-ai mai trecut de mult pe la noi. Darie…

— N-am vrut să-l supăr pe unchiul Tone.

— De acum înainte nici n-o să-l mai superi. Hai să-l vezi. Mai cunoaște. O să-i pară bine.

Intrarăm încet, călcând în vârful picioarelor, fără să batem în ușă. Îmi izbi nările aerul gros, greu și mirosul dulceag de sânge uscat amestecat cu miros de seu și de tutun.

Unchiul Tone! Mai bine i-aș fi așteptat moartea jos, în curte, lângă zid. Zăcea lungit în pat, cu ochii larg deschiși, îndreptați spre ușă, să vadă cine vine, să vadă cine iese. Știam mai demult că dacă omul care trage să moară se află într-o odaie, se uită spre ușă, până în clipa din urmă. Păstra în mâini, pe piept, o lumânare aprinsă. Flacăra luminării, mică și galbenă, se clătina la fiecare suflare.

Unchiul Tone mă văzu și, minune, nu se încruntă. Ba încă încercă să-mi zâmbească. Găsii că era cam târziu. Pentru că acum, când se afla pe ducă, nu mai aveam nevoie de zâmbetul lui. Ca să nu par păcătos, îi zâmbii și eu, însă cu zâmbet trist. Vară-mea Vastea se așeză pe un scăunaș lângă unchiul Tone. Rămase aplecată asupra lui și se osteni să-i ferească mâinile încă vii de picurii de ceară fierbinte ai lumânării. Pe un scaun mai năltișor și ceva mai departe înțepenise apriga-mi bunică de la Cârlomanu. Îi căutai ochii, și când îi găsii spusei:

— Sărut mâna, bunico.

Își feri ochii de ochii mei și nu-mi răspunse. Nu mă învrednici nici măcar cu un semn din cap. Nu mă supărai pe ea. Vară-mea Nigrita răsuci un buton. Lampa cea mare atârnată de tavan nu se aprinse.

— A! Da!… spuse. Uzina! Nu merge uzina.

Aduse din bucătărie o lampă de gaz. O aprinse. O atârnă într-un cui, în perete. După aceea mai scăpără un chibrit și începu să-și pâlpâie lumina mică, deasupra patului în care zăcea lungit unchiul Tone, o candelă veche, de argint. Unchiul Tone se zbătu. Înțeleserăm că văzuse moartea și se bătea

cu ea. Răsuflă greu. Moartea se mai îndură de el și-l mai slăbi. Omul se mai liniști și, cu glas slab, îi spuse vară-mi Nigrita:

— Țuică… Țuică bătrână, tare…

Vară-mea umplu paharul și i-l întinse. Cum mâna unchiului Tone nu mai avea snagă și tremura, vară-mea fu nevoită să i-l ducă la gură. Îi săltă capul.

— Buuun!… Buuun… Mai dă-mi unul, fată.

Îi mai dete vară-mea încă un pahar de țuică. Tot plin. Îmi aruncai iarăși ochii la cumplita-mi bunică. Timpul, care pe mine mă crescuse și pe alții îi veștejise, pe ea o cruțase. Bunică-mea rămăsese tot așa cum o știam și-o prea știam. Dreaptă și țeapănă, pe scaun, arăta tot vânjoasă, tot țanțoșă. Parcă n-ar fi împlinit, abia cu o toamnă în urmă, nouăzeci de ani! În urechile-i zdrențuite mai purta încă doi galbeni de aur vechi, turcesc. Atât îi mai rămăsese din șiragul cel lung cu care se mândrise în tinerețe și care-i zornăise multă vreme deasupra umerilor. Ochii îi erau tot mari, tot frumoși, tot proaspeți și limpezi ca roua. De sub marama albă cu care își acoperise capul îi ieșea în dreptul fiecărei tâmple câte-o șuviță de păr înspicat. Nu știu ce-o apucă. După o tăcere îndelungată, bunica se îndură să mă miluie cu o privire. Grăbindu-mă să nu scap rarul prilej, șoptii pentru a doua oară:

— Sărut mâna, bunico.

Spre mirarea tuturor celor ce se aflau acolo, îmi întinse mâna ei cu degete lungi, subțiri și albe și, aspră, îmi porunci:

— Sărut-o! Sărut-o, dacă te-ai spălat bine pe gură azi dimineață. Dacă nu, lasă-te păgubaș.

— M-am spălat, bunico, de trei ori m-am spălat.

Îi apucai mâna, o dusei la gură și i-o sărutai. Și pe când i-o sărutam, mă străbătu ca fulgerul un rece fior. Deși de multă vreme eram lipsit de credință, mi se păru că sărut mâna Maicii Domnului. Da. Mi se păru că bunica se asemuia cu o Maică a Domnului bătrână, cum nu fusese zugrăvită de niciun zugrav în nicio biserică și pe nicio icoană, o Maică a Domnului cumplită, dar și blândă și nespus de dulce. Mă trase lângă ea. Cu dragoste mă trase. Mă înduioșai adânc și-mi lipii capul de pieptul ei. L-a pieptul acela îi alăptase pe unchiul Tone, pe nenea Dumitrache, pe mama și pe toți ceilalți copii ai ei care de mult nu mai erau în viață. Îi auzii inima bătând. Bunicii i se năzări cu suspin. Mă îmbrânci. Zise răstit:

— De ce te smiorcăi?

— Nu mă smiorcăi, bunico. Mă bucur că mi-ai îngăduit să-ți sărut mâna.

— Am crezut că te smiorcăi. Nu sufăr oamenii care se smiorcăie. N-am ochi să-i văd.

Mă apropiai de patul unchiului Tone. Acum, omul care își aștepta sfârșitul era acoperit cu pătura până la bărbie. Obrazul lui, neras de câteva zile, era lipsit de sânge. Ochii împăienjeniți îi ardeau și i se topeau clipă de clipă. Mustața i se muiase și i se lipise de obraz. Broboane mari de sudoare îi izvorau pe frunte și pe chelie.

— Cum te simți, unchiule?

— Bine… Cum nu se poate mai bine…

Îmi plăcu gluma. Îmi plăcu și glasul care parcă n-ar mai fi fost al lui. Blând. Liniștit. Adăugă:

— Aș vrea să se simtă așa toți dușmanii mei.

Râsei și-l întrebai:

— Dar ce, dumneata ai dușmani, unchiule?

— Nu e om pe lume fără dușmani, Darie.

Tăcu un timp. Pe urmă mai ceru un pahar cu țuică bătrână. I se dădu. Îl bău. Și după ce-l bău, își linse buzele plesnite de fierbințeală. Spre mirarea noastră, unchiul Tone mai căpătă ceva puteri. Surâse de-a binelea. Iarăși îmi vorbi:

— Nu te-am văzut de mult, nepoate. Tot în oraș?

— Tot. N-am mai trecut pe-aici, pentru că am avut multă treabă.

— Treabă! Oricum! Ar fi trebuit să treci să mă vezi. Îți sunt unchi! Îți sunt unchi și-mi ești nepot. Nepot de soră. Dar… Dar cu ce te îndeletnicești tu acum? Mi se pare că înveți carte. Tragi a cioclovină. Mulți din neamul nostru au tras a cioclovină. Unii au și ajuns.

— Învăț la liceu.

— E bună cartea. Să te ții cu dinții de ea. Fără carte, viața e mai grea. Vai! Nepoate, nepoate! Ce grea a fost viața mea!

— A fost, unchiule, știu.

— Știi! Nimeni nu poate să știe în afară de mine. Viața m-a sălbăticit și m-a înrăit.

— Dumneata nu ești om rău, unchiule.

— Acum, e adevărat, acum nu mai sunt. Acum nu mai sunt nici rău, nici bun. Nu mai sunt decât un biet om care trage să moară. Dar de rău am fost rău, nepoate.

Osteni. Vară-mea Nigrita îi șterse sudoarea de pe frunte și de pe chipul neras. Unchiul Tone îmi șopti:

— Vino și așează-te aici, lângă mine, pe pat…

Mă așezai pe marginea patului, lângă picioarele unchiului Tone, care erau acoperite cu pătura.

— Mă simt rău, Darie. Mă simt rău de tot. Și mi e frig. Mi-e frig cum nu mi-a fost niciodată. Parcă na-ș mai avea sânge, parcă n-aș mai avea sânge de loc în trup. Parcă aș avea gheață. Mă duc… Mă duc. Pe drum fără întoarcere mă duc.

— Poate nu mori, unchiule. Poate mai trăiești.

— Nu. N-o să mai trăiesc. Mă duc. Pe lumea cealaltă mă duc. Acolo o să mă-ntâlnesc cu tata. Mereu îl visez. Cum ațipesc o clipă, îl visez. Se face… se face că sunt băiețandru și se face că tata e tânăr… Așa cum îl știam eu de când am deschis ochii pe lume. Mă pomenesc cu el. Se așează lângă mine, pe pat, cum te-ai așezat tu, dar patul e altul: un pat larg, acoperit cu rogojină, cum aveam noi la Cârlomanu. Îmi prinde mâinile într-ale lui. Are mâinile reci. Îmi spune: “Hai, Tone. Hai cu mine, Tone. Acolo unde mă aflu eu e bine. Acolo n-o să te mai doară nimic, Tone. Nimic n-o să te mai doară…” Mă ajută să mă ridic. Mă simt ușor, ușor ca fulgul. Vreau să mă duc cu tata. Și atunci, dintr-o dată, mă taie un junghi aici… Aici, în capul pieptului, pe unde a trecut glonțul. Și mă trezesc scăldat în sudori. Și o văd lângă mine pe Vastea ori pe Nigrita. Săracul tata! De gândit m-am gândit deseori la el, însă până acum nu i-am dat nimic de pomană. Nu m-am îndurat să-i fac nici măcar o colivă. Și-aș fi avut de unde. Dar… m-am calicit. Săracul! Mi-a trecut cu vederea păcatul. M-a iertat.

Bunica ascultă. Strâmbă din nas și ascultă. Nu-i place tânguirea. Nu-i place nici povestea cu visul. Nu se mai poate stăpâni. Sare cu gura pe unchi-meu:

— Tone! Ce e cu tine, mă băiatule? Te știam om în toată firea! Ce-ți veni să te iei după vise și să ne-mpuiezi capul cu ele? Nu ți-e rușine obrazului? Pun ciomagul pe tine dacă mai spui prostii în fața copiilor! Ce-or să creadă copiii de tine dacă te aud vorbind așa? Că ți-ai pierdut mințile! Nu e bine să-ți pierzi mințile tocmai acum. Dacă e să mori, cel puțin să mori cu mințile întregi.

Niciun ciomag n-are în mână bunica. Și chiar dacă ar avea, greu îmi vine a crede că ar tăbărî cu el pe omul acesta bătrân, galben și slab, care e fiul ei și care acum își trăiește aici, între cei patru pereți ai odăii, cele din urmă ceasuri ori poate cele din urmă clipe. Unchi-meu, mustrat, tace. Bunica, răstită, spune către noi:

— Auziți! Visează! Și se ia după vise! Omul când doarme visează tot felul de visuri, unele mai năzdrăvane și mai prostești decât altele. He-he! E mai mult de o jumătate de veac de când o visez noapte de noapte pe maică-mea. Și ea tot așa mă ademenește: “Vino cu mine, fetițo. Unde mă aflu eu e bine, fetițo. Hai cu mine, fetițo.” Dar eu îmi dau seama că visez. Și-o iau la goană pe mama. Îi spun “Tu stai în groapă, cu pământul pe piept și la întuneric. Cum o să fie bine unde te afli tu? Întoarce-te în groapa ta, auzi?!” Pleacă mama. Cam supărată pleacă, dar pleacă. Și eu nu mă duc cu ea. N-am nicio poftă să mă duc cu ea. Mama doarme în cimitir cu pământ pe piept. Să doarmă. Odată și-odată toți o să dormim somnul morții. O să-l dormiți și voi, o să-l doarmă și copiii voștri, o să-l dorm și eu, dar până atunci, cel puțin în ce mă privește pe mine, mai va.

Vară-mea Nigrita o întrebă:

— Dar pe bunicul nu-l visezi niciodată?

— Îl visez. Și el, nătângul, tot așa îmi spune: “Vino cu mine. Hai cu mine!” Uneori, de, parcă m-ar trage inima să-l ascult, să mă duc. Delcea mi se arată în vis tânăr, frumos, cu mustața subțire, galbenă, cum era când l-am cunoscut. Mă ridic să plec cu el. Și deodată, mă fulgeră un gând: cum o să mă duc eu după Delcea? Delcea, ca și mama, a murit și-a putrezit de mult. Unde mă cheamă el pe mine? Asta nu poate să fie aievea. Ăsta e vis. Și. Mă trezesc. Arunc o țoală pe mine. Ies în grădină. Mă plimb. Cerul e înstelat. Grădina miroase a flori și a frunze. În pârâul care o taie în două cântă broaște. Mă bucur că trăiesc. Îmi pare bine că trăiesc. Și-mi pare rău că nu mai trăiește și Delcea. Dar dacă a murit, pot cu să-l înviez? Nimeni nu poate să învieze morții, oricât i-ar jeli.

Afară, vântul zgâlțâie obloanele. Întunericul atârnă peste oraș. Unchiul Tone tace. Suflă greu și tace. Sudoarea fierbinte îi năpădește iarăși fața. Bunica își privește fiul în ochi. Nu vrea să-l lase să moară în minciună cu vreo nădejde cât de cât în învierea din ziua; de apoi. Zice:

— Tot ce se naște, moare, Tone. Așa e legea lumii: ca tot ce s-a născut, să moară. Tu, băiete, cât ai fost în toate doagele te-ai uitat vreodată noaptea pe cer? Stelele par neclintite. Le privești și spui: ce frumoase sunt! Și crezi că stelele sunt fără moarte Dar deodată, steaua la care te uiți, sau alta din apropierea stelei la care te uiți, tremură, se desprinde, așa cum se desprinde mărul prea copt de pe ramură, și cade. În cădere, steaua arde și se stinge. Și dacă arde și se stinge, dacă e muritoare steaua, care e stea, cum o să fie fără moarte bietul om, care nu e decât o mână de țărână?!…

Unchiul Tone a ascultat cu urechile ciulite tot ce-a grăit bunica. Buzele încep să-i tremure. Îi tremură și mâna dreaptă, în care vară-mea Nigrita îl ajută să țină lumânarea aprinsă. Dintr-o dată, se lasă cuprins de mânie. Zvâcnește în sus. Își smulge mâna dintre mâinile vară-mi Nigrita. Zvârle lumânarea. O izbește de perete. Lumânarea se stinge. Unde-o mai fi găsit unchi-meu atâta putere? Urlă:

— Stelele!… Mor și stelele! Să moară!… Să le ia dracu de stele… Dar eu… Eu de ce să mor?… Eu sunt om, nu stea. Pentru o stea e totuna dacă arde ori dacă se stinge. Steaua nu știe că arde. Și nici nu știe că într-o zi dă stingerea peste ea. Dar eu… Eu sunt om. Abia am împlinit șaptezeci și trei de ani. Până la sută mai aveam de trăit. De ce să mor acum? Tocmai acum? De ce m-au împușcat? Am ieșit din birt să las obloanele. M-au văzut. M-au luat la ochi și m-au împușcat… De ce-au tras în mine? De ce m-au împușcat? Nu le făcusem, nimic. Mai aveam de trăit. Aș fi vrut să mai trăiesc!

Pieptul, înfășurat în bandaje și acoperit cu pătura, îi hârâie. Speriat de hârâiala pieptului, se mai potoli unchi-meu. Dar după ce vară-mea Nigrita îi șterse buzele, pe care-i năvălise spumă roșie, se apucă iarăși să vorbească:

— De ce au tras în mine? De ce m-au împușcat? Am fost om de treabă.

Bunica se încruntă. Îi taie vorba:

— Tone

— Da. Știu la ce te gândești. E adevărat că în negustoria mea am mai păcălit pe unul sau pe altul. Că am mai înșelat și la cântar când eram măcelar. Dar așa e viața. Am avut nevastă. Am avut copii. Am avut o droaie de copii de crescut. Numai Dumnezeu știe cum i-am crescut. Acum îi văd mari. Unii sunt mai buni, alții sunt mai răi. Dar toți sunt odraslele mele. Toți sunt copiii mei. Și eu… eu îi iubesc pe toți la fel. Pentru ei am mai înșelat pe unii sau pe alții la socoteli și la cântar. Pentru ei. Pentru ei și pentru mine. Să trăim. Să trăim ceva mai bine.

Vară-mea Vastea încearcă să-i spună unchiului Tone ceva plăcut, ceva care să-l facă să zâmbească, ceva care să-l facă să uite starea în care se află. O ia însă gura pe dinainte și-o nimerește ca Ieremia cu oiștea-n gard.

— Lasă, tată, nu te mai lăuda. Niciodată nu te-ai prăpădit dumneata de dragul nostru. Ne-ai bătut de ne-ai spetit pentru nimica toată. De când s-a prăpădit biata maică-mea până acum, am trăit mereu cu frica-n sân. Unchiul Tone ascultă. Tace. Vară-mea Nigrita îi șterge iarăși buzele. O ceartă pe Vastea:

— Ce-ți veni să-i spui toate astea tatei tocmai acum? Proasto!

— Când ai fi vrut să i le spun? Peste un ceas, două dă ortul popii. Iar după aceea, chiar dacă i le-aș spune, nu m-ar auzi. Oamenii, cum mor, trec în lumea morților. Nu mai aud ce vorbesc viii.

Bunica de la Cârlomanu o mustră. Cu asprime o mustră.

— Mai bine ai muri tu în locul lui, fleorțotino. Tot umbrești pământul degeaba.

Auzirăm împușcături prin apropiere.. Pe urmă auzirăm pași de om care fuge prin curte și se îndreaptă spre casele mărunte din fundul curții. În clipa următoare, în curte năvăliră polițiști.

— Pe aici a fugit. Pe aici…

— După el…

— Uite-l. Sare la vecin…

Pocniră câteva pistoale.

— După el… după el…

Pașii polițiștilor se îndepărtară.

— Acum, zise văru-meu Mișu, curcanii s-au urcat pe casă. Sar în curtea lui nenea Socol. Pe nenea Anghel Socol îl caută. L-au încolțit.

Vară-mea Nigrita îi răspunse:

— Până la urmă, au să-l prindă și pe nenea Socol. Ăstora nu le scapă nimeni.

Zâmbii. Zâmbii și spusei:

— Ba le scapă. Nenea Anghel Socol o să le scape. Negreșit o să le scape.

— De ce?

— Pentru că… Pentru că așa trebuie.

Se mai auziră câteva împușcături. După aceea nu se mai auzi decât vântul șuierând peste acoperișuri și zgâlțâind obloanele închise. Unchiul Tone zâmbi cu zâmbet larg, amar.

N-o mai certa, mamă, pe Vastea. E fată bună și e cuminte.

Bunica tace. Unchiul Tone o caută cu ochii pe Vastea și-i spune:

— Ai dreptate, Vastea. Te-am bătut și pe tine, i-am bătut și pe ceilalți. V-am bătut când v-ați ținut de drăcovenii și m-ați scos din sărite. Dar de iubit, să știți, v-am iubit totdeauna. Pe toți v-am iubit. Poate că cel mai mult v-am iubit atunci când v-am bătut. Am vrut să scot oameni din voi.

XIII

CRÂNCENĂ, ÎMPIETRITĂ PARCĂ, bunica stă dreaptă în scaun. Parcă peste întregul pământ ar fi împărătească și parcă ar sta pe un tron de aur.

Tăcerea e grea, apăsătoare. Moartea, care între timp ne părăsise și mai umblase cu folos pentru ea prin oraș, se întoarse. Toți simțirăm că moartea s-a întors în casă. Acum, iată, casa intră în stăpânirea ei.

Vară-mea Nigrita ia lumânarea de pe dușumea, o îndreaptă, o aprinde, i-o pune în mână unchiului Tone. În mâna dreaptă i-o pune. În mâna cu care unchiul Tone, birtaș și măcelar, a înjunghiat și-a ciopârțit mii și mii de boi, de vaci și de viței, în mâna cu care unchiul Tone a înjunghiat mii și mii de oi și de miei, mii și mii de capre și de iezi.

Moartea se află lângă noi,

printre noi.

N-o vedem.

O simțim numai,

ca pe o nevăzută pasăre de plumb,

ca pe o rece suflare.

Bunica își dă seama că unchiul Tone vede, în sfârșit, chipul galben, strâmb și urât al morții. Încearcă, acum, să-i dea curaj, să-i mângâie. Zice, fără nicio convingere, numai ca să zică ceva:

— Poate n-o să mori, maică.. Poate n-o să mori, Tone… Glonțul nu ți-a atins inima. A trecut numai pe lângă ea. Poate n-o să mori, băiete.

— Ba am să mor, mamă. Glonțul nu mi-a atins inima, însă mi-a rupt ceva aici înăuntru. Am pierdut prea mult sânge. Doctorul m-a pansat. A plecat tăcut, cu capul în piept. Nu mi-a dat nici o nădejde. O să mor. N-apuc dimineața. Poate n-apuc nici mărar miezul nopții.

Afară s-a lăsat și mai deplin întunericul. Un întuneric greu, gros, apăsător. Dincolo de fereastră, casa vecină a rămas și ea întunecată. Tot orașul e copleșit de întuneric. Nicăieri nu pâlpâie un felinar, o lampă, o lumină. Și în tot orașul răsună împușcături.

Vară-mea Nigrita șoptește:

— Mărește lumina, Vastea…

Vastea crește puțin lumina lămpii de gaz.

— Ce faci, fată? De ce nu mărești lumina? A năvălit întunericul în odaie. Nu mai văd nimic…

Unchiul Tone își vâră mâna stângă sub pătură. Își apasă pieptul, acolo unde îl strânge bandajul.

— Mă-năbuș. Deschideți fereastra. Îndată. Să intre aer!…

Mă reped și deschid fereastra. Cum o deschid, pătrunde în odaie un șuvoi proaspăt, jilav de aer rece.

Unchiul Tone șoptește rugător:

— Mi-e frig. Închideți fereastra.

Eu m-am repezit și-am deschis-o. Tot eu mă reped și-o închid. Bunica, fără să se clintească de pe scaunul ei, îi poruncește vară-mi Vastea:

— Cheamă-i repede și pe ceilalți. Băiatului meu i s-a apropiat sfârșitul.

Vastea iese, dă fuga la casele mărunte din fundul curții și se întoarce însoțită de frați. Unchiul Tone deschide ochii mari, arși, bolnavi și își privește odoarele. Întreabă îngrijorat:

— Unde e Alina? De ce n-a venit și Alina? Vreau s-o văd și pe Alina.

Îi răspunde vară-mea Nigrita:

— Cum o să vie, tată? N-are cui lăsa copilul în grijă. Pavelescu e la gară. Dac-o mai fi. Dacă nu l-or fi împușcat și pe el. S-aude că pe mulți i-au împușcat la gară. Și se mai aude… Și se mai aude că pe alții i-au arestat.

Lumânarea pâlpâie în mâna unchiului Tone. Flacăra mică se clatină, se înalță, se coboară, iar se clatină. Așteptăm toți, în picioare, sfârșitul, care n-o să mai întârzie. Numai bunica rămâne neclintită pe scaun, Dar obrazul i se albește. Ca varul i se albește obrazul. Buzele îi joacă. Ochii, însă, îi sunt tot uscați. Poate bunică-mea nu mai are lacrimi. Poate bunică-mea n-a avut niciodată lacrimi. Acum iese din încremenire. Se mișcă. Se trage cu scaun cu tot lângă fiul ei. Își scoate batista. Șterge fruntea încrețită și obrazul chinuit al unchiului Tone.

— Te simți rău, băiete?

— Acum mă simt mai bine, mamă.

Sprintenă, bunica se ridică de pe scaunul cu speteze înalte, în care stătuse până acum dreaptă și mândră, face trei pași prin odaie. N-are nimic bătrânesc în mersul ei. Nimic bătrânesc. Se așează pe pat, lângă unchiul Tone. Îi ia mâinile și i le ține strâns între mâinile ei. Cunoșteam mâinile bunicii de la Cârlomanu. Nu o dată mă pălmuiseră. Nu o dată mă plesniseră.

Acum mi se păru că sunt neobișnuit de lungi și neobișnuit de albe. Peste oasele degetelor, vinele se văzură vinete și subțiri. Mâinile unchiului Tone sunt mari, aspre, pline de vechi bătături și au degete nerușinat de groase și de butucănoase. Bat în galben. Mă întrebai dacă nu cumva mâinile îi și muriseră. Bunica se apucă să i le mângâie. Nu ne așteptam. Căscarăm ochii. Unchiul Tone simți târzia și amara mângâiere. Surâse.

— Până acum nu m-ai mângâiat decât o singură dată, mamă. Ții minte când?

Cuvintele unchiului Tone o opăriră parcă. Se aspri iarăși. Răspunse crâncenă.

— Poate.

— Atunci… când mă bolnăvisem de vărsat… la Cârlomanu… Să tot fi avut zece ani…

Bunica îl ascultă. Tace. Se gândește un timp. Pe urmă, tot aspră, zice:

— Nouă ani și jumătate aveai, nu zece. Numai nouă ani și jumătate Te-ai prostit de tot. Te-a lăsat ținerea de minte.

— M-a cam lăsat, spune unchi-meu. M-au cam lăsat și puterile. Dar vezi, mamă, tot mi-am amintit că atunci când eram micșor m-ai mângâiat.

— Îmi închipuisem că am să te pierd. Fără această închipuire, nu te-aș fi mângâiat. Nu e bine să mângâi copiii. Cum îl mângâi, cum se obrăznicesc. Și dacă se obrăznicesc, pas de-i mai ține în frâu.

Unchiul Tone tace. Clipește. Șoptește:

— Acum… Acum, mamă, dumneata mă mângâi a doua oară…

— Da, E adevărat. A doua oară, spune bunica. Pentru că, de când te știu, acum pentru a doua oară te paște primejdia morții. Însă acum, Tone, acum cred că nu mă mai înșel. Acum cred că, într-adevăr, ai să mori.

— Ar fi bine dacă te-ai înșela și acum; mamă.

— Nu, Tone, acum nu mă mai înșel. Ai să te prăpădești. Chiar în noaptea asta ai să te prăpădești, băiatule. Mâinile… cred că mâinile ți-au și murit, Tone. Sunt reci ca gheața.

Unchiul Tone închide ochii. Rămâne mult timp tăcut și cu ochii închiși. Tăcem și noi. Bunica își iese din răbdări… Îl întreabă pe unchi-meu:

— Ai murit, Tone?

— Nu, mamă, n-am murit, încă n-am murit.

— Dacă n-ai murit, deschide ochii. După ce-ai să mori o să tot stai cu ochii închiși. O să stai cu ochii închiși până o să te schimbi în țărână.

Deschide unchi-meu Tone ochii. De teamă să nu-l mai mustre bunica îi deschide. Se uită îndelung la fiecare dintre noi, de parcă ar vrea să ne țină bine minte și pe cealaltă lume. Ostenește de atâta uitat. Cu glas blajin, de om care și-a încheiat pentru totdeauna socotelile cu viața și nu mai are nimic de împărțit cu nimeni, spune:

— Atunci, mamă, dacă dumneata zici c-o să mă prăpădesc chiar în noaptea asta, ar fi tocmai timpul să ne luam iertările unul de la altul.

— Să ne luăm, Tone.

Zicând acestea, bunică-mea se aplecă și-l sărută pe unchiul Tone pe obraz. Unchi-meu duce mâna bunicii la gură și i-o sărută. Pe urmă spune:

— Să mă ierți, mamă. Pentru tot ce ți-am greșit să mă ierți.

— Să fii iertat:, Tone, și să mă ierți *și* tu pe mine.
Pentru tot ce ți-am greșit să mă ierți, băiatule.

— Să fii iertată, mamă.

Unchi-meu Tone schimbă pupături și se iartă cu alde vară-mea, schimbă pupături și se iartă cu alde văru-meu. Mă cheamă și pe mine.

— Nepoate, vino să mă iert și cu tine.

— Să mă ierți, unchiule.

— Să fii iertat, Darie.

— Și dumneata să fii iertat, unchiule.

Îi sărut mâna rece. Unchiul Tone mă sărută pe obraz. Acum bazele lui sunt reci. Reci ca gheața. Numai suflarea i-a mai rămas caldă. O să i se răcească în curând și suflarea. Într-o zi, ori poate într-o noapte, o să mi se răcească și mie suflarea. Văru-meu Mișu își șterge nasul. Văru-meu Jorj, cu sprâncenele mari și groase — ce mult seamănă văru-meu Jorj la față cu bunica! — rămâne îmbosocat, dârz. Întâmplarea nu-l doare. Îl supără. Mărunt, cu fața rotundă ca un pepene și lucioasă, văru-meu Codin stă nepăsător alături de mine, cu gândul în altă parte, poate la împușcăturile care se aud răpăind într-una, poate la goarna care sună răgușit. Vară-mea Nigrita se ține bine. Dar dintr-o dată, se rupe înăuntrul ei un zăgaz. Îi năvălesc șiroaie de lacrimi în ochi. Tace. Își mușcă fălcile. Caută să se stăpânească. Neroada de Vastea își lăsă capul în jos și se apucă să numere pe șoptite scândurile dușumelei.

— Una, două, trei, patru…

Lângă patul în care zace unchiul Tone se află întins peste dușumea un covoraș lung și îngust, cu un desen stângaci: o barză cu aripile întinse, stând

parcă să zboare. Dar păsările zugrăvite pe covoare nu zboară. Nici păsările zugrăvite pe firme nu zboară. Unchi-meu Tone îngână:

— Mă duc, mamă… Plec… Mă duc, mamă…

Vocea lui ajunge la urechile noastre slabă. Parcă ar veni nu de la o palmă de loc, ci din adâncul unei gropi. Groapa!… Groapa întunecată! Toți oamenii sfârșesc prin a se odihni și a se topi în pământ, într-o groapă întunecată. Gândul acesta îmi dă ocol. Ca un lup îmi dă ocol. Din când în când se repede asupra mea și mă mușcă, rupe hălci de carne din trupul meu. Ca să scap de el, mă uit la unchiu-meu. Vreau să țin minte tot ce se petrece acum cu el. Iată: buzele îi tremură; fața îi e înecată de sudoare. Bunica îi ține mâinile într-o singură mână. Flacăra lumânării se clatină, joacă. Cu cealaltă mână, bunica, îi șterge unchiului Tone, cu o batistă mare, vărgată, fruntea, obrajii, bărbia, pe care i-a crescut, țepoasă, barba. Îl roagă — ea, care până acum n-a rugat niciodată pe nimeni nimic, nici măcar pe Dumnezeu:

— Nu… Nu… Nu muri… Nu muri… Tone… Nu muri, băiatule.

Unchi-meu Tone o privește. O privește și tace. Bunica se apleacă peste el, peste acest fiu al ei, care acum pare atât de bătrân și din care n-a mai rămas decât o mână de oase înfășurată în piele galbenă, și-l sărută.

Îi sărută întâi fruntea.
După aceea îi sărută obrajii.
Se satură repede de obrajii lui.
Cu buzele albe ca varul,
Ochii aproape stinși i-i sărută,
Colțurile gurii i le sărută
Și mustățile groase,- nspicate.

Acum, unchiul Tone geme, scrâșnește din dinți, încearcă să se scoale. Șoptește înspăimântat:

— Boii!… S-au repezit asupra mea… Uite-i… Mă iau în coarne… Mă calcă în copite… Mă-mpung… Mă-mpung…

— Ți se pare, Tone… Ți se pare, băiatule… Nu suntem în casă decât noi… Noi și cu tine, Tone…

— Mai e cineva, mamă..

— Nu mai e nimeni, Tone.

— Mai e… moartea…

Bunică-mea iarăși se asprește:

— Moartea!… Fără îndoială că mai e și moartea… Dar tu nu trebuie să te sperii de ea, băiatule… A venit să te ia…

Unchi-meu Tone se răsucește. Încearcă să se ridice din pat, să iasă din casă, să se piardă în întunericul gros și greu de afară, să fugă de moarte. Se potolește. Șoptește:

— Nimeni nu poate să fugă de moarte. Nimeni…

Ochii i se umezesc. Lacrimi mari încep să-i izvorască din ei. După aceea…

Scoate un geamăt ușor,
Icnește de câteva ori
Se frânge.
Se moaie.
Se răcește.

Bunica, ageră ca o fetișcană, sare în picioare și dă chiot de spaimă. N-am auzit strigăt mai grozav. Înghețai. Înghețară și ceilalți. Știurăm că bărbatul bătrân și galben, cu capul plecat într-o parte, lungit în pat, a rămas fără suflet. Bunica își mușcă buzele. Își sugrumă în clipă barbaru-i strigăt. Se făcu ghem și începu să suspine. Apoi se năpusti la mâinile reci ale unchiului Tone, care încremeniseră pe lumânare, și se apucă să i le potopească cu sărutări.

— Băiatul meu… Copilul meu… Dragul meu drag… Tone… Tonișor… Tone…

Vară-mea Nigrita fu năpădită de plâns. Fu năpădită de plâns și vară-mea Vastea. Văru-meu Codin și văru-meu Jorj își păstrară ochii uscați, însă văru-meu Mișu lăcrima. Ca nu cumva să mă podidească plânsul și să mă fac și eu de râs, îl luai pe văru-meu Mișu de braț și-l îndemnai:

— Hai cu mine, Mișule. Hai afară. Aici e prea cald.

— Cald? Ba nu e cald de loc.

Se lăsă totuși târât. Streșinile duruiau. Zuruiau burlanele. Ploaia și zloata alergau prin curte cu picioarele lor lungi și subțiri. Mărul sfrijit își lepăda cele din urmă foi. Văru-meu Mișu se înghesui în mine. Mă întrebă:

— Nu cumva ai niște țigări, Darie?

— Cred că da.

— Dă-mi și mie una.

Scosei pachetul și chibritul. Aprinzând țigară de la țigară, fumarăm mai mult de jumătate de pachet. Fumarăm până ne simțirăm gurile amare și uscate. Ne pătrunse frigul și umezeala și ne hotărârăm să ne întoarcem în casă, în odaia mortului. Auzirăm însă prin apropiere un plâns înăbușit. Ne uitarăm prin întuneric și năzărirăm o femeie stârcită lângă zid. O șfichiuia ploaia. O biciuia zloata. Ea însă rămânea chircită și plângea. Mișu se duse lângă ea. O întrebă aspru:

— Tu ești, Chiriachițo?

— Eu, domnule Mișule…

— Ce cauți aici?

— A… A murit domnul… Aș vrea să-l văd…

Văru-meu Mișu îi repezi un pumn în coaste.

— Curviștino!… Ia-o din loc!

Femeia se ridică. Umilă ca o vită obișnuită cu loviturile, plecă scâncind prin ploaie, prin zloată, prin întuneric. Mi se muie inima. Vrusei să alerg după ea, s-o mângâi. Nu alergai. Îmi fu rușine. De văru-meu îmi fu rușine. Mă mulțumii să-l întreb:

— Cine era?

— Chiriachița… O slugă din vecini. Spală vasele și dușumelele la cârciuma lui Bonciu. Se avea bine cu răposatul. Îi mai încălzea din când în când oasele.

— Și de lovit de ce-ai lovit-o?

— Ce era să fac? Dacă o lăsam să pătrundă în casă o păruiau alde soră-mea. De altfel, au mai păruit-o de câteva ori. Ziceau că-i mănâncă tatei banii.

— Și tu crezi că într-adevăr îi mânca?

— Nu, nu cred. Îl… îl iubea.

Râse văru-meu Mișu. Eu nu râsei. Îmi înghiții saliva amară, care, între timp, îmi umpluse gura. Văru-meu Mișu o luă înainte. O luai și eu după el. Urcarăm scara. Intrarăm în odaia mortului. Acum, bunica de la Cârlomanu era tăcută și liniștită. Priveghea mortul. Fetele își șterseseră ochii. Vară-mea Nigrita întrebă încet, de parcă s-ar fi temut să nu-l trezească pe unchi-meu Tone din somnul lui de veci:

— Să pregătim apă caldă și să-l scăldăm, bunico?

— Trebuie. Însă ar fi fost mai potrivit să-l scalde o muiere streină.

— N-avem pe cine chema. Dacă ar fi murit în alte împrejurări…

— Atunci, scăldați-l voi.

Mă pomenii spunând:

— Chiriachița… E-n fața birtului… Dă târcoale casei. Poate că ar vrea să spele ea mortul. Să mă duc s-o chem?

Vară-mea Nigrita mă fulgeră.

— Ce-ți veni cu scârba ceea?

— Ca să nu vă osteniți voi… Și, după câte știu, nici nu se cade.

— Ba o să ne ostenim. Iar cât despre ce se cade și ce nu se cade… în împrejurările de acum, n-avem ce face.

Plecă vară-mea Nigrita supărată pe mine. Se duse și puse apă la încălzit într-un cazan. Vară-mea Vastea și cu văru-meu Mișu aduseră în odaie albia în care se spălau de obicei rufele. Văru-meu Jorj și cu văru-meu Codin plecară să se culce în casele din fund. Unchi-meu Tone murise. Aveau ei putere să-l învieze? N-aveau! Atunci, de ce să-și mai piardă ei doi noaptea?

Se încălzi repede apa. Alde vară-mea aduseră cazanul în odaie. Spălară albia, vărsară apa tulbure într-un lighean de tinichea și se apucară să dezbrace mortul. Bunica se trase mai la o parte. Se trase mai deoparte, dar de luat ochii de la unchiul Tone nu și-i luă. Locul pe unde intrase glonțul abia se cunoștea. Trupul înghețat și fără suflare era plin de sânge uscat. Vară-mea Nigrita se întoarse spre mine și spre văru-meu Mișu și spuse:

— Ajutați-ne și voi.

Le ajutarăm. Văru-meu Mișu apucă mortul de umeri. Eu de picioare îl apucai. Îl luarăm din pat și-l culcarăm în albie. Mi se făcu scârbă de mort. Pusesem mâinile pe picioarele lui, și parcă ceva din înțepenirea unchiului Tone trecu și în trupul meu. Nu mă întristai. Dimpotrivă. Mă bucurai. Mă bucurai că nu eu, ci altul a fost luat de moarte.

Vară-mea Nigrita ceru o bucată de săpun. I-o aduse vară-mea Vastea. Se apucară să-l frece cu o cârpă și să-l spele. Apa din albie se înroși îl trecură de trei ori prin apă curată.

— Gata, zise vară-mea Nigrita. Puneți-l în pat.

Îl scoaserăm din albie și-l puserăm în pat. Iarăși mi se făcu scârbă de mort. De ce? Mortul nu era un strein. Mortul era fratele mai mare al mamei. Aș! Mortul e mort. Rudă ori strein, mortul rămâne mort. Vară-mea Vastea privi și ea spre mortul pe care-l spălase. Și văzu că mortul e slab și galben. Vară-mea Nigrita se duse la casa din fundul curți; și se întoarse de acolo cu rufe și cu o pereche de haine vechi, tocite. Îl îmbrăcară. Îl încălțară. Apoi vară-mea Nigrita întrebă:

— Cum rămâne cu barba? Tata n-a purtat niciodată barbă. Ar fi păcat să-l îngropăm cu barbă. Pe lumea cealaltă mortul arată așa cum a fost îngropat.

Vară-mea Vastea zise:

— Și ce dacă?

— Proasto! Poate se-ntâlnește cu mama. Și dacă poartă barbă nu-l mai recunoaște, spuse vară-mea. Nigrita.

Vastea nu se lăsă:

— Cum o să-l întâlnească? Lumea cealaltă e mai multă decât lumea de pe pământ. Gândește-te și tu! Pe lumea cealaltă se află toți oamenii care au trăit aici, pe pământ, și au murit, de la începutul începuturilor până azi.

Avea dreptate mucoasa. Moartea a tot cules oameni, a tot cules… Și pe toți i-a dus *dincolo,* pe lumea cealaltă.

Îl auzii pe văru-meu Mișu spunând:

— Nu vă mai cârâiți atâta, gaițelor. O să mă duc eu mâine dimineață să caut un bărbier și să-l aduc. Tata a fost la viața lui un bărbat frumos. Barba nu-l prinde. Să-l îngropăm cu mustața potrivită și ras cu perdaf.

Bunica tăcu. O lăsarăm să tacă și să vegheze mortul împreună cu alde vară-mea. Plecai cu văru-meu Mișu. Prin ploaie, prin zloată și prin întuneric, călcând fără să ne mai ferim prin băltoacele din curte, ne duserăm și ne culcarăm în casele mărunte din fund. Văru-meu Mișu adormi îndată ce puse capul pe pernă. De mine somnul nu se apropie decât târziu de tot. Iar de dormit, dormii ca vai de lume. Visai soldați. Visai goarne. Visai gloanțe. Visai morți. Îl visai și pe Turtulă și îl întrebai dacă, atunci când se afla pe front, a omorât om. Îi mai întrebasem — și nu în vis — și pe alții. Căpătasem această manie. Manie? Poate nu era manie. Poate era altceva. Toți, sau aproape toți oamenii care luaseră parte la război omorâseră om. Dar, o dată războiul isprăvit și ei întorși acasă, se purtau parcă nu omorâseră pe nimeni. Chiar la Rușii-de-Vede umblam printre oameni care omorâseră om. De ce mi se părea ciudat? De aceea era războiul război: ca oamenii să omoare oameni.

Adormii. Adânc adormii. Spre ziuă, somnul se îndură de mine și-mi dărui un vis frumos. Visai satul tătărăsc Sorg. Visai marea albastră și nesfârșită. Îl visai pe tătărușul Urpat. Până la urmă o visai și pe Uruma. Tătărușca alerga călare, pe jumătate despuiată, cu părul despletit fluturându-i în vânt. Hasan era vesel. Câmpul dobrogean era galben, sălbatic și nehotărnicit. Am încercat să alerg și eu după ea. N-aveam cal. După câțiva pași m-am împiedicat de niște mărăcini, am căzut și-a început să-mi curgă

sânge din nas. De ce a trebuit ca acest vis, care a început atât de frumos, să se isprăvească așa? Nu știut ce să-mi răspund și nici pe cine să întreb. Sunt atât de singur! Atât de singur! Dar și ceilalți oameni nu sunt și ei singuri? Nu știu. Nici asta nu știu. Dar… Poate nu sunt… M-am trezit mahmur și mai ostenit decât atunci când mă culcasem… Nu mă mai dusei la gazdă. Rămăsei toată ziua la neamuri. În vreme ce văru-meu Mișu umblă prin târg după bărbier, după popi și după țârcovnici, după lumânări și după tămâie, după sicriu și nu mai știu după ce, o ajutai pe vara-mea Vastea să aleagă grâul, să-l spele și să-l fiarbă. Coliva!… Dulcea colivă a mortului!…

Ca o stană de piatră, bunica nu mâncă nimic. Nu bău nimic… La moartea bunicului — îmi aduceam aminte de parcă s-ar fi petrecut ieri — mâncase zdravăn și băuse țeapăn. “Morții cu morții, zisese, și viii cu viii”. Acum nici măcar nu se mai vaită și nu se mai căină. Vârsta înaintată pe care o avea trebuia s-o clatine totuși pe undeva. De ținut se ține bine, dar nu se putea ca gândul că nici moartea ei nu e prea departe să n-o tulbure. Se uită la mort. Îl privi într-una cu ochii ei mari, frumoși, încă tineri. Văru-meu Jorj și văru-meu Codin se duseră la primărie, îi scoaseră unchiului Tone act de înmormântare, și pe urmă alergară la cimitir pentru loc și pentru gropari. Se întoarseră la amiază și, cum intrară în casă, cerură de mâncare. Le pregăti, la repezeală, vară-mea Nigrita ochiuri la capac. Tot ochiuri la capac ne pregăti și nouă, adică mie și lui văru-meu Mișu. Vastea se mulțumi cu două-trei linguri de grâu fiert. Vară-mea Nigrita nu puse nimic în gură. O văzui cu ochii roșii. Găsii că dacă i-aș spune o vorbă bine simțită iar mai trece mâhnirea. Îmi luai aer de înțelept și-i zisei:

— Nu mai plânge, că unchiul Tone tot nu mai înviază.

Se uită la mine în silă, ca la unul care s-a apucat să bată câmpii.

— Dar ce? Tu crezi că eu după tata plâng?

— Atunci, după cine?

— După Drăguș. După secătura de Drăguș.

— Care Drăguș?

— Șoferul lui Colțan.

— A murit?

— Mai rău. A fugit din oraș. Cu fata lui stăpânu-său.

— O fi iubind-o.

— Da. O fi iubind-o. Dar pe mine cui m-a lăsat?

— Te logodisei cu el?

— Nu. De logodit nu mă logodisem, însă am trăit cu el.

Își mângâie burta rotundă și adăugă:

— Îmi făgăduise că mă ia de nevastă.

Începu iarăși să plouă mărunt. Târgul vechi, umed și urât se mai liniști, însă nu de tot. Pe străzi și pe ulițe mai umblau încă patrule, dar soldații, deși amețiți de băutură, nu mai loveau și nici nu mai arestau oameni. Nu se mai auzeau împușcături. De moarte nu mai vorbirăm, însă în casă se găsea un mort și asupra lui nu aveam, deocamdată, cum să păstrăm tăcerea. Bunica îl veghea și avea grijă ca lumânările să fie mereu aprinse. Căzurăm la înțelegere să-l ducem până la cimitir, ca la țară, la spinare, noi patru: alde văru-meu și cu mine. Găsii nimerit să spun:

— E departe cimitirul, iar mortul atârnă greu. O să ne alegem cu oasele frânte.

— Da, mortul e greu, zise văru-meu Jorj. Dar n-avem ce face. O să ne mai oprim pe drum, o să-l punem jos și-o să ne mai odihnim.

Tot nu-mi plăcu. Mârâii printre dinți:

— Măcar de n-ar ploua!

Bunica se uită la mine urât.

— Și ce dacă plouă? Și când a murit bărbatu-meu ploua. Cu găleata ploua. Și ploaia nu m-a împiedicat să-l duc la cimitir și să-l îngrop. Mortul e mort și trebuie îngropat.

Văru-meu Mișu se duse în stradă, să aștepte în fața birtului popii și țârcovnicii pe care-i tocmise să-i cânte unchiului Tone rugăciunile de îngropare. Ieșii după el și rămăsei în curte, la adăpost de ploaie. Văru-meu Mișu mă strigă:

— Vino încoace, Darie! Ai să te bucuri.

— Te pomenești c-o fi-nviat bunicul de la Cârlomanu și vine s-o ia pe bunica acasă!

Văru-meu Mișu râse.

— Nu, Darie, altcineva vine.

Până să ajung la poartă, intră în curtea birtului o căruță. Caii erau ai noștri. Tot a noastră era și căruța. În căruță se aflau tata, mama și soră-mea Elisabeta. Mă dădui în lături, să le fac loc să treacă. Trase tata căruța în curte, deshămă caii, le puse sub boturi un maldăr de coceni. Mama și soră-mea se deteră jos din căruță. Se uită la mine mama. Se uită la mine soră-mea. Parcă aș fi fost stâlp, nu om. Nici una nu-mi spuse nimic. În sfârșit, se uită la mine și tata. Mă uitai și eu la ei. Tata mă întrebă:

— Ce faci, mă?

— Bine, îi spusei, cum nu se poate mai bine, dar acum sunt mâhnit c-a murit unchiul Tone.

Tata clătină din cap cu neîncredere.

— Nu prea se vede c-ai fi mâhnit.

— Lasă-l în pace, omule, tu nu-l cunoști? Are firea ascunsă. Nu știu cu cine s-o fi asemuind băiatul ăsta. De când a plecat de acasă s-a schimbat cu totul.

— Cu tine, cu cine vrei să semene?! Tu ești tăcută și sanchie când te apasă ceva pe suflet.

— Ba tu ești tăcut și sanchiu. Tu, nu eu.

Soră-mea Elisabeta îi rugă:

— Lăsați cârâiala. V-ați cârâit tot drumul. Mi-ați făcut capul calendar de cât v-ați cârâit.

Tăcură. Tăcui și eu. Vântul se năpusti asupra mea și mă pălmui. Cu palme ude mă pălmui vântul. Tata, mama, soră-mea Elisabeta arătau ca vai de capul lor. Și nici nu puteau să arate altfel. Cu toate că se feriseră de ploaie, ținând niște cergi de cânepă pe cap, erau uzi leoarcă. Încercară să se scuture de apă și intrară în casă. Urcară scara și ajunseră în odaia mortului. Intrai și eu după ei. Tata își scoase căciula din cap. Priviră mortul. Se închinară. Spuseră câte un “Dumnezeu să-l ierte” și începură să vorbească cu bunica de la Cârlomanu și cu vară-mea Nigrita. Despre împușcarea unchiului Tone auziseră din întâmplare de la niște oameni din Băneasa, care plecaseră din oraș cu o zi mai înainte. Mama ținuse morțiș să fie adusă să-și vadă fratele. Nădăjduise să-l apuce în viață, să se certe cu unchiu-meu pentru niște bani pe care acesta i-i datora de ani de zile și pe urmă să se ierte cu el. Ca să scape de gura ei, tata înhămase caii la căruță și pornise la drum. O luaseră cu ei și pe soră-mea Elisabeta, să se mai întâlnească și ea cu rubedeniile din târg și să le întrebe de sănătate. O mai îndemnase să vină la oraș și gândul ascuns că din acest drum s-ar putea să se aleagă cu câțiva coți de stambă, dacă nu pentru o rochie întreagă, cel puțin pentru o fustă. Mama și soră-mea se luară cu mâinile de cap și se puseră pe plâns și pe jelit:

— Aoleu… frate-meu… Aoleu… nene Tone…

— Aoleu… unchiule… De ce-ai murit, unchiule… Ce-o să ne facem noi fără tine, unchiule…

Bunica de la Cârlomanu le răbdă cât le răbdă. Pe urmă își ieși din țâțâni și se răsti la ele:

— Gata! Nu vă mai pișați ochii și nu mai zbierați ca niște măgărițe, că mi s-a făcut lehamite de atâtea vaiete, iar pe deasupra mi-ați mai asurzit și urechile!

Vorbele bunicii mă unseră pe inimă. Avui încredințarea că-l unseră pe inimă și pe tata. Soră-mea Elisabeta, fricoasă, tăcu. Își șterse de îndată ochii. Ba și zâmbi. Mama se mai căină de câteva ori. După aceea o cuprinse și pe ea frica de bunica și se adânci în tăcere. Însă nu fu în stare să se stăpânească deplin și prea multă vreme. Mai avea un of. Simțea că, dacă nu voia să plesnească, trebuia să scape de el. Era clipa din urmă și tocmai cea mai potrivită. Se apropie de mortul liniștit, gătit și dichisit ca un ginere sărăcuț și-i strigă:

— Nene, nene! Ai murit, nene Tone, te-ai prăpădit, nene Tone, și tot nu mi-ai dat îndărăt boii! Când încă nu-mplinisem nici douăzeci de ani și-am rămas văduvă după Radu Ochian, cu doi copii în brațe, nene Tone, ți-am încredințat boii. Ți i-am încredințat să nu-i vinzi, nene Tone. Și tu, nene Tone, mi i-ai vândut la oborul de vite și mi-ai mâncat banii, nene Tone! Mi-ai mâncat boulenii, nene Tone! Nu-ți ajungea ce-aveai! Te-ai bulguit la bănișorii mei, nene Tone! Nu te-ai gândit că sunt văduvă și săracă, nene Tone! Nu ți-a fost frică de Dumnezeu, nene Tone, și mi-ai mâncat bănișorii. O părăluță nu mi-ai dat și mie, nene Tone. Toți bănișorii mi i-ai mâncat, nene Tone. Până la unul, nene Tone!…

Tatei i se făcu rușine. Nu-i plăcu purtarea mamei. Roși. O înghionti și-o sudui printre dinți. Mama nu se lasă. Parcă nu-l văzu. Parcă nu-l auzi. Se tângui mai departe:

— Acum spune-mi, nene Tone, cine îmi mai dă mie bănișorii îndărăt?

Mânios, tata o apucă de mânecă și-o smuci de lângă mort. Îi spuse scrâșnind:

— Taci, femeie… Ce-ți veni cu boii?

— Cum ce-mi veni? Parcă tu nu știi? Mi-a mâncat părăluțele luate pe bouleni! Și-acum a murit! Cine-o să-mi dea mie bănișorii îndărăt? Cât a trăit el, tot mai aveam o nădejde. Dar acum… Acum nădejdea mea s-a dus pe apa Sâmbetei. Cum o să-mi mai dea el mie bănișorii îndărăt dacă a murit?

Tatei îi scăpărau ochii. Mă gândii c-o să-i dea cu ceva în cap. La fel gândi și vară-mea Nigrita. O văzui că se apropie de mama și o auzii că-i spune:

— Lasă, tușă Mario, după ce-l îngropăm pe tata o să vindem casele, o să împărțim moștenirea și-o să punem mână de la mână să-ți plătim datoria. Nu vrem ca dumneata să-i păstrezi tatei o amintire urâtă.

Dracul o pusese să vorbească? Mai bine tăcea. Văru-meu Jorj se învineți la față, ieși din muțenie și zise arțăgos:

— De ce umbli cu minciuni? De ce-i făgăduiești tușii Maria ceea ce n-o să facem? De vândut prăvălia, o s-o vindem. Să vedem cui și cu cât. De împărțit banii între noi în părți egale, o să-i împărțim. Însă tușii Maria n-o să-i dăm nimic. Nici măcar o para chioară. Pentru că… pentru că… în primul rând pentru că tușa Maria n-are niciun act la mână că tata i-ar fi dator cu ceva. Și în al doilea rând, pentru că… Pentru că dacă o să ne apucăm să plătim datoriile tatei, o să fim nevoiți să scoatem la mezat nu numai prăvălia, ci și pieile de pe noi. Nu suntem nebuni să mergem atât de departe cu filotimia.

Cearta între îndoliații moștenitori se înteți. Văru-meu Codin se vârî și el în cârcotă. Trecu de partea lui frate-său Jorj și luă și el pe nu în brațe. Nu se lasă mai prejos nici văru-meu Mișu.

— Cine l-a împrumutat pe tata cu bani trebuia să-i fi cerut tatei, pe când trăia, nu acum și nu nouă. Datornici fără acte la mână sunt mulți. O să le dăm cotul și pișcotul. Praful de pe tobă o să le dăm noi datornicilor.

Vastea încercă să potolească cearta:

— Gândiți-vă și la tușa Maria, nu numai la voi. Nu fiți câinoși. Ea nu e fitecine. E ruda noastră.

Ce-i auziră urechile!… Ce ne auziră tuturor urechile! O batjocoriră, îi spuseră mucoasă, o drăcuiră.

Bunica de la Cârlomanu nu se clinti. Ascultă totul tăcând. Ascultă și își privi cu ochii uscați fiul căruia moartea îi ștersese zbârciturile de pe obraz, îi descrețise fruntea și-l întinerise. Mama, căreia între timp tata îi mai trăsese câteva ghionturi în coaste, se sperie. O copleși cu adevărat tristețea și părerea de rău. Din pricina ei, acum se strica buna rânduială a îngropăciunii mortului. Era păcat. Căzuse în mare păcat. Blajină și supusă, zise încet:

— Nu vă supărați, maică! Nu vă supărați. Că supărarea e de la Ucigă-l-toaca. Și nu vă mai dondăniți atâta, nici, la căpătâiul răposatului, că nu stă frumos. Nu vă fie teamă. Am aruncat și eu o vorbă proastă. Mi-a fost necaz că nenea Tone mi-a mâncat bănișorii… Bănișorii mei munciți și curați. Uite, m-am liniștit. Liniștiți-vă și voi. N-o să vă mai cer nimic. Nici acum n-o să

vă mai cer nimic și nici mai târziu. Ce-a-nghițit lupul, să rămână bun înghițit.

Văru-meu Jorj bolovăni ochii și se repezi la ea:

— Atunci, de ce-ai zis, tușă, ce-ai zis?

— Nu vă spusei? Parcă vă spusei! Am aruncat și eu o vorbă proastă. Am zis și eu așa. Mi-a fost necaz. Nenea Tone mi-a mâncat banii. Mi-a mâncat bănișorii. M-a lăsat săracă… Mi-a mâncat banii luați pe bouleni…

S-ar fi aprins iarăși vrajba între neamuri acolo, în odaia mortului și chiar lângă mort, și ar mai fi ținut cine știe cât, dacă n-ar fi venit popii cu țârcovnicii după ei. Îi numărai. Dintr-o ochire îi numărai. Erau trei popi bărboși și mătăhăloși. Țârcovnicii erau tot trei, căci fiecare popă venise cu țârcovnicul lui. Bărbile, odăjdiile, cădelnițele, mirosul de lumânări aprinse și de tămâie, care făcea să se mai micșoreze izul dulceag de mort, ne îndemnară să ne potolim. Din colțul în care mă aflam, mă uitai cu băgare de seamă la noii-sosiți. Erau tocmai cei trei popi de la biserica Sfânta Vineri care îmi citiseră și mie maslul, înainte de război, când mă bolnăvisem și rămăsesem șchiop. Da. Chiar aceia erau, și nu alții. De-a lungul anilor care trecuseră, deseori mă gândisem la ei. De ce mă gândisem la ei? Nu știu. Știu numai atât: că mă gândisem. Amintirea învie în mine. Mă văzui uscat și încărcat de dureri, îngenuncheat pe lespezile reci ale bisericii. Căutam leac bolii mele fără leac. Fără să vreau, începură să-mi joace buzele. Îmi veni să-i înjur ca să-mi sar inima și să închei o dată pentru totdeauna socotelile mele cu ei. Poate aș fi și făcut-o, însă tata prinse de veste. Mă chemă lângă el. Mă dusei. Îi licăreau ochii. Se plecă spre urechea mea și mă întrebă:

— Îți mai aduci aminte de ei?

— Cum să nu?! Sunt cei trei țapi care te-au batjocorit în biserică, după ce mi-au slujit maslul. Erau nemulțumiți că nu le-ai dat destui bani pentru rugăciunile lor.

Mama trase cu urechea.

— Uită și tu, omule, au trecut atâția ani de atunci.

— Dar tu cum n-ai uitat că frate-tău ți-a mâncat banii luați pe boi?

— Asta e altceva. Preoții sunt oamenii lui Dumnezeu.

— Chiar dacă sunt niște ticăloși?

— Chiar.

— Cap sec de muiere!

— Să nu-mi zici tu mie așa. Auzi?

Popii se grăbeau. Își cerură plata. O avea pregătită și le-o întinse vară-mea Nigrita. Numărară banii și-i împărțiră între ei.

— Dar cu țârcovnicii cum rămâne?

— Am pus ceva deoparte și pentru ei, părinte Laț.

Le plăti vară-mea Nigrita și țârcovnicilor.

— În regulă, zise părintele Laț, acum totul e în regulă Putem începe rugăciunile și cântările.

Țârcovnicii cerură câțiva cărbuni. Îi aduse Vastea din bucătărie pe făraș. Țârcovnicii îi luară cu degetele și-i puseră în cădelnițe. După aceea puseră peste cărbunii aprinși câte un bob de tămâie. Fumul albăstrui cu miros plăcut și trist umplu odaia. S-ar fi cuvenit să ne copleșească mâhnirea. Nu ne copleși. Totuși, ne aflam lângă un mort și poate chiar lângă moarte. Se spune că moartea uneori se întoarce lângă omul căruia i-a luat sufletul și se mai uită la el, să vadă dacă-i stă bine ori îi stă urât. Din obicei pentru mort și din teamă față de moarte ne lăsarăm capetele în jos și ne închinarăm. Cădelnițele de argint zornăiră. Preoții începură să cânte rugăciunea. Mama, așa cu capul în jos cum se afla, și printre închinăciuni, se hărțui îndelung cu tata. Bunica, alde vară-mea și alde văru-meu ascultară slujba tăcuți și închinându-se din când în când. Mortul sta tot încremenit, tot cu fața aspră, mohorâtă, ușor întinerită. Afară vâjâia vântul. Ploaia se oprise. Norii vineți și groși alergau nebunește pe deasupra târgului dărăpănat, umed, afundat până în gât în noroaie. Preoții și țârcovnicii bolborosiră cam preț de un sfert de ceas rugăciunile potrivite cu împrejurarea în care se aflau și tăcură. Grasul și mătăhălosul părinte Laț zise:

— Să mergem, preacinstiți frați, să nu întârziem. Astăzi și mâine mai avem și alți răposați de îngropat.

Vară-mea Nigrita se supără. I se păru că preoții au scurtat slujba, deși primiseră plată ca pentru una întreagă.

Le spuse, de la obraz, țâfnoasă:

— N-o să întârziați. Până diseară mai e mult. Puteți să îngropați tot orașul. Cântați slujba până la capăt.

— Nu vrem să îngropăm chiar tot orașul, domnișoară Brătescu, zise popa Laț cel gras. Ca să dăinuie, biserica lui Dumnezeu are nevoie și de oamenii vii, nu numai de morți… Iar în ce privește slujba, ne-am rugat destul. Ne-am rugat cât a trebuit.

— V-ați rugat!… V-ați rugat prea puțin. Pentru cât v-am plătit, v-ați rugat prea puțin. Sfințiile-voastre, care luați și de la vii și de la morți, ar

trebui să slujiți totdeauna cum se cuvine. Că de aceea luați și de la vii și de la morți.

Părintele Laț o repezi:

— Să nu ne înveți tu, fată, cât și cum să slujim. Știm noi mai bine… Cu luatul… Cu luatul, luăm și noi de la cine putem lua. Dacă vrei să trăiești, trebuie să iei de la cineva. Și cu cât iei mai mult și de la mai mulți, cu atât e mai bine. Fiecare meserie cu ponoasele și cu foloasele ei. Crezi că ne face plăcere să slujim la capetele stârvurilor? Nu, taică, nu ne face nicio plăcere și, iaca, slujim.

Vară-mea Nigrita tăcu. Era totuna. Tăcurăm și noi. Oamenii lui Dumnezeu plecară. Întâi popii, pe urmă țârcovnicii . Plecând, nu se mai uitară nici la noi, nici la mort.

— Bine că s-a isprăvit și cu popii! zise văru-meu Codin.

— Fără popi nu se poate, spuse vară-mea Nigrita. Daca s-ar fi putut să-l îngropăm pe tata fără popi, înmormântarea ne-ar fi costat mai puține parale.

— Acum, la treabă! spuse văru-meu Mișu. Ce mai tura-vura! O dată moare omul!

Împreună cu văru-meu Codin, cu Mișu și cu Jorj, apucarăm sicriul greu cu mâinile, ne opintirăm și-l scoaserăm, pe scara îngustă, în curte. Tata se repezi, înhămă caii și întoarse căruța. Puserăm sicriul în căruță, pe paie, și-l acoperirăm cu capacul.

Se porni iarăși ploaia. Acum cădea măruntă și deasă, ca o adevărată ploaie de toamnă, iar vântul rece o învârtejea, o învălmășea și o arunca asupra noastră. Popii și țârcovnicii nu se mai vedeau. Se duseseră să-și cânte rugăciunile la căpătâiul altor morți. Un băiețandru fără căpătâi, pe care nu știu de unde-l pescuise și-l adusese văru-meu Mișu, unsuros și zgrunțuros, bubos și zdrențăros de-ți venea să verși numai când te uitai la el, se năpusti, înhăță crucea și se puse în capul convoiului. Lovi tata caii cu biciul. Căruța porni scârțâind. O luarăm cu toții din loc, întâi bunica de la Cârlomanu și noi după ea. Încârduiți astfel după căruța veche și strâmbă, care scrâșnea din toate încheieturile, trecurăm prin orașul tăcut. Prăvăliile și dughenile erau încă închise. Obloanele caselor erau lăsate. Întreg orașul Rușii-de-Vede părea mort și înmormântat adânc în noroi. Puținii oameni pe care îi întâlnirăm se descoperiră. Unul întrebă:

— Cine-a murit?

— Tone Brătescu, cel cu birtul,

— Aha… Era bătrân… Dumnezeu să-l ierte…

Peste sicriul acoperit, în care dormea somn de veci mortul, peste cai, peste căruță, peste noi toți și peste orașul dărăpănat, ploaia cădea învălmășită de vânt, măruntă și deasă. Uzi până la piele sau aproape până la piele, ne blestemarăm în gând zilele. Bunica de la Cârlomanu își ridică fusta deasupra gleznelor și merse după mort dreaptă, țanțoșă, la numai un pas în urma căruței. Pe cap își pusese un cimber negru, iar în spate un sac, s-o mai ferească de ploaie. Auzi ce spusese omul de pe trotuar. Întoarse capul către el.

— Fiul meu nu era bătrân. Avea numai șaptezeci și trei de ani. L-au împușcat. Dacă nu-l împușcau ar fi atins suta. Poate c-ar fi și trecut-o. Așa să știi, omule. Fiul meu n-a murit de bătrânețe. Fiul meu nu era bătrân… A murit pentru că l-au împușcat.

— Timpurile sunt de vină, bunicuțo. I-au împușcat și pe alții mai tineri.

— N-am nimic cu aceia. Nu erau fiii mei. Dar… Dar eu zic așa: să dea Dumnezeu să se aleagă praful și pulberea de cei care împușcă oameni!

Și pentru ca blestemul ei să se împlinească, îl întări închinându-se. Mama, vară-mea Vastea, vară-mea Nigrita, soră-mea Elisabeta se țineau după bunica. Încercară și ele să se adăpostească de ploaie sub niște umbrele. Vântul le întoarse pe dos. Se lăsară păgubașe. Ploaia le izbi, le udă. După ele venea văru-meu Jorj, la braț cu văru-meu Codin. Erau îmbrăcați în pardesie. Tata mâna caii. Călca încet și apăsat pe lângă ei, și din când în când, mai mult din obișnuință decât de nevoie, îi atingea cu biciul și-i îndemna la drum.

— Diii, bălane… Diii, șargule…

Tatei nu-i păsa de ploaie. Își pusese căciula în cap. De cojocul lui slinos apa nu se prindea. Convoiul îl încheiam eu cu văru-meu Mișu. Eram amândoi uzi ciuciulete. Văru-meu își mușcă până la sânge buzele.

— Mă doare. Al dracului mă doare.

Crezui că suferă din cauza morții unchiului Tone și-mi fu rușine că nu sufăr și eu. Nu ca să aflu, ci mai mult ca să-i ușurez durerea c-o vorbă, îl întrebai:

— Ce te doare?…

— Mâna!… M-am lovit azi-dimineață la tâmplărie, din greșeală, c-o teslă… Ciopleam crucea tatei.

— Nu băgasem de seamă.

Tot mergând prin ploaie și prin vânt, ajunserăm cu mortul prin dreptul grădinii publice. Ne bucurarăm. Ne bucurarăm pentru că nici marginea

orașului, nici cimitirul nu mai erau departe. Mai aveam nițel, și scăpăm de unchiul Tone, scăpăm de povară și puteam iarăși să ne vedem fiecare de-ale noastre. Venind parcă dintr-un pustiu de gheață, vântul se iuți, se schimbă în vijelie și se azvârli asupra orașului. Copacii se îndoiră și vuiră. Deasupra noastră, norii se îndesară unii într-alții și se întunecară și mai mult. Începură să se asemuie cu păcura norii. Ploaia se înrăi și ea, își spori și-și aspri firele. Văru-meu Mișu întoarse capul și se uită îndărăt. Se opri. Mă oprii și eu. Mă uitai și eu îndărăt. O femeie mărunțică și îndesată, cu un sac în cap, se ținea ca un câine prost și credincios după noi. O așteptarăm. Ajunse în dreptul nostru. Văru-meu Mișu se răsti la ea:

— Ce vrei? Pentru ce te ții scai de noi?

Femeia răspunse umil:

— Nimic, domnule Mișule, nimic nu vreau.

— Atunci, de ce te ții după noi?

— Să-l văd, vreau să-l mai văd o dată pe domnul Tone înainte de îngropare.

Văru-meu Mișu o înjură ca în seara trecută. Și tot ca în seara trecută o îmbrânci. Întâmplarea mă necăji. Mă vârâi între ei și-l rugai pe văru-meu s-o lase în pace. Văru-meu Mișu o mai înjură ce-o mai înjură. Î se făcu și lui lehamite de atâta tărăboi și-i întoarse spatele. Îi întorsei și eu spatele. Fugirăm să ajungem căruța. O ajunserăm. Îl întrebai pe văru-meu:

— Chiriachița era?

— D-apoi cine?…

Dacă n-ați fost niciodată la Rușii-de-Vede, nu cunoașteți orașul și dacă nu cunoașteți orașul, nu cunoașteți nici cimitirul. Se cuvine deci să vă spun că el se găsește pe-o coastă de deal, tocmai la marginea dinspre apus a târgului. Nu știu cimitir mai liniștit și nici mai frumos. Vara, arborii crescuți printre morminte sunt umbroși. Trandafirii sălbatici înfloresc în voie pe morminte și printre morminte uitate și răspândesc mireasmă tare, amețitoare. Iar iarba… Iarba, care își trage puterea din ceea ce au fost altădată pătimașe trupuri omenești, e grasă și înaltă, plesnind parcă de voie bună și de sănătate. Abia se văd din ea vârfurile crucilor. Acum însă, în plină toamnă, cimitirul de care ne apropiam cu pași grei și înceți era, ca și orașul pe care îl lăsasem în urmă, peste măsură de urât. Poarta cimitirului era larg deschisă și parcă ne spunea tuturor: “Bun venit și pentru totdeauna”. Vijelia ne înfășură în pale reci. Ploaia ne izbea din toate părțile. Noroiul cleios ni se lipea de picioare și ni le îngreuna. După ce intrarăm cu

mortul în cimitir, vijelia vui în crengile negre și goale. Noroiul adânc și cleios ni se prinse și mai tare de picioare și ni le îngreună și mai mult. Toți eram sleiți de oboseală, în afară, bineînțeles, de mortul care rămăsese neclintit, ca toți morții, și de crâncena-mi bunică de la Cârlomanu, care mergea tot dreaptă, tot țanțoșă, tot sprintenă. Ploaia o udase și pe ea până la piele, însă frigul n-o pătrunsese. Nu tremura și nu dârdâia, ca noi. Tata lovi caii cu biciul, urcă o parte din coastă și opri căruța. Dintr-un cavou boieresc, de piatră, mare și înalt cât o casă, ieși un paznic zgribulit. Prin urgia ploii și a vijeliei se apropie de noi și ne spuse să luăm sicriul la spinare și să ne ducem după el. Incărcarăm mortul pe umeri. Acum unchiul Tone ni se păru și mai greu decât înainte. Începurăm să mergem împleticindu-ne și temându-ne să nu ne lunece picioarele în clisa lipicioasă și să cădem. Atunci mortul ar fi ieșit afară din sicriu și am fi avut de furcă cu el până să-l culegem din noroi și să-l așezăm iarăși între cele patru scânduri șubrede.

— Ține-te bine, vere.

— Mă țiu, n-aveți grijă.

Suflând greu, văru-meu Mișu întrebă:

— E departe groapa?

Paznicul cimitirului îi răspunse:

— Departe.

Ne oprirăm de două-trei ori, să mai răsuflăm și să mai prindem puteri. În sfârșit, ajunserăm. Paznicul zise:

— Aici.

Ne arătă groapa. Era la marginea dinspre miazănoapte a cimitirului, săpată la repezeală între bălării galbene și câteva tufe uscate și strâmbe de măceș. Aici paznicul jigărit ne ajută să pogorâm mortul în groapă și să-l acoperim cu pământ cleios și noroios. Băiețandrul slinos îi înfipse unchiului Tone crucea la cap. Vară-mea Nigrita îi dădu câțiva lei. Îi primi și începu să alerge spre oraș. Banii îi aduseră aminte de ceva vară-mi Nigrita. Își duse mâna la frunte și spuse:

— Vai! Nu știu unde mi-a fost capul.! M-am luat cu treburile și am uitat să-i leg tatei un bănuț de deget pentru luntraș. N-o să-l treacă “dincolo”.

— O să-l treacă, zise bunica.

— Cum o să-l treacă dacă n-are bănuț pentru plată?

— Când îți spun eu c-o să-l treacă, o să-l treacă, însă trebuie să aveți grijă ca atunci când va muri unul dintre voi să-i legați la deget doi bănuți, unul pentru Tone și altul pentru…

Se uită la nepoții și la nepoatele ei. Adăugă:

— Nu știu care va muri dintre voi mai înainte, dar să țineți minte și să faceți așa cum v-am spus.

— Bine, așa o să facem…

Mama, tata și soră-mea Elisabeta lăsară la cimitir, în ploaie, rudele, să bătătorească bine pământul pe mormânt. O lăsară acolo și pe bunica. Poate voiau să caute mormântul uitat al mătușă-mi Finica, ori mormintele altor rubedenii. Ori poate nu mai voiau nimic. Înainte de a pleca, își luară ziua bună de la toți. După aceea se duseră la căruță, se urcară în ea și se adăpostiră de ploaie sub cerga mare, cenușie, de cânepă aspră, cu care veniseră de acasă. Pe mine ori nu mă văzură, ori se făcură că nu mă văd. Sau poate mă uitară. Îmi plăcu să cred că mă uitaseră și nu mă supărai pentru un lucru atât de mărunt. Îmi luai picioarele ude și înghețate la spinare și alergai după ei. Caii erau osteniți, noroiul — adânc. Mergeau încet. Nădăjdui! să-i ajung din urmă. Lângă poartă o găsii pe Chiriachița. Sta, ghemuită, în ploaie, cu sacul în cap.

Mă dusei lângă ea și, blajin, o întrebai:

— Ce faci aici?

— Aștept, domnule. Aștept să plece familia ca să mă duc să-l plâng și eu pe domnul Tone.

— O să te vadă văru-meu Mișu și-o să te bată.

— N-o să mă mai bată… Acum n-are de ce să mă mai bată. Nu fac niciun rău nimănui. Vreau să mă duc să-l plâng și eu pe domnul Tone.

Îmi ajunsei părinții și sării în șușlețul căruței. Cu toată vijelia care nu mai contenea și cu toată ploaia, tata izbuti să-și aprindă o țigară. Fumul negru al țigării nu alungă însă mirosul dulceag, de mort, care îmi rămăsese în nări și care se ținea după mine ca umbra. Umbra! Nu strălucea soarele. Norii erau negri. Negri de parcă ar fi fost de păcură. Nu mai aveam umbră. Nu mai aveam umbră pentru că tot ținutul peste care ploua era umbrit de uriașa umbră a norilor. Nu mai fumasem de mult. Îmi lăsa gura apă după un șuvoi de fum. Aș fi tras și eu fum dintr-o țigară, însă îmi fu rușine. Părinții nu mă văzuseră încă fumând, și dacă m-ar fi văzut m-ar fi certat strașnic, cum numai ei se pricepeau să mă certe, ori poate m-ar fi și urecheat.

— Diii, bălane… Diii, șargule…

Caii, flămânzi și uzi, abia își târau picioarele. Căruța, veche și strâmbă, zdroncănea. Ploaia nu ne ierta… Ne lovea. Ne izbea. După noi scai se ținea.

— Brrr!…

Sughițam… Tremuram. Dârdâiam. Mațele îmi chiorăiau. Dinții îmi clănțăneau. Intrarăm în oraș. Tata zise:

— Pentru că tot ne-am ostenit până aici, ar fi bine să trecem și pe la nepoata Alina. N-a venit la înmormântarea lui taică-său. Te pomenești că i s-o fi întâmplat ceva lui Pavelescu…

— Să trecem, omule, de ce să nu trecem?! L-or fi împușcat și pe Pavelescu, zise mama. Am auzit că pe mulți i-au împușcat zilele astea la gară.

Își aduse tata aminte că mă aflu și eu în căruță. Fără să-și întoarcă fața spre mine, mă întrebă:

— Darie, tu știi unde s-a mutat Pavelescu?

— Știu, tată. M-am dus astă-vară de vreo două-trei ori pe la ei, după cărți. Țața Alina are o sumedenie de cărți și-mi mai dă și mie câte una cu împrumut.

— Dar ce? Alina tot nu s-a lăsat de citit?

— Nu s-a lăsat. Mai citește și-acum, însă mai puțin ca înainte de măritiș. Se vaită mereu că n-are timp. Casa… Copilul…

Soră-mea Elisabeta râse.

— Eu n-am citit nicio carte… N-am citit nicio carte, și-am crescut ditamai fata.

Tata se întoarse spre ea și-i spuse aspru:

— Pentru asta ar trebui să plângi, nu să râzi. Toanto!

— Dar ce? zise soră-mea, țâfnoasă. Parcă voi ați citit?

— Noi… Noi nu știm să citim. Poate, dacă învățam carte la timp, altfel ne-ar fi fost viața.

Mai vorbind, mai tăcând, merserăm drept, apoi, cotind și ocolind pe ulițe desfundate, noroioase, ajunserăm cu căruța în strada Răsurilor.

— Aici, tată…

Băturăm cu sfială în ușă, intrarăm în casă și căzurăm toți patru peste tinerele noastre rubedenii pe neașteptate. Ostenită, vlăguită și veștejită cu mult înainte de vreme, vară-mea Alina se trudea să-și adoarmă copilul într-un leagăn de tinichea lung și îngust, care semăna mai curând a sicriu decât a leagăn. Mă zgâii la el. Să tot fi avut cinci-șase luni plăpândul băiețaș. Pe un perete, între două ferestre, pline de praf, se aflau câteva rafturi încărcate cu cărți vechi, rupte și jerpelite. Un băiețandru ceva mai vârstnic decât mine se tot răsucea pe un scaun în fața patului, iar pe pat, întins cât era de lung, se

odihnea, ori poate zăcea, nenea Ghincu Pavelescu. Văzându-ne, se bucurară din toată inima.

— Bine-ați venit! Luați loc. Bine-ați venit…

Tata îl avea drag pe nenea Ghincu. Drag îl avea și mama. Omul era tânăr, harnic, cinstit și, mare și neprețuit lucru, îl dăruise soarta cu fire veselă, plăcută. Tata îl privi, clătină din cap și-l întrebă:

— Te văd cam bolnăvior, nepoate. Nu cumva te-au lovit acolo, la gară?

— M-au lovit, și nu prea. Mi-au stâlcit coastele cu patul puștii. Am avut, cum se spune, noroc. Puteau să mă omoare. Nu le cerea nimeni socoteală. De altfel, de aceea îi și trimisese peste noi, să ne omoare. Ceara mamei lor de câini! Parcă turbaseră. Degeaba însă. Nu mă las. Nu mă las nici mort. Într-o săptămână o să fiu iarăși pe picioare. O să mă duc la lucru. N-am încotro. Mai târziu, când se va putea… Mai târziu ne vom ridica din nou îl împotriva stăpânirii…

Era om dintr-o bucată. Făcuse războiul pe front, ca soldat. Multe gloanțe și multe țăndări de obuze mușcaseră din el. Nu se speria cu una, cu două. După câte știri ajunseseră până la urechile lui, greva fusese în toată țara înăbușită. Tata spuse:

— Va să zică, e adevărat ce-am aflat: soldații au tras…

— Au tras! Or fi fost și unii care n-au tras. Nu știu. Ce știu, însă, este că s-au găsit destui care au tras. Dar au mai fost aruncați împotriva noastră și jandarmii.

Tata căzu pe gânduri. Tăcu un timp. Pe urmă spuse:

— Soldații n-ar fi trebuit să tragă. Niciun soldat n-ar fi trebuit să tragă.

— N-ar fi trebuit să tragă. Sigur. N-ar fi trebuit. Însă au tras. Țăranii… Boierii au izbutit să-i rupă pe țărani de noi. I-au momit și i-au amăgit cu făgăduiala c-o să le dea pământ. Țăranii sunt lihniți după pământ.

— Păi, fără pământ, zise mama, fără pământ cum să trăiască?

— Azi-dimineață soldații păzeau încă bariera, spuse tata Abia m-am strecurat în oraș. Întâmplarea a făcut să dau peste niște ostași mai cumsecade. Erau de pe Călmățui. Mă cunoșteau… Mi-au dat drumul. I-am înduplecat cu rugămintea.

Tata voise să schimbe vorba. Pe nenea Ghincu nu-l interesa însă cum pătrunsese tata în oraș. Rămânea la ale lui.

— N-o să le meargă domnilor și coconașilor la nesfârșit, cu toate armatele, cu toate polițiile și cu toate jandarmeriile lor. N-o să le mai meargă cine știe cât. Ne-a ajuns cuțitul la os.

Tata ridică din umeri.

— De!…

Nenea Ghincu Pavelescu se uită la mine cu înțeles.

— Cu tine, Darie eu aș avea ceva de vorbit. Să treci mâine seară, ori cel mai târziu poimâine seară pe la mine.

Bănuii pentru ce mă cheamă. Îi răspunsei:

— O să trec, nene Ghincule, negreșit o să trec.

Nu știui dacă mă crezu ori nu. Nu știui nici dacă mă voi ține ori nu de cuvânt. Mirosul de mort continua să mă tulbure. Sămânță, ucenicul de la Atelierele Căilor Ferate, unde lucra și nenea Ghincu Pavelescu, se trăsese și se stârcise într-un colț al odăii. Făcând zâmbre, se apucase să-i dea târcoale cu ochii soră-mi Elisabeta. Soră-mea, focoasă și sfioasă, ochioasă și sprâncenată, se chiora și ea pe sub gene la băiat. Se aprinseseră amândoi destul de repede. Ardeau. Aproape că se mâncau din priviri. Nenea Ghincu îi văzu, zâmbi și zise în glumă:

— Ce e, Sămânță? Ți-au luat foc călcâiele după nepoată-mea? Într-adevăr, e frumoasă de pică. Are pentru ce să-ți dea inima brânci.

Ucenicul, prins asupra faptului, se îmbujora. Cuteză să răspundă:

— Îmi place, meștere. Ar însemna să-ți ascund adevărul dacă ți-aș spune că nu-mi place.

— Dar te-ai întrebat dacă și ea te place pe tine? Ești cam smolit, Sămânță, și după câte știu, fetelor nu le prea plac băieții smoliți.

— Nu știu, meștere. Dar aș da mult să știu.

Tata o fulgeră cu ochii pe mama. La rândul ei, mama o fulgeră cu ochii pe soră-mea. Nenea Ghincu Pavelescu nu băgă de seamă. Zise:

— Dacă vă plăceți, să așteptați să mai creșteți. Vă cunun. Acuma, însă, se cade să vă arătați cuminți. Sunteți cam cruzi.

Soră-mea Elisabeta se înflăcăra la obraji. Lasă nasul cârn în jos și duse mâna la gură, să-și ascundă zâmbetul. Ucenicul, mulțumit că nu-l ceartă nimeni, zise:

— Peste un an, meștere, după ce ies calfă. Sunt gata să mă însor și să nuntesc, cu dumneata și cu tanti Alina ca nuni mari, peste un an.

Mama abia se stăpâni. Nu-l repezi pe ucenic. Și, cu atât mai mult, nu-l repezi nici pe nenea Ghincu Pavelescu. Însă le spuse amândurora cu glas ascuțit:

— Mai avem și noi un cuvânt. Fata e necoaptă. Să mai crească. Să vedem dacă n-o mai cer și alții. Oricum, noi n-am venit la oraș cu fata la

vedere. Am venit pentru înmormântarea lui frate-meu.

În fața cuvintelor mamei, nenea Ghincu Pavelescu găsi cu cale să-și laude ucenicul:

— Sământă e băiat bun dadă Mario. S-a ridicat sub mâna mea.

— O fi, îi răspunse tata, nu zicem că n-o fi, însă noi suntem hotărâți să nu ne grăbim. Întâi trebuie s-o măritam pe Rița, care e mai mare cu trei ani decât Elisabeta. Și cum n-avem pământ să-i dăm de zestre, o s-o măritam destul de greu.

Și tata nu se mulțumi numai cu rostirea acestor cuvinte. Îl apucă pe ucenic de ureche și — mai în glumă, mai în serios — îl trase zdravăn.

— Să nu te grăbești nici tu, flăcăule, pentru că graba strică treaba.

Nenea Ghincu Pavelescu îl întrebă pe tata:

— După câte înțeleg, ați fost la înmormântarea lui socru-meu.

— De-acolo venim,

Dar văd că v-a plouat, nu glumă.

— Ne-a plouat, Ghincule. Însă noi suntem învățați și cu ploaia, și cu vântul, și cu noroaiele. În ploaie și în vânt muncim, și prin noroaie până la genunchi ne târâm picioarele aproape toată viața.

Mama se duse în săliță, căută apă, săpun și lighean și se spălă pe mâini. Se întoarse în odaie și scoase din traistă pâinea și brânza pe care le adusese de acasă. Ne spălarăm și noi pe mâini. Eu mă spălai și pe față, însă nu-mi folosi la nimic. De mirosul dulceag de mort și de mirosul trist, de cimitir, care-mi rămăsese în nări, nu scăpai. Băiețașul plăpând adormise în leagănul lui de tinichea și zâmbea prin somn. Tanti Alina văzu brânza și văzu și pâinea mare, rotundă și răscoaptă, de casă. Îi sticliră ochii. Bucuroasă că, flămânzi cum eram, nu acirăm să ne înfruptăm din bucatele lor — poate nici nu aveau — tanti Alina se ridică și întinse masa lângă pat. Nenea Ghincu se sculă și el și se sprijini cu spinarea de perete. Mama frânse pâinea în două. Pe urmă o rupse în bucăți, câte o bucată mare de fiecare, și ne îmbie din ochi, fără cuvinte. Ne apucarăm să mâncăm cu poftă aprigă, poftă pe care o simt toți oamenii după ce se întorc de la o înmormântare. Începură să se bată calicii la gurile noastre. Pâinea… Pâinea era neagră și cam uscată, dar avea gust bun, iar dinții noștri erau tăioși și sănătoși. Nici brânza nu era rea. Cam iute, cam sărată, dar nu era de loc rea. După ce înghiți cinci-șase dumicați la repezeală, nenea Ghincu Pavelescu spuse:

— Adă vin, Alino, să bem pentru pomenirea lui socru-meu și ca să ne mai astâmpărăm setea. Pâinea tare și brânza, mai ales când e sărată și iute,

stârnesc setea. Grozav o stârnesc!

Aduse tanti Alina o bărdacă de vin. Aduse, pe o laviță, și câteva pahare. Le umplu.

— Dumnezeu să-l ierte pe cumnatu-meu Tone, zise tata.

— Să-i fie țărâna ușoară, adăugă mama, să-i fie țărâna ușoară lui frate-meu. Acum, că a murit și-a fost îngropat, nu mai am nimic cu el, dar nu pot ascunde că-mi pare rău că mi-a mâncat bănișorii și că a murit înainte de a mi-i da. Nu era drept să mi-i mănânce și n-ar fi trebuit să mi-i mănânce. Ar fi trebuit să mi-i dea. Erau banii mei și-ar fi trebuit să mi-i dea. Apucător și lacom cum era, răposatul s-a bulguit la bănișorii mei și i-a mâncat.

— Uită și tu, spuse tata. Închipuiește-ți că ți i-a furat careva și nu te mai gândi la ei.

— Păi mi i-a și furat. Nenea Tone mi i-a furat. Dacă mi i-a mâncat e ca și cum mi i-ar fi furat. De lăsat păgubașă acum, că frate-meu a murit, vreau, nu vreau,trebuie să mă las. Cât despre uitat!… Cum o să uit eu, omule, că frate-meu mi-a mâncat bănișorii?!

Văzând că tata nu mai stăruie, mama tăcu. Ne ridicarăm în picioare, vărsarăm câte o picătură de vin pe dușumea, pentru sufletul mortului, ne așezarăm iarăși la masă și golirăm paharele. Până la fund le băurăm. Pe urmă îl uitarăm cu totul pe unchiul Tone. Uitarăm și înmormântarea de la care abia venisem. Uitarăm și cimitirul. Uitarăm tot ce ne putea aminti de moarte. Râserăm. Glumirăm. Ciocnirăm. Băurăm.

Pâinea și brânza, la care adăugarăm câteva căpățâni de ceapă dulce, de apă, ne săturară. Vinul ne încălzi. Către sfârșitul mesei însă, băutura mă ameți. Vinul era tare. Poate era și vechi. Beam rar, și încă nu mă pricepeam la băutură.

Ne apucarăm să sporovăim. Sporovăirăm de una, de alta, ca oamenii. În cele din urmă, ne amintirăm iarăși de mortul abia îngropat, dar ne amintirăm de el ca de cineva care ar mai fi trăit și cu care noi am fi avut de pus la cale niscaiva treburi ori de încheiat niște socoteli. Timpul nu se opri în loc. Niciodată timpul nu se oprește în loc. Ziua scăzu. Vântul se micșoră. Ploaia se rări. Pe urmă încetă. Se apropie cu pași mari seara. Mama spuse:

— E tocmai ceasul să plecăm, omule, dacă vrem să ajungem acasă înainte de miezul nopții. Drumul e lung, noroios. Caii sunt osteniți.

— Au mai prins puteri caii, zise tata. Au mâncat coceni.

— Ar fi fost mai bine dacă le-ai fi dat ovăz.

Tata se supără.

— Cap de găină! Dacă aș fi avut, le-aș fi dat. Dar tu nu știi că n-avem ovăz?

— Ba știu, dar zic ar fi fost mai bine dacă le-ai fi dat cailor ovăz. Ovăzul e mai bun decât cocenii, așa cum pâinea e mai bună decât mămăliga.

Se ciondăniră. Cam un sfert de oră se ciondăniră. Îi împăca nenea Ghincu.

— Lasă, nu vă mai certați. O să aveți și ovăz. Când s-or schimba timpurile o să aveți tot ce vă trebuie.

Tata se îmbrăcă. Își puse cojocul își puse căciula. Se duse în curte și înhămă caii. O strigă pe mama:

— Hai! Ce tot moșmonești acolo? Ai vrut să plecăm, hai să plecăm!

Mama și soră-mea Elisabeta, cu pupături și cu îmbrățișări, își luară bun rămas de la rubedenii și se urcară în căruță. Sămânță rămase cu buzele umflate.

— Diii, bălane… Diii, șargule…

De la mine nu-și luară rămas bun. Nu mă întrebară nici unde stau, nici cum trăiesc, nici cu ce mă îndeletnicesc în oraș. Aveau tot dreptul să fie supărați pe mine. Crescusem băiat mare și nu-mi făcusem încă niciun rost pe lume. Plecară. Mă lăsară în poartă. Mă mângâiai spunându-mi că mă uitaseră. Că iarăși mă uitaseră. Cum să mă uite? Mă aflam numai la un pas de ei! Într-adins nu-și luaseră bun rămas de la mine, ca să-mi arate că nu sunt mulțumiți de mine, că-mi poartă ciudă. Așteptai să se depărteze. Mă pomenii apucat de mânecă de ucenicul smolit, care venise să mă caute.

— Hai în casă.

— Am fost. De ce să mai viu?

— Ne cheamă nenea Ghincu.

Mă dusei. Cu inima îndoită mă dusei. Ucenicul rămase în tindă cu tanti Alina. Nenea Ghincu Pavelescu mă întrebă:

— Tu, Darie, ce-ai făcut zilele astea?

— Mai nimic, nene Ghincule.

— Am auzit c-ai fost atunci, la întrunire, atunci când a vorbit tovarășul Anghel Socol.

— Am fost, nene Ghincule.

— Te-a speriat cumva faptul că greva noastră a fost înăbușită?

— Nu. Dar aș fi vrut să izbutească.

— A fost, totuși, necesară. Ne-am verificat forțele. Le-am dovedit tuturor că suntem o forță… Numai că… Numai că trebuie să ne organizăm mai

bine.

— Ce vrei să-mi spui?

— Tovarășul Socol mi-a spus că acum, când știm încotro trage fiecare, a sosit ceasul să ne despărțim de cei șovăitori și călduți și să ne făurim un partid al nostru, un partid revoluționar, un partid comunist.

Mi se încălzi inima. Nenea Ghincu adăugă:

— Dar despre asta și despre altele vom mai vorbi noi doi. Să mai treci pe la mine, Darie.

Îi făgăduii. Ieșii și cum ieșii din casa lui nenea Ghincu, mă învălui întunericul și umezeala serii.

XIV

ÎNCEPÂND CU A DOUA ZI, ÎN orașul de pe neteda și nesfârșita câmpie a Deliormanului toamna se ínteți și se ticăloși cu totul. Cerul se învineți, se înnegri, se apropie de pământ și-l înecă sub șuvoiul ploilor. Orașul mărunt se dărăpănă și se afundă și mai mult într-un orcan de bălți, de smârcuri și de noroaie. Copacii își plânseră cele din urmă frunze, se întristară și se despuiară, începură să tremure și își arătară, ca niște milogi de bâlci, trupurile acoperite de scoarță plesnită și buboasă și ramurile strâmbe, răsucite, chinuite. Totul se întunecă și se urâți. Peste case și peste ogrăzi, peste străzi și peste ulițe năpădiră lapovițele și zloatele, și după ele veni, năpustindu-se sălbatic asupra târgului, vântul uscat și rece care aduse zăpadă. Școala se deschise. Îmi reluai și munca de meditator. Drumurile desfundate pe care trebui să le străbat zilnic ca să ajung dimineața la școală și după amiaza la casele în care meditam elevi mă gârbovira și mă istovira. Ajunsei curând într-o stare jalnică. Abia mă mai ținui pe picioare. Nu mai băui, însă nici nu mai scrisei. Mă mulțumii să-mi pregătesc lecțiile. Cu toate acestea, era cât pe-aci să cad la pat. “Nu, îmi spusei, nu trebuie să mă las să cad la pat. Dacă m-aș lăsa… Dacă m-aș lăsa aș fi pierdut. Boala atât așteaptă.” Îmi încordai voința, îmi adunai bruma de puteri pe care o mai aveam și-n cele din urmă îmi biruii slăbiciunea. Aerul iernii, curat, mișcarea la care mă supuneau distanțele măsurate zilnic cu pasul, soarele, care uneori spărgea norii și-mi stropea cu pulbere de aur obrazul, mă mai întremară. Chipul mi se aspri, dar galbenul spălăcit care mă făcea să par ros și prăpădit de boală pieri. Hrănindu-mă, spre bucuria doamnei Arăpaș, mai bine și dormind mai mult ca de obicei, adică patru-cinci ore pe noapte, izbutii spre miezul iernii să mă înviorez de-a binelea. Orele pe care eram obligat să le petrec alături de fetișcana negricioasă a gazdei treceau tot greu. Doamna Arăpaș venea pe neașteptate în odaia Despei, să ia seama cum ajut fata să-și pregătească lecțiile. Se așeza tăcută pe scaun, cârpea o cămașă sau torcea lână. Prefăcându-mă că n-o văd, mă străduiam din răsputeri să-mi învăț eleva cum se desenează o hartă, îi repetam de câteva ori lecția de științe naturale ori de istorie, îi dezlegam problemele și-o îndemnam să le copieze curat pe caiet. Despa, mereu încruntată și mereu posomorâtă, nici măcar nu-și arunca ochii la mine.

Ajunsesem să cred că, dusă cine știe unde cu mintea, nu mă auzea. Se uita pe fereastră la viscolul aprig de afară și număra cu glas tare ciorile care cârâiau în salcâmi, ori își vâra mâna în gură și-și rodea până la sânge unghiile și buricele degetelor.

— Ai înțeles, Despa? Ai înțeles ce ți-am spus?

— N-am înțeles nimic. Nu mi-ai explicat nimic. Explică-mi bine totul, mai limpede, de la început…

— Chiar de la început?

— De la început…

Mi se părea ciudat că-mi păstrez firea, să nu izbucnesc în urlete, că nu mă reped asupra ei și că n-o sugrum. Gazda, pe care mă pomenisem c-o urăsc, se oprea din lucru, mă scălda în priviri drăgăstoase și-mi spunea mieros:

— Mai spune-i o dată, maică, te rog, mai spune-i, numai o dată, maică, o dată mai explică-i.

Mă treceau sudori reci, îmi mușcam limba, mă stăpâneam, surâdeam și-i mai explicam lecția o dată, încă o dată și încă o dată. Îmi mâncam timpul, și o dată cu timpul îmi mâncam și viața, și-mi răceam gura degeaba. Doamna Arăpaș, mâhnită, pleca. Nici nu apuca gazda să închidă bine ușa în urma ei, că Despa mă și întreba:

— Ei, Gălbejitule, ți-a plăcut?

— Ce să-mi placă?

— Cum i-am dovedit mamei că nu știi să meditezi… Că nu ești în stare să explici așa ca să înțeleg… Că, la urma urmelor, nu e mare lucru de dovleacul tău… De dovleacul tău — pentru că tu n-ai cap între urechi, cum au toți oamenii, tu ai un dovleac, un simplu dovleac

Mă încruntam. Îi vorbeam pietros, aspru:

— Dacă nu-ți schimbi purtarea, am să plec de la voi.

— Și unde ai de gând să te muți? La surorile Scutelnicu?

— Nu. Nu la surorile Scutelnicu La altcineva. Găsesc eu. Târgul e mare.

— Te lauzi, Gălbejitule. N-ai să pleci. Atâta vreme cât vreau eu să rămâi aici, ai să rămâi aici. Tu ai să pleci de la noi numai atunci când am să vreau eu să pleci. Și, deocamdată, eu nu vreau să pleci de la noi. Auzi? Nu vreau să pleci.

Se împosoca și izbea cu pumnul ei negru în masă, ca o mică și stranie regină neînduplecată. Mă uitam la ea. Și cum mă uitam la mica spurcăciune,

îmi trecea supărarea. Îmi trecea și ciuda. Mă domoleam. Zâmbeam. Și-o îndemnam:

— Ia caietul și scrie-ți lecția…

— Nu vreau… Mai bine spune-mi tu mie: cum sunt surorile Scutelnicu? De ce se duc băieții seara pe la surorile Scutelnicu?

O lăsam fără răspuns. Plecam. Îmi striga:

— Mâine mă duc la școală. Dar să știi, nu răspund la nicio întrebare, Gălbejitule. Auzi? La nicio întrebare. Fac pe leneșa și pe tâmpita.

— N-ai decât. Însă o să rămâi repetentă.

— Asta și vreau…

— O să râdă lumea de tine. O să te creadă toantă.

— Ba de tine o să râdă. De tine, nu de mine. De tine. Că n-ai știut să mă meditezi. Că nu te-ai priceput să mă convingi să-nvăț.

Frații Arăpaș culeseseră la timp bucatele de pe câmp, araseră, semănaseră, aduseseră nutrețul în arie și-l clădiseră în stoguri. Acum îngrijeau cu rândul de vite. Ziua dormeau sforăind, cu păturile în cap. Seara mâncau țeapăn, beau zdravăn, își luau cojoacele pe ei și plecau să-și petreacă noaptea prin cafenelele orașului, în care se jucau cărți. Jucau și ei, cu patimă. Trișau și câștigau. Cu banii ce să facă? Îi duceau la șantanuri ori la cârciumile din Țigănie, cârciumi mult căutate și mult vestite, cu lăutari, cu fripturi grase și cu vinuri vechi, tari. Îl pofteau să meargă cu ei și pe ciung. Uneori, ca să-mi arate că sunt largi la mână, mă ademeneau și pe mine.

— Hai cu noi…

— Merge și Filipache?

— De ce să nu meargă? Ce? El nu e om?

— Ba este.

După multe ezitări din partea mea și după și mai multe stăruințe din partea lor, cedai și mă dusei. Și, spre rușinea mea, se cuvine să mărturisesc că nu mă dusei la petrecerile fraților Arăpaș o singură dată. Nu-mi păru rău. Și nu-mi păru rău pentru că avusei astfel prilejul să cunosc și mai bine ca înainte, să cunosc chiar de-a fir-a-păr drojdia orașului. Când te afli între lupi, trebuie să urli ca lupii. Altfel, te mănâncă haita. Când te afli între haimanale, trebuie să te porți ca haimanalele. Îmi însușii aceste vechi zicale. Băui, așadar, ca și haimanalele în mijlocul cărora mă găseam și, pe jumătate beat, pe jumătate treaz, luai parte la cârcote, care se isprăviră cu capete sparte, și la destule încăierări, care se sfârșiră cu coaste rupte. Lovii cu sete

în dreapta și-n stânga și, la rându-mi, fusei și eu, în câteva rânduri, crâncen lovit. Sângerai, însă totdeauna mă ferii și mă îngrijii să nu mă aleg cu un cuțit în burtă ori în piept.

— Ajunge mare meșter, spuse despre mine Gâță Arăpaș după ce mă văzu că țin piept, la jocul de cărți, unui parlagiu viclean, cu nasul crestat adânc, până la rădăcină, și care, la cea mai mică bănuială de înșelăciune, scotea șișul.

Andrucă Arăpaș mă compătimi.

— Ce știe el, săracul?! Nimic nu știe! Noroc c-a dat peste noi, să mai capete ceva învățătură, să se mai legene și el pe-ale lumii valuri, să afle și el că viața omului atârnă de un fir de păr, se-nșiră pe ață și se strânge pe mosor…

Manciu Arăpaș fu de-altă părere.

— Știe destule, și dacă rămâne unghie și carne cu noi, până la primăvară ajunge calfă.

Arăpașul cel mare, nenea Mincă, tăcea. Tăcea și Arăpașul cel mic, prietenul meu la toartă, ciungul.

Frații Arăpaș, cu toate că, în afară de ciung, aveau armata făcută, ba chiar trecuseră prin război, ca soldați de rând, nu se gândeau la însurătoare. Ne cuprinse pe toți mirarea când, a doua zi de Crăciun, unul dintre ei, cel mai în vârstă, nenea Mincă, aduse mireasă în casă. Până la capătul uliței, nenea Mincă venise cu mireasa de mână. Acolo, privind ulița plină de zăpadă și noroi, fata se codise.

— Iubitule! Dacă întru în uliță o să-mi rămână pantofii în noroi!

Nici nu așteptase ca mireasa să spună tot ce avea de spus, că zăplanul o și luase, ca pe un fulg, pe umăr. De frică ori de bucurie, fetișcana chiuise:

— Uiuu!… Uhiuu!…

Mincă Arăpaș străbătuse ulița cu mireasa cocoțată pe umărul lui lat, intrase cu ea în ogradă și numai după ce ajunsese în prag, la uscătură, îi spusese:

— Sări! Sări, căprițo!…

Căprița sărise. Nenea Mincă o apucase de mână și pătrunsese cu ea în casă. Mă ținui după ei ca umbra, să văd dacă iese cu bucurie ori iese cu bucluc. Îl auzii pe vlăjgan urlând:

— Mamăăă… Mamăăă… M-am însurat, mamăăă…

Țopăia. Striga. Se trăgea de vârfurile mustăților. Parcă-i luase Dumnezeu mințile. Maică-sa, care spăla în apă caldă niște străchini la bucătărie, auzise

și venise.

— Ce e, mă afurisitule? Ce urli? Ce te scălămbăi?

— M-am însurat… Ți-am adus mireasă… M-am însurat, mamă!… M-am însurat!…

— Fir-ai să fii! Așa… pe neașteptate…

În odaie era cald. Citisem aproape toată ziua, îl privisem pe Filipache cum doarme dus, îi ascultasem sforăiturile și, spre seară, scrisesem câteva pagini dintr-o povestire care-mi stăruia în cap mai de mult. Pe urmă ieșisem la poartă, la aer curat. Vestea însurătorii celui mai în vârstă dintre Arăpași îmi plăcu. Îmi plăcu și mireasa. Era o fetișcană bălăioară, cu păr aspru, roșcat, firavă, s-o ia vântul pe aripile lui ca pe-o frunză și s-o tot poarte pe deasupra pământului. Bălăioara făcea pe rușinoasa, încercând, fără îndoială în glumă, să se ascundă în spatele găliganului, și numai botișorul ascuțit, ca de vulpe, și-l scosese pe sub brațul lui. Doamna Arăpaș, uimită și fâstâcită, își certa mai departe feciorul.

— Fir-ai să fii! Așa… pe neașteptate… Fără să-mi spui un cuvânt… Să mă fi pregătit și eu cu de-ale mâncării, cu de-ale băuturii, cu lăutari…

— N-am avut când, mamă. Abia acum un ceas m-am hotărât.

Doamna Arăpaș privi, ca și mine, mireasa. O cântări îndelung din ochi. Pe urmă spuse:

— N-am mai văzut-o. Te pomenești că nici n-o fi de la noi din târg.

— Ba da, mamă, e rușancă de-a noastră, rușancă get-beget

— Din ce mahala?

— Dintr-a Duzilor.

— Să fie-ntr-un ceas bun, maică, și să v-ajute Dumnezeu

Nu mai zise nimeni nimic. Ceilalți frați, înnebuniți parcă de bucurie, luară la rând mireasa în brațe, o aruncară în sus ca pe o minge, o prinseră, o pupară, o mototoliră. Ciungul se mărgini s-o sărate pe frunte. Despa tăcu. Tăcu, se încruntă și încruntată rămase toată seara, cu obrazul aspru, ca de pământ. Gâță și Andrucă se duseră la târlă, aleseră o oaie stearpă, o tăiară la repezeală și o jupuiră cu meșteșug, cât ai bate din palme. Jumătate o puseră la fiert, și jumătate la fript. Manciu plecă prin vecini și se întoarse cu niște oameni după el, care duceau la spinare două butoiașe de tămâios. Trebuia să dea și ciungul o mână de ajutor. Se scutură de somn și de lene și alergă cât îl ținură picioarele după lăutari. Nu trecu mult, și începu, după obiceiul orașului și al mahalalei, tămbălăul. Unii flăcăi traseră cu pistoalele în lună, cu toate că în seara aceea cerul era acoperit cu nori și luna nu se vedea. Alții

încercară, cu puștile de vânătoare, să nimerească stelele, cu toate că nu se vedeau nici stelele. Mai toți mâncară până se săturară, se veseliră, chefuiră și băură până amețiră. De strigat, ce să mai spun, strigară până rămaseră sitevi. Despa o prinse pe mireasă într-un colț. Scoase limba la ea, o ocărî și o înghesui. Pe urmă se duse și se închise în odaia ei. Tămbălăul se isprăvi abia spre ziuă. În zilele care urmară trecu Anul Nou cu vasâlcile și cu sorcovele lui, trecu geroasa Bobotează, și vacanța de iarnă se isprăvi. Parcă nici nu fusese. Mă dusei la școală cu Filipache. Veni cu noi și Despa. Timon, care n-o văzuse de două săptămâni, fiindcă Despa nu ieșise din casă, deschise catalogul și o chemă. Negricioasa îi răspunse:

— Pot să stau și în bancă. N-am învățat nimic. Nu știu nimic. N-am de ce să mă ostenesc până la tablă.

— Dar cu ce te-ai îndeletnicit în vacanță de n-ai învățat?

— Am dormit. Și când n-am dormit am căscat. După ce-am căscat până m-am săturat am dormit din nou.

— Am să-ți pun nota 4.

— Poți să-mi pui și zero, iar dacă nu-ți ajunge zero, poți să-mi pui și zero tăiat.

Profesorul o privi îndelung cu ochii lui frumoși și tăioși, vrând parcă s-o domolească, s-o îmblânzească ori poate chiar s-o hipnotizeze. Despa se sili să-l înfrunte, iar atunci când i se păru că Timon e gata s-o biruie, îl repezi!

— Ce te zgâiești așa la mine? Fă bine și nu te mai zgâi la mine. Dacă o să te zgâiești mereu la mine o să rămâi cu ochii încrucișați.

Timon ridică din umeri și tăcu O lăsă în pace și scoase pe altcineva la lecție. Clasa se miră, însă își ținu gura. La ora de franceză, glumele și gălăgia nu erau îngăduite. Cine călca disciplina impusă de Timon era bătut cu nuiaua la palmă. În recreație, Despa se certă cu câteva fete mai mari. Pe Marulis n-o scoase din broască râioasă și măslinăreasă, iar pe Pomoran o trase de urechi și-i jumuli părul. Cu Valentina se purtă și mai urât: îi repezi doi pumni în coaste. Fetele pricepură că negricioasa nu se află în apele ei și nu-i spuseră nimic.

Aflai despre toate isprăvile Despei încă înainte de prânz. Află și Filipache. Hotărârăm să nu-i spunem nimic doamnei Arăpaș. Pentru că totuși îmi era greu să dau ochi cu gazda și să tac, mă lipsii de mâncare. Îi trimisei vorbă gazdei că mă supără durerea de cap.

Așteptai cu răbdate să-i treacă și această țâfnă, cum îi trecuseră și altele. Așteptai însă zadarnic. Despa rămase toată ziua închisă în odaia ei și ascultă

glasul Petriței și glasul lui Mincă. Perechea luată de curând se giugiulea și își spunea cuvinte de dragoste în odaia vecină. Pereții care despărțeau odăile erau subțiri, de paiantă, și uneori, dacă era liniște deplină în casă, se auzeau prin ei până și șoaptele. A doua zi, atât eu cât și Filipache ne duserăm la școală cu inimile îndoite. Ne temurăm că Despa va face o nouă năzbâtie. Ceea ce se și întâmplă. Timon veni iarăși în clasă. Și iarăși deschise catalogul. Și iarăși, tot ca din întâmplare, voi s-o scoată pe negricioasă la tablă, s-o asculte. Fără să se ridice în picioare, Despa râse cu gura până la urechi. Și după ce se sătură de râs, se răsti la profesor:

— Nu mă mai chema la tablă, că nu ies. Nu înțelegi că nu vreau să răspund? Degeaba încerci să faci pe grozavul cu mine. Nu-ți răspund, Du-te la surorile Scutelnicu. Întreabă-le pe ele ce vrei să mă întrebi pe mine. Să-ți răspundă surorile Scutelnicu. Du-te la ele și scoate-le la lecție. Du-te la ele dacă te mai primesc. Dar eu una am auzit că nu te mai primesc. Că și-au bătut joc de tine și ți-au atârnat tinicheaua de coadă.

Îi mai spuse multe alte cuvinte cu două înțelesuri. Îi spuse și cuvinte urâte, ba chiar și câteva măscări pipărate, de șatră.

La început, clasa, alcătuită din băieți și din fete, tăcu. După câteva clipe însă, nu se mai temu de profesor, își dădu drumul și râse de se zguduiră băncile. Timon se înfurie, puse mâna pe nuia și-i bătu la palme pe toți, dându-le, cu sete, câte patru nuiele la fiecare palmă. Ajunse la banca Despei. Îi făcu semn negricioasei să se scoale în picioare și să întindă palmele, cum făcuseră toți ceilalți, și să-și primească porția. Despa nu se sinchisi. Rămase nemișcată. I se uită drept în ochi și, tutuindu-l ca și în ziua trecută, îi spuse liniștită:

— Timon, dacă mă atingi cu nuiaua sau cu palma, plec de la școală și mă arunc în fântâna din fața casei tale. Auzi? Mă arunc și mă înec în fântâna din fața casei tale. Să știi că nu glumesc. Eu nu știu de glumă. Eu nu sunt ca surorile Scutelnicu, Timon! Dacă mă atingi cu nuiaua sau cu palma mă duc și mă înec în fântâna din fața casei tale. Dai de dracu, Timon. N-o să mai ai pe unde scoate cămașa, Timon.

Profesorul învineți. Își mușcă mustața scurtă. Tăcu. Aruncă nuiaua. Își luă catalogul și o tuli la cancelarie. Veni secretarul liceului — unul ghindoc — care era și profesor de muzică, și trimise școlarii acasă.

— Să trăiești, Despa.

— Bravo, Despa.

— I-ai dat peste bot lui Timon.

Despa nu spuse nimic. Își adună cărțile și caietele, le vârî în ghiozdan și plecă. Aflai despre noua și penibila întâmplare în prima recreație. O dată cu mine află nu numai Filipache, ci întreaga școală.

— Așa ceva cu s-a mai pomenit de când e școala noastră, școală!…

Școlarii și școlărițele comentară faptul în toate chipurile. Frații Mătrăgună fură de părere că o să se întărească disciplina în școală. Adamian și Chinovici spuseră că, dimpotrivă, o să slăbească. Pe o singură chestiune fură cu toții de aceeași părere: că Despa va fi eliminată din școală. Spre mirarea multora însă și chiar a mea și a ciungului, nu se întâmplă nimic. A doua zi Despa veni iarăși la școală. Timon nu se mai legă de negricioasă și își ținu lecția.

Zvonul despre ciocnirea dintre fată și profesor se răspândi în oraș, umblă un timp din gură în gură, până se stinse. Seara, acasă, fui martor când Filipache o întrebă pe soră-sa:

— De ce-ai fost obraznică cu Timon? Nu ți-a fost teamă de el?

— Obraznică? Eu obraznică? Dimpotrivă. Timon a fost obraznic cu mine. Și teamă? De ce să-mi fie teamă de el? Lui să-i fie teamă de mine. Și-o să am eu grijă să-i fie. Știu eu ce știu.

Nu înțelesei nimic. Căzui pe gânduri. Ce putea fi la mijloc? Nici Filipache nu înțelese nimic. El însă nu era omul care să-și facă inimă rea din toate fleacurile. Ridică din umeri și spuse:

— Ești o proastă!

— Mi se pare că dintre noi doi tu ești prostul.

Eu n-o întrebai nimic pe Despa și nici ea nu găsi de cuviință să-mi mărturisească ceva. Fiersese îndelung. Izbucnise în două rânduri față de atâta lume. Acum se cuminți. Din nou se cuminți. Era de văzut pentru câtă vreme. Învăță. Rămase însă tot aspră, tot încruntată, tot fără nicio umbră de zâmbet ori de bucurie pe fața-i negricioasă, ca de pământ. În schimb, Petrița, care se dusese cu Mincă la primărie și se căsătoriseră cum scrie la lege, se arătă harnică, blajină, cuminte și se purtă în totul cu atâta iscusință, încât intră pe sub pielea soacrei și pe sub pielea noastră, a tuturor. Nenea Mincă era atât de fericit, de parcă-l apucase pe Dumnezeu de-un picior. Deveni alt om. Chibzuit. Cuminte. Cumpătat. Nu mai intră nici în cârciumi, nici în cafenele.. Nu mai jucă. Nu mai bău. Nu mai plecă nopțile de acasă. Pe ceilalți frați, însă, îi lăsă să se ducă unde vor și să-și facă de cap cât vor pofti. Nu dori nici măcar să le audă isprăvile. Dacă avea drum după treburi ori după cumpărături prin oraș, își ruga nevasta să se dichisească, să-și

bâcânească obrajii și să-și rujeze buzele, și o lua cu el. Până la capătul desfundatei ulițe o purta, ca pe un paner cu mere rumene, pe umăr. Mai departe mergeau ținându-se de mână. Într-o zi, doamna Arăpaș mă întrebă:

— Ce zici tu, o să-l țină mult pe Mincă-al meu dragostea pentru nevastă?

— De! S-ar putea să-l țină și s-ar putea să nu-l țină. Omul e schimbător.

— Așa s-a purtat cu mine Dudu Arăpaș la începutul căsniciei. Noastre.

— Și mai pe urmă?

— Mai pe urmă! mai pe urmă a ținut-o tot într-o beție, până s-a-ndurat Dumnezeu de mine și-a trimis moartea de i-a ridicat sufletul.

— Te-ai rugat mult la Dumnezeu ca să-ți împlinească această dorință?

— Mult. M-a ajutat însă și părintele Laț de la biserica Sfânta Vineri.

— Părintele Laț? Mătăhălosul? Cum a putut să te ajute pe dumneata părintele Laț să scapi de bărbat?

— S-a rugat și el. I-am dat doi curcani plocon și s-a rugat la biserică șase săptămâni. S-a rugat lui Dumnezeu să trimită moartea să-l ia pe bărbatu-meu, pe Dudu Arăpaș.

Vrusei se aflu cum a murit Dudu Arăpaș.

— Soțul dumitale a murit acasă?

— Nu. Pe uliță. L-a înjunghiat careva pe uliță. Nici acum nu se știe cine. Și când mi l-au adus acasă era mort.

— Atunci, a murit de cuțit?

— A murit pentru că a venit moartea să-l ia. Și pentru că moartea nu putea să-i scoată sufletul — era om tare, puternic, bărbatu-meu — a pus pe careva să vâre cuțitul în el.

— Și de când a murit Dudu Arăpaș trăiești mai bine?

— Mai bine, mai rău, dar vorba e că nu mă mai suduie și nu mă mai bate nimeni.

— Dumneata însă… Dumneata însă îți cerți destul de des feciorii.

— N-ar munci cum trebuie. Dacă n-aș mai sta cu gura pe ei din când în când, s-ar trândăvi.

— Înțeleg. Mi-a vorbit și Despa despre așa ceva.

— Despa! Îi seamănă leit răposatului. Și acela era tot așa. Într-o zi miere, în altă zi fiere. Am dat-o la școală să capete și ea o spoială. S-o mărit c-un băiat de pe la gară sau cu vreun negustoraș, să nu mi-o scoată la câmp, la muncă. Despa nu e făcută pentru munca la câmp.

— Negustorașul o să-ți ceară zestre.

— Are maica. Pentru Despa are maica mulți bănișori puși deoparte. Numai că trebuie să bag de seamă când voi mărita-o să nu-ncapă banii pe vreo mână spartă.

Despa se cumințise! Nu mă liniștii. Îmi adusei aminte că se mai cumințise și altă dală, însă cumințenia îi trecuse repede. Și acum, ca și atunci, ori poate și mai mult decât atunci, clocea ceva. Dar ce anume clocea? Nu aveam cum să bănui, așa că rămăsei tot îngrijorat, tot cu ochii pe ea, și observai că, la puțină vreme după ce se cuminți, Despa își pierdu somnul. Începu să slăbească și să se jigărească. Cercuri vinete și adânci i se iviră în jurul ochilor de smoală. Pofta de mâncare îi scăzu. Deveni lingavă și ligavă. Șoldurile însă i se lățiră și, cu o repeziciune neobișnuită, îi crescură și i se rotunjiră sânii.

— Vrei să înveți, Despa?

— Vreau, Gălbejitule, tu nu vezi că vreau?

Ne sârguiam amândoi cu lecțiile, dar se vedea cât de colo că mintea ei rătăcește pe altă lume. Uneori, biciuindu-și cu sălbăticie voința, izbutea să-și țină trează atenția, mă asculta, ba chiar îmi și răspundea la întrebări. Eram mulțumit de cum mergeau lucrurile și mă rugam sorții s-o țină așa până la vacanța mare, când plănuiam să plec pentru totdeauna, dacă nu din oraș, cel puțin din casa Arăpașilor. Dar mulțumirea mea nu avu viață lungă, într-o seară mă pomenii cu Despa, care veni lângă mine, mă apucă de nasturele hainei și mă întrebă:

— Spune-mi, Gălbejitule, cum a reușit Pitcoacea să-l robească pe nenea Mincă, ditamai găliganul, și să-l obișnuiască s-o asculte orbește?

— Care Pitcoace?

— Cumnată-mea.

— Nu știu, într-adevăr nu știu…

— Minți. Iarăși minți…

— Nu mint, Despa. Crede-mă că n-am de ce să te mint.

— Știi. Știi, dar nu vrei să-mi spui. Nimeni nu vrea să-mi spună. Mă considerați… Mă considerați copil… Dar să vă intre bine-n cap că nu mai sunt…

Așteptai să mă pună să mă jur, ca altă dată. Nu mă puse. De drăcuit însă și de ocărât, mă drăcui și mă ocărî până i se umplu gura de clăbuci.

— Nu vreau să te mai văd. Auzi? Și tu ești ca toți ceilalți. Ca toți ceilalți… Mi-e scârbă de tine. Mi-e scârbă de tine ca de-un hoit. Nu vreau să te mai văd în ochi.

— Bine. N-ai să mă mai vezi. Am să plec chiar acum din casa voastră.

— Ai să pleci când am să vreau eu să pleci, nu acum.

Ne văzurăm în fiecare zi și în fiecare seară. Încercai să-i intru în voie. Nu izbutii. Despa rămase mai departe tăcută, abătută, încruntată. Încetai să-i dau lecții. Doamna Arăpaș se nelinişti, și mă rugă să nu părăsesc casa, să am răbdare.

— O să-i treacă, maică. O să-i treacă toanele. Despa e fată bună… Dar… Are toane, maică, are toane, ca răposatul taică-său.

Frații Arăpaș nu luară în seamă lâncezeala în care căzuse sora lor. Crezură și ei, ca și maică-sa, că nu poate fi vorba decât de o toană trecătoare, ca toate toanele. Doamna Arăpaș însă se îngrijoră în cele din urmă.

— O fi de vină școala. Nu te mai duce la școală, fată.

Auzind îndemnurile acestea, Despa se asprea și mai mult și-i răspundea uscat:

— Mă duc. M-am obișnuit cu școala și mă duc.

— Crezi c-ai să treci clasa?

— N-am s-o trec. Și nici nu vreau s-o trec. Dar de învățat tot am să învăț ceva.

— O să râdă lumea de tine, maică.

— Lumea? Să râdă lumea de mine? N-are să râdă. Pot să te încredințez că n-o să râdă lumea de mine.

— Dar ce? Crezi că o să plângă?

— Poate.

Nici până atunci nu dusesem lipsă de ger și de zăpadă, însă de pe la jumătatea lui ianuarie, iarna, în loc să slăbească, crescu în puteri și se încrâncenă. Deasupra orașului în care trăiam și a întregii câmpii a Deliormanului se așeză un strat gros vânăt de noroi. Vântul ostenit se culcă și dormi somn adânc prin cine știe ce păduri ori prin cine știe ce tainice văgăuni. Prin văzduhul întunecat începură să cadă fulgi mari și albi de zăpadă din norii neclintiți. Ninse zile de-a rândul și ninse, fără contenire, și nopți de-a rândul. Nămeții crescură pufoși și frumoși cât gardurile și, pe alocuri, mai înalți chiar decât gardurile. Făcurăm pârtii până la grajdurile boilor, până la târla oilor, până la cotețe, până la fântână, și făcurăm pârtie și până la poartă. Desfundarăm ulița, iar alți rușani desfundară strada cea largă care ducea spre centru. Cei trei frați Arăpaș care rămăseseră becheri lăsară grija casei și a vitelor în seama lui Mincă — tot era el însurat și nu se îndura

să iasă din ogradă — și, luându-l și pe ciung cu ei, lipsiră din ce în ce mai des de acasă. Plecau de cum se lăsa noaptea, umblau pe unde le plăcea lor să umble și se întorceau cu pași împleticiți abia când se crăpa de ziuă. Ciul le ieșea înainte fără să-i latre, iar ei, mulțumiți, se furișau pe tăcute în odaie, se descălțau și se dezbrăcau, se culcau și adormeau de îndată. Mincă și Petrița își aveau acum odaia tor, care era despărțită de un perete subțire de odaia Despei. Sătul de drojdia orașului, de băutură și de încăierări, și trezit parcă dintr-un vis urât, nu-i mai urmai pe frații Arăpaș la petrecerile lor de zi ori de noapte.

— Na mai mergi cu noi, Darie?

— Sunt ostenit.

Mă folosii din plin de prilejul cu care nu mă mai întâlnisem de multă vreme, acela de a rămâne peste noapte stăpân pe toată încăperea. Îndopai în fiecare seară soba oarbă cu paie, o încălzii tocmai cât trebuia și mă afundai, cu sufletul răvășit și aproape bolnav, în lectură. Citii cărți după cărți și-mi apropiai și mai mult obiceiul de a nu-mi îngădui să las să treacă o singură zi fără să scriu câteva pagini. Mă convinsesem deplin că nu am talent deosebit la pictură. Marile muzee, în care întârziasem îndelung pe vremea lunaticelor mele hoinăreli prin Italia, îmi făcuseră cunoscută Renașterea cu toate frumusețile ei neasemuite și cu toate uimitoarele ei minuni. Cunoașterea lui Andreescu și a lui Luchian, după întoarcerea mea în țară și popasul la tătarii din Sorg, precum și câteva vizite în straniul atelier al lui Tonitza mă îndemnaseră să mă las păgubaș. Ca pictor, n-aș fi fost niciodată ursit succesului. Stăruind, aș fi ajuns cel mult profesor de desen în vreun liceu prăpădit din provincie, cum ajunsese profesorul nostru Alburiu, sau zugrav de biserici și de firme, ca ridicolul Caba. Când mă gândeam la un asemenea viitor, mă apucau crampele și mi se împietrea carnea. Îmi spusesem că, în schimb, aș putea ajunge la oarecare izbutire în literatură. Mă apucasem așadar, cu îndârjirea și încăpățânarea care-mi făceau parte din fire, de scris. Acum, mai mult ca oricând mâzgălii în lungile nopți de iarnă, cu litere mărunte și înghesuite, maldăre uriașe de hârtie. Frații Arăpaș mă crezură sucit. Să-mi pierd atâta vreme înșirând slove!… Ar fi fost mai bine dacă-mi petreceam viața altfel. Ca ei. Ca ei sau ca alții. Doamna Arăpaș își închipui că învăț, că mă pregătesc să devin profesor. Filipache râse de mine:

— Creangă!… Poate vrei să-l întreci pe Creangă!…

Nu. Nu voiam să-l întrec pe Creangă. Nu voiam să întrec pe nimeni. Și nici nu voiam să ajung scriitor pentru a trăi din scris, cum mă bănuise

profesorul Turtulă. Atunci… Atunci poate că voiam să câștig faimă, glorie… La acest gând mă apuca râsul. Scriam pentru că simțeam nevoia să scriu. Numai pentru atât? Poate voiam să spun ceva nou oamenilor… Dar ce anume voiam să le spun eu nou oamenilor, nu știam. Încă nu știam…

Pe la sfârșitul lui februarie, vântul se trezi din somn. Zbură până la slăvile cerului, se apropie de soare și se încălzi zdravăn. Și după ce se încălzi se năpusti asupra norilor și-i risipi. Nămeții uriași se topiră încetul cu încetul. Nu înecară orașul cum ne așteptasem, însă îi umplură ulițele și ogrăzile de noroaie și de bălți mocirloase. Când văzui că nu mai e urmă de zăpadă pe pământ și că văzduhul începe să miroase a crud și a proaspăt, scosei hârtiile din lada în care le aruncasem și, setos, citii cu nesfârșită răbdare tot ceea ce însăilasem în nebuna febră de care fusesem cuprins. Nimic nu-mi plăcu. Nici măcar o pagină. Găsii totul vechi, șters, neinteresant. Asemenea lucrări mai dăduseră și alții la iveală. De ce nu izbutisem? Poate nu aveam talent… Poate… Veni deznădejdea și mă luă în brațe. “Voi fi toată viața o mediocritate… O mediocritate”… Nu. Nu voiam aceasta. Dar ce voiam? Trebuia să aflu dar ce voiesc. Trebuia. Dintr-o dată, capul mi se goli de gânduri și începu să-mi uruie ca o moară stricată și să-mi vâjâie. Îmi pieri foamea. Îmi pieri setea. Îmi pieri somnul. Îmi pieri până și pofta vieții. Nu eram bun de nimic. De nimic! Atunci, pentru ce să umbresc mai departe pământul cu șoldia-mi și nătânga-mi umbră? Și pentru ce să mă ostenesc atâta scriind pagini care dacă nu-mi plăceau mie nu aveau cum să placă altora? Voința îmi slăbi, și multă vreme mă tiraniza gândul sucit al sinuciderii. Nimic mai simplu decât să te sinucizi! Îți atârni lațul de gât, îți dai drumul în gol, și… gata. Vine și te ia moartea.

Bine. De venit, vine. De luat, te ia. De dus, te duce. Dar unde te duce? Moartea! Ce-o mai fi și cu moartea? Dar cu viața… Ce-o mai fi și cu viața? Mă zbătui. Plânsei. Râsei. Și iarăși plânsei și mă zbătui. Ca peștele pe uscat mă zbătui. Ieșii zi de zi din oraș. Străbătui cu picioare de plumb nesfârșitele câmpuri jilave din jur. Văzui cum se ridică aburi alburii din pământul sănătos și gras. Văzui cum încolțesc și cum se ivesc iarba și grâul, rapița și secara, ovăzul și orzul, pălămida și scaieții, sipica și ciuboțica-cucului. Văzui cum răsare și cum apune soarele. Văzui cum pâlcuri de nori plutesc veseli prin slăvile fără hotare ale cerului. Vântul, vechiul meu prieten, trecu deseori pe lângă mine. Nu-mi zâmbi și nu-mi șopti. Vântul nu avu ochi pentru mine. Nu avui nici eu ochi pentru el. Ascultai țârâitul greierilor în brazdele negre și ascultai clopoțeii de argint pe care îi sunau în văzduhul

albastru, ciocârliile. Ascultai foșnetul sălciilor și al plopilor, al salcâmilor și al măceșilor. De ce răsărea din pământ, în fiecare primăvară, iarba și de ce înflorea, galbenă ca aurul, rapița? De ce alerga pretutindeni, cu tălpile lui desculțe, vântul? De ce țârâiau greierii și de ce clămpăneau din ciocurile lor lungi și late berzele? Viața! Ce-o mai fi și cu viața? Nu știam. Încă nu știam. Dar totul, totul îmi spunea că trebuie să-mi păstrez viața. Cu orice preț trebuia să-mi păstrez viața. Da. Cu orice preț. Una singură aveam. Una. Nu două. Bine. Dar prețuia chiar atât de mult viața? Prețuia. Nespus de mult prețuia dacă știam cu ce s-o umplu. Trăisem. Mai puțin de douăzeci de ani trăisem. Totuși trăisem. Și acest timp pe care-l trăisem cu ce-l umplusem? Cu ce umplusem eu fagurii vieții mele? Cu miere îi umplusem? Cu bălegar îi umplusem? Nu. N-o să-mi răspund acum. O să mă gândesc mai mult, și într-o zi ori într-o noapte o să-mi răspund. Ba nu. Chiar acum trebuie să-mi răspund. Eu îmi umplusem fagurii vieții mai mult cu bălegar decât cu miere. Fără îndoială că erau de vină și împrejurările în care trăiam, dar eram de vină și eu.

În tot ce scrisesem de-a lungul iernii, găsisem frazele fără vigoare, mălăiețe, betege. Sărmanele! Se târau pe pogoanele mele de hârtie ca niște râme slinoase, mute și oarbe, ori ca niște melci cenușii și băloși. Îmi lipsea ceva. Fără îndoială că-mi lipsea ceva. Nu cumva îmi lipsea focul sacru? Dar ce era focul sacru? Ciuda îmi venea de acolo, că nu prea știam ce-mi lipsea. Iarăși mă zbuciumai. Iarăși râsei și iarăși plânsei. Mersei mai departe și îmi mușcai și-mi rosei vârfurile degetelor. Îmi băui sângele. Mi se păru sărat și totuși dulceag, Până la urmă, îmi fu rușine că mă zbucium, că râd ca nebunul și că plâng ca bezmeticul în același timp. Puțina carne pe care o mai aveam pe mine se topi și ea în flăcările negre ale nopților de neliniște și nesomn. Gazda, care-mi urmărea toate mișcările, sfârși prin a mă crede ieșit din minți și atins de oftică. Obrazul nu mă mai ascultă și mi se schimonosi. Buzele mi se umflară și-mi crăpară. Iar ochii!… Ochii stinși și afundați în cap stârniră mila câtorva cunoscuți și a câtorva rubedenii. Vară-mea Nigrita, pe care o întâlnii pe stradă, în loc să mă întrebe de sănătate, se uită la mine lung, clătină din cap și-mi spuse:

— Până la vară bei zeamă de clopot și te duci la odihnă lângă unchi-tău Tone, dragă Darie. Până la vară…

Nu mai era mult până la vară. Primăvara venise. O întâlnisem pe câmp. O întâlnisem în pădure. Avea să treacă repede primăvara. Pentru că toate primăverile trec grozav de repede.

Avea dreptate vară-mea Nigrita. Trebuia să-mi câștig iarăși sănătatea. Trebuia să scap de febră, de nesomn, de neliniște. Și, mai presus de orice, trebuia să izbutesc. Pentru izbutire însă, se cuvenea să muncesc pe brânci, nu să mă istovesc, zbuciumându-mă zadarnic, ca un nătâng. După ce luai această hotărâre și-mi făgăduii s-o duc la îndeplinire, mă aplecai iarăși cu îndârjire asupra hârtiei. Căutai… Căutai fapte și căutai oameni. Căutai priveliști. Căutai cuvinte dulci ca mierea și gingașe ca mătasea. Căutai cuvinte limpezi ca limpezile izvoare și căutai cuvinte străvezii ca străveziile aripi ale libelulelor. Căutai cuvinte înflorate. Căutai cuvinte aspre, bolovănoase. Căutai însă și cuvinte acre și amare. Uneori găsii ce căutam, alteori nu. Îmi scormonii cu gheare de foc memoria, blestemând-o pentru tot ce-a păstrat înăuntrul ei și pentru tot ce n-a păstrat. Numai țelul pentru care voiam să scriu nu-l căutai. Și nu-l căutai pentru că nu mă pricepeam să-l caut. Dar tot blestemându-mi memoria și tot scormonind-o într-un negru miez de noapte, îmi adusei iarăși
aminte de pământul pietros și ghimpos, sălbatic și straniu al Dobrogei, de marea plină de vietăți, care fremăta într-una ca o pădure bătrână, de răsfiratul sat tătărăsc Sorg, de herghelia lui Selim Reșit și de sprintenul Hasan, de tătăroaica Selvyé și de fiul ei Urpat. Îmi adusei aminte și de tătăroaica cea tânără, de firava și gălbuia Uruma. Poate o iubisem… Poate n-o iubisem… Făptura ei ademenitoare, înaltă și subțire ca trestia, cu obrazul rotund ca luna, cu ochii puțin pieziși și verzi ca verdea iarbă a câmpului, învie dintr-o dată în amintirea mea și mă umplu de fierbințeală și, în același timp, de înfrigurare. Imaginația mea o luă razna, începu să bată câmpii. Mi se păru, dintr-o dată, că mă asemui cu un stup rotund pe care mii și mii de albine de aur l-au încărcat cu dulce și tristă miere. După săptămâni și săptămâni de nopți nedormite și de zile zăpăcite, în care dacă m-ar fi întrebat cineva cum mă cheamă ar fi trebuit să stau să mă gândesc înainte de a răspunde fără greș, zâmbii iarăși. Din toată inima zâmbii. Iar zâmbetul mă limpezi și mă învioră. Cuprins de febră și stăpânit de amintirea ciudatei tătăroaice, scrisei dintr-o singură răsuflare o duzină de sonete de dragoste, le iscălii cu un nume de împrumut și le pusei într-un plic. Lipii plicul și notai pe el o adresă. Dimineață îl timbrai și-l aruncai într-o cutie poștală.

Mă liniștii, însă nu de tot. Îmi spusei că în curând voi avea, în sfârșit, dovada că sunt văduv și de talent literar. Mă voi lăsa, așadar, păgubaș și de literatură. Voi căuta un alt făgaș pentru a-mi împlini rostul pe lume. Dacă îmi era ursit să am un rost pe lume. Însă nu trecu mult după ce aruncai

plicul în cutia poștală, că șarpele neadormit al îndoielii pătrunse iarăși în mine și mă învenină. Dar dacă?…

Trăii două săptămâni încheiate perpelindu-mă pe uriașul rug al nerăbdării și al incertitudinii. După aceste chinuitoare două săptămâni, într-o duminică, mă trezii cu noaptea-n cap și alergai la gară. Așteptai trenul de București. Ca pe ghimpi îl așteptai. Avui noroc. Nu întârzie. La călători nu mă uitai. Mă repezii în față, lângă locomotivă, și mă apucai să dau târcoale pachetelor cu ziare, și reviste. Mi se păru fără sfârșit vremea care se scurse până când vânzătorul desfăcu pachetele. Cumpărai revista pe care o așteptam. O desfăcui și, în sfârșit, îmi văzui sonetele tipărite. Îmi stăpânii emoția. Destui de bine mi-o stăpânii. Îmi aruncai ochii pe pagina ultimă la *Poșta redacției.* Aci, o însemnare mă îndemna: “Mai trimiteți…” Mă trăsei mai la adăpost, pe peron, și-mi citii sonetele. Abia deslușii slovele. Sonetele mele de dragoste erau imprimate cu litere mici, pe jumătate șterse și înghesuite undeva, pe ultimele coloane, dar erau imprimate. Văzuseră, cum se spune, lumina tiparului. Mă bucurai câteva clipe, nu însă așa cum mă așteptam, ci cu o bucurie măruntă, palidă, meschină, amestecată cu amărăciune. Mi se făcu silă. Îmi trecu bucuria. Îmi trecu și sila. Începu iarăși să mă roadă neîncrederea. Tipărirea sonetelor mele într-o revistă din București, ba încă într-o revistă de mâna a doua, dacă nu chiar a treia, nu dovedea nimic sau aproape nimic. Poate redactorii îmi tipăriseră versurile din greșeală. Poate mi le tipăriseră din lipsa altora mai bune. Făcui mii și mii de presupuneri, unele mai smintite și mai absurde decât altele. Presupunerile mă osteniră și mă sleiră. Mă trecură rânduri de sudori — când reci, când fierbinți. Mai citii încă o dată sonetele, cuvânt cu cuvânt. Acum mi se părură, de-a dreptul stupide. Scrisese sonete nepieritoare Petrarca. Scrisese Shakespeare. Scrisese câteva și Eminescu. Aduceau oare sonetele mele ceva în plus față de ale marilor maeștri care trăiseră cu mult înaintea mea? Nu. Atunci, de ce le mai scrisesem și de ce mă grăbisem să le trimit spre publicare? Idiot! Nu eram nimic altceva decât un biet idiot cu capul plin de fumuri. Căzui dintr-o dată într-o apatie a trupului și a minții. Carnea mă duru. Gândurile mă arseră ca niște fulgere albe. Împăturii revista, care-mi publicase sonetele, o ascunsei în buzunar și mă întorsei la gazdă, clătinându-mă ca un om beat.

Avusei noroc. N-o întâlnii pe Despa. Filipache îmi spuse că e plecată de acasă.

— Unde?

— La niște prietene.
— Despa n-are prietene.
— Și-o fi făcut în vremea din urmă. N-ai băgat de seamă că de la un timp lipsește destul de des de acasă?
Ziua fu mohorâtă și trecu greu. Mâncai în silă. Dormii în silă. Visai vise năprasnice. Iar mâncai. Iar dormii. După câteva nopți chinuite și după câteva zile lâncede, mă hotărâi, mai mult pentru a ieși din această stare, să mă aștern iarăși pe lucru. Mă așezai la masa de scris și înșirai pe câteva pagini o povestire care pleca de la sâmburul unui fapt divers. Copiai citeț manuscrisul și-l trimisei, sub alt nume, la aceeași revistă. Apăru și povestirea. O citii tipărită. Mi se păru neverosimilă, fadă, neroadă. Dacă aș fi iscălit-o cu numele meu, aș fi avut pentru ce să mă spânzur. Acum, mă moleșii. Saliva mi se acri. Stomacul mi se strânse și primi cu greu hrana. Mă părăsi și somnul deplin. Dormii puțin și pe apucate. Copleșit de tristețe și deznădejde, mă lăsai în voia sorții. Părăsii pentru mult timp încercările mele de a scrie literatură. Mă ocupai de fata gazdei, de negricioasă Mă întorsei și la ceilalți școlari care-mi ceruseră să-i meditez. Intrai până-n gât în această muncă stupidă, care mă obosea, mă prostea și mă îndobitocea. Uitai să mă tund și mă pomenii purtând, întocmai ca profesorul Turtulă, chică cu mătreață. Totuși, îmi mai rămânea timp. Ca să-l umplu într-un fel, mă plimbai ca un gură-cască prin oraș. Hoinării, mai ales, prin mahalale și-mi trecui zilele trândăvind printre zarzavagii, printre lăptari, printre țiganii fierari și lăutari. Fetele se uitau la mine ca la un căzut din lună, flăcăii ciomăgași — ca la un terchea-berchea. La cârciuma deocheată a lui Zgaibă, în care se puneau la cale spargeri de case și furturi de cai, țigănci tinere, pietroase și ochioase, oacheșe și trupeșe, îmi ghiciră în palmă și în ghioc, în bobi și în cafea, îmi prevestiră, toate, o viață de rând, cenușie și leșietică.
— N-ai venit pe lume cu noroc, creștine De altfel, se vede chiar de pe acum. Hai, scoate leul…
Bani nu le dăruiam. Nu din zgârcenie, însă nu prea aveam, și nici de nu stăruiau. Prostindu-mă de tot, începui să le cred și mersei până acolo încât mă surprinsei că le urăsc. Le jurai răzbunare. Și chiar mă răzbunai pe unele, înghesuindu-le, noaptea prin colțuri întunecate de uliță, pe sub sălcii, prin bălării, pe unde se nimerea.
Într-o seară, tocmai când petreceam c-o tuciurie grăsună pe genunchi, cine credeți că intră în cârciumă? Nenea Laurenț Piele de la Secara, cu Avendrea de la Omida, prietenul fratelui meu Ion. Mai îmbătrânise Laurenț

Piele, dar se ținea încă bine. Avendrea… Fusese luat la militărie. Dezertase. La Omida și pe întreaga vale a Călmățuiului îl căutau de zor jandarmii. Aveau ordin să-l prindă și să-l ducă la Turnu, la regiment, legat fedeleș. Dar nu numai eu îi văzui. Nici lor nu le lipseau ochii, așa că mă văzură și ei pe mine. Se făcură însă că nu mă cunosc. Schimbară pe șoptite câteva vorbe cu Zgaibă. După aceea se strecurară într-o odaie mai singuratică. Mă fulgera un gând păcătos. O întrebai pe Mărgelușa:

— I-ai mai văzut pe-aici?

— I-am mai văzut.

— Vin după muieri?

— Nu. Cred că vând cai. Poate…

— Nu-i cunoșteam de geambași.

— Nici nu sunt.

— Atunci, cum de vând cai?

— Of! Of! Nu înțelegi? Vând cai furați.

Îmi spuse pe larg cum se aduceau, noaptea, la Zgaibă în arie, cai furați și cum aci meșteri pricepuți le schimbau culoarea părului de nu-i mai cunoșteau nici foștii lor stăpâni.

— Ți-am spus pentru că-mi placi, dar dacă sufli o vorbă mă omoară cârciumarul.

— Nu vreau să te omoare nimeni, Mărgelușo… Dar ia spune-mi tu mie, cum de nu se știe nimic?

— Ba se știe, însă nu se bagă nimeni. Nu se leagă nimeni de cârciumar. Zgaibă e omul lui domnu Stanică Paleacu. La alegeri, Zgaibă risipește băutură și-i aduce voturi, nu glumă, lui domnu Paleacu. Toată țigănimea, când sunt alegeri, votează cu domnu Stănică Paleacu.

Mă gândii mult la toate câte mi se întâmplaseră. În singurătatea unei nopți recitii sonetele scrise cu gândul la Uruma, și pentru Uruma. Nu. Pe Uruma, oricât aș mai fi dorit-o, nu se cădea s-o mai văd. N-aveam dreptul să mă mai amestec în viața ei și să i-o stric. Poate i-o și stricasem. Dacă totuși va fi să mă reîntorc vreodată în pietroasa Dobroge, va trebui să ocolesc satul tătărăsc de lângă mare. O Urumă măritată cu un tătar cârn! O Urumă cu patru-cinci plozi învârtindu-se în jurul șalvarilor el largi! O Urumă grasă, puhavă, îmbătrânită înainte de timp! Îmi ajungea și-mi prea ajungea că o văzusem cum o văzusem, bătută măr și cu burta la gură, pe biata Zoie. Pe tătăroaica din Sorg voiam s-o păstrez în amintire așa cum o cunoscusem, cu fața rotundă și galbenă ca luna, cu ochii strâmbi și cu

mijloc subțire, cu părul de orez, despletit, înotând pe valurile și pe sub valurile străveziei mări. Voiam s-o păstrez în amintire așa cum o cunoscusem pe nisipul fierbinte. Și mai ales voiam să mi-o amintesc cum… Dar nu. Mai departe, chiar dacă aș fi jupuit de viu, n-aș merge cu spovedania. Pot, totuși, să spun că târziu, după ani și ani, când amintirea Urumei se stinsese cu totul în inima mea, și când numele meu devenise destul de cunoscut, am scris un mic poem, pe care l-am numit *Obraz de lună.*

Îți mângâi obrazul de lună,
Obrazul de lună,
Feriga părului, fildeșul trupului,
Feriga părului.

Visele tale prin mine le treci
Negre și reci.
Stâncile tale de var și mărgean
În mine le clatini ca-ntr-un ocean.

De unde izvorâse poemul? Pe cine cunoscusem eu cu obrazul rotund și galben ca luna? Pe nimeni altcineva decât pe Uruma. Ori poate mai cunoscusem și pe altcineva, dar uitasem. Multe ține omul minte, însă și mai multe uită. Dacă n-ar fi uitarea!… Dar ce-o mai fi și cu uitarea? Dar cu ținerea-de-minte ce-o mai fi?

XV

ACOLO, LA SORG, ÎNTR-O ZI, după ce secerasem, culesesem bucatele de pe câmp, le treierasem cu caii și le pusesem la păstru în hambare, Selim Reșit mă chemase și-mi spusese:

— Câine necredincios, m-am plimbat ieri pe tabun și-am văzut că s-a uscat iarba. N-a mai plouat de mult. Iar ziua e prea cald.

— Da, stăpâne, ziua e prea cald. Arșiță. Adevărată arșiță.

— Așa a vrut Allah, câine spurcat, ca această vară, pe care tot din mila lui o trăim, să fie cu mare arșiță.

— Da, stăpâne, așa a vrut Allah. Și împotriva voinței lui Allah n-avem dreptul să cârtim nici cât negru sub unghie.

— Caii mei, slugă, nu se mai satură de iarbă, deși pasc cât e ziua de mare.

— Da, stăpâne, caii dumitale nu se mai satură. Rămân cam flămânzi.

— Rămân flămânzi, ghiaure. Și ca să nu-mi mai rămână caii flămânzi, tu trebuie să-i duci și noaptea la păscut.

Îmi plăcu să-l sâcâi și încercai să-l ating unde-l doare: la pungă.

— Dar eu, stăpâne, m-am tocmit cu dumneata să-ți duc herghelia la păscut numai ziua.

Tătarul mă dezamăgi. Împotriva așteptărilor mele, rămase liniștit.

— Ai dreptate, câine spurcat. O să mai adaug câțiva lei lângă leafă. Să-mi faci hatârul…

— Dacă e vorba de hatâr, stăpâne, nu pot să nu te ascult. Ai fost omenos cu mine…

— Hogea zice că am fost chiar prea omenos c-un vântură-lume ca tine…

— Hogea zice multe…

Oigun îl chema pe hogea tătărăsc din prăpăditul sat tătărăsc Sorg. Oigun Gemil… Era bărbat între două vârste. Avea picioarele scurte și strâmbe. Capul mare îi era, fața — lată, și barba — lungă și aspră, ca un fuior de cânepă. Îmi scoteam respectuos pălăria în fața lui ori de câte ori îmi încrucișam pașii cu el prin sat. Purta turban. Clipea și-mi răspundea dând din cap somnoros. Nu-i plăcea că m-am aciuat, fie și vremelnic, printre tătarii de sub ocrotirea lui și am intrat slugă la Selim Reșit. Poate că pe somnoros îl mai întărâtase împotriva mea și grasa Selvyé, mama Urumei.

Poate că-l întărâtaseră și flăcăii din sat, care nu o dată îmi trimiseseră vorbă că au să-mi reteze capul cu iataganele dacă nu părăsesc cât mai degrabă meleagurile lor. Bietul meu cap! Mulți se supăraseră pe mine din te miri ce, mă urâseră și râvniseră să mi-l sfărâme. Mi-l păstrasem în pofida tuturor și-aveam să-l mai păstrez. Dacă-mi era frică de iataganele tinerilor tătari? Nu. Nu-mi era frică. Câtorva dintre ei, mai îndrăzneți, care mă pândiseră în drum spre cafeneaua de unde-mi cumpăram tutun, le arătasem cuțitul. Rânjiseră. Mă luaseră și peste picior.

— Ce știi să faci cu el? Poate știi să tai oi și să le jupoi.

— Dacă vreți să aflați, pot să vă arăt.

— Arată-ne, câine spurcat, arată-ne, dacă ai ce să ne arăți.

Îl rugai pe unul să-și înfigă ciomagul în pământ și să pună în vârf un fes. Nu pricepu ce vreau să fac, dar se supuse și-mi împlini dorința. Îi sfătuii pe toți să se dea mai la o parte și să privească. Mă ascultară. Atunci mă trăsei zece pași în urmă, ochii și aruncai cuțitul. Oțelul șuieră prin aer și reteză, ca o sabie, moțul fesului.

— Vă place?

— Nu ne place.

— Pot să-l arunc în voi de la o depărtare de trei ori mai mare.

— Dracul!… Dracul cel șchiop!…

— Da, le spusei râzând, sunt chiar dracul, dracul în carne și oase, dracul cel șchiop.

Mă lăsară în pace. Sau cel puțin așa mi se păru în ziua aceea. Tătarul cel mic, Urpat, fierbea de nerăbdare. Nu înțelegeam pentru ce și nici nu mă gândeam să-l descos. A! Da!… Înțelegeam! I se apropia “nunta”…

În zori și în amurg, hogea se urca în minaretul moscheii, se arăta și își chema credincioșii la rugăciune.

Allabu ekber, Allabu ekber,

Eșheduen llailahe illallah,

Eșheduen llailahe illallah,

Auzindu-l, tătarii bătrâni își stingeau lulelele, părăseau cafeneaua și, lipăindu-și papucii peticiți prin pulberea alburie și adâncă a uliței, se îndreptau către moscheea cu pridvor răcoros.

— Uruma, tu de ce nu te duci niciodată la moschee, să te rogi?

— Am să mă duc. La bătrânețe. Și-o să mă și rog.

— Și ce ai să-i ceri tu atunci lui Allah?

— Poate o să mă rog pentru iertarea păcatelor mele. Poate o să mă rog pentru sănătatea ta. Nu știu, Lenk. Mai e până atunci.

Nu știa Uruma cum o să fie viitorul. Nici eu nu știam. Niciun om de pe lume nu știe ce-i aduce ziua de mâine, ce-i aduce viitorul. Dând ascultare poruncii stăpânului, după asfințitul soarelui adunam herghelia de pe tabun și o mânam în goană către sat. Călare pe un cal pe jumătate sălbatic, nu aveam decât să mă țin bine de coamă, să chiui din când în când și să plesnesc din harapnic. Atunci, ațâțată, herghelia lui Selim Reșit se asemuia cu o herghelie de năluci. Copitele nepotcovite, sfărâmau pământul uscat și pietros și stârneau uriași nori de praf, care rămâneau în urmă și pluteau multă vreme în văzduh. Băiețandrul Urpat mă auzea venind. Se repezea și deschidea larg poarta. În apropierea casei nu mai chiuiam și nici din harapnic nu mai pocneam. Caii își domoleau pașii, intrau îmbulzindu-se în larga arie a tătarului și se adunau în jurul fântânii. Descălecam și învârteam la roată. Uruma venea să mă ajute. Scoteam din fântână burdufuri după burdufuri pline cu apă limpede, rece, nițeluș sălcie. Uruma le deșerta în jgheab, iar caii însetați nu făceau nazuri. Beau până se săturau. Tătarul mă hrănea cu carnea friptă de oaie ori de batal, cu același și același lapte acru, cu aceleași și aceleași turtișoare dulci, coapte în spuză. Zilele treceau unele după altele. Nopțile treceau și ele, tot unele după altele. Se apropie sfârșitul verii. În tătăruș intră neliniștea, o neliniște ciudată, împletită cu o și mai ciudată bucurie ascunsă. Seara, după adăpatul cailor, se învârtea în jurul meu ca un titirez. Parcă voia să-mi spună ceva, și parcă nu voia. Până la urmă nu mai fu în stare să-și păstreze taina. Îmi șopti:

— Lenk… știi, peste două săptămâni…

Pentru Urpat, ca și pentru toți ceilalți tătari din sat, rămâneam mai departe un ghiaur, un câine spurcat, care nu se cuvenea să le cunoască viața până-n adânc.

— Ei, ce-o să se petreacă peste două săptămâni?

— Hogea… mă schimbă în bărbat.. Voi deveni bărbat adevărat.

— Te lauzi, Urpat. Cum o să te schimbe pe tine hogea în bărbat? Trebuie să mai aștepte, să mai crești. Acum nu ești decât un băiețandru.

— Ba nu mă laud, Lenk. Mi-a spus tata. Peste două săptămâni ai să vezi singur că nu m-am lăudat.

— N-am să văd nimic, Urpat, nici peste două săptămâni, nici peste patru.

Se posomora. Se depărta de mine și-mi striga cu dușmănie:

— Câine!… Câine necredincios!… Câine spurcat!…

În fiecare seară, tătăroaica cea grasă se trăgea în culcușul ei. Stăpânul își fuma luleaua și după aceea se ducea după ea. Urpat și Uruma se făceau și ei nevăzuți. Deschideam larg poarta. Caii ieșeau în uliță. Închideam la loc poarta. Cu picioarele goale, îngropate până mai sus de glezne în praful alburiu al uliței, aruncam o privire în sus. Nemărginitul cer, în care Uruma îmi spusese că își are lăcaș de aur atotputernicul Allah, se acoperea, ca în fiecare seară, cu stele. Dinspre mare se iscau adieri care aduceau răcoare. De minunatul Hasan mă feream. Da cu dinții. N-o suferea în apropierea lui decât pe Uruma. Încălecam la nimereală un sireap, chiuiam și plesneam din harapnic. Mi se părea, în zăpăceala mea, că sunt Han-Tătar, că pe fiecare cal se află un războinic și că am să alerg cu ei până la marginea lumii. Nu alergam cu herghelia primarului din Sorg până la marginea lumii, ci numai până la tabunul pe care iarba era din ce în ce mai rară și mai aspră. Pe drum îmi aduceam aminte că nu sunt decât netrebnica slugă a lui Selim Reșit și că lumea nu are margini. Mă întristam, plesneam din harapnic, loveam fără milă caii și-i mânam repede, cât mai repede, de parcă aș fi vrut să le scot tuturor sufletul. După ce socoteam că i-am ostenit îndestul, îi lăsam în pace. Ajungeam la tabun. Aci, caii plini de spumă se răsfirau și se apucau să pască. Mă întindeam pe nisipul țărmului. Ascultam foșnetul mării. Vântul, care dormise în cine știe ce cotlon ascuns toată ziua, se trezea și se întețea. Valurile creșteau, se învălmășeau, vuiau, izbeau și mușcau țărmul. Mai târziu, zarea dinspre răsărit licărea. Răsărea luna galbenă, rotundă, și arunca pod de aur peste mare, din marginea unde cerul se împreuna cu apele până lângă tălpile mele goale și crăpate. Măreția nopții dobrogene mă amețea și mă năucea. Mă ridicam în picioare și azvârleam ușoara îmbrăcăminte de pe mine. Mă repezeam în apă. Aci, înfruntând valurile spumoase, încercam să merg pe podul de aur către depărtarea nedeslușită, care mă chema. Dar eu eram Lenk și n-aveam nici în clin, nici în mânecă, cu Iisus. Apele nu mă țineau deasupra lor. Mă afundam până simțeam sub picioare nisipul. În adânc, marea tăcea. Speriat de tăcerea ei, ieșeam la suprafață și-mi scuturam capul pletos. Mă năpusteam în larg și înotam până osteneam. Mă întorceam. Ieșeam din apă. Răcoarea nopții își înfigea dinții în trupul meu slăbănog și mă mușca. Fugeam pe țărm, zgândărind gușterii și țestoasele, șerpii și șopârlele, până mi se tăia răsuflarea și mă încălzeam. Mă îmbrăcam și aprindeam o țigară. Cum somnul nu venea să se lipească de mine, ca să-mi treacă mai ușor timpul, mă duceam la marginea tabunului și mă apucam să

număr caii și mânjii lui Selim Reșit, să văd dacă nu cumva s-a rătăcit vreunul sau dacă n-au venit tiptil hoții și-au furat câțiva. În anii aceia de după război, neobișnuit de tulburi, pietroasa Dobroge era înțesată de hoți de cai și de tâlhari de drumul mare, care nu se sfiau să omoare om. Războiul lăsase în urma lui morminte și schilozi, însă lăsase și arme de foc, pe care numai cine nu vrusese nu le culesese de pe câmpurile de luptă. Acum, la Constanța și la Babadag, la Tulcea și la Sulina, la Bazargic și la Turtucaia, haidamaci înarmați, adunați în cete, cu căpetenii îndrăznețe, spărgeau noaptea case și hambare, furau țoale și bani, bucate și vite. Uneori, între hoți și locuitori aveau loc încăierări sângeroase. Răul se întinsese. Nimeni nu vedea de unde ar putea veni leacul. Se spunea că jandarmii sunt, aproape pretutindeni, părtași cu jefuitorii. Fină acum nu știam din ce pricină, dar hoții încă nu se apropiaseră de Sorg. Se temeau cumva de pistoalele cu țeavă lungă, de arcanele și de hangerele necruțătoare ale tătarilor? N-am aflat. Ceea ce cunoșteam de la tătari era că, în vara trecută, o liotă de hoțomani încercase să fure cai de la tătarii din Cobila. Ba chiar izbutiseră să rupă un sfert dintr-o herghelie. Simțindu-i la timp, tătarii se înarmaseră cu pistoale și cu arcane, cu iatagane și cu hangere, încălecaseră pe cai repezi și porniseră tăcuți ca niște umbre pe urmele hoților. Gonind cu îndârjire caii, îi ajunseseră pe hoți. Îi înconjuraseră și-i învălmășiseră. Îi căsăpiseră până la unul. După aceea le culeseseră trupurile și le aruncaseră în Dunăre. A doua zi se întoarseră acasă cu caii regăsiți.

— De noi, tătarii, îmi spusese stăpânul, hoții se ating mai rar și numai atunci când, într-adevăr, se găsesc la ananghie.

Cu mine, viața se arăta blajină. De când intrasem slugă la primarul din Sorg, nimeni nu se atinsese de herghelia pe care mi-o încredințase Selim Reșit. Într-una din acele nopți cu lună galbenă și rotundă ca fața Urumei, în care nici eu n-aveam de gând să mă apropii de somn, dar nici somnul nu voia să se apropie de mine, mă odihneam pe țărm după ce înotasem până la istovire. Văzduhul fumuriu, plin de vinul lunii, era deosebit de prielnic celor mai smintite închipuiri. Prielnică închipuirii era și marea cea veșnic neliniștită. Închipuirii îi era prielnic și asprul, pietrosul și netedul câmp dobrogean, pe care caii tătarului, risipiți, prindeau iarba sărată și uscată în bot. Mi s-a părut…

Stând pe țărm cu ochii larg deschiși, mi s-a părut că văd venind grăbite pe valuri din alt mileniu, care se stinsese cu mult în urmă, corăbii cu botul larg și înalt. După croială și după lopeți, mi-am dat seama că erau grecești.

Apoi mi s-a părut că văd venind către țărm trireme romane, galere bizantine împodobite cu semnul crucii, nave cu semiluna turcă, purtate de pânze verzi, umflate de vânt…

Iar țărmul…

Țărmul, care era aidoma aceluia pe care dormitam și visam, era plin de făpturi omenești bărboase, încălțate cu opinci și învăscute în mițoase straie… Măurunți și mițoși erau și caii acestor băștinași.

Sulițele pe care le clătinau în mâini,
multe și dese ca o pădure,
erau atât de lungi,
că purtau în vârfurile lor stele.
Stelele erau vârfurile sulițelor.
Luna — o tobă de piele galbenă de vițel era,
în care cineva
bătea cu îndârjire alarma…

Poate că dacă aș fi dormitat și aș fi visat mai departe, aș fi văzut, cu închipuirea, una dintre acele vechi bătălii de care pomenește în cuvinte zgârcite istoria. Mi se mai întâmplase. În seara aceea însă, norocul meu n-a fost deplin. Și nu mi-a fost deplin norocul pentru că, tocmai când doream ca singurătatea să nu-mi fie cu nimic tulburată, răsări, ca din pământ, lângă mine o umbră. Mă temui că este a unuia venit cu gând dușman și vrusei să scot cuțitul, să sar în picioare și să mă apăr. Însă, până să apuc să mă mișc, umbra mlădioasă mi se și lungi alături.

— Nu te speria, Lenk, sunt eu… Uruma…

— Dar cum de ai venit tu acum, noaptea?

— Tata a plecat la Constanța. Se întoarce abia mâine dimineață. Mama și frate-meu Urpat dorm somn greu. Mie… Mie mi s-a făcut dor de cai.

— Numai de cai?

— Da. Numai de cai…

De mult timp nu mai aveam față de ea nicio sfială. Lacom, vrusei s-o trag lângă mine și s-o prind în brațe.

— Nu, Lenk… Nu.

Tăcui. Tăcu și Uruma. Îi căutai obrazul gălbui și rotund ca obrazul lunii. I-l mângâiai. Tătărușca se zburli, se încordă ca un arc și într-o clipă sări la cinci pași de mine. Vântul se potolise și se culcase în ierburi. Marea foșni ca

o pădure din vechea vechime. Parcă totul încremenise. Încremenii și eu. Mă uitai la tătărușcă și-i văzui în lumina lunii dinții albi și ochii verzi ca iarba crudă, pieziși, care mă tulburau atât de mult. Spuse șoptit:

— Lenk… Vreau… Dar nu ca de obicei… Numai dacă mă prinzi… Am să încalec pe un cal, la întâmplare. Și am s-o rup la fugă… Ai să încaleci și tu pe un cal… tot la întâmplare… Să alergi după mine… Și… dacă mă prinzi… dacă mă prinzi, sunt roaba ta, Lenk, faci cu mine ce vrei, Lenk.

Nu ascultă răspunsul meu. Fugi spre tabun și se aruncă pe primul cal care îi ieșise în cale. Își înfipse mâinile în coama lui și i se lungi pe spate, se făcu una cu calul. Din nefericire pentru mine, nu aveam nici picioarele sprintene ale Urumei, nici zveltul și agerul ei trup. Ispita era mare. Alergai destul de repede. Cu sufletul la gură alergai. Ajunsei la tabun și încălecai și eu pe un cal. Uruma se întoarse, își așeză calul lângă al meu fără să mă fure nici măcar cu o jumătate de bot și mă întrebă:

— Gata, Lenk?

Mă prinsei bine cu mâinile de coama calului și-i răspunsei:

— Gata.

Șuieră subțire, ca o șerpoaică. Sirepii, care numai atâta așteptau, își ridicară boturile spre lună, se rupseră de herghelie și se așternură nălucă drumului. Prin noaptea dobrogeană de aur coclit și de argint topit, peste câmpul nesfârșit, neted ca-n palmă, acoperit de ierburi aspre, începu o alergare fantastică. Rămase repede în urmă tabunul. Rămase în urmă și marea cea mare cu clătinatul ei pod de aur, care ademenea spre depărtări. Rămase în urmă, și nu se mai văzu nimic din el, și satul tătărăsc Sorg.

Uneori o ajungeam. Mă aflam în urmă-i numai la un pas. Uruma, cu păru-i de orez fluturând despletit, auzea tropotele nebunești ale calului meu nepotcovit și din când în când întorcea capul. În lumina lunii, fața ei rotundă mi se părea și mai galbenă de cum o știam. Îi deslușeam dinții albi. Și-i mai deslușeam și ochii pieziși, la care clipeau și se încrucișau fulgere. Mi se păru nepotrivit că nu ridică în văzduh un hanger de oțel albastru și că nu scoate din piept chiot de luptă, că nu-și întoarce cu meșteșug tătărăsc calul și nu-mi retează căpățâna. Din partea Urumei, atunci și acolo, chiar moartea mi s-ar fi părut dulce. Da. Chiar moartea mi s-ar fi părut dulce…

Pe când alergam în noapte și pe sub luna, închipuirii mele înflăcărate, ținută lungă vreme în cătușe, îi crescură aripi. Mi se năzări că Uruma nu e numai Uruma, ci că în ea se întrupase întreaga hoardă a străbunului ei Bati. Dar Bati murise de veacuri și veacuri. Murise și războinica lui hoardă.

Praful și pulberea se alesese, prin timp, de uriașul imperiu tătărăsc de odinioară. Din toți și din toate rămăsese parcă numai tânăra tătăroaică, după care alergam sleind calul de sub mine. După ce îmi rânjea, Uruma șuiera iarăși șerpește, mă ocolea tocmai când mă așteptam mai puțin, și deșucheata goană, domolită o clipă, reîncepea cu o și mai sporită sârguință.

Străbăturăm astfel nenumărate alte tabunuri și ne ferirăm de câteva herghelii streine, pe care, fără să vrem, le speriarăm și le risipirăm. Era cât pe-aci să dăm buzna într-un sat bulgăresc, cu crini răi și cu locuitori aspri, ageri, bărbați și bătăioși.

Uruma, deși amețită de alergare și îmbătată de lună, își dete seama la timp de primejdie și își întoarse calul într-un ocol larg. Mi-l întorsei și eu. Și, după o goană și mai sălbatică, și mai smintită, în care n-am avut cum să măsor scurgerea vremii, ne pomenirăm amândoi, dintr-o dată, față-n față cu țărmul nisipos și cu podul de aur întins de lună către zarea unde marea se împreuna cu cerul, plin de stele. Uruma sări pe nisip, și calului, din care ieșeau văpăi, îi făcu vânt spre tabun. Sării și eu pe nisip.

— Nu m-ai prins, Lenk. N-ai avut norocul să mă prinzi, Lenk.

Râse scurt. Și, înainte de a-și stinge râsul, adăugă:

— Nici nu mă așteptam să mă prinzi, Lenk. Ești un om fără noroc, Lenk. Ești un om fără niciun pic de noroc…

Fără noroc! Fără niciun pic de noroc! Într-adevăr, eram un om fără noroc. Mă născusem unde mă născusem, la Omida. Mă născusem din cine mă născusem. Mă născusem cum mă născusem. Îmi păru încă o dată rău că venisem pe lume și că, o dată venit, nu găsisem în mine tăria să-mi lepăd sufletul. Vechea mea dușmancă, mâhnirea, care încă de la căderea nopții îmi da târcoale, mă luă în stăpânire. Nu mă ostenii s-o îmbrâncesc și s-o izgonesc. Mă culcai ca de obicei pe nisip, simulând nepăsarea, de parcă Uruma nici nu s-ar fi aflat acolo. Tătărușca, mirată de purtarea mea, tăcu ce tăcu… Pe urmă îmi șopti:

— Lenk, fă-mi loc lângă tine. M-a înfierbântat fuga. E răcoare. Mi-e teamă să nu răcesc.

M-am supus poruncii fără să-mi arăt bucuria. I-am făcut loc. Fata șuie, cu obrazul rotund și galben ca luna, se lipi de mine. Îi simții inima. Îi bătea tare, tare de tot. După un timp, în care niciunul dintre noi nu spuse nimic, inima i se mai potoli. În schimb, trupul firav i se aprinse și începu să ardă ca focul. Tătărușca îmi căută gura. Nu era greu să mi-o găsească, și mi-o găsi.

Și după ce mi-o găsi, mi-o mușcă până la sânge. Se sătură repede de gura mea amară. Îmi luă obrazul între mâinile ei mici, de copil, și zise:

— Lenk… Omoară-mă, Lenk… Te rog, omoară-mă…

— De ce să te omor? Am pierdut prinsoarea. Știi bine că am pierdut prinsoarea.

— Omoară-mă, Lenk. Omoară-mă și înviază-mă, Lenk. Și pe urmă omoară-mă iarăși, Lenk.

Mă ruga. Ca pe Dumnezeu mă ruga. Eu nu eram Dumnezeu, să-i trec cu vederea rugămintea.

Mai târziu plecarăm, goi și năuci, ținându-ne de mână, pe podul de aur pe care luna îl întinsese peste mare. Tălpile noastre desculțe călcau pe acel pod de aur, subțire, străveziu, care se legăna în ritmul lin al mării.

XVI

LA NOI, ÎN DELIORMAN, SOSISE primăvara. Se osteni și sosi și în târg, la Rușii-de-Vede. Într-un miez de noapte sosi. Dimineață, când mă trezii, mă pomenii cu ea. Îmi zâmbi prin fereastră. Îi zâmbii și eu. O! Cât o așteptasem! Când o văzui nu mai fusei în stare să-mi stăpânesc bucuria. Ieșii afară din casă, mă repezii la ea cu gândul s-o îmbrățișez și să-i sărut obrajii proaspeți. Primăvara se feri. Îmi spuse:

— Altă dată, Darie.

— Când altă dată?

— Peste un an. Poate peste doi. Ai sa mai mă vezi tu încă mulți ani de-aci înainte.

— Lasă-mă, primăvară, lasă-mă să te prind de mijloc și să te sărut.

Primăvara avea trup de fum. Se destramă. Pieri. Deși n-o mai văzui, o simții prin apropiere. Îi strigai:

— Și tu, ca toate celelalte primăveri pe care le-am trăit, ai trup de fum. O să te treci și-o să pieri ca și ele.

Mă auzi primăvara și-mi răspunse dintre pomii grădinii, care-și desfoiau mugurii:

— Pier și oamenii, Darie, cu toate că trupurile lor nu sunt de fum. Pier și oamenii, nu numai primăverile.

— Știu, îi răspunsei, știu. Nu mi-o mai spune și tu.

Cu toate că eu rămăsei tot întunecat la chip, pomii înverziră, înfloriră și acoperiră cu horbota albă a florilor și cu frunzișul lor bogat casele strâmbe, zidurile crăpate, gardurile prăpădite. Urâțenia orașului se văzu mai puțin, și pe alocuri nu se mai văzu de loc. La mahalale și prin satele din împrejurimi bântuiră boli și molimi. Unii copii muriră, ca la noi la Omida, cu gâturile umflate. Alții se sfârșiră de vărsat negru. Mulți se stinseră de pântec. Jupân Mielu Gușă făcu afaceri bune și-i aprinse lui Dumnezeu o lumânare mare la biserica Sfintei Vineri. Hapsânul vându o sumedenie de sicrie mici și vându la preț ridicat și multe suluri de chimbrică. Albastră și roză. Nu se mai plânse că-i lipsesc mușteriii și adună bani scumpi. Chemă un zugrav și-i vopsi fațada prăvăliei. Se îndură și de firmă. Trimise după Caba și-i comandă un *Înger* nou. Negustorul de sicrie, de haine și de încălțăminte

pentru morți avu încă o dată noroc cu carul. Pictorul pe jumătate orb nu mai lucrase de mult. Munci îndelung, cu râvnă și chiar cu înflăcărare. Ceea ce ieși de data aceasta din mâinile lui fu o adevărată capodoperă.

De când cu greva, armata se statornicise în oraș. Prin apropierea gării se ridicase în grabă o cazarmă de paiantă. Orășenii înstăriți erau mulțumiți.

Pe vreme bună și pe vreme rea, goarne, instrucție, împușcături. Acum auzeam în fiecare zi, de dimineață până seara târziu, cum latră mitralierele mânuite de soldații puși să facă exerciții până la istovire. Dar totul era zadarnic. Nu se mai speria nimeni. Zgomotele armatei se pierdură în vuietul obișnuit al orașului și nu le mai luă nimeni în seamă. Hotelierii avură câștig. Avură folos și fetele din negustorime. Între ofițeri și familiile cu vază se legară prietenii. Se puseră la cale căsătorii. Prin casele arătoase și bogate ale târgului se înteți jocul de cărți și se încinseră petreceri. Se organizară baluri în sala cea mare a primăriei și chefuri la iarbă verde în pădurea de dincolo de râu. La baluri, ca și la petreceri, ofițerii pudrați și chipeși își dădură toată osteneala să danseze domnișoarele și cuconițele care tânjeau și se ofileau în vechea lâncezeală a orașului. Domnul Sotir aduse din Capitală orchestră după orchestră.

AVEM PROGRAM NOU.

ORCHESTRĂ NOUĂ.

ASTĂ SEARA CÂNTĂ MAMZEL JEANETTE.

Patronul berăriei “La Giuvelca” nu se lăsă nici el mai prejos. Angajă pentru vasta-i și umbroasa-i grădină de vară fanfara militară. Niciodată prăfosul și somnorosul târg din câmpia Deliormanului nu cunoscu mai multă forfotă și mai multă hărmălaie.

— Se schimbă Rușii-de-Vede văzând cu ochii.

— Crește. Înflorește.

Se apropie ziua când vom muta aici capitala județului.

— Trebuie. De altfel, domnul Stănică Paleacu ne-a făgăduit-o pe cuvânt de onoare.

— Când Rușii-de-Vede o să fie capitala județului…

Se schimbă ceva și în viața mea tulbure. Meditațiile cu care îmi mâncam timpul și care uneori mă osteneau peste măsură îmi aduseră răsplată destui bani de buzunar. Dispusei și eu — ca să folosesc cuvântul lui Dobrică Tunsu — așa că din când în când îmi îngăduii să-l poftesc pe ciung la Sotir,

ca să ascultăm romanțele vechi și cântecele bătrânești, care-mi plăceau, și să mai stăm laolaltă cu lumea ceva mai spălată și mai dichisită decât noi.

— Mergem astă-seară la Sotir, Filipache?

— Dacă vrei. Și dacă plătești.

Ne lustruirăm ghetele, ne periarăm hainele, trecurăm și pe la frizer, să ne mai potrivească părul, ne luarăm nasul la purtare și ne duserăm.

— Aici sunt numai oameni de soi, zise Filipache.

Ridicai, în glumă, glasul:

— Dar ce? Noi nu suntem oameni de soi? Suntem!

— Pe dracu!

— Niciun dracu, Filipache. Tot omul care are în buzunar câțiva gologani începe să se creadă om de soi. De ce n-aș fi și eu mai breaz decât alții, dacă nu-mi lipsesc banii?

Chelnerul nu se miră. Mă mai văzuse pe acolo cu Dobrică Tunsu. Mă mai văzuse de două-trei ori și singur. Pe când stăteam la masă, ascultând orchestra și așteptând să ni se aducă bucatele comandate, ciungul se plecă spre mine:

— Vericule, te-a făcut maică-ta cu lipici.

— De ce, Filipache?

— Te mănâncă din ochi o cocoșneață.

— Pe mine? începi să ai haz.

— Zău. De când am venit aici te mănâncă din ochi. Mă mir chiar c-o rabdă inima și nu sare la tine să te hăpăie.

— Care?

— Aceea… cu plutonierul.

Îmi aruncai ochii încotro-mi arătase ciungul și-i dădui dreptate. O muierușcă dolofană, cam între două vârste, tare băcăniță, și care purta pe cap o pălărie bleagă cu margini mari, se chiora la mine. Cum îmi prinse ochii, îmi și zâmbi și-mi arătă două șiruri de dinți, îmbrăcați toți în aur. Ce era să fac? Îi zâmbii și eu, părându-mi rău că nu pot la rândul meu să-i arăt și eu două șiruri de dinți îmbrăcați în aur. Muierușca se încovoie peste masă și-i spuse ceva pe șoptite bărbatului. Plutonierul de infanterie era scurt, burticos, mustăcios și-și păstrase capela pe cap, pusă cam pe-o ureche. O ascultă și se miră. Întoarse și el fața spre mine, se holbă și-mi surâse. De data asta, îmi ferii ochii și, oarecum dezamăgit, îi mărturisii ciungului:

— Mi se pare că e o cunoștință.

— Ce fel de cunoștință?

— O cunoștință veche, de care acum nu-mi mai aduc aminte.

Muierușca nu se sinchisi de mușteriii de la celelalte mese. Îmi strigă peste capetele tuturor, de parcă nu ne-am fi aflat în local decât noi doi:

— Ce… frateo… nu mă mai cunoști?:

I-am făcut semn că nu.

— Sunt Sita! Țaică-ta Sița. Fosta nevastă a lui nen-tău Iancu…

Burticosul îmi zâmbi din nou și-mi arătă un scaun gol de lângă el. Cu alte cuvinte, mă pofti la masa lor. La rândul meu, i-l arătai pe ciung. Se sculă și trase de la o masă la care încă nu se așezase nimeni încă un scaun, pe care îl puse lângă celelalte.

— Filipache, ne invită pe amândoi la masa lor. Ce zici?

— Zic să-i primim poftirea. Dacă plutonierul ne cheamă la masă, înseamnă că plătește. Așa că, vericule, avem prilejul să petrecem pe gratis. Cu banii pe care te hotărâsei să-i cheltui astă-seară aici, facem noi doi mâine seară un chef strașnic.

Îi spuserăm chelnerului că ne mutăm la altă masă și-l rugarăm să ne aducă acolo comanda. Când ajunserăm lângă el, plutonierul se ridică, ne salută ducându-și mâna la capelă și, bătându-și călcâile, se prezentă:

— Îmi dați voie: plutonier-major Burtan; din infanterie.

Ne arătă femeia

— Nevastă-mea: madam Burtan, Madam Sița Burtan. Plutonierească.

— Ne pare bine, rosti ca un băiat binecrescut, Filipache.

Mătușă-mea Sița nici nu-mi îngădui să mă așez bine pe scaun, că se și repezi să mă certe:

— Frateo, frateo! Să nu mă mai cunoști tu pe mine! Te-ai prostit de tot, frateo! Să n-o mai cunoști tu pe țaică-ta Sița!

Vinovat, îmi lăsai capul în jos și tăcui. Muierușca își îndulci glasul:

— Frateo, frateo! Să nu mă mai cunoști tu pe mine! Parcă te văd cum veneai la noi, la nen-tău Iancu, și cum băteai cu ciocanul fierul cald, frateo, până te speteai.

— Dumneata ești țaica Sița?!

— D-apoi cine năbădăile credeai că sunt? De câte ori trebuia să ți-o mai spun ca să-nțelegi? Ori… Ori nu-ți sunt boii acasă?

Plutonierul umplu paharele. Ciocniră pentru noroc. Ciocnii și eu cu ei și cu țaică-mea Sița. Și în timp ce dădui vinul acrișor pe gât, închisei ochii. Îl văzui, sau mai curând mi se păru că-l văd ca prin ceață, pe văru-meu Iancu mânuind ciocanul. Tot ca prin ceață mă văzui și pe mine așa cum fusesem

cu ani în urmă, lung și deșirat, trăgând din răsputeri la foale și uneori mânuind cu destulă destoinicie și ciocanul. Văzui jarul roșu, focul de cărbune, cu aripi mărunte și neliniștite, roiul de scântei roșii care-mi cădeau în părul nețesălat și mi-l pârlea. Pe toate câte fuseseră altădată și care acum nu mai erau le văzui. De teamă să nu mă-nduioșez și să-mi stric seara, deschisei ochii. Țaică-mea Sița, care între timp mă privise adânc și-mi citise gândurile, zise:

— Am vândut casa de la Omida. Cu fierărie cu tot am vândut-o, frateo. Ne-am cumpărat casă aici, la Ruși, să fim și noi în rând cu lumea bună.

Trezit din amintiri și din năzăriri, îmi stinsei zâmbetul și-i aruncai o întrebare:

— Ți-au ajuns banii?

— Mi-a mai dat taica. La măritiș nou, zestre nouă. Are de unde.

Plutonierului nu-i plăcu să ne audă vorbind despre zestre. Își mângâie mustața groasă și ne-o reteză scurt și nervos:

— Ei, cum o găsești pe țaică-ta? Schimbată?

— Schimbată, domnule plutonier. Dacă nu mi-ar fi spus cine e, mai-mai că n-aș fi recunoscut-o.

— Am învățat-o să facă baie o dată pe săptămână și să se băcănească, să se dichisească, am deschis băierile pungii și-am îmbrăcat-o ca la oraș. Ce mai calea-valea! Am scos din ea alt om. Nu-i așa că se vede?

— Se vede. De la o poștă se vede.

Țaică-mea Sița zâmbi.

— Frateo! Nu bagi de seamă? Dumnealui mi-a pus și pălărie. Dosăditul de nen-tău Iancu nici nu se gândea să-mi pună pălărie. Mă îngropase de vie în noroaiele de la voi de la Omida. Dumnealui m-a adus la oraș. Mi-a pus pălărie. Cum m-a luat, cum mi-a pus pălărie și m-a făcut cucoană.

— Te pomenești, zisei, te pomenești că aveți și ordonanță.

— Avem. Câte ordonanțe vrem să avem, atâtea avem. Plutonierul se frecă pe pântec.

— De, Sițo! Trăim și noi în societate. Suntem și noi cinevașilea. Am căpătat și decorațiuni.

Mă uitai la el plin până în măduva oaselor de respect.

— Decorații de război, fără îndoială. Dumneata ai luptat pe front. Și de vreme ce ți s-au dat decorații trebuie să fi luptat ca un viteaz, trebuie să fi omorât mulți inamici.

Eram pus pe petrecere. Mă ridicai și mă înclinai adânc în fața lui. Ciungul se uită urât la mine. Nu-l luai în seamă. Plutonierul mă dezamăgi. Lăsându-și buza în jos și disprețuindu-mă, zise:

— Nu, domnule. N-am luptat pe nici în front. Ce? Eram prost să-mi las oasele pe-acolo? În război mor numai proștii. Deștepții se fac frate cu dracul până trec puntea. Adică până ajung ziua păcii. Eu, domnule, eu în timpul războiului am slujit în administrație. Și pe noi, cei din administrație, nu ne-au decorat. Decorațiile, domnule, decorațiile mi le-am căpătat pentru ce-a fost aici astă-toamnă. Pentru sfărâmarea grevei. A fost, ca să zic așa, tot ca pe front, ori poate chiar mai primejdios ca pe front.

Încercai să-mi stăpânesc limba, însă nu izbutii:

— Astă-toamnă ai cam împușcat oameni, domnule plutonier, oameni neînarmați, oameni cu mâinile goale. Și nu v-ați zgârcit de loc la gloanțe.

— De ce să fim zgârciți la gloanțe și de ce să nu-i împușcăm? E adevărat că nu erau înarmați, dar nu se potoleau. Dacă s-ar fi potolit, nu-i împușcăm. N-au înțeles de vorbă. S-au ținut dârji. Au agitat. Și dacă n-au înțeles de vorbă trebuia să-i împușcăm. Aveam ordin. Se ridicaseră împotriva stăpânirii. Iar generalul este așa cum îl știe toată lumea: nu îngăduie să nu i se respecte ordinele.

— Și dumneavoastră, militarii…

— Slujim stăpânirea. Ne împlinim datoria. Ne ținem jurământul. N-am făcut nimic altceva decât că ne-am împlinit jurământul.

Îmi veni să răstorn masa peste el și să stric toată petrecerea, ba să-l mai supăr și pe ciung. Îmi adusei însă aminte că atunci nici eu nu făcusem cine știe ce scofală și mă cuprinse rușinea.

Simții că ar fi trebuit să-mi storc bine de tot capul. Ca pe o rufa udă să mi-l storc. Cu dușmănie. Să nu-mi mai rămână în el nicio amintire. Niciuna. N-aveam cum. Din vălmășagul de amintiri care mă chinuiau se desprinse sprinten un gând, își desfăcu aripile-i mari și zbură iarăși la văru-meu Iancu Brătescu, pictorul fierar care-și pierduse viața în război. Bietul de el! Trăise câțiva ani lângă țaica Sița. O iubise. O sărutase. Se culcase cu ea. Îi îndurase cicălelile și ciondănelile, vorbele proaste și purtările grosolane. Mai bine că se mutase lângă străbuni.

Mai demult citisem în nu mai știu care carte că atunci când te afli la masă cu alți oameni e potrivit să fii vesel, ca să nu-i alungi nimănui pofta de mâncare. De obicei nu mă purtam cum scria în cărți că trebuie să te porți. Acum însă mă hotărâi să fiu vesel. Ba chiar încercai. Mă schimonosii.

Zâmbii. Mâncai. Băui. Glumii. Cu alte cuvinte, mă purtai, cel puțin în aparență, cum se cuvenea să se poarte un băiat binecrescut. Mulțumit de țaica Sița, mulțumit de ciung și mulțumit chiar de mine, plutonierul intră în apele lui. Se lumină la chip. Deveni peste măsură de vorbăreț și, între pahare, ne povesti cu șart o mulțime de anecdote cazone, una mai pipărată decât alta. Țaica Sița, deși le cunoștea, râse cu gura până la urechi și atâta se zbânțui, încât mă mirai că, sub șezutul ei mare și gras, nu se rupse scaunul. Cherchelit mai mult decât pe jumătate, ciungul îi ținu hangul. I-l ținui și eu. În sfârșit, seara petrecută la Sotir fu una dintre acele seri care se zugrăvesc singure, pentru totdeauna, pe gingașa pânză a amintirii. Numai inima îmi rămăsese încărcată cu zgură. Dar așa era inima mea și nu aveam cum s-o schimb. Dacă și-ar putea schimba omul inima!… După ce ne saturarăm și de mâncare, și de pălăvrăgeală, ascultarăm romanțe vechi, sentimentale. Ascultarăm cântece bătrânești cu haiducul Toma Alimoș și cu Lion Alion, viteazul vitejilor.

Până la urmă, tristețea care îmi dăduse toată seara târcoale se resemnă și își luă tălpășița. Îi dădui cu tifla. După ce n-o mai simții pe aproape, îmi dădui drumul și mă veselii în lege. Tot ciocnind și tot bând toți patru, ne amețirăm de-a binelea și ne despărțirăm abia când se crăpă de ziuă. Țaica Sița se ridică și ne întinse mâna să i-o pupăm. I-o puparăm. Fericită, ne pofti s-o vizităm și acasă. Ne pofti și domnul plutonier Burtan și ne spuse adresa: strada Steluței nr. 17. Ne înclinarăm, le mulțumirăm și le făgăduirăm c-o să le respectăm destul de curând dorința. Abia ne depărtarăm de local, că Filipache îmi mărturisi:

— Să știi, vericule, că eu am să mă țin de cuvânt. Țaică-ta Sița face parale, nu glumă. Multe parale face țaică-ta Sița.

— De unde știi? Aseară habar n-aveai de ea.

— Am ciupit-o de picioare pe sub masă și i-a plăcut. Mi-a făcut și cu ochiul. Într-un fel, suntem ca și înțeleși.

— Să-i puneți plutonierului coarne?

— De cerb, vericule, de cerb.

Până acasă, tăcui. Ciungul vorbi într-una. Nu-l ascultai.

Nu știu de ce îmi adusei aminte de unchi-meu Tone. Fapt e că-mi adusei. Îmi adusei aminte de agonia și de înmormântarea lui. Și-mi mai adusei aminte că, a doua zi după îngroparea lui, bunica de la Cârlomanu adunase moștenitorii la sfat:

— Stau cu voi până mâine, le spusese, să împărțiți de față cu mine averea răposatului. Băgați de seamă să nu vă apucați la ceartă, că acum nu mai avem mort în casă și pun bățul pe voi!

Aduseră țuică din restaurant. Umplură țoiurile. Băură. Se încălziră și începură tocma. Bunica își mângâia toiagul și nu-i scăpa din ochi. Zise:

— Nu uitați că sunteți frați. Dacă nu vă înțelegeți și ajungeți să vă judecați vă mănâncă moștenirea avocații și râde lumea de voi. N-aș putea îndura să râdă lumea de fiii și de fiicele băiatului meu.

Temându-se de bunica, moștenitorii vorbiră, se sfătuiră și hotărâră, în amintirea mortului, să nu vândă birtul unui străin. Vară-mea Nigrita, care făcuse propunerea, se gândise la Codin, care avea ceva economii puse deoparte, dar, înainte ca văru-meu Codin să apuce să deschidă gura, se ridică văru-meu Jorj și le ceru să i-l vândă lui, de îndată și pe bani gheață. Îl întrebară:

— Dar ce? Ai bani? De unde ai tu bani?

— N-am. Acuma n-am. Dar în mai puțin de-o săptămână găsesc.

— Ești nebun! Cine o să-ți împrumute ție, un biet tâmplar, atâția bani? Vremurile sunt grele…

— Mă însor…

— Mare lucru! Orice prost se însoară.

— Mă însor cu fată cu zestre.

Familia căscă ochii. Îi căscai și eu. Așadar, văru-meu Jorj nu era prost. Nu era prost de loc. Bunica rămase tăcută, dar vară-mea Nigrita îl întrebă:

— Cu cine?

— Cu Cernicica. Fata lui Bogov, fabricantul de brânză. Cu viitoru-mi socru, dacă vreți să știți, m-am și înțeles.

Acum ne uitarăm la el cu mândrie. Numai bunica își păstră mai departe ochii reci și obrazul de piatră. Văru-meu Mișu izbucni:

— Brava, Jorj, brava! Ai dat lovitura! Ți-a pus Dumnezeu mâna-n cap!

Bunica se răsti la văru meu Mișu:

— Dobitocule! Nu-l amesteca pe Dumnezeu în fleacurile voastre.

— Căsătoria mea nu e un fleac, bunico, zise văru-meu Jorj.

Moștenitorii râseră. De amenințările bunicii râseră.

— N-o să ne certăm, bunico.

— Să văd.

Tăcu bunica. Ne gândirăm la Bogov. Înainte de război îl văzusem alergând pe ulițele orașului cu cobilița la spinare și strigând:

— Iaurtul!… Iaurgiul!… Iaurtul!…

Mai pe urmă, după ce prinsese cheag, în timpul războiului, machedonțul deschisese dugheană. La vreme de război, unii mor ori rămân schilozi, alții se-nvârtesc și se pricopsesc. Bogov era dintre aceștia din urmă și nu-i găsea nimeni nicio vină. Machedonțul ajunsese regele brânzei din Deliorman. Fabrica Bogov nu numai că îndestula orașele județului, dar ajunsese să-și desfacă brânzeturile, laptele covăsit și borcănașele cu iaurt chiar, la București. Avocații Stănică Paleacu și Mitiță Bârcă umblaseră pe lângă brânzar cu șosele, cu momele și-l atrăseseră în politică. Se vorbea, fără ca să dea careva drum zâmbetului, că, la cele mai apropiate alegeri, Bogov va candida pentru locul de senator. Deocamdată, brânzarul vărsa gologani pentru fondurile electorale de care avea nevoie partidul lui Stănică Paleacu.

Otrăvita de vară-mea Vastea nu-și stăpâni ciuda:

— O să-ncepi să miroși și tu a urdă și-a lapte covăsit, nene Jorj. Cernicica miroase totdeauna a urdă și-a lapte covăsit.

Bunica o chemă lângă ea și-o trase de urechi.

Văru-meu Jorj nu găsi cu cale să poarte doliu după taică-său. Peste câteva zile se cunună la primărie. Nunta o amână pe mai târziu. Intră în stăpânirea zestrei, cumpără la repezeală birtul, cumpără firma, cumpără brevetul de băuturi spirtoase și își luă un aer grav, de negustor chibzuit care e hotărât să adune avere. Închise *“pentru renovare”* localul, aduse meșteri, îi puse la lucru și dădu întregii case o înfățișare nouă, sprintenă, veselă, atrăgătoare. Schimbă și firma. Caba îl zugrăvi pe geamul cel mare dinspre stradă pe însuși văru-meu Jorj în mărime naturală, cu zâmbetul pe buze și cu un șervet alb pe mâna stângă, iar în dreapta purtând o tavă încărcată de farfurii cu bunătăți. Alături de chipul vărului Jorj, Caba scrise:

LA JORJ

RESTAURANT

DESCHIS

DE LA 6 DIMINEAȚA

PÂNĂ LA 2 NOAPTEA

SERVIM PROMPT

PREȚURI MODERATE

POFTIȚI ÎN PRĂVĂLIE

ȘI

ÎNCERCAȚI

Înăuntrul prăvăliei lustrui tejgheaua și repară mobilierul. Pe pereți atârnă portretele familiei regale, de la rege și regină până la răposatul prințișor Mircea. Cumpără altă veselă. În ziua în care restaurantul renovat își deschise ușile, fața vărului Jorj, fără a-și pierde nimic din gravitate, deveni în chip miraculos zâmbăreață, ca să se asemuie cu fața zugrăvită de pictor pe geamul care da spre stradă. Nu se zgârci la personal. Mușteriii se cuvenea să fie serviți, așa cum scria pe fereastră, prompt. Angajă doi băiețandri de la tară, pe mâncare și pe dormit, îi tunse, îi învăță să se spele, îi boteză *picoli*, și peste straiele sărăcuțe îi puse să îmbrace halate albe. Mai mare peste bucătărie deveni Cernicica, nevasta oacheșă, voinică, sănătoasă de-ar fi putut să spargă pietre în mâini, a vărului Jorj. Văzuse de la ea de acasă că banul se câștigă cu trudă. Era obișnuită de mică să muncească și să chivernisească. Se hotărî ca acum, când își avea bărbatul ei și casa ei, să nu se cruțe și să nu lase să-i scape printre degete nici măcar un bănuț.

— Trebuie să adunăm avere, bărbate.

— O să adunăm, nevastă. În privința asta n-am nicio grijă.

Vară-mea Nigrita și vară-mea Vastea își luară partea lor de moștenire în bani, mai întârziară câteva luni în oraș, apoi plecară să-și încerce norocul la București. Auziseră și ele, cum auzisem și eu altădată, că în Capitală pe toate ulițele și pe toate străzile umblă câinii cu covrigii-n coadă. Tanti Alina puse moștenirea la păstru, să se folosească de ea la vreme de lipsă. Văru-meu Mișu râmase în oraș și se mută la gazdă. Când, mai târziu, îl înlâlnii și schimbai câteva vorbe cu el, îmi mărturisi că umblă să găsească și el, ca frate-său Jorj, fată cu zestre. După ce se va însura, cu zestrea își va deschide tâmplărie. Îi urai, din toată inima, noroc.

— Crezi, într-adevăr, c-o să am noroc?

— De ce să n-ai?

— Eu știu?! Frate-meu Jorj râde de mine.

— De ce râde?

— Spune că sunt urmărit de piaza-rea. Că n-o să leg două-n trei niciodată.

— De ce?

— Pentru că… Nu bagi de seamă? Mi-a ieșit albeața în ochiul stâng. N-o să treacă mult, și-o să chiorăsc.

XVII

RÂUL SE AFLA LA RĂSĂRIT DE oraș. Dincolo de râu, pe luncă și pe coasta dealului, foșnea în bătaia vântului pădurea întunecată, rămasă din vechime ca o vânjoasă și trainică mărturie a vechimii. Nicio taină nu mai avea pentru mine pădurea de lângă Rușii-de-Vede. Îi cunoșteam copacii cu scorburi și copacii fără scorburi, îi cunoșteam cărările și potecile, îi cunoșteam poienile și luminișurile și-i cunoșteam și umbroasele ascunzișuri.

Uneori, pe vreme frumoasă, mă duceam și-mi pierdeam după-amiezile rătăcind și amăgindu-mă cu visuri printre copacii bătrâni cu scoarța crăpată. Copacii încep să îmbătrânească de la scoarță. Dar oamenii? Nu știam de unde încep să îmbătrânească oamenii. Găliganii care-și petreceau timpul jucând în luncă oina și poarca spuneau despre mine, când voiau să mă ia peste picior, că sunt cam într-o ureche. Eram. Fără nicio îndoială că eram. Mie îmi plăcea pădurea, iar lor nu le plăcea.

— Pădurea!… Pădurea miroase a copaci și-a iarbă. Nouă ne priește mai bine mirosul acru al cafenelei și cel înțepător al bodegii. Vinul… Țuica… Berea…

— Să fiți sănătoși…

Pădurea nu le plăcea nici rușanilor mai în vârstă. Când târgoveții aveau timp de risipit, înfundau cârciumile, umpleau berăriile, înțesau cafenelele. Tinerii, care nu se spurcaseră încă la băutură și la chefuri, se plimbau în fiecare seară, în haite mai mari sau mai mici, pe Strada Mare și pe Calea Dunării, se zgâiau la vitrine, în care se aflau aceleași mărfuri decolorate de soare pe care le mai văzuseră de sute și mii de ori, se învârteau în jurul statuii generalului Mantu, și când osteneau se duceau să se odihnească și să se înfrupte cu dulciuri, cu siropuri și cu înghețate la “Cofetăria Tiroleză” a domnului Ferdinand Sinatra. După ce cădea întunericul, băieții și fetele năvăleau — gălăgioși unii, sfioși alții — în parcul neluminat. Acolo, prin colțurile mai ferite, se legau și se dezlegau serbedele și lâncedele lor iubiri.

Pădurea dintre Rușii-de-Vede și satul Didești nu semăna nici pe departe cu *Pădurea nebună*, care stăpânise odinioară, în vechea vechime, întinderile uriașe care începeau lângă Dunăre și se isprăveau acolo unde se ridicau dealurile de sub greul și mândrul lanț de piatră al Carpaților. O! Dacă aș fi

avut norocul să viețuiesc cu veacuri ori chiar cu milenii în urmă, fără îndoială, prin alte păduri mi-aș fi purtat pașii, pe sub umbra altor copaci aș fi trecut, în iarba înaltă a altor luminișuri m-aș fi culcat la soare. Aș fi purtat în mâini, ca toți oamenii din acel veac al meu, arc și suliță,iar pe umăr — tolba cu săgeți. Aș fi vânat bouri de păcură și cerbi de aramă, lupi cenușii și jderi sprinteni, urși roșcovani și urși negri. Urșii! Urșii se asemuiau cu oamenii. Se spune că și azi, dacă întâlnesc ciobănițe singure culegând prin hățișuri afine ori mure, le iau în brațe, le strâng și le iubesc. Ciobănițele rămân grele și nasc copii voinici, vânjoși, nițeluș păroși și cu dinții cam mari. Poate că dacă aș fi trăit în acele timpuri, care astăzi ni se par de basm, n-aș fi fost strâmbătura care sunt. Înalt și mlădios ca plopul, însă ca stejarul de tare, cutezător ca un haiduc, m-aș, fi luat la trântă și cu urșii. Cine știe?! Zimbrii, oricât ar fi fost ei de puternici și de firoși, și-ar fi găsit pieirea cu pântecul însângerat de sulița mea și cu grumazul gras tăiat de securea mea. Pe mândrii cerbi i-aș fi săgetat, iar pe căprioare le-aș fi iertat. La vulpi, oricât ar fi fost ele de codate, și la bursuci nici nu m-aș fi uitat. Zânelor de prin poieni… Zânelor de prin poieni le-aș fi mânjit obrajii cu mure.

Duminică. Mă întorceam de la gară, unde fusesem să-mi cumpăr ziare. Doream să mă duc la gazdă, să mă ascund undeva în grădină, sa rămân toata după-amiaza singur-singurel. Pe neașteptate însă, îmi ieși în față Valentina. Era prea târziu ca să mă prefac că n-o văd sau ca s-o ocolesc. De la întâia ochire mi se păru mai puțin veselă ca de obicei. Mi se păru chiar mohorâtă, ceea ce nu se potrivea de loc cu firea ei. Mă întrebă:

— Darie, ce-ai de gând să faci tu azi după-amiază?

Nu-mi plăcu întrebarea. Valentina încerca să se amestece în viața mea. Ca să scap de ea, minții:

— O să mă duc să mă plimb prin pădure.

— Singur?

— Nu. Cu ciungul.

— N-ai vrea să mergi cu mine? Numai cu mine?

— O să se supere Filipache.

— N-o să se supere. Iar dac-o să se supere, o să-i treacă. Știi? Până acum n-am fost niciodată în pădure. Și pe urmă… Pe urmă mi s-a urât! Așa mi s-a urât!…

Rostind acestea, se întristă. Dintr-o dată se întristă. Sunt oameni cărora le stă bine când li se scrie pe obraz tristețea. Valentina nu făcea parte dintre aceștia.

— Valentino, zisei, nu te mai recunosc, Valentino! Nu-mi spuneai tu că trebuie să muncim, să învățăm, să ajungem să ne facem și noi un rost? Ce s-a întâmplat?

— Mare lucru nu. Dar mi s-a urât, tu, să tot văd ce văd, să tot aud ce aud și să tot slujesc unde slujesc.

— O să vorbim mai pe-ndelete după amiază, în pădure. La ce oră să trec să te iau?

— Pe la trei.

— De la doamna Aspazia Harnik?

— D-apoi de unde? N-aș vrea să te aștept la colț de stradă.

I se mai lumină obrazul.

— Nu te speria, Darie, de mâhnirea mea. O să-mi treacă. Până după-amiază o să-mi treacă.

— Nădăjduiesc.

Ne despărțirăm. Ca să nu mă mai ostenesc până la marginea orașului, la gazdă, intrai în restaurantul renovat al vărului Jorj. Pe tânărul și bucălatul patron îl găsii cam împosocat. Stătea înțepenit pe scaun după tejghea și, ca altădată unchiului Tone, i se scurgeau ochii de dorul mușteriilor. Îi dădui bună ziua. Vrusei mă duc la el, să-i întind mâna și să-l întreb de sănătate. Observai însă că la vederea mea i se împietrise fața. Mă lăsai păgubaș și mă așezai la o masă, ca orice mușteriu, Văru-meu Jorj se miră. Ridică sprâncenele. Le lăsă. Iar le ridică. Picolii, ale căror halate erau acum negre ca cenușa, stropeau trotuarul în fața birtului. Lui văru-meu Jorj îi trecu mirarea. Își aduse aminte că e birtaș, își țuguie buzele, veni la mine și mă întrebă, ca și cum nu m-ar fi cunoscut:

— Ce dorește *domnul?*

— Doresc să iau masa la dumneata.

Tăcui. Văru-meu înghiți în sec și se duse să-mi aducă lista de bucate. Când se întoarse cu ea, adăugai:

— M-a atras firma. E grozav de ademenitoare, birtașule.

Se prefăcu a nu mă auzi. Îmi puse lista sub ochi. O citii de câteva ori de la cap la coadă și de la coadă la cap, ca să-l oblig să stea cât mai mult în picioare. Pe urmă alesei două feluri ieftine și i le arătai. Dete din cap că a înțeles și strigă comanda cu glas tare, să fie auzită la bucătărie. Picolii isprăviră de stropit trotuarul. Văru-meu îi porunci unuia dintre ei:

— Miț, servește-l tu pe domnul.

Băiatul aduse tacâmul. Aduse pâinea. Îmi aduse și mâncarea, amândouă felurile deodată. Nici nu apucai să gust din ciorba care-mi aburea sub nas, că văru-meu Jorj se și înfățișă cu nota de plată. ÎI întrebai:

— Așa e obiceiul la restaurantul dumitale? Clienții plătesc înainte?

— Nu, îmi răspunse văru-meu. Favoarea asta n-o fac oricui.

— Numai rudelor.

— Pentru că o veche zicală spune: rude-rude, dar brânza pe bani.

— N-am venit să-mi dai de pomană.

— Banii! Să văd banii!

— Și dacă nu am?

Întinse mâinile spre farfuriile cu mâncare. Nu-i îngăduii să se atingă de ele. Rostii:

— Hapsân ești, vere Jorj!

— Hapsân-nehapsân…

Scosei banii din buzunar și-i plătii.

— Trebuie să-ți dau și bacșiș?

— Nu. Dacă te lasă inima să dai bacșiș, să i-l dai picolului…

Nu-i răspunsei. Mă apucai că mănânc și mâncai în lege. Cerui un pahar de bere. Îl băui. II plătii. Mă ștersei la gură.

Plecai. Și mă târâi un timp, cu umbra-mi lungă legată de picioare, pe străzile care erau aproape goale. La ora hotărâtă pătrunsei pentru prima oară în curtea deocheatului stabiliment al doamnei Aspazia Harnik. Se arătă în prag Valentina. Era îmbrăcată simplu și frumos, pentru plimbare. O luai la braț și plecarăm. După ce ieșirăm din curtea stabilimentului, Valentina, mândră, își ținu fruntea sus. Tăcea. Tăceam și eu. Tăceam nu pentru că aș fi vrut să tac. Nu știam ce să-i spun. Câțiva rușani care o cunoșteau și cu care ne întâlnirăm o salutară scoțându-și pălăriile. Eu… Cum mergeam pe lângă ea târându-mi greu piciorul beteag, mă simții întocmai ca un câine plouat. Ajunserăm în Strada Mare. Trecurăm de gară. Ajunserăm dincolo de linia ferată. Trecurăm și râul. Apele erau tulburi. Cu o zi înainte plouase undeva departe, spre miazănoapte. Podul de lemn sună sub tălpile noastre. Îl lăsarăm în urmă și ne apropiarăm de pădure. Vântul alungă norul alburiu care ne umbrea. Se arătă soarele și cum ne văzu ne învăscu în lumină. Umbrele legate de picioare ni se târau când în stânga, când înaintea noastră. Un câine răzleț ne lătră. Nu-l luarăm în seamă. Își vârî coada între picioare și se depărta. Fata voinică de lângă mine rupse tăcerea

— Avem și noi un prieten pe lume. Darie.

Nu pricepui despre ce prieten era vorba,

— Care?

Valentina se răsuci pe călcâie. Mă răsucii și eu. Îmi arătă soarele.

— Îmi place atât de mult soarele! Atât de mult…

— Tuturor oamenilor le place soarele.

— Nu tuturor. Și nu totdeauna. Atunci când e secetă, oamenii de la țară blesteamă soarele.

— Îl blesteamă, însă nu soarele este de vină.

— Dar cine?

— Ploaia. Pentru că nu se arată începurăm amândoi să râdem de cuvintele fără haz pe care le rostisem. După ce ne săturarăm de râs, Valentina îmi spuse:

— Ne plimbăm și noi o dată singuri, departe de ochii lumii, și vorbim despre soare, despre secetă, despre ploaie…

Nu-i mai răspunsei. Îmi mușcai limba și mă adâncii în tăcere. Se adânci și Valentina în tăcere. Nu mai auzirăm zgomotul orașului, pe care îl lăsasem în urmă. Nu mai auzirăm nici zgomotul gării. Auzirăm numai lipăitul pașilor noștri prin pulberea moale și alburie a drumului. Tăcerea începu să mă apese. O spărsei și o alungai, spunând:

— N-a fost lung drumul.

— Nu, Darie, n-a fost lung. Am ajuns.

Părăsirăm șoseaua plină de praf. Călcând iarba aspră și uscată, căutarăm o potecă. Nu găsirăm. Intrarăm în pădure ferindu-ne de hățișurile cu tufe ghimpoase. Pădurea se uită la noi fără mirare, tăcu de parcă ar fi fost împietrită și ne primi cu răcoare. Mai adânc, ghionoaiele ciocăneau în scoarța veche și crăpată a bătrânilor arbori. Parcă tocau toaca în clopotnițele unor biserici vechi. Copacii sunau. Pământul, acoperit de iarbă rară și săracă, tăcea. Ca totdeauna, pământul aspru tăcea și ne asculta, ne pândea și ne aștepta. Într-o zi, tot ai lui aveam să fim. Ne uitarăm în sus. Văzurăm o veveriță. Ne privi o clipă cu ochi mari. Se sperie. Fugi și se ascunse în frunziș. Un cuc își spuse de două ori numele. Zbură și nu-l mai auzirăm. Valentina chiui și se opri.

— Ce s-a întâmplat?

— Nu vezi? Era cât pe-aci să calc în ghimpii ariciului.

— Care arici?

— Ăsta.

Ariciul roșcovan, nu mai mare decât un pepene lunguieț, ne auzi și ne văzu. Pătrunse spaima în el. Se ghemui. Îl rostogolirăm ca pe-o minge, lovindu-l ușor cu boturile pantofilor. Îmi adusei aminte cum mă jucam altădată pe câmp, la noi la Omida, cu aricii. Din băiatul cârn care fusesem altădată, nimic nu mai rămăsese în mine în afară de amintiri. Deși îmi simții gura plină de cenușă, mă apucai să-i cânt:

Arici, arici

Pogonici,

Mergi la moară,

Și te-nsoară

Cu grăsana lui Cicoară…

Ariciul săltă botul. Se dezghemui. Cântecul meu îi plăcu. Nu plecă spre moara lui Cicoară, pentru că nu știa unde se află. Nici eu nu cunoșteam niciun Cicoară. M-aș fi găsit la ananghie dacă ariciul ar fi avut grai omenesc și m-ar fi întrebat. N-avea grai omenesc. N-avea, după câte știam, niciun fel de grai. Nu mă întrebă unde e moara lui Cicoară și n-o întrebă nici pe Valentina. Se mulțumi să ne arate botul ascuțit și roșu și să clipească din ochii mici, înconjurați de cearcăne vișinii, subțiri… Încremenirăm. Poate crezu că suntem copaci. Îmi păru rău că nu sunt copac. Poate că și ariciului îi părea rău că nu e copac. Fugi cu pași mărunți și se piti sub pavăza frunzișului albăstrui al desișurilor.

— Tu, Darie, zise Valentina, tu te asemui cu ariciul.

Îi tremura vocea. Poate că voise să-mi spună altceva. Nu încercai s-o iscodesc. Zâmbii.

— Cu ariciul? De ce tocmai cu ariciul?

— Da, cu ariciul. Cum vezi omul, te ghemui în tine și nu-ți lași la vedere decât țepii. Eu cred că ție, de fapt, îți e teamă de oameni.

— Se poate.

— De ce să-ți fie ție frică tocmai de oameni?

— Pentru că omului numai omul poate să-i facă rău.

Îmi omorâi zâmbetul. Îmi omorâi zâmbetul și tăcui. Tăcu și Valentina. Vântul se trezi și suflă ușor printre buzele-i subțiri. Vârfurile copacilor se clătinară. Adăugai:

— Să nu mi-o iei în nume de rău. Și nici să nu mă înțelegi greșit. Oamenii îmi sunt dragi. Însă… Mi s-au întâmplat multe. Au dat prea mulți

în mine. Fiecare a dat cu ce-a nimerit. Unii cu pumnii, alții cu parul.

— Oricărui om i se întâmplă câte ceva. Unii pătimesc mai mult. Alții pătimesc mai puțin. Numai că tu ești grozav de ciudat. La tine totul lasă urme adânci, de neșters. Tu… Tu n-o să fii niciodată nici mulțumit, nici fericit. Prea le pui toate la inimă.

Nu mai zisei nimic. Nu-mi plăcea să vorbesc nici despre fericire, nici despre nefericire. Intrarăm adânc în pădure. Îi arătai arborii roși de bătrânețe.

— Parcă ar fi oameni împovărați de vârstă.

— Parcă…

Pierdurăm câtva timp, ținându-ne după un roi de albine care căutau o scorbură unde să se așeze. După aceea întârziarăm prin poieni acoperite cu ierburi proaspete și înalte, mustind de sevă. Ostenind, ne oprirăm și ascultarăm neliniștea pădurii. Plecarăm și iar ne oprirăm, și iar plecarăm, și ajunserăm într-o parte a pădurii, pe coastă, unde pământul era roșcat, bolovănos și pietros. Aici, toți copacii crescuseră strâmbi, răsuciți, chinuiți și aveau coaja încărcată de bube umede. Vorbirăm. Tăcurăm. Iar vorbirăm. Pe urmă, ținându-ne de mâini și sprijinindu-ne unul de altul, urcarăm coasta. Trupul tânăr și cărnos al Valentinei mă aprinse și mă întărâtă. Plecasem cu ea la pădure fără niciun gând necuviincios. Roșii. Mă bâlbâii. Mă cuprinse rușinea că puteam să fiu atât de slab și că eram atât de puțin stăpân pe biata-mi carne, puțină și uscată, acoperită de netrebnică piele. Valentina pricepu ce mi se întâmplă. Se desprinse de mine. Mări pașii. Se depărtă. Se agăță de ramurile răsucite și chinuite ale arborilor strâmbi și buboși. Mi-o luă înainte. Pe culme se opri. Aci se întindea o poiană așternută cu iarbă deasă, sănătoasă, măruntă, de parcă de curând ar fi trecut peste ea coasa. Îmi arătă pădurea din care abia ieșisem și tot ce se vedea mai departe. Lunca. Râul. Orașul cu plopi și turle de biserici. Îmi arătă și soarele rotund, care se prăvălea către apus și-și răsfira lumina peste vârfuri.

— Tu, Darie, niciodată n-am văzut o priveliște atât de frumoasă! Niciodată!

Tăcui. Mă gândii. Umblasem prin lume. Văzusem răsărituri pe mări. Văzusem și apusuri. Fiecare zi are un răsărit și are un apus, care sunt numai ale ei. Trăisem zori în munți și trăisem și amurguri în munți. Pe lacuri adânci și limpezi, pescuisem din luntre, la lumina faclelor, pești cu solzi de argint și pești cu solzi de aur. Alergasem călare cu Uruma, ca nălucile, peste

câmpul aspru și sălbatic al Dobrogei, sub cornul de ceară și prin lumina de miere a lunii. Socotii că n-am dreptul s-o dezamăgesc.

— Mi se pare că nici eu n-am văzut ceva mai frumos, Valentino.

Iarăși îmi tremură glasul. Și iarăși mă rușinai. De mine însumi mă rușinai. Plecai de lângă Valentina. Mă afundai în pădure. Scosei cuțitul din buzunar, tăiai o ramură tânără de arțar, mlădioasă, ceva mai groasă decât degetul, și o curățai de lăstari. Mă întorsei și mă apucai să mă joc cu ea șfichiuind aerul proaspăt și tare, care mă tulbura și mă amețea.

— Ți-ai pregătit ciomag, zise Valentina. Crezi că o să ai nevoie de el?

— S-ar putea, ca la întoarcere să ne iasă în cale o landră de zăvozi. Nu strică niciodată să ai în mână un ciomag ori măcar o nuia cu care să te aperi.

— Aș! Nu văd nicio primejdie. Pădurea e pustie.

— Pădurea, poate. Însă mai e și drumul până la gară.

— Tot pustiu o să fie, Darie.

Se culcă în iarbă. Cu fața la pământ se culcă. Mă trântii și eu într-o rână, la câțiva pași de ea. Căutai creionul și hârtia. Totdeauna aveam la mine un creion și câteva petice de hârtie. Începui să mâzgălesc. Valentina mă pândi, dar nu se clinti de la locul ei. Când mă văzu că bag creionul și hârtia în buzunar, se târî lângă mine și mă întrebă:

— Ce-ai scris?

— Nimic de seamă.

— Bănuiam eu de mult, chiar de atunci când te-ai înfățișat la examen și te-ai certat cu Turtulă, că scrii. Dar nu-mi închipuiam că ești poet.

— Nu mă cred poet, însă uneori scriu și poezii.

— Citește-mi ce-ai scris acum. Te rog.

Nu citisem nimănui versurile pe care le scriam. Din sfială. Citii:

La mine-n pădure
Galbeni sunt iepurii, vulpile — sure,
Cerbii au coarnele-ntoarse,
Mult rămuroase.

La mine-n pădure
Nu-i niciun topor, nu-i nicio secure,
Ursoaicele grase, domoale,
Umblă-ncălțate-n sandale.

La mine-n pădure
Aricii au ochi roșii, de mure,
Cocoșii sălbatici și sprinteni
Scapără, bezmetici, din pinteni.

La mine-n pădure
Copacii au prins să gungure,
Dar — așa e legea firească —
N-au să poată-nvăța să vorbească.

Citind, îmi dădui seama că versurile erau publicabile, dar nu prețuiau cine știe ce. Valentina mă ascultă fără să miște. Ascultându-mă, își mușcă de câteva ori buzele mari, roșii, cărnoase. Obrazul i se învălui în umbră.

— Credeam, rosti, credeam c-ai scris despre mine. Adineauri, la urcuș, mi s-a părut că…

Înțelesei ce vrea să-mi spună. Mă temui s-o ascult mai departe. Îi retezai vorba:

— Ți s-a părut. Din pricina urcușului, îmi bătea inima ceva mai repede ca de obicei.

— Numai din pricina urcușului?

— Da. Numai din pricina urcușului.

— Și ochii-ți sticleau tot din pricina urcușului? Ca unui lup turbat îți sticleau ochii.

— Dacă într-adevăr îmi sticleau ochii, nu știu de ce-mi sticleau. Dar nu-mi sticleau. Nu. Nu-mi sticleau. Aș fi simțit. Când îmi sticlesc ochii simt că-mi sticlesc.

— Atâta lucru am învățat și eu acolo… Acolo unde slujesc. Să știu pentru ce le sticlesc uneori bărbaților ochii. Să pricep pentru ce turbează uneori bărbații.

Mă năpădi ciuda împotriva ei. Devenii ticălos. De altfel, trebuie să mărturisesc că nu mi se întâmpla întâia oară. Însă înainte de a apuca să mișc buzele și să-i vărs în cap căldura de venin care mă îneca, auzii lângă noi glasuri streine.

— Îndrăgostiți, Stroie. Am călcat cu dreptul când am plecat de-acasă. Am dat peste o pereche de îndrăgostiți.

Sării ca ars în picioare. Sări și Valentina. Și amândoi văzurăm că la o depărtare de numai câțiva pași de noi se opriseră doi țigani tuciurii, tineri,

zdraveni, botoși și mustăcioși, îmbrăcați orășenește. Se uitau la noi cu ochii lacomi, aprinși de poftă, își țineau mâinile în șolduri și păreau că se pregătesc să se năpustească asupra noastră.

— Ce facem cu ei, Naie?

— Parcă tu nu știi? Știi…

Chipurile aspre ale țiganilor, hotărârea lor, cuvintele pe care le rostiră mă fâstâciră. Valentina însă spre marea mea mirare, își păstră sângele rece și le spuse liniștită:

— Vedeți-vă de drum, derbedeilor. Vedeți-vă de drum și lăsați-ne în pace.

Țiganii voinici se uitară unul la altul și râseră. Stroie rânji:

— Ce spui, frumușico? De ce să ne vedem de drum? Nu ne întâlnim noi în fiecare zi cu gogeamite chilipirul.

Își scuipară în palme. Apoi, cu pași rari și apăsați, se îndreptară spre noi, fără să ne slăbească din ochi. Stroie întinse mâinile să mă prindă. Îmi căută gâtul. Mă ferii. Naie făcu o săritură neașteptată și se aruncă asupra Valentinei. Fata se feri și ea. Văzând că nu mă las prins, că a n-am poftă să fiu gâtuit și că nici n-o întind de frică la sănătoasa, Stroie ridică fulgerător pumnul și căută să mă lovească în moalele capului. Nu era întâia oară când vedeam că cineva sare asupra mea cu gânduri rele. Lâncezeala îmi pieri din trup. Îmi pieri și osteneala. Îmi spusei în gând: “O să vedem acum care pe care”. Mă încordai ca o fiară de codru și iarăși încercai să-mi feresc capul. Izbutii. Însă pumnul de plumb al țiganului îmi căzu ca un ciocan pe umăr. Îmi trosni umărul. Amețiii. Mă împleticii. Mă prăbușii. Țiganul se aplecă asupra mea și vru să mă lovească cu dosul mâinii peste ochi. Îl pocnii peste mână și i-o înlăturai. Atunci ridică, pumnul. Rânji. Avea dinți mari și albi, de lup. Îi urmării mișcările, și când își repezi pumnul spre obrazul meu cu toată forța, îndreptai cuțitul, pe care între timp îl dibuisem și-l scosesem din buzunar, cu vârful în sus și-i strânsei, cu nădejde, mânerul. Pumnul negricios și încleștat al țiganului se izbi cu putere în ascuțiș. Urlă. Fusei nevoit să strâng și mai tare cuțitul pentru a-l scoate din mâna lui. Se trase îndărăt. Durerea cumplită care-l pălise și grija-i de a opri sângele care țâșnea ca apa dintr-o stâncă spartă îl făcură, pentru câteva clipe, să mă uite. Mă temui că durerea și mânia ar putea să-i întunece mintea și să-l îndemne să se repeadă iarăși asupra mea. Ar fi fost potrivit să i-o iau înainte. Mă adunai iute din iarbă, mă ridicai sprinten, în pofida beteșugului meu, și mă apropiai de el cu îndrăzneală, să-i caut coastele, să-l înțep de câteva ori și

să-l sânger și mai mult. Nu avui noroc. Țiganul, văzându-mi îndârjirea și dorința de a-i împlânta cuțitul în coaste ori în pântec, cântări într-o fulgerare primejdia și o rupse iepurește la fugă. Îmi amintii că erau doi. Mă întorsei de îndată în partea cealaltă și-l văzui pe Naie. Găliganul o biruise pe Valentina, îi pusese piedică și, îmbrâncind-o cu putere, o răsturnase în iarbă. Cu ochii cât cepele ieșiți din cap și cu balele curgându-i pe bărbie, țiganul se căznea să-i desfacă genunchii, pe care fata îi ținea strânși, și s-o despice. Valentina nu scosese nici măcar un strigăt. Găliganului, care acum sângera, icnea înfundat și se lupta din răsputeri cu ea. Valentina îi gherăise adânc de tot obrazul El însă nu se sinchisea de gherăituri. Rosti apăsat:

— Așa! Așa!…

Mi se păru că fata a și fost înfrântă. O auzii râzând râs ciudat și o văzui desfăcându-și picioarele. Și mai văzui cum îl apucă pe țigan de după gât, ca și cum i-ar fi cerut gura să i-o sărute și să i-o muște cu sete. Tuciuriul căzu în cursă, se crezu biruitor, se muie și o slăbi o clipă. Atunci Valentina, care se pregătise și își jucase bine jocul, zvâcnindu-și fulgerător genunchiul în sus, îl lovi puternic în boașe. Țiganul icni scurt și căzu. Crâncena luptă dintre cei doi se desfășurase atât de repede, încât mă uluise și mă înlemnise. Acum vrusei să mă năpustesc și eu asupra țiganului și să-l împung cu vârful cuțitului în coaste. Între timp, balaoacheșul își mai venise în doage, se ținea cu mâinile de locul unde fusese izbit și, de durere, se rostogolea prin iarbă. Valentina îmi făcu semn să nu mă amestec, își potrivi fusta mototolită, se ridică și mă întrebă:

— Unde ți-e voinicul?

— A fugit…

Se uită la cuțitul din mâna mea.

— L-ai înțepat adânc?

— Adânc.

— Unde?

— În mână. Și-a repezit-o singur în cuțitul meu.

— Strașnic! De ăsta nu te lega. Lasă-mi-l mie. Vreau să-l învăț minte, să-i dau o lecție, să n-o uite toată viața.

Căută nuiaua mlădioasă și noduroasă pe care o tăiasem cu puțin mai înainte din pădure. O găsi. O luă.

Îi încercă tăria. După aceea, aprigă, cu sprâncenele încruntate, se apropie de neputinciosul țigan. Întâi îi dete câteva lovituri în coaste cu boturile pantofilor. Îl lovi cu ură, zicând:

— Mai na! Mai na! Mai na, prăpăditule!

Silit de izbituri, țiganul se întoarse cu fața în sus și rânji. Văzându-i dinții albi și ascuțiți, de lup, și rânjetul lipsit de rușine, în Valentina se aprinse și mai mult mânia.

Îi iertă coastele și se apucă să-l izbească peste obraz, cu nuiaua de arțar. Îl pocni peste nas, peste ochi, îl lovi năprasnic, până văzu că-l năpădește sângele. Tuciuriul încercă de câteva ori să-și acopere fața cu mâinile. Prinse să geamă și să se văicărească:

— Aoleu!… Aoleu!…

Ar fi trebuit să mă bucur de suferința lui. Nu mă bucurai. Însă nici nu mă întristai. În sfârșit, ostenită și scăldată toată în sudori, fata se aplecă asupra țiganului, îl scuipă și aruncă nuiaua în iarbă. Îl întrebă:

— Te-ai săturat? Nemernicule! Dacă nu te-ai săturat, spune-mi. Sunt gata s-o iau de la început.

Omul se ghemui ca un arici și nu crâcni. Valentina veni lângă mine:

— Hai, Darie. Viteazul tău, care fugea de rupea pământul, o fi ajuns în sat. S-ar putea să fi întărâtat țigănimea din Didești și să vină cu toată liota înșirată după noi. Dacă ne prind la loc închis și pustiu, în pădure, ne omoară.

— Hai…

Își potrivi încă o dată fusta, care i se mototolise. Își potrivi și bluza. Părul și-l lăsă încâlcit, amestecat cu iarbă și cu țărână. Ne luarăm de mână și, ferindu-ne de mărăcinișuri și de bolovani, de râpi și de gropi, pogorârăm coasta în goană.

Pe când fugeam, Valentina își aduse aminte să sunt șchiop și-mi spuse:

— Bagă de seamă să nu te împiedici

Cuvintele ei mă arseră. Îmi luai mâna din mâna ei. Și deodată, mă apucă o adâncă părere de rău că nu m-am lăsat sugrumat de țigan. Rămăsei mai în urmă. Valentina se opri și mă așteptă. Plecarăm iarăși împreună, însă fără să ne ținem de mână. Trecurăm prin luminișuri cu iarbă înaltă, și iarăși furăm nevoiți să ne strecurăm printre hățișuri și arbori bătrâni și spâni, noduroși și gheboși. Peste pădure se prăvălise, plin de măreție, roșul asfințit al zilei. Când ieșirăm din codru, și umbrele negre ale copacilor pieriră din jurul nostru, ne bucurarăm pe tăcute. Și tot pe tăcute ne uitarăm în toate părțile. Nu se vedea pe nicăieri țipenie de om. Așadar, țiganii din Didești nu veniseră aici să ne aștepte și să ne pândească. Răsuflând ușurați, liniștindu-

ne și alungând din noi orice teamă, ne potolirăm mersul și ajunserăm la podul de peste râu.

— Darie, ar fi fost bine dacă…

Îi auzii destul de limpede cuvintele. Și pe cele rostite, și pe cele pe care voise să le rostească și, luându-și seama sau rușinându-se singură, și le înghiți la timp. Îi răspunsei abia șoptit:

— Dacă aș fi încercat… Dacă aș fi încercat să te îmbrățișez, tu…

— Vrei să spui că m-aș fi împotrivit?

— Nu numai că te-ai fi împotrivit, dar te-ai fi și supărat pe mine…

— Dobitocule…

— Valentino…

— Da, da, de când sunt n-am întâlnit băiat mai dobitoc ca tine.

Mă acoperi cu ocări tot una și una. Nu uită nimic din tot ce auzise în stabilimentul doamnei Aspazia Harnik. Mă uitai la ea și parcă nici n-o mai recunoscui. Ochii i se spălăciseră și i se urâțiseră. Obrazul i se strâmbase. Gura cu care rostea cuvinte urâte i se asemuia cu gura plină de bale a unei cățele intrate în fierbințeli. Nu știu de ce, îmi veni s-o întrerup și s-o întreb:

— Ascultă, Valentino…

— Ascult…

— Nu e așa că acolo, pe deal, în iarbă, acum un ceas…

Nu mă lăsă să isprăvesc întrebarea. Râse cu râs de golancă. Râse și-mi răspunse:

— Da. E adevărat. La un moment dat, țiganul care se afla deasupra mea, și cu care mă luptam, începuse să-mi placă. Mă întărâtase…

— Numai atât?

— A mai fost ceva. Când am descleștat picioarele eram hotărâtă să mă dau lui. Pe urmă… Pe urmă mi s-a făcut rușine de tine. Te aflai la numai doi pași de noi. Mi s-a făcut rușine de tine și l-am izbit…

— Dar după ce te-ai ridicat de jos de ce l-ai bătut?

— Ei! Asta e bună! Cum de ce l-am bătut? Nu pricepi? De ciudă. Și ca să mă răcoresc. Vrei să mai afli și altceva?

— Nu. Mulțumesc. Îmi ajunge.

Venise de-a binelea seara. Văzduhul se mohorâse. Deasupra orașului de care ne apropiasem spânzura în văzduh o lună mare și rotundă de aur.

Valentina observă că se petrece ceva neobișnuit cu mine. Nu dădu niciun semn de mirare. Închipuindu-și că s-ar putea să fiu prins de amețeală, să mă

împleticesc și să mă prăbușesc, se grăbi să mă apuce de mână și să mă-ntrebe:

— Ce s-a întâmplat cu tine, Darie?

Nu-i răspunsei. Îi îndepărtai mâna pe care încerca să mi-o pună pe frunte. Mă oprii și mă așezai, în praf, pe marginea drumului. Valentina veni. Se așeză și ea, în praf, lângă mine. Tăcurăm. Multă vreme tăcurăm. Auzeam unul respirația gâfâită a celuilalt. Gara învie. Fluieră o locomotivă. Străluciră felinare verzi. Străluciră felinare galbene. Străluciră și felinare roșii. Apoi totul se potoli. Valentina spuse:

— Să mergem, Darie. E târziu. O să mă certe patroana.

Nu-i răspunsei. Nici acum nu-i răspunsei. Așteptă un timp. Pe urmă se ridică. Plecă. Îi ascultai pașii cum se depărtează prin întunericul străveziu. Îi ascultai până nu-i mai auzii…

Întinsei gâtul. Ciulii urechile. Nădăjduii că voi simți pașii Valentinei făcând drum întors. Și în tot timpul în care îmi hrănii carnea aprinsă și flămândă cu această nădejde, privii pământul aspru și negru din fața mea. Îmi pierdui nădejdea. Nu era întâia nădejde pe care o pierdeam. Dusei degetele la gură și începui să mi le rod. Le rosei cu îndârjire, cum aș fi ros niște morcovi tari, până simții în gură gustul dulceag al sângelui. Nu mi le mai rosei. Prinsesem de mic acest obicei: să-mi rod, până la sângerare, degetele. Ar fi trebuit să mă dezvăț. De multe apucături ar îi trebuit eu să mă dezvăț. Începui să număr. Și numărai… numărai… Pierdui șirul. O luai de la început. Și iar pierdui șirul. Mi se păru că, începând cu cerul gurii și cu buzele, trupul mi se schimbă într-un maldăr de cenușă. Era caldă cenușa? Era caldă. Dar avea să se răcească. Prin văzduhul vâscos al serii veni dinspre pădure o pală de vânt. Deși de multă vreme nu mai cunoșteam mirarea, acum mă mirai că pala de vânt nu mă spulberă. Mă mirai că-mi răcorește obrazul. Așadar, mai aveam obraz. Mă mirai că văd. Mai aveam văz. Mă mirai că aud. Mai aveam deci și auz. Cutezai să mă uit spre cer. Îmi surâse luna. Cu surâs galben îmi surâse. Îmi surâseși steaua din apropierea lunii. Orice stea la care mă uitam îmi surâdea. Mi se făcu frică de tăcerea care începu să-mi țiuie în urechi. Pe urmă mi se făcu frică de mine însumi.

Ce era cu mine? Nimic, ce să fie?! Cu mine nu era nimic…

Ajuns în oraș, mă îndreptai fără nicio șovăire spre stabilimentul doamnei Aspazia Harnik. Îi aruncai omului fără picioare, care păzea scara, un leu de argint. Îmi mulțumi și mă pofti înăuntru. În salonul luxos al stabilimentului

se dansa de zor. Lângă pianul, negru găsii o masă. Nici nu apucai să mă așez bine, că se și înființă lângă mine o fetișcană smeadă, cu ochi cenușii.

— Mă cheamă Mioara…

Îi spusei că-mi pare bine de cunoștință și-o poftii să-mi țină de urât. Veni și Valentina să ia comanda. Era îmbrăcată într-o rochie neagră, cu dungi albe, subțire, lungă, bine turnată și strânsă pe trup, încheiată până sub bărbie. Semăna în parte cu o smerită și tânără călugăriță. O întrebai pe smeadă.

— Ce dorești?

— Vin. Vin vechi.

Valentina aduse o sticlă de vin vechi. O desfundă. Ne umplu paharele. Mai târziu aduse a doua sticlă și-o desfundă. Se uită la mine cu ochi reci, streini, de parcă nu m-ar fi cunoscut. Nu zise nimic. Îmi umplu paharul. Îl dădui peste cap. Obrazul mi se încălzi de băutură. Ochii mi se aprinseră. Tot din pricina băuturii mi se aprinseră ochii. Parcă nu mai văzui și nu mai auzii nimic. Deodată, în capul meu năucit și smintit de băutură prinseră să freamăte arborii pădurii. Peste arbori se rostogoli și se sparse în țăndări luna. Cerul rămase plin de stele, dar ca o roată uriașă cu spițe de aur, începu să se învârtească și să vâjâie. Din acest cer nemărginit, care se învârtea și vâjâia, se desprinseră și stelele. Căzură toate deodată peste pădure și o aprinseră. Flăcările pădurii mă ajunseră și mă orbiră. Țipai și căzui. Picioarele începură să-mi bâțâie. Începură să-mi bâțâie și mâinile. Pianul tăcu și simții cum chefliii și fetele se strânseră roată în jurul meu. Speriată, smeada strigă:

— Are boala copiilor… Are boala copiilor…

După aceea gândul mi se rupse. Mă prăbușii într-un întuneric gros și adânc. Nu mai auzii și nu mai știui nimic.

Mă pomenii treaz. Era târziu? Nu-mi dădui seama cât timp trecuse de când îmi pierdusem cunoștința. Acum, un miros tare și iute îmi gâdila și-mi înțepa nările încercai să-mi aduc aminte unde mă aflu și de când. Nu-mi adusei. Mi se făcu frică. Rămăsei un timp nemișcat. Apoi îmi făcui curaj. Deschisei ochii și văzui ca prin ceață că mă găsesc întins pe o canapea într-o odaie cu perdele groase la ferestre. În tavan ardea un bec sărac. Lângă mine — Valentina. Își suflecase mânecile și-mi freca de zor tâmplele cu oțet. Observă cum clipesc des din ochi. Mă auzi scâncind. Spuse încet:

— Slavă Domnului! Te-ai trezit! Credeam c-ai să dai ortul popii.

Tăcui. Auzisem și eu, nu numai Valentina, scâncetul pe care îl scosesem. Și mă înfricoșasem. Fusese un scâncet slab, topit, de pisoi abia născut ori de om pe patul de moarte. Valentina plecă. Vrusei s-o strig și s-o rog să nu mă lase singur, însă vorbele se mototoliră ca niște cârpe ude și-mi rămaseră în gât. Mă cuprinse iarăși frica, însă peste puțină vreme, văzând-o că se întoarce cu o ceașcă mare în care fumega fiertură neagră, îmi veni inima la loc și mă liniștii. Mi se muie și mi se descleștă gâtul. Întrebai:

— Cafea?

— Cafea. Amestecată cu cenușă.

— Cu cenușă? De ce cu cenușă?

— Așa trebuie. Bea. Bea și taci.

— M-am îmbătat?

— Turtă.

Băui cafeaua. Așteptai. Băui încă o dată. Așteptai. Băui până golii ceașca. Mi se mai ogoi și mi se mai limpezi mintea. Îmi acoperii obrazul cu mâinile și începui să scâncesc.

— Nu! Nu scânci, zise Valentina. Nu scânci și nu-ți acoperi ochii. Se întâmplă. Omul nu e înger. E om.

Îmi luă mâinile într-ale ei. Mi le mângâie. Mi le strânse. Îmi veni greu să mă uit în ochii ei. Privii în tavan. Fata mă mustră dulce:

— Nu te uita în tavan. Uită-te în ochii mei, Darie. Îndrăznește! Pe tavan n-ai să găsești nimic. Nici măcar muște. Patroana ține mult la curățenie.

Îngăimai:

— Dacă vrei…

Mă uitai în ochii ei. Cu sfială mă uitai, dar mă uitai. Erau mari și grozav de triști. Fața bucălată îi era trasă, obosită, tristă. Mai triste mi se părură buzele ei cărnoase, roșii, ademenitoare.

— Darie, n-am să te cert. Te privește ce faci și ce nu faci. Pentru cele petrecute în noaptea asta am și eu partea mea de vină. Poate că într-o zi va trebui s-o discutăm. Până atunci însă, eu vreau să te întreb: de ce ai plecat tu de la voi de acasă, de la Omida? Ca să intri prin localuri, să bei și să ajungi de râsul oamenilor? A? De ce ai plecat tu de acasă? Spune-mi. Trebuie să-mi spui, Darie.

— De ce am plecat… Am plecat pentru că…

Îmi smiorcăii nasul și mi se înnegură mintea. Rușine mai mare nu mi se întâmplase niciodată. Nu-mi adusei aminte pentru ce plecasem de acasă și din sat.

Valentina nu mă iertă.

— Hai, spune-mi! Spune-mi și nu te mai smiorcăi ca un mucos.

Ca să n-o las fără răspuns, zisei într-o doară:

— Ești și tu vinovată, Valentino. Ai și tu partea ta de vină în toate astea. Singură ai spus-o.

— Da. Am partea mea de vină. Dar acum e vorba de altceva. Tu… Tu… Orice s-ar întâmpla cu tine, tu trebuie să rămâi tare, tare ca piatra. Trebuie să-ți stăpânești în orice împrejurare pornirile… Trebuie să… Poate că noi doi deocamdată nu avem dreptul la nimic. Poate că nu avem dreptul nici la dragoste… Nici la dragoste, Darie… Da, da… Noi… Acum… Noi doi… acum, n-avem dreptul nici la dragoste.

— Da, zisei, repetându-i ca un nătâng cuvintele, acum noi doi n-avem dreptul nici la dragoste.

Îmi mai venii în fire. Adăugai:

— Atunci… Atunci, pentru ce trebuie să trăim?

— Trebuie, Darie, trebuie să trăim, să trăim…

— Argumentează-mi. De ce trebuie să trăim?

— Nu știu. Dar simt că trebuie să trăim.

Dârzenia i se topi. Fața, chinuită, i se strâmbă. Buzele îi tremurară. Tocmai acum, când eu izbutisem să-mi opresc lacrimile, izbucni ea în plâns. Se dezlipi de lângă mine, căzu pe un scaun și plânse, plânse…

O lăsai să plângă. Nu plânse mult. Se liniști. Zise, mai mult pentru ea decât pentru mine:

— Oamenii au porcit viața, Darie. Oamenii au porcit până și dragostea.

Vrusei să-i spun că pe lume mai sunt și oameni cumsecade. Îmi dădui însă seama că acum n-ar înțelege. Tăcui. Și o privii. Parcă se rupse ceva înăuntrul ei. Își acoperi obrazul mare și pufos cu mâinile. O podidiră iarăși lacrimile. Pieptul începu să i se zbată. Nu mă mai simții îi stare să îndur. Tremurând de milă și poate și de silă, aruncai haina pe mine, trântii ușa, ieșii în stradă și mă apucai să fug de parcă aș fi fost urmărit de un haitic de lupi. Pe când alergam așa, ca scăpat din pușcă, mă văzu un păcătos de vardist. Își închipui că sunt un răufăcător. Mă fluieră. Îmi strigă să mă opresc. Nu mă oprii. Dimpotrivă, fugii și mai repede. Atunci, vardistul trase un foc de pistol în aer. Fugii mai departe. Fugii până mă depărtai. După ce o luai după colț și nu mai auzii fluierăturile vardistului, îmi încetinii mersul. Piciorul beteag mi se îngreună. Abia îl târâi după mine. Ca pe o jalnică povară îl târâi.

XVIII

ÎN CASA ARĂPAȘILOR ERA BUCURIE, dar era și grijă. Petriței, care părea încă o copilandră, îi crescuse pântecul și-i răsăriseră pete galbene pe obraz.

— O să am un copil, mamă-soacră.

— Să ai, noră, de ce să n-ai?

Petrița își pipăi pântecul și zise:

— Aș vrea să mai am și la anul unul.

— Să ai, maică, de ce să n-ai? Eu, dacă nu mi s-ar fi prăpădit bărbatul, nu m-aș fi lăsat până n-aș fi câștigat cel puțin doisprezece.

— Cam mulți, mamă-soacră. Eu și cu Mincă ne-am vorbit să ne mulțumim cu zece.

— De ce numai cu zece? O dată ce sunteți tineri și sănătoși…

Mincă nu-i mai îngădui nevestei să muncească. Nu-i mai îngădui nici măcar să se plimbe prin arie.

— Să stai liniștită. Să nu cumva să se întâmple vreo nenorocire cu fetița.

— N-o să fie fetiță, îi spuse Petrița, șireată. O să fie un băiat, voinic, zdravăn ca tine. Un fel de pui de urs.

— De unde știi?

Petrița râse. Îi arătă pântecul.

— Nu vezi? Ori te-a lovit orbul găinilor? Am pântecul țuguiat. O să nasc băiat.

Ciungul râse, însă Despa se aspri la față, azvârli cartea pe care o avea în mână și scrâșni:

— Cine mai e ca tine? O să-i naști lui frate-meu băiat! Un băiat cu două capete. Poate chiar cu trei. Un băiat bun de expus la bâlci, la panoramă.

— De ce să nasc eu un băiat cu două capete? A? De ce?

Petrița se roși toată. Despa îi replică:

— Toți copiii care se nasc înainte de timp…

Mincă urlă:

— Despa!… Dacă mai rostești o singură vorbă te omor…

Bărbatul Petriței cuteză ceea ce până acum în afară de doamna Arăpaș nu cutezase nimeni în casă: ridică mâna.

— Obrăznicătură! Te omor. Auzi? Te omor…

Negricioasa ne întoarse spatele, se duse la ea în odaie, trânti ușa și se închise pe dinăuntru cu zăvorul.

Doamna Arăpaș, care tot timpul cât durase cearta între copii rămăsese liniștită, începu să socotească pe degete. Se gândea că în cearta lor Despa îl înfruntase pe Mincă dându-i să înțeleagă că și-a adus nevasta gata borțoasă…

— Șase luni! Sunt numai șase luni de când v-ați luat. N-am bănuit nimic. N-am băgat de seamă nimic. Numai Despa. Despa e un copil, și totuși a băgat de seamă.

Namila se muie și se roși până în vârful urechilor. Îngăimă fără convingere.

— Să nu te superi, mamă, să nu te superi pe mine că nu ți-am spus mai înainte. O cunoșteam pe Petrița mai de mult. Copilul din pântecul ei e al meu. M-am hotărât s-o iau de nevastă când am aflat c-o lăsasem însărcinată.

— Trebuia s-o iei de când ți-a căzut dragă, Mincă. Atunci trebuia să te fi însurat cu ea, băiatule.

Plecai, ca să nu mai aud și altele. Mă dusei după Despa. Bătui în ușă. O rugai să-mi deschidă.

— Ce vrei?

— Lecțiile. Să pregătim lecțiile pentru mâine.

— Du-te și te culcă, Gălbejitule. Ori dă o fugă până la surorile Scutelnicu și pierde-ți timpul cu ele, dacă surorile Scutelnicu au timp de pierdut.

Nu mai stăruii. În zilele care urmară, Despa îl ocări într-una pe frate-său Mincă. Nu-i trecu nici nevasta cu vederea. Multe îmi auziră urechile și multe-mi văzură ochii în casa familiei Arăpaș. Zic că e bine să nu le mai pomenesc aci pe toate, ci să trec mai departe.

Nu știui nici de ce, nici de cine mi se făcu dor. Răsfoii cărțile și începui să trec mai des pe la liceu. Elevii cu chici și mustăți și elevele voinice, cu buzele vopsite, erau cum erau. Sărăcanii învățau pe brânci, să capete note mari, și se pregăteau să dea pe vară examene pentru încă o clasă. Trândavii, mai ales dacă aveau părinți cu oarecare stare, se lăsau pe tânjală. În târgul vechi și coclit din câmp, viața era leneșă și dulce. Oricum, profesorii tot aveau să-i treacă, pentru că plăteau taxe mari. Atunci, de ce să-și mai trudească mințile cu învățătura? La școlarii vârstnici și de strânsură care eram, ministerul trimisese profesori pe măsura noastră. Parcă-i culesese cu cârligul de pe maidane ori cu fărașul de prin șanțuri. La cererile stăruitoare

ale alegătorilor — votul universal, votul universal —, se întemeiaseră gimnazii și licee în mai toate târgurile, ba chiar și în unele sate mai mari din țară. Era deci cu neputință să se găsească, chiar dacă cineva s-ar fi ostenit să-i caute cu lumânarea, atâția profesori bine pregătiți dintr-o dată. La liceul din Rușii-de-Vede, în afară de Turtulă, numai Tuie, profesorul de matematici, care era și director, trecuse pe la universitate. Turtulă venise la Rușii-de-Vede pentru că încă nu-și dăduse licența și niciunul din liceele mai vechi, cu faimă, nu-l primise. Pe Tuie, despre care se spunea că în tinerețe ar fi fost o mare capacitate, îl doborâse și-l prăpădise beția. În epoca în care ne preda nouă matematicile nu mai rămăsese din el decât o biată epavă. La 8 dimineața era treaz. Dar cu ochii tulburi și cu glasul răgușit. În prima recreație se repezea la cârciuma lui Ciubuc, care se întâmplase să fie cea mai apropiată de liceu, și din două-trei cinzeci de drojdie se amețea. Științele fizico-chimice și naturalele ni le preda domnișoara Dezideria Găzaru. Era trupeșă, pieptoasă, înaltă ca un soldat din garda regală. Unii spuneau că s-ar fi născut și-ar fi crescut pe malul Dunării, la Giurgiu, alții — că ar fi de pe la Câmpulung. Gurile rele ale târgului — și erau destule — spuneau lucruri de necrezut, care nu erau totuși departe de adevăr. Cu catedra de la Rușii-de-Vede o pricopsise senatorul Colțan. În clasă, profesoara noastră punea ochii pe câte un vlăjgan. Pe mine, din pricină că eram șchiop, șoldiu și slab scoabă, mă socotea nevrednic de atenție. Nu mă poftea să-mi dea lecții între patru ochi și să-i văd casa. Dimpotrivă. Mă lua în coarne.

— Mie nu mi-ai scris nicio poezie.

— Nu scriu poezii, domnișoară.

— Lasă-lasă… Știu eu că scrii. Am auzit că toată noaptea îți tragi muza de ciuf. Să-mi scrii și mic o poezie… Ca Géraldy!..

— Nu l-am citit pe Géraldy.

— Cum? Scrii poezii și nu l-ai citit încă pe Géraldy? Ar fi trebuit să-l știi pe dinafară.

— Am să-i caut cărțile, domnișoară.

— Nu e nevoie să te ostenești. O să ți le aduc cu mâine. Géraldy e *mon amour… mon amour*… Să-l citești, băiete. Și să scrii ca el, dacă vrei să te iubească domnișoarele și cuconițele.

Timon purta barbă și mustață cu vârfuri răsucite, subțiri. Dacă-i luai mai bine seama, aducea cu un țap când speriat, când întărâtat, gata să-mpungă-n dreapta și-n stânga. Era smead, voinic, aproape rotofei. Trecea, în ochii

tuturor, drept regele crailor din târg. N-avea liceul isprăvit, însă umblase mult prin lume. Se spunea că ar fi călătorit prin Italia, prin Spania, prin Portugalia, ba chiar că o vreme ar fi locuit în Corsica. Turtulă, lăudându-l, ne spusese într-o zi, în clasă, că Timon e singurul om din țară care a citit *Os Lusiadas* a lui
Camoëns în original… Nu știu de ce, dar mie unuia nu-mi venea să cred. Franceza o învățase în timpul războiului. Căzuse prizonier la nemți din prima lună și-și petrecuse prizonieratul la o fermă din Alsacia. Se zicea că ar fi lăsat și pe acolo câțiva urmași. Profesorul Turtulă auzise că Dezideria Găzaru mă povățuise să-l citesc pe Géraldy. Într-o zi, după ce mă ascultase, mă întrebase:

— Ei, l-ai citit pe Géraldy?

— Da, l-am citit, domnule profesor.

— Ți-ai pierdut timpul degeaba. Un mălăieț. Să-l citești pe Balzac, domnule. Și pe Victor Hugo, domnule. Și pe Goethe, domnule… Géraldy… auzi… să ți-l recomande pe Géraldy! Și cine! Tocmai domnișoara Dezideria Găzaru, care, orișicât, e și ea profesoară! Ce gust! Ce gust!…

Timpul nu se opri în loc. Orice s-ar întâmpla pe lume, timpul nu stă pe loc, merge înainte. Cu pași mari merge timpul înainte.

Mai trecu ce mai trecu, și soarele verii începu să-și crească dogoarea. Orașul căzu în toropeală. Prăvăliile vechi și dughenile coșcovite răspândiră miros putred, tare, ascuțit. Curțile duhniră și mai puternic a gunoaie și a lături. Uneori vântul se trezi din somn, adie și aduse de la margine mireasmă de pământ sănătos, de grâu copt și de iarbă înaltă, uscată. Fiecare zi trăi cât îi fusese dat la începutul începuturilor să trăiască, și muri. Fiecare noapte trăi cât îi fusese dat la începutul începuturilor să trăiască, și muri. Făcând cu luare-aminte socoteala, găsii că mai aveam o lună până la vacanță. Mă liniștii. Mă cuminții. Mă apucai cu ardoare să mă pregătesc nu numai pentru examenele de sfârșit de an, dar și pentru clasa pe care voiam s-o dau ca elev particular peste vară. Cu Valentina mă împăcasem. Nu mai călcai pe la stabilimentul unde slujea și nu-i mai trecui nici măcar pe la poartă. Mă văzui cu fata voinică numai la școală. Într-o zi îmi spuse:

— Darie, trebuie să câștigăm negreșit timpul pe care l-am pierdut. Altfel, rămânem de căruță.

— Timpul! O dată trecut, nu te mai întâlnești cu el niciodată.

— Tot neagră ți-a rămas inima.

Mai departe nu ne mai spuserăm nimic. Înțelesei, și eu și înțelese și Valentina că între noi nu rămăsese decât un pumn de cenușă amară.

Mă afundai cu nasul în cărți și, preocupat să-mi trec examenele, mă silii să-mi măresc cât mai mult cunoștințele. Se întâmplă însă că tocmai atunci târgul vechi și prăfos din câmpia Deliormanului începu să fiarbă. Se făptuise oare vreo crimă? Citii gazetele, a căror lectură o cam părăsisem și, în sfârșit, aflai ceea ce știa toată lumea: că la București se schimbase peste noapte guvernul și că, în locul generalului Averescu, venise la putere Ionel Brătianu. Se anunțară noi alegeri, iar avocatul Stănică Paleacu, așa rum prevăzuseră mulți orășeni, îl părăsi pe general, trecu de partea liberalilor cu întreaga-i organizație și deveni ministru. Peste câteva zile numai ne pomenirăm că vine la noi, la Rușii-de-Vede, cu mașina ministerială.

— A venit ministrul!… A venit ministrul nostru!…

Avocații Mitiță Bârcă și Olimpie Chelu trimiseră haidamaci, care, străbătând mahalalele și desfundându-le, golind cârciumile și lăsând pustii casele cu fete și cafenelele, adunară ceva lume în centrul orașului, la statuia generalului Mantu. Avocatul Olimpie Chelu se cățără pe soclu, se prinse cu mâna de gâtul de bronz al generalului și ținu o scurtă dar înflăcărată cuvântare. După ce Olimpie Chelu învioră adunarea tăcu. Atunci, ridicat pe umeri de câțiva parlagii vânjoși, rosti câteva cuvinte bine potrivite și adânc simțite și Mitiță Bârcă. Monoclul negru, pe care îl purta sub sprânceană, îi sta cum nu se poate mai frumos. Cum se întâmpla ca în ziua aceea să nu am chef de învățat sau de lucrat ceva, mă amestecai și eu în gloată și căscai gura.

— Să ne încârduim și să mergem acasă la domnul ministru, propuse Olimpie Chelu, să-l felicităm în numele nostru și al întregului oraș. E întâia oară în istorie, cinstiți concetățeni, când capul încoronat al statului, după o matură chibzuială, și-a ales un sfetnic din sânul acestui oraș. Mare cinste ni s-a făcut, domnilor! Mare cinste! Ce spun mare cinste? Enormă cinste! Colosală cinste!

Câțiva îl aprobară. Cei mai mulți târgoveți tăcură.

Careva mârâi printre dinți:

— Ferice de el! O să se îmbogățească de n-o să mai aibe ce face cu banii.

Olimpie Chelu îl puse la punct:

— Da, dar o să îmbogățească și județul. O să îmbogățească și orașul. O să ne îmbogățească pe toți.

— E mai aproape pielea decât cămașa!

— Ce să ne mai pierdem timpul? Hai!

Ca să nu mai dea și altora prilej pentru cine știe ce alte cârteli, Miriță Bârcă și Olimpie Chelu închiseră întrunirea și o luară, mândri și bățoși, înainte. Se vârî între ei și-i luă de braț și profesoara noastră, Dezideria Găzaru. Își boise obrazul și buzele ca o pațachină și se îmbrăcase ca de nuntă. Crețurile din jurul ochilor izbutise să le scoată mai tare în evidență cu pudră, iar gușii care-i atârna sub bărbie n-avusese ce-i face. Mulțimea gălăgioasă se împărți în două. Unii rămaseră pe loc ori intrară să se răcorească prin bodegile și cafenelele din apropiere. Alții — de-alde obișnuiții cascăgură — se înșiruiră în dezordine, ca după mort, și-i urmară pe avocați în jos, pe Calea Dunării. Se văzu îndată că totul fusese bine pus la punct. De cum se porni manifestația, după colț se ivi o ceată de muzicanți și câțiva golani jerpeliți, câțiva bine cunoscuți stâlpi de cafenele și câțiva pungași de buzunare, care purtau, atârnat în vârful unei prăjini, un tricolor spălăcit. Alergară, îngrămădindu-se care mai de care, și luară loc în fruntea zgomotosului convoi. Muzicanții suflară în alămuri. Golanii fluturară steagul și strigară:

— Urraaa!…

— Urraaa!…

Unul spuse:

— Să strigăm și noi ura. Poate ne pică ceva în căciulă.

Altul:

— Oricum, să mergem. Stăpânirea e stăpânire. Nu strică dacă te pui bine eu ea, iar domnul Paleacu, îl cunoaștem noi bine, cu banii statului nu e zgârcit.

Mascarada, care la început mă atrăsese și mă înveselise, mă scârbi. Prea întrecea în nerușinarea ei orice măsură!

Cum mergeam tontălău pe mijlocul străzii și mă gândeam la cele ce vedeam și la cele ce auzeam, mai-mai că nu mă călcă o limuzină. Avui noroc. Șoferul frână la timp. Lincolnul, albastru-deschis, era de toată frumusețea. Șoferul mă certă:

— Ce? Ești chior? Era cât pe-aci să te strivesc.

Vru să mă înjure, însă pușlamaua de Lăpturel, care se lăfăia pe pernele din fund, îl opri la timp.

— Lasă-l în pace, Năstase. Nu te uita că are înfățișare de coate-goale. E băiat deștept și l-am învrednicit cu prietenia mea.

Șoferul își înghiți ciuda. Lăpturel, mândru de mașină, mă chemă:

— Urcă-te lângă mine, frate-meu și spune-mi unde să te duc.

De văzut, văzui. Tot ce era de văzut văzui. De crezut însă, vă spun drept, în primele clipe nu-mi crezui ochilor. Lepădătura de Lăpturel, secătura de Lăpturel, papugiul și prăpăditul de Lăpturel, în limuzină!… Și încă în ce limuzină! În Lincoln!

Fața mea arătă nedumerire. Arătă și nehotărâre. Otreapa stărui:

— Nu te sfii! Vino! Te duc unde ai drum. Unde vrei. Că nu mă dor roatele căruței.

— Dar…

— Suntem la putere… Suntem mari…

— Cum adică?

— Ce mai calea-valea! Ai rămas tot un biet nătărău care nu știe ce se petrece pe lume. Tot o secătură ai rămas. O secătură care umblă cu capul prin nori. Urcă-te! Nu mă face să te aștept. Că n-am timp. O să te lămuresc eu.

Îmi veni greață. Mă prefăcui că nu aud vorbele urâte pe care mi le aruncase în obraz, îmi călcâi pe inimă, deschisei ușa mașinii și mă urcai lângă nemernic. Aci însă se cuvine să mărturisesc că, o dată urcat și așezat — firea omului, fir-ar a dracului să fie firea omului! — mă simții cum nu se poate mai bine pe pernele moi ale mașinii. Lăpturel, ca un boier adevărat, întinse gâtul și-i porunci șoferului:

— Năstase, ocolește mulțimea, caută un drum lăturalnic și mână în așa fel încât să ajungem înaintea ei acasă la domnul ministru.

— Am înțeles, cucoane.

Mașina se cutremură, din toate încheieturile. Pufăi. Pocni. Pocni. Lăpturel, în semn de veche și statornică prietenie, uită să mă întrebe unde vreau să fiu condus, îmi trase un ghiont în coaste și-mi spuse:

— Cine s-ar fi gândit astă-iarnă când jucam cărți măsluite, cu frații Arăpaș, la cafeneaua împuțită a lui Gogu Turcitu, că n-are să treacă anul, și-o să se milostivească Dumnezeu de mine?

Făcui pe niznaiui. Zisei domol, ca unul care, intr-adevăr, trăiește cu capu-n lună și n-are habar de ce se petrece pe pământ:

— Nu-nțeleg, Lăpturel, nu-nțeleg de loc ce vrei să-mi spui.

— Zănatic cum te știu, zise pușlamaua, nici nu m-am așteptat să mă înțelegi din câteva vorbe. Dar de văzut în mașină, nu mă vezi?

— Ba te văd, Lăpturel, te văd

— Și asta nu-ți spune nimic?

— Nimic.

— Boule! Sunt la putere.

— Cum?

— M-a luat nenea Stănică Paleacu șef de cabinet, la Ministerul Comunicațiilor. Nenea Stănică Paleacu ministru! Lăpturel șef de cabinet!…

Încercai să-i tulbur bucuria și să-i ațâț lăcomia. Strâmbai din nas;

— Șef de cabinet! Parcă ar fi ceva și parcă n-ar fi! Dacă Paleacu ținea cu tot dinadinsul să te pricopsească c-o slujbă, să te fi numit cel puțin secretar general.

— Habar n-ai, băiete. Uneori un șef de cabinet e mai puternic decât un secretar general, e mai puternic chiar decât un ministru. Numai să aibe minte.

— Nu-ți lipsește.

— Nu-mi lipsește, însă, din păcate, nici nu-mi prisosește.

Limuzina alerga suflând și guițând pe ulițe mărginașe pline de gropi și de hârtoape, de praf și de bulgări mari și tari ca piatra. Lăpturel suspină dulce:

— Avem țara în mână. Toată țara. Avansări. Contracte. Furnituri. Afaceri peste afaceri! Afaceri! Una mai bănoasă și mai mustoasă decât alta! Sănătoși să fim, mă! Sănătoși să fim! Adunăm avere la repezeală. Mă folosesc de prilej și mă și însor.

Îi privii cu înțeles costumul vechi, nearătos cu care era îmbrăcat. Îi privii și pantofii, mai scâlciați decât ai mei. Dădui din cap. Neisprăvitul pricepu la ce mă gândesc. Rosti:

— Ai dreptate să dai din cap și să te gândești la ce te gândești. Întâi și-ntâi, se cade să mă-nțolesc, să arăt ca un adevărat om de lume, ca un adevărat politician. Dar află, băiete, că la București nu mi-am pierdut timpul degeaba. Am luat de la casierul ministerului un avans din leafă și, cum am pus mâna pe parale, m-am dus întins la cel mai renumit croitor — la Pangl, poate-ai auzit de el — și mi-am comandat șase costume de haine… Pe urmă m-am dus la Ene și mi-am comandat pantofi. Pe urmă…

— Când o să te-mbraci în straie noi o să arăți grozav de elegant, Lăpturel.

— Da, o să arăt.

— Nu înțeleg de ce spuneai că un șef de cabinet isteț…

— A, da. Un șef de cabinet isteț e mai puternic chiar decât un ministru. Acum, nenea Stănică Paleacu și cu mine suntem stat. Acum, nenea ministrul și cu mine suntem țară.

Limuzina ieși în Calea Dunării, gemu, guiță, stârni praful și-l aruncă în ochii oamenilor. La poarta casei domnului ministru — casă mare, cu ogradă — Lăpturel se dădu jos. Mă dădui și eu jos. O slugă deschise poarta. Șoferul intră cu mașina în curte. Câțiva mahalagii își scoaseră pălăriile. Lăpturel le răspunse ridicând un deget în sus. Pe urmă își aprinse o țigară, se întoarse spre mine și mă întrebă:

— Dorești să te duci acasă? Mi se pare că stai pe aproape.

— Nu. N-am nicio grabă. Dacă nu te-aș fi întâlnit aș fi hoinărit prin oraș.

— Atunci, așteaptă aici, măcar până vin rușanii cu Bârcă și Chelu. O să auzi ce n-ai mai auzit. Nenea ministrul o să citească un discurs senzațional. A ajutat și puținătatea mea la compunere.

— Nu știam că te pricepi la scris.

Lăpturel făcu pe modestul. Își țuguie buzele. Supse un fum.

— Nu e mare lucru să scrii. Așterni pe hârtie ce-ți trece prin minte. Vorbă după vorbă. Frază după frază…

Fumându-și țigara, îmi întoarse spatele și intră în curte. Rămas singur în stradă, găsii că nu aveam altceva mai bun de făcut decât să ascult povața pușlamalei: să aștept. Îmi aprinsei și eu o țigară și mă așternui pe așteptat. Din fericire, nu așteptai mult. Abia trăsei două-trei fumuri, că auzii fanfara sunându-și alămurile. După aceea văzui steagul și pe cei ce-l purtau. Văzui, în sfârșit, toată liota. Văzduhul se cutremură:

— Ura!… Uraaa!… Uraaa!…

Muzicanții, stegarii, Mitiță Bârcă, Dezideria Găzaru, Olimpie Chelu și toți cei ce-i urmau, mari și mici, se apropiară și o dată ajunși în fața casei lui Stănică Paleacu, năvăliră ca un puhoi în curte, se strânseră în fața cerdacului, se înghiontiră, se îmbrânciră, se opriră.

— Ura!… Uraa!… Uraaa!.. Să trăiască… Uraaa!…

Orchestra își înteți sunetele. Careva se repezi, smulse prăjina, în vârful căreia steagul se cam blegise, și începu s-o învârtească pe deasupra capetelor. Tricolorul fâlfâi.

— Ura!… Uraa!… Uraaa!…

— Să trăiască excelența-sa, domnul ministru Stănică Paleacu!

Strigase Mitiță Bârcă. Strigase Olimpie Chelu. Mai strigase Biriș, secretarul primăriei. Alți câțiva răcniseră numai.

Ministrul Stănică Paleacu ieși în prag. Ridică de pe capu-i pleșuv pălăria de paie. Soarele rotund și galben, arzător, de vară, îi învălui obrazul vinețiu și rotofei, adânc ciupit de vărsat. Proaspătul ministru căută să-și stăpânească

emoția care, vădit, îl stăpânea. Își mușcă mustața înspicată, tunsă scurt. Scoase o hârtie din buzunar. O desfăcu.

— Cetățeni!… Vă mulțumesc pentru dragostea ce mi-o arătați. Vă mulțumesc și pentru încrederea pe care o aveți în mine… Am ajuns ministru… M-a ajutat Dumnezeu și mi-am împlinit visul… Ca ministru al majestății-sale regelui, o să am grijă de țară. Ca om din Teleorman, însă, voi avea deosebită grijă de acest județ. Dar ca rușan, voi avea și mai multă grijă de orașul nostru, în care până și pietrele m-au văzut crescând…

Se opri să-și tragă sufletul.

— Bravo!… Bravooo!… Bravooo!…

Un derbedeu oarecare, bun — după părerea lui Lăpturel — de luat la palme și vrednic de înfipt în țeapă, cățărat pe uluci, folosi clipa de tăcere care se ivise și strigă:

— În primul rând, domnule Stănică, vei avea grijă de dumneata… Te vei pricopsi, domnule Stănică… O să ajungi cocă de bani, domnule Stanică.

De undeva de la margine, câțiva hăndrălăi, înarmați cu ciomege noduroase, se năpustită asupra îndrăznețului. Cât ai clipi, îi măsurară spinarea. Îl doborâră de pe uluci, îl înghesuită, îi umplură capul de cucuie. Când nenorocitul nu mai avu putere nici măcar să se vaite, îl luară de mâini și de picioare, trecură drumul și-l aruncară pe un maldăr de gunoaie.

Excelența-sa găsi că e timpul să citească mai departe:

— Am să fac din județ, din județul nostru, o grădină, iar din orașul nostru… din orașul nostru… Voi ați auzit ce e Parisul?… Din orașul nostru am să fac un Paris… Un Paris mai ceva ca Parisul…

— Ura!…

— Brava!…

— Să ne trăiești!…

— Să ne trăiești, că ne mai trebuiești!…

Pe când domnul ministru Stanică Paleacu se înclina plin de mulțumire în fața adunării, un stol de țigănuși năvăli în curte. Stolul rămase un timp tăcut și nemișcat. Apoi, unul dintre ei șuieră scurt. Țigănușii ocoliră mulțimea. Se strecurară cu dibăcie printre oameni. Câțiva ajunseră chiar lângă ministru. Aci, împuindu-ne și asurzindu-ne urechile cu tot felul de vorbe nedeslușite, cerșiră, întinzând mâinile goale, negre:

Nene Stănică Paleacu,
ai grijă și de săracu.

Nene Stănică Paleacu,
miluiește săracu.
Nene Stănică Paleacu…

Nu mai avură când să-și termine cântecul născocit pe loc, pentru că îl văzură pe Lăpturel cum pune mâna pe ciomag să-i atingă și să-i alunge. Ministrul îi strigă șefului său de cabinet. Cu voce blândă îi strigă:

— Lasă-i în pace, Lăpturel. Trebuie să le arunc ceva. N-ai băgat de seamă? Mi-au făcut și un cântec. Notează-l, să-l dăm la gazetă. Va ajuta la popularizarea mea…

Se scurmă voios în buzunar și le aruncă țiganilor o mână de bani mărunți, de nichel. Bănuții se risipiră în praf. Țigănușii despuiați se repeziră să-i caute și să-i culeagă. Umblară în patru labe. Se scuipară între ei. Se înjurară. Până la urmă se gherăiră și se încăierară.

Hărmălaia ținu destul de puțin, însă fu supărătoare. La chemarea lui Lăpturel, veniră în grabă doi vardiști. Se puseră cu vinele de bou pe cerșetori. Îi scoaseră cu grăbire din curte și-i alungară până-i pierdură din ochi. După ce totul se potoli, unul mai mărișor se furișă îndărăt. Se urcă pe poartă. Cântă:

Don' Stanică Paleacu
asuprește săracu.
Don' Stănică Paleacu
bate săracu.
Pe don' Stănică Paleacu
să-l ia dracu.

Ministrul îi șopti ceva la ureche lui Mitiță Bârcă. Avocatul cu monoclu negru tuși, își drese glasul și luă cuvântul. Vorbind, îi ponegri pe rând pe toți ceilalți politicieni din județ și din oraș, iar la urmă, răcnind de parcă ar fi avut în față surzi, îl unse pe Stănică Paleacu cu toate alifiile și-l ridică în slăvile cerului, îi lăudă inteligența și energia. Îi preamări bunătatea inimii și dărnicia. Îi cădelniță până și frumusețea trupească.

— Domnul Stănică al nostru, nenea Stănică al nostru, e mai frumos ca un zeu. Mai frumos ca un zeu și mai puternic decât toți zeii la un loc. Domnul Stănică al nostru…

Excelența-sa domnul ministru îl ascultă cu privirile în jos, plin de mulțumire și modestie. Când oratorul isprăvi înflorata-i vorbire, vărsând o lacrimă din ochiu-i sănătos, Stănică Paleacu se duse la el și-l sărută. Îl sărută și pe Olimpie Chelu. Dezideria Găzaru ieși din rânduri, își desfăcu picioarele, se propti în ele și întinse brațele:

— Și pe mine, excelență… Și pe mine… Sfințește-mă și pe mine c-o sărutare.

La Rușii-de-Vede eram crai de plai, și când voiam îmi foloseam întregul timp după pofta inimii. Aș fi putut deci să rămân acolo cât aș fi vrut, să aud tot ce se mai spune și să văd tot ce se mai întâmplă până la sfârșitul întrunirii. Însă dintr-o dată mă cuprinse sila și urâtul. Ferindu-mă de Lăpturel, îmi luai tălpășița și mă strecurai afară din curte.

Orașul de pe întinsa câmpie a Deliormanului trăi zile mari. Aflai din ziare că întreaga țară trăiește zile asemănătoare și că alegerile vor fi sângeroase. Guvernul de mână tare al lui Ionel Brătianu ținea să le câștige cu orice preț. Vardiștilor li se dădură arme noi și uniforme mai arătoase. Pe străzi și pe ulițe se iviră iarăși, zi și noapte, patrule militare. Printre muncitorii de la Căile Ferate, printre tăbăcari și cizmari, printre zăbunari și croitori se făcură, pe tăcute și în miez de noapte, arestări. Uneltele lui Stănică Paleacu spuseră cu glas tare prin toate cârciumile și prin toate cafenelele:

— Brătianu are ordin de la rege și de la regină să iasă cu orice preț la alegeri.

— Și dacă țara nu-l vrea?

— Trebuie să-l vrea. Altfel o sminteşte în bătăi.

— O să treacă și la omoruri?

— De ce nu? N-ar fi întâia oară.

Încolo… Încolo, totul merse ca mai înainte. Soarele răsări în fiecare dimineață și în fiecare seară avu grijă să asfințească. La fel se purtă și luna. O privii uneori noaptea și, fără să-mi mai dau osteneală, băgai de seamă că obrazul ei era tot galben și tot rotund, și se asemuia, ca și altădată, uimitor, cu obrazul Urumei, fata tătarului Selim Reșit din Sorg. Vântul, moleșit și copleșit de arșiță, dormi îndelung în umbra pădurii. Din când în când se trezi, adună nori și-i năpusti cu fulgere, cu trăsnete și cu ploaie asupra orașului. Găinile ciuguliră mai departe prin ogrăzi. Rațele și gâștele plutiră pe bălți. Câinii lătrară leneși și dormiră. Copacii rămaseră liniștiți. Ciungul chefui în fiecare noapte — când cu țigăncușele de la mahala, când cu țaică-

mea Sița și cu plutonierul Burtan. Iar cât despre Despa… Despa rămase tot încruntată, tot crâncenă. Îmi fripse și-mi mâncă mai mult ca oricând zilele.

Între oamenii din Rușii-de-Vede, care erau din moși-strămoși certăreți și gâlcevitori, se iscară, din pricina alegerilor care se apropiau, noi dihonii și noi dușmănii. Se iscară noi dihonii și noi dușmănii și între profesorii liceului nostru. În profesorul Turtulă, care începuse să-mi fie simpatic, se trezi peste noapte bărbatul politic pătimaș care și-a pus de gând să îndrepte răul din țară. Candida pe lista grupării independente a lui Vergu Banaoaie. Alburiu, tăcutul și sfiosul profesor de desen, își încercă norocul pe lista care nu avea nicio șansă, a conservatorilor. Timon, căruia acum tot târgul îi zicea Țapul, intră tam-nesam în cârdășie cu câțiva învățători și cu câțiva popi și se înscrise la țărăniști. Își aduse aminte că s-a născut într-un cătun din Gorj, și duminica, pe la întruniri, se arăta îmbrăcat în straie țărănești.

— Noi, țăranii, trebuie să luăm puterea în stat… Noi, țăranii, care am suferit și suferim încă și cărora boierii nu ne-au dat încă pământurile făgăduite în ceasul cel mai greu al războiului, noi, țăranii, trebuie să ne strângem rândurile…

Prin unele sate, țăranii îl ascultară. Prin altele aruncară în el cotoare de varză și cu ouă clocite și-i alungară, asmuțind câinii.

În jurul lui Tuie, directorul liceului, avu loc o adevărată bătălie. Secătura de Lăpturel îl căută și încercă să-l atragă cu onoruri și cu bani la liberali, partid în care, trădându-l pe generalul Averescu în schimbul unui portofoliu ministerial, se înscrisese Stănică Paleacu. Bețivanul, în pofida multor așteptări, se ținu bine.

— Să-i spui domnului ministru Stănică Paleacu că nu-mi plac mascaradele. Până acum m-am păstrat departe de politică. Am să mă păstrez departe și de acum înainte. Mi-e scârbă. Auzi, domnule? Mi-e scârbă de politică așa cum se face la noi. Trăim vremuri noi. Vremuri noi. Și politicienii fac tot politică veche. Făgăduieli demagogice. Minciuni. Panglicării…

— O să te căiești, domnule Tuie…

— Viața cuprinde și căințe. Și, la urma urmelor, cât mai am eu de trăit? Cel mult un an. Iar nevastă-mea… Nevastă-mea chiar acum trage să moară,

Lăpturel se înfurie:

— Un an zici? Pentru noi e destul ca să te facem să simți unghia pe care o să ți-o băgăm în gât.

Mâniat că a fost înfruntat de profesor, Lăpturel se urcă în Lincoln cu Dezideria Găzaru și plecă la București. Pe drum de noapte, uită că e cam ofilită și că poartă și gușă, o înghesui și o smotoci cât vru și cum vru în mașină. Ajunși la București, traseră la un hotel deocheat de pe cheiul Dâmboviței, și a doua zi se duse cu ea, în numele lui Paleacu, la filosoful Petroniu, ministrul instrucțiunii. În doi timpi și trei mișcări, Dezideria Găzaru fu numită directoare a liceului nostru în locul lui Tuie, pe care-l destituiseră. I se aminti că vine beat la școală și nu se mai pricepe să-și facă datoria de profesor.

Muncitorilor li se interzise să-și pună candidați. Între partide lupta se ascuți și se înteți. Profesorii se răspândiră ca potârnichile prin județ, să organizeze întruniri, să țină cuvântări și să câștige adepți. Pe unii, din ordinul lui Stănică Paleacu, îi prinseră și-i bătură până la sânge jandarmii. Pe alții îi ciomăgiră, îi schilodiră și-i alungară țăranii, sătui de atâtea palavre. Timon mâncase bătaie la Scrioaștea, la Merigoala, iar la Belitori abia scăpase cu viața. Se cam săturase și se cam speriase. Avocatul Jean Stolojean, șeful țărăniștilor din județ, nu-l mai scoase în lume.

— N-ai priză la țărani, profesorule. Te miroase de la o poștă că vrei să-i duci cu mâia. Nu te mai scot la întruniri.

— Atunci… cum rămâne cu candidatura mea?

— O menținem.

— Fără să vă aduc niciun folos?

— O să ne aduci folos. Și nu puțin. Partidul nostru are nevoie de un ziar local, să atacăm și să răspundem la atacurile adversarilor. Dumneata, profesore, să ni-l scrii și să ni-l dirijezi.

Timon numai că nu chiui de bucurie.

— De când aștept eu, șefule, să am un ziar la îndemână. Să scriu la un ziar! Am umblat mult prin streinătăți. Pot zice că am colindat jumătate lume. Condeiul mi-e sprinten. O să vă placă ziarul, domnule Stolojean.

Timon căpătă bani, semnă un contract de tipărire cu tipografia “Lumina”, și peste câteva zile scoase, scriind-o singur de la un cap la altul, o gazetă săptămânală botezată fioros *Barda*. În toate cele patru pagini micuțe și cenușii ale *Bardei* îl bălăcări pe Stănică Paleacu și-i aruncă albii de lături în cap și lui Colțan. Nu-i uită nici pe Mitiță Bârcă, nici pe Olimpie Chelu. Pe un sfert de coloană îl portretiză și pe Lăpturel. Pe ultima pagină o înfățișă pe Dezideria Găzaru. Din pațachină, și din gușată, din băbătie și din căzătură n-o scoase. Printre rânduri strecură și câteva aluzii străvezii

privitoare la legăturile ei intime cu senatorul Colțan și cu Lăpturel. Articolul se isprăvea cu o învinuire gravă: profesoara cheamă la domiciliu, sub pretextul că le dă lecții suplimentare, băieții din clase și-i viciază. Nu-l iertă nici pe Turtulă. Scrise despre el că e, ca profesor, o nulitate și că acum colindă satele nu atât ca să câștige voturi, ci mai mult ca să caute o fată cu zestre și să se căpătuiască. Despre Alburiu scrise puțin, cu milă, ca despre un nătâng.

Orașul primi ziarul cu oarecare interes, însă Bârcă și Chelu se alarmară și trimiseră de îndată un curier special la București, cu câteva numere din *Barda.* Excelența-sa domnul ministru Stănică Paleacu se sperie de-a binelea, se urcă în mașină cu Lăpturel, și în trei ore ajunseră la Rușii-de-Vede. Ținu o scurtă consfătuire cu avocații Bârcă și Chelu și-l trimise pe comisarul Chirnoagă după tipograf.

— Să mi-l aduci aici la trap.

Veni tipograful. Adus de comisar veni. Era un bătrânel pirpiriu, chel și cu ochelari. Excelența-sa îi spuse:

— N-ai să mai tipărești *Barda.*

— Dacă n-o tipăresc, n-am de lucru, domnule ministru, Constituția noastră asigură tuturor libertatea tiparului.

Stănică Paleacu învineți:

— Ce-ai spus, mă? Constituția ai spus? Constituția?

— Exact, domnule ministru. Constituția am spus. Chiar constituția.

Excelenței-sale îi crescu mânia. Râse. Râse până se sătură de râs. Ca să-i facă plăcerea ministrului, râse și Bârcă, râse și Chelu, râse și Lăpturel.

— Acum, tipografule, acum eu sunt constituția. Auzi? Eu sunt constituția. Și-ți poruncesc să nu mai tipărești *Barda*. Iar în ce privește lucrul, o să ai de lucru.

Tipograful se mai liniști. Întrebă:

— Ce anume?

— Ai să tipărești *Glasul rușanilor.*

— Dar, domnule ministru, această gazetă nu există…

— Ba există, o scrie Garofescu. Mâine poți pune sub tipar primul număr. Te asigur că va fi o bombă.

Garofescu era un institutor cu condei otrăvit, care trecuse și el la liberali o dată cu Stănică Paleacu. Se făcuse cunoscut prin două cărticele, cu povestiri duioase, pentru copii. Râvnea să ajungă, deocamdată, revizor școlar.

Peste trei zile apăru și se puse în vânzare *Glasul rușanilor.* De cum se lumină, de ziuă Timon începu să dea ocol tipografiei. Cumpără primul număr care ieși de sub tipar și-l citi la cafenea pe nerăsuflate. O băgă pe mânecă. Garofescu, pe care îl disprețuia pentru obrazul lui senin și lăptos, de fetiță, îl întrecuse și în violență, și în infamii. Foaia îl numea țap bărbos și-l acuza fățiș de stricăciune. Apăruseră în proaspăta gazetă, siluetele surorilor Scutelnicu. Se vorbea pe larg de casa deocheată a doamnei Aspazia Harnik și de Țap, clientul ei cel mai statornic, de care aveau teamă și silă până și profesionistele în amurg. Mergând cu îndrăzneală și mai departe, *Glasul rușanilor* îl învinovățea pe profesorul Timon de ademenirea de minore. Nu se scrisese negru pe alb niciun nume, dar se făgăduiseră amănunte senzaționale și scandaloase pe săptămâna viitoare.

— O să avem de ce râde, spuseră rușanii pe care îi preocupa, mai mult sau mai puțin, politica. Timon o să-l batjocorească și mai mult pe Paleacu. Iar Garofescu o să-l facă pe Timon albie de porci.

— Am auzit că Timon se pregătește să dea în vileag toate matrapazlâcurile senatorului Colțan! Ah! Ce bine! Ce bine! O să-i mai cadă clonțul senatorului Colțan. Profesorul n-o să se lase până nu-i face pe toți de râsul lumii.

— Nu numai atât. Timon o să descrie pe larg cum l-a trădat Paleacu pe Averescu pentru o friptură, adică pentru un portofoliu ministerial.

— Se zice c-o să publice și fotografii picante.

— Dacă o avea fotografii picante, o să le publice.

— Așa e când își vâră dracul coada

În zilele care urmară, în târgul vechi și prăfuit din bogatul și totuși săracul câmp al Deliormanului nu se întâmplă însă nimic din toate câte le prevăzuseră guralivii. Căzut pradă fricii și urmând și o povață a părintelui Laț de la biserica Sfânta Vineri, profesorul cu barbă de țap se repezi la București cu un tren de noapte, și în prima oră a dimineții năvăli în minister peste șeful de cabinet Lăpturel. Pușlamaua îi strânse mâinile cu căldură și-l introduse numaidecât la ministru. Excelența-sa Stănică Paleacu îl primi grav. Îl bătu pe umăr. Îl mustră părintește. Pe urmă îi vorbi de sus.

— Dacă vrem, putem să te distrugem, profesorule. Avem documente strivitoare împotriva dumitale. Strivitoare.

— De ce să mă distrugeți, excelență? Pot să vă fiu util. Sunt om talentat, valoros. Iată, înclin capul. Cer umilit iertare și cer pace.

— Atunci… Atunci… Ei… iacă. Ți-a venit mințea la cap. Bravo! Bravo, profesorule! O să ne avem ca frații… Ca frații…

Îl îmbrățișă, îl sărută, îi făgădui marea cu sarea și-l înregimentă în organizația lui.

— Cu dumneata în partidul nostru… nu ne mai temem de nimeni și de nimic, domnule profesor.

— Și… Și cu documentele cum rămâne?

— A! Aceea e altceva. Le păstrez. Sub cheie.

Timon, fericit că scăpase ieftin, nu mai ridică nicio pretenție. Oftă numai și se întoarse la Rușii-de-Vede. Anunță prin cafenele că a suspendat *Barda*, își retrase zgomotos candidatura de pe lista țărăniștilor, și în cel de-al doilea număr al *Glasului*, în locul făgăduitelor amănunte cu privire la “Timon, ademenitor de minore”, rușanii citiră, făcând haz de necaz, pe o pagină întreagă, o spovedanie intitulată: “Pentru ce lupt alături de d-l Stănică Paleacu”, iscălit de însuși Timon. Unii, după ce citiră, ziseră:

— Toți sunt o apă și-un pământ.

Alții dovediră înțelepciune:

— Așa e politica. Dacă vrei să ajungi ceva, trebuie să trădezi.

XIX

ÎN MULTE BUZUNARE PRIN CARE mai înainte fluiera vântul, acum se iviră, ca prin minune, bani, bani mulți, bani sunători, de argint, și bani — tot atât de buni — foșnitori, de hârtie. Birtașii, cafengiii, cârciumarii făcură strălucite aliș-velișuri. La petreceri omul vrea să-i gâdile auzul o scripcă, un flaut, o vioară. Le pică ceva și lăutarilor. Într-o zi, pe când hoinăream prin oraș numai de dragul hoinărelii, trecui și pe la văru-meu Jorj. Îl găsii vesel și rotofei, îi mergea din plin. Uitai vechea cârcotă. Comandai un litru de vin și trei pahare, îi plătii și-l băui cu el și cu Cernicica. În timpul băutului vorbirăm și de unchiu-meu Tone, răposatul. De pupat nu ajunserăm să ne pupăm, însă de împăcat ne împăcarăm.

— Tu, îmi spuse Cernicica, am auzit că pe mormântul lui socru-meu a răsădit cineva busuioc și garoafe.

— Le-o fi pus tanti Alina, zisei.

Mă scoase din nedumerire văru-meu Jorj.

— Ți-ai fi închipuit, mă? Ți-ai fi închipuit?

— Ce să-mi închipui?

— Cotoiul bătrân avea o amurează.

— De unchiul Tone vorbești?

— D-apoi de cine? Trăia cu una, Chiriachița.

— Am aflat-o mai demult de la văru-meu Mișu.

Abăturăm vorba asupra prosperității care începuse să se arate în oraș, discutarăm și despre alte birturi din centru, și până la urmă, fără să ne ferim de Cernicica, ajunserăm să pălăvrăgim și despre stabilimentul doamnei Aspazia Harnik. Văru-meu Jorj zise:

— Casa Harnik a devenit o adevărată mină de aur.

Îl înțepai:

— Nu cumva ai vrea să deschizi și tu o casă asemănătoare?

— Nu mi-ar strica.

Cernicica se încruntă.

— Jorj

— Banii n-au miros, dragă, zise văru-meu. Dacă banii ar avea miros, toată averea lui socru-meu ar mirosi a brânză.

— Ești mojic, Jorj, se vede cât de colo că te-ai născut la țară. Bădăranul tot bădăran rămâne.

— Cernicico!…

În timp ce rubedeniile se certară dulce, mă pomenii gândindu-mă la Valentina. Biata de ea! Abia pridìdea cu munca. Venea la școală ostenită, nedormită!… Mai cerui un litru de vin. Îl plătii și pe acesta, îndată ce-mi fu adus.

— Bea-l cu Cernicica, zise văru-meu. Eu mai am ceva treabă.

Și văru-meu Jorj plecă în oraș. Se întoarse repede, aducând subsuoară o fotografie mare, înrămată, a domnului ministru Stănică Paleacu. Dedesubtul fotografiei scria:

MÂNDRIA ORAȘULUI NOSTRU

Excelența-sa domnul

STANICĂ PALEACU

Ministrul Comunicațiilor

în noul și

puternicul guvern

al domnului

IONEL BRATIANU

O puse la vedere, în vitrină. Trecătorii își încetiniră mersul și se zgâiră la ea. Unul chiar se opri și după ce clătină din cap intră în birt și-i spuse lui văru-meu:

— O să se supere țărăniștii că l-ai pus pe Paleacu în vitrină. Trebuia să-l pui pe domnul Ion Mihalache. El e șeful țărăniștilor. Pe lângă domnul Ion Mihalache, Stănică Paleacu e un simplu zgârie-brânză.

— Nu te lega de brânză. Socru-meu…

— A!… Uitasem. Am spus-o fără nicio aluzie. Scuzați.

— Mă rog.

— Află, domnule Jorjule, că după ce cade Paleacu de la putere, țărăniștii au să te ducă la faliment.

Văru-meu Jorj nu se înfricoșa. Răspunse:

— Nene Covrig, spune-i domnului Stolojean că atunci când vor veni țărăniștii la putere o să pun și portretul domnului Mihalache în vitrină. Și-o să mai pun la mine în vitrină chiar portretul conului Stolojean. Acum, ce vrei dumneata să fac? Socru-meu e cu Paleacu. Aproape tot orașul e cu

Paleacu. Dacă mă declar de partea țărăniștilor, mă mănâncă de viu oamenii lui Paleacu. Plus că mă stric cu socru-meu. Știi că e vorba să candideze la Senat pe lista lui Paleacu. Și apoi eu, ca negustor, trebuie să fiu totdeauna cu guvernul. Totdeauna, nene Covrig, totdeauna.

Afurisitul de Lăpturel văzu noul înger spânzurat deasupra dughenii lui Mielu Gușă. Și cum îl văzu îi și veni o idee. Își aduse aminte de Caba. Îl chemă și-i comandă un panou.

— Mi s-au stricat ochelarii, spuse pictorul. Văd ca prin ceață. Dacă vreți să vă execut panoul, să-mi faceți rost de o pereche de ochelari buni.

Șeful de cabinet al ministrului Stănică Paleacu se afla când la București, când la Rușii-de-Vede, să vadă la fața locului cum merge pregătirea alegerilor. Strica mașină după mașină. Nu-l durea capul. Mașinile erau ale statului. Iar statul avea de unde, că doar de aceea era stat. Se juca cu soarta oamenilor Lăpturel și se juca și cu banii. Acum era înțolit tot, din creștet până-n tălpi. Parcă ar fi fost desprins proaspăt dintr-un jurnal de modă. Buzunarele îi erau totdeauna doldora. Îl ferici pe Caba. Îi trimise ochelari, îi trimise pânză, îi trimise vopsele.

— Nenea ministrul vrea să iasă ceva frumos. Prețuiește arta.

Nu trecu mult, și în fața berăriei Giuvelca de pe Calea Dunării se ridică într-o noapte un panou înalt de zece metri și lat de vreo șase. Pe panou surâdea chiar excelența-sa domnul ministru Stănică Paleacu, rezemat cu o mână de o masă. Cu cealaltă saluta o mulțime de țărani și târgoveți care se uitau la el ca la Dumnezeu și-l implorau cu brațele deschise. Pe masă se aflau uriașe pachete de bani. În dreapta domnului ministru Stănică Paleacu se înghesuia o cireadă de boi voinici, de Piatra-Neamț, care-și așteptau cu lanțurile în coarne stăpânii. Caba le zugrăvise boilor ochi omenești, plini de viclenie și de ascunsă bucurie. Pe boturile argintii ale boilor, pictorul schițase fericite surâsuri. În cealaltă parte a ministrului se înșirau pluguri și grape, secerători și semănători, vânturători și batoze, de treierat. În partea de jos a panoului scria, cu litere mari, aurii, pe un mătăsos fond verde:

VOTAȚI-L PE

STANICA PALEACU,

CARE

PRIN “BANCA TUTUROR”,

DE SUB CONDUCEREA D-SALE,

VA ASIGURA

ÎMPRUMUTURI CU DOBÂNDA FRĂȚEASCA,
ASTFEL,
PRIN BUNĂVOINȚA EXCELENȚEI-SALE
STANICĂ PALEACU
VĂ PUTEȚI CUMPĂRĂ
BOI, UNELTE AGRICOLE ȘI TOT CE VĂ
POFTEȘTE SUFLETUL!…
VOTAȚI-L… VOTAȚI-L… VOTAȚI-L…

Lumea, ca lumea! Se adună ca la urs. Multe văzuse Rușii-de-Vede, dar așa ceva încă nu.

— Reclama lui Stănică Paleacu e mai tare ca a lui Mielu Gușă cu “Îngerul” lui, care poartă sufletele răposaților spre cer.

— Ideea a fost a lui Lăpturel.

— Trebuie să-l fi plătit bine pe Caba.

— Aș! I-au făgăduit zugrăvirea bisericii de la Vârtoape.

— Apoi, biserica din Vârtoape nici nu s-a ridicat.

— Tocmai de aceea i-a promis Paleacu lui Caba ce i-a promis.

Un timp găsii în mine destulă putere ca să mă țin deoparte. Însă mascarada politică din Rușii-de-Vede era grozav de atrăgătoare. Mă lăsai prins. Nu mai lucrai nimic. În schimb, urmării zi de zi jurnalele din București, foile din Turnu și cele din orașul în care viețuiam. Citii astfel cu nesaț articole și pamflete, reportaje și simple dări de seamă ale întrunirilor.

Nu se mai ținu o singură adunare publică în orașul din câmpia Deliormanului la care să lipsesc. Nu-mi păru rău de timpul pierdut. Văzui multe și auzii destule. Văzui înflorind pe buzele multor oameni minciuna. Simții cum se aprind în atâtea suflete orgoliul și pofta de mărire, setea de putere și goana după bunul ușor câștigat, nemuncit. Mă încredințai că rareori există cinste care să nu poată fi mânjită, întunecată și ucisă prin calomnie. Fusei de față când se rupseră vechi prietenii și când se înnodară peste noapte, din interes, altele. Cu alte cuvinte, aflai și cunoscui multe și mă străduii ca din toate să învăț câte ceva.

Tineretul universitar se molipsi și el de politicianism. La București grupul studențesc Moloz-Colan-Valiu, care luase numele de “Generația nouă”, își anunță, cu surle și tobe, intrarea în bătălia alegerilor. Lansă un manifest. “Până când va fi guvernată țara de vechii politicieni necinstiți, corupți și afaceriști? Până când generația tânără va fi ținută deoparte de

putere și de onoarea de a conduce? A sosit timpul tineretului”. O parte din studenți părăsiră universitățile și se întoarseră în orașele lor de baștină.

Max Sinatra, fiul cofetarului vienez, Candid Feratos, fratele mai mic al morarului, Șerban Petrian, moștenitorul moșiei Poroschia, Benedict Berindu — cărora li se alăturase în chip neașteptat vechiul meu prieten Marin Sărăcilă din Turnu, ai cărui părinți erau goi și săraci lipiți pământului — se arătară pe neașteptate în orașul de pe Vedea. Împrăștiară în negustorime și pe la mahala o foaie studențească a grupului Moloz-Colan-Valiu, și noaptea umplură zidurile de afișe. “Generația nouă” se declară cu violență împotriva tuturor partidelor politice vechi. Pe comuniști, afișele studenților din “Generația nouă” îi atacă mârșav și ceru să fie stârpiți de pe fața pământului până la unul. Alt rând de afișe vesti venirea pe curând, în Rușii-de-Vede, pentru “a se sfătui cu românii adevărați”, a faimosului agitator naționalist, profesorul Mitridat Velinski din Iași.

Studenții, conduși de Max Sinatra, nu-și pierdură vremea cu nimicuri. Amăgiră și cumpărară cu băutură și cu parale câțiva parlagii de la abator și chiar câțiva elevi de liceu, dintre cei mai vârstnici și mai voinici, și-i atraseră de partea lor. Vânjosul Adamian și gemenii Mătrăgună părăsiră școala și fură văzuți prin cârciumi, prin bordeie și pe ulițe ținându-se de brâu cu cei cinci studenți și cântând:

Noi suntem urmașii Romei,
Suntem oamenii cei noi,
Cine vrea dreptate-n țară
Să se așeze-n rând cu noi,
Să se-așeze-n rând cu noi.

Părându-li-se că vorbele nu sunt de-ajuns, într-o noapte, tinerii naționaliști, urmașii Romei, trecură la fapte: devastară o farmacie. În altă noapte, încercară să incendieze o dugheană și două prăvălii cu pânzărie din gura oborului. Din fericire, aci fură descoperiți la timp de vardiști. Fugiră. Vardiștii traseră câteva focuri de armă după ei. Pompierii prinseră de veste, veniră, stinseră focul, și pagubele rămaseră mărunte. Dintr-o dată, în vechiul, dărăpănatul și prăfosul oraș din neteda câmpie a Deliormanului se răspândi panica. Pe unele străzi se semnalară încăierări și se auziră pocnete de pistoale. La biserica Sfintei Vineri fură trase clopotele în miez de noapte, într-o dungă, ca pe vremea bătrână, când năvăleau, după jaf, turcii. Târgul

se trezi din somn și trase cu urechea. Nu trecu mult, și patrulele militare deschiseră focul, trăgând în vânt.

— Ce vremuri, Doamne, ce vremuri! Am ajuns să trăim cu frica-n sân, ca pe vremea lui Pazvante.

Gazda mea, doamna Arăpaș, aprinse candela la icoane, se închină și trecu din odaie în odaie, să vadă dacă-i sunt toți feciorii acasă. Erau toți și dormeau adânc, în afară de ciung.

— Tu, Darie, nu știi pe unde-o fi acum Filipache al meu?

— N-am cum să știu, doamnă Arăpaș. Filipache nu mi-a spus nimic. De altfel, nici nu l-am văzut când a plecat.

Despa, care n-avea somn, spuse:

— Nu-ți fie frică, mamă. N-ai să rămâi fără pramatia de nenea ciungul. Îl cunosc eu bine pe nenea ciungul. Nu se bagă el unde nu-i fierbe oala.

— Atunci, unde ar putea să fie?

— La vreo văduvioară, în pat.

— Despa!… Cum poți vorbi așa?

— Dar ce? N-am voie? Nu mai sunt copil și pot vorbi orice, mamă.

Aruncai o haină pe mine și le lăsai să se certe între ele cât vor pofti. Ieșii în arie. Mă culcai sub salcâmi pe un maldăr de fân și dormii până la ziuă.

Prin cârciumi, prin berării, prin cafenele și prin casele cu fete, rușanii înfierbântați de patimile pe care le iscase schimbarea de guvern și alegerile se certară, se înjurară, se încăierară, se ciomăgiră, se înțepară cu șișurile, și unii mai arțăgoși se spintecară cu cuțitele.

Într-o dimineață se vesti că, în sfârșit, sosește în oraș profesorul de la Iași, naționalistul Mitridat Velinski. Studenții din “Generația nouă”, care-l așteptau ca pe-o cireașă coaptă, se încolonară în dreptul cofetăriei și o porniră spre gară. Aci îl primiră pe faimosul profesor cu pâine și sare, cu flori și cu discursuri.

— Dumneavoastră, care sunteți lumina neamului nostru și soarele sfânt al acestei țări, iubite domnule profesor și scump al nostru părinte…

De la gară și până în centrul orașului îl aduseră pe brațe și cu lăutari, care cântară numai vechi cântece românești.

Corbea și Jianu,

Tunsu și Munteanu,

Toți haiduci de frunte,

Au trăit în munte…

La statuia generalului Mantu, atât studenții, cât și lăutarii cântară *Deșteaptă-te, române!*

Sub ochii iscoditori ai trecătorilor care, împinși de curiozitate, se opriseră din drum, profesorul Mitridat Velinski se întoarse cu fața la răsărit, se închină, îngenunche și sărută pământul. Pe urmă se ridică mândru, de parcă ar fi săvârșit cine știe ce rară și sfântă ispravă, se urcă pe o bancă și vorbi. Aminti despre Dragoș întemeietorul Țării Moldovei și despre Ștefan cel Mare, care se luptase o viață întreagă cu păgânii. Îl pomeni pe Vasile Lupu și pe Matei-voievod, care ridicaseră trainice lăcașuri de închinare. Îl slăvi pe Vlad Țepeș.

— Acum, fraților, acum, mai mult ca oricând, avem nevoie de un Vlad Țepeș. Greșește careva? Fură careva? Oamenii stăpânirii vin și-l trag în țeapă. Românul e dat dracului. Nu înțelege de cuvânt. Nu-l poți îndrepta decât dacă-l faci să-i fie frică de stăpânire. Vorba ceea: frica păzește via.

— Dumneata, profesore, numai dumneata ai mai putea salva biata noastră țărișoară.

Profesorul Mitridat Velinski se uită recunoscător la găliganul care-l încurajase și lăsă să-l podidească plânsul. Printre lacrimi, descrise nenorocirea adâncă în care a căzut biata noastră țară din cauza…

Înșiră multe cauze… Ridică glasul și tună:

— Moarte bolșevicilor…

Câțiva băiețandri strigară și ei “moarte, moarte”, însă nu precizară a cui moarte o doreau. Un stol de vrăbii, care se oprise pe creștetul statuii generalului Mantu, se sperie și zbură. Într-o curte vecină, unui câine i se păru că vede pe cer nu soarele, ci luna. Întinse botul și urlă a neliniște și-a pagubă.

Studenții se apucară să urle și ei:

— Profesore, dumneata ești tatăl nostru.

— Ești patriarhul nostru.

— Ești Vlad Țepeșul nostru.

— Ești mântuitorul nostru.

Cu glas neobișnuit de blajin, jupân Gușă strigă din ușa prăvăliei lui încărcată de sicrie, haine și încălțăminte pentru morți:

— Ești chiar Cristos, profesore… Chiar domnul nostru Iisus Cristos în carne și oase…

Mulți râseră. Dar Velinski se făcu a nu băga de seamă. Se uită spre cer și se închină. Apoi răcni din nou:

— Moarte bolșevicilor…

— Acum, lumea tăcu adânc. Tăcură chiar golanii adunați mai pe la marginea mulțimii. În această adâncă tăcere, profesorul Mitridat Velinski, cei câțiva studenți din “Generația nouă” și puținii rușani pe care aceștia îi câștigaseră într-un fel sau altul de partea lor îngenuncheară în pulberea alburie a străzii, se închinară și rostiră cu glas tare o rugăciune. Rugăciunea o rostea Velinski, iar ceilalți o repetau după el frază cu frază. Mă strecurai printre nătărăii îngenuncheați și mă rezemai cu spinarea de zidul unei dugheni. După ce isprăviră lunga rugăciune, se ridicară. Prietenul meu din Turnu, studentul Marin Sărăcilă, strigă:

— Așa să ne-ajute Dumnezeu!

După aceea veni lângă mine, cu ochii ieșiți din cap.

— Tu de ce n-ai îngenuncheat?

— De ce să îngenunchi? Încă n-am înnebunit.

— O s-o iei după ceafă.

— Numai atât?

— Deocamdată. Mai târziu… Mai târziu ștreangul, glonțul ori poate chiar țeapa.

Râsei. Mărin Sărăcilă se întoarse la ai săi. Atunci nu știu ce se întâmplă în capetele lor și nici nu-mi dădui seama cine luă inițiativa. Dar îi văzui pe studenți încârduindu-se și agitându-și bâtele. Până să pricepem ce au de gând să facă, sparseră ușile și geamurile la câteva prăvălii. În învălmășeală ciomăgiră pe toți cei care li se părură că au părul roșcat. După ce se mai răcoriră, unul dintre ei duse degetele la gură și fluieră haiducește. Ca la semnal bine cunoscut, tinerii se adunară repede din nou lângă statuia generalului Mantu și cântară:

Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte,
în care te-adânciră barbarii de tirani…

Dar, tocmai când tinerii exaltați și proaspeții lor adepți strigau și răcneau mai cu foc, veni pe o uliță lăturalnică și se năpusti asupra lor o ceată de ciomăgași de-ai lui Stănică Paleacu. Ceata, care chiar de la prima vedere părea turbată, avea în fruntea ei pe Garofescu cel cu obraz dulce, de cuminte fetișcană, și pe Timon. Câțiva vardiști cu pistoale păzeau marginile.

Ciomăgașii lui Stanică Paleacu îi învăluiră din toate părțile pe tinerii din “Generația nouă” și se apucară să-i izbească la mir. Rămăsei mai departe lipit de zidul dughenii unde mă aciuisem și fui bucuros că nu se atinge nimeni de mine. Printre ciomegele care se ridicau și cădeau fulgerător, luciră în soare și câteva cuțite. Bătăușii însă nu erau destul de băuți ca să le înfigă în studenți. Se mulțumiră numai cu amenințarea. Unii dintre tineri deteră bir cu fugiții și scăpară. Alții încercară să se împotrivească și fură zdrobiți. Profesorul Mitridat Velinski, care pățise și pătimise multe, se făcu nevăzut în chip miraculos încă de la început. Vardiștii chemară birjarii. Răniții fură culeși din țărână, aruncați în trăsuri și trimiși la spital. Armata nu se arătă și nu se amestecă. Restul zilei trecu în liniște. Noaptea, cu toate că vardiștii rămaseră cu ochii-n patru, se făptuiră spargeri și se încercă aprinderea câtorva dughene.

— Foc! Foc!

— Hoții! Spărgătorii!

— Tâlharii!

Se auzi iarăși, când dintr-o parte a orașului, când din alta, *Deșteaptă-te, române,* cântat de aceleași glasuri. Deslușii de departe vocea lui Adamian. După ce ciulii mai bine urechile deslușii și vocile gemenilor Mătrăgună.

Peste câteva zile îl văzui iarăși pe Lăpturel. Mă văzu și el pe mine. Se dete jos din mașină și-i spuse șoferului să-l aștepte. Ne plimbarăm un sfert de oră pe Calea Dunării. Pe urmă mă invită la “Cofetăria tiroleză”.

— Cu ce vrei să te ospătezi, săracule?

— Un carac.

Chemă chelnerița O ciupi. Fata râse.

— Domnule Lăpturel…

— Pentru dumnealui un carac. Pentru mine șase cataife.

— Ai să le mănânci pe toate?

Lăpturel făcu un cap trist și-mi zâmbi.

— Pe toate. Acum, mă, că sunt la putere, trebuie să-mi astâmpăr foamea străbună. Trebuie să mănânc pentru toți bunii și străbunii mei care au flămânzit.

— Ai dreptate. Numai să bagi de seamă, să nu te lăcomești prea mult. S-ar putea să-ți strici stomacul.

— Nicio grijă, mă, l-am verificat. Rezistă.

Mâncai caracul. Lăpturel își devoră cataifele.

— O să aveți greutăți, îi spusei. Averescanii… Țărăniștii… Conservatorii… Acum s-au mai ivit și naționaliștii lui Velinski… Tulburările…

I se învineți obrazul. Ochii mici, ascunși adânc sub frunte, i se aprinseră de mânie.

— Tulburări? Tulburări zici? La noi, în Teleorman? Tocmai acum, când nenea Stănică Paleacu e ministru? Lasă, că le arăt eu tuturor câte parale face francul! Am să-i învăț eu minte pe toți. Au să mă țină minte toată viața.

— De fapt, ce vrei să faci ?

— O să vezi tu. Așteaptă numai câteva zile, și-o să vezi tot, Deocamdată… Deocamdată sunt obligat să păstrez secretul.

Acum, parcă toată lumea deveni a jandarmilor. Li se mări rația de mâncare și li se mări și rația de rachiu. Solda li se dublă. Căpătară uniforme noi, ca să fie mai arătoși, mai impunători. În oraș se aflã că primiseră ordin ca, la nevoie, să nu se sfiască să tragă în carne vie. Armata își înteți și ea activitatea. Păzi podurile și localurile autorităților. Se puseră soldați de gardă la casa lui Stănică Paleacu, a lui Olimpie Chelu, a lui Mitiță Bârcă și chiar la a lui Läpturel. Patrulele nu lăsară să le scape din ochi nici o singură uliță. Mă întâlnii din întâmplare cu plutonierul Burtan, bărbatul țaică-mi Sița. Se mai îngrășase. Plutea parcă într-al nouălea cer.

— Mai capăt o decorație, domnule…

— Bravo, îi spusei luându-l peste picior, bravo… Dar țaica Sița cum o mai duce?

— Bine! Bine de tot. Se distrează cu Filipache. Grozav băiat prietenul dumitale. Păcat că e ciung. Dacă n-ar fi ciung ar fi ieșit din el un ofițeraș de toată frumusețea.

Ca să arate orașului că sunt la putere și ca să-și facă singuri curaj, Timon și Garofescu nu se mai despărțiră de pistoale. Le scoteau din buzunare, se jucau cu ele, le puneau la loc.

— Cum se agață cineva de noi, tragem.

Târgul vechi și dărăpănat din câmpia Deliormanului trăi zile și nopți de pomină, iar satele pe care propagandiștii lui Stănică Paleacu nu le putură convinge să treacă de partea guvernului fură declarate contaminate de boli molipsitoare și puse sub strașnică pază militară.

— La Marigoala a izbucnit exantematicul.

— La Peret, holera.

— Ciuma face victime la Scrioaște.

— Buba neagră nu s-a arătat încă?
— Nu. Dar n-are să mai întârzie mult. O aruncă mâine-poimâine asupra satelor de pe Călmățui excelența-sa domnul ministru Stănică Paleacu.
Cu toate măsurile aspre luate de Lăpturel. Într-o dimineață oamenii citiră pe zidurile orașului afișe mici, roșii, pe care scria:

TRĂIASCĂ PARTIDUL COMUNIST DIN ROMÂNIA

Lăpturel turbă de-a binelea. Porunci ca peste afișele mici și roșii să se lipească îndată altele mai mari, cu fotografia ministrului din Rușii-de-Vede.
— La noapte… La noapte le-arăt eu afișe…
Peste noapte fură arestați cei bănuiți a fi capii muncitorilor. Soldații traseră focuri la întâmplare. Cutreierară ulițe și ulicioare. Zadarnic! A doua zi de dimineață, pe ziduri apărură iarăși aceleași afișe mici, roșii.
— Ei, ce spui, Lăpturel?
Șeful de cabinet al lui Stănică Paleacu se strâmbă la mine.
— O să pun să-i omoare pe toți.
— Pe care toți?
— Pe toți care vor fi prinși asupra faptului.
Soldați înarmați colindară fără odihnă, ziua și noaptea, străzile și ulițele. Câte o fată mai prostănacă de pe la mahala se urca pe gard și-i întreba pe soldați:
— Ce căutați ostașilor, cu atâta străşnicie?
— Ziua de ieri, fetițo, ziua de ieri…
— Apoi, cu ziua de ieri n-o să vă mai întâlniți.
Întruniri. Vorbărie. Scandaluri. Coaste rupte. Capete sparte. Arestări. Și iarăși vorbărie. Și iarăși scandaluri. Și iarăși coaste rupte, capete sparte, arestări… Să tot trăiești, să vezi și să nu crezi!
Într-o seară mă întâlnii cu Sămânță. Îmi spuse că de câteva săptămâni se duce în fiecare duminică la noi acasă, la Omida, și stă de vorbă cu soră-mea Elisabeta.
— Ții negreșit să-mi devii cumnat!…
Ucenicul smolit râse:
— De ce nu?
Pe urmă mă întrebă:
— Ai văzut afișele noastre?
— Le-am văzut. Ferește-te să nu te prindă.

Sămânță râse iarăși:

— Pe mine? Ar fi cam greu. Și chiar dacă mă vor prinde pe mine, tot degeaba. Rămân alții. Suntem mulți… Suntem mult mai mulți decât cred domnișorii că suntem.

În ziua sortită alegerilor, frații Arăpaș plecară de acasă, cu reteveie subsuoară, înainte de revărsatul zorilor. Acum deveniseră toți patru câinii credincioși ai lui Paleacu și ai lui Lăpturel. Ciungul rămase să doarmă, și dormi până spre seară. Petrița, bolnavă, zăcu cu burta-n sus.

Mă apucai să citesc. Negricioasa veni la mine în odaie și mă întrebă:

— Tu nu te duci să votezi?

— Nu.. Nu mă duc.

— Îmi pare rău că n-ai vârsta.

— De ce-ți pare rău?

— Dacă te-ai fi dus, poate că te omora careva. Scăpa lumea de-un gălbejit și de-un nenorocit ca tine.

— Alde frate-tău s-au dus.

— De ce să nu se ducă? Paleacu le-a făgăduit câte un lot de pământ la fiecare.

Alegerile căzură într-o duminică. Ziua fu năclăită în sânge. Lăpturel rechiziționă birjele târgului, și ciomăgașii excelenței-sale alergară de la o secție de votare la alta. Prinseră mâini. Rupseră picioare. Dăulară spinări. Crăpară căpățâni. Mulții și bărboșii popi ai târgului avură iarăși pentru cine cânta și ce îngropa.

Peste o zi, ziarele din București vestiră marea biruință în alegeri a guvernului.

DOMNUL IONEL BRĂTIANU E STĂPÂN PE SITUAȚIE. LIBERALII SUNT MAI TARI CA ORICÂND. ÎNCEPE O LUNGA GUVERNARE DE MÂNA FORTE

Excelența-sa domnul ministru Stănică Paleacu, care condusese operațiile alegerilor de la Teleorman din localul prefecturii, se umplu de glorie. În niciun alt județ din țară opoziția nu fusese pusă cu botul pe labe ca în acest județ. Primul-ministru îl dădu pe Stanică Paleacu, în plin consiliu de miniștri, drept exemplu de energie și pricepere politică. “În toate județele, opoziția a luat ici un loc, dincolo două. La Teleorman însă, unde își are

fieful său electoral noul nostru adept, ministrul nostru Stănică Paleacu, guvernul nu numai că nu a pierdut niciun loc, dar putem spune, s-a bucurat de o desăvârșită unanimitate. Opoziția nu a câștigat niciun vot, unul măcar, de leac”…

Țara, ca o uriașă făptură îngenuncheată, își linse un timp rănile. După aceea dădu oarecare semne că s-a liniștit. Mi se păru că s-a liniștit și orașul din nesfârșita câmpie a Deliormanului, oraș în care trăiam și treceam de câteva ori pe zi și de câteva ori pe noapte pe lângă statuia de bronz a generalului Mantu.

Armata părăsi străzile, și soldații fură puși, ca mai înainte, să facă instrucție pe luncile acoperite cu iarbă săracă și aspră de lângă râul Vedea. Jandarmii se făcură și ei nevăzuți. Profesorul Mitridat Velinski plecase din oraș, în ascuns, și multă vreme nu se mai auzi nimic despre el, dar sămânță urii aruncată printre târgoveți rămase. Trebuia să văd dacă avea să încolțească și dacă mai târziu urma să dea sau să nu dea otrăvite roade. Adamian și ceilalți tineri care deveniseră învățăceii profesorului se întâlneau între ei și pe față, și pe ascuns. Sediul lor văzut era la “Cofetăria tiroleză” a domnului Sinatra.

Negustorii deschiseră prăvăliile și tânjiră, ca și mai înainte, după mușterii. Liceul nostru se redeschise. Osteniți de atâta alergătură și de atâta vorbărie, profesorii se întoarseră la catedre. Se mai înjurară un timp, prin cancelarie și prin cafenele. Se mai ciondăniră. Sfârșiră prin a se împăca. *Glasul rușanilor* își încetă apariția. Talentele publicistice și pamfletărești ale lui Garofescu și ale lui Timon nu mai avură unde înflori. Directoarea Dezideria Găzaru, care umbla îmbrăcată după ultima modă, le ceru profesorilor să pregătească serbarea de încheiere a anului școlar. Profesorul Turtulă alese câțiva elevi mai răsăriți și câteva eleve mai chipoase, printre care și pe Valentina, și se apucă să pună în scenă — ca unul care văzuse pe vremea studenției lui patru-cinci spectacole la teatrele din București — piesa *Se face ziuă* a lui Zaharia Bârsan. Pe Adamian îl povățui să-nvețe pe dinafară două poezii patriotice, iar pe Iscru Mătrăgună — să recite anecdote. Turtulă avea să țină o conferință, la început, despre “Pastelul în literatura română”. Alburiu se îndatoră să decoreze sala și scena.

— Dar să-ți pui la bătaie tot talentul, îi porunci directoarea.

— Tot, domnișoară, tot…

Lepădătura de Lăpturel mai veni de vreo două-trei ori cu automobilul prin oraș. Inspectă primăria. Vizită liceul. Trecu și pe la Școala de meserii.

Aci, el, tocmai el, neisprăvitul care carte nu învățase și nici vreun meșteșug cinstit nu se ostenise să deprindă, ținu un înflorit discurs, în care le aminti elevilor că “meseria este brățară de aur”. Școlarii, îmbrăcați în bluze vechi, ponosite și peticite, tăcură, însă profesorii îl aplaudară până li se înroșiră palmele.

— Te rugăm, domnule Lăpturel, să-i spui excelenței-sale domnului ministru Stănică Paleacu că l-am votat cu dragă inimă.

— Ia să fi-ncercat să nu-l votați pe nenea Stănică! zise Lăpturel. Să fi-ncercat, că vă lua mama dracului!

Unul dintre profesori, care-i învăța pe școlari gramatica, se grăbi să exclame:

— Bună!… Bună glumă… se vede cât de colo că domnul Lăpturel este, ca și noi, om din popor.

Mă întâlnii cu Lăpturel prin oraș, pe lângă statuia generalului Mantu. Cum mă văzu, i se luminară ochii.

— Am slăbiciune pentru tine, mă, de astă-iarnă. Hai la cofetărie, să te cinstesc.

— Sunt cam grăbit.

— Grăbit? De ce ești grăbit? Poți să tai frunză câinilor și mai târziu, săracule.

Fleacul de om care era mă înhăță de braț și intră cu mine în cofetăria lui Sinatra. Nu mă mai întrebă ce poftesc să mănânc. Comandă baclavale.

— Sunt dulci, săracule, și satură.

Mâncai una. Lăpturel mâncă cinci. Băurăm și o sticlă de sirop de portocale.

Fumarăm. Ne uitarăm la lumea care se plimba. Lui Lăpturel îi lunecau ochii după frumoasele târgului. Pe neașteptate, mi se spovedi:

— Mă însor, băiete. Mă însor, mă. Pun capăt burlăciei. Mi-a venit timpul să mă-nsor, și mă-nsor.

— Cu o rușancă?

— Aș! Nu mă-nsor eu c-o sărăcie de-aici.

— Atunci, cu cine?

— Cu una din Câmpina. Odraslă de petrolist. Și, pe deasupra, unică la părinți.

Cum eram de felul meu cam ciudat, auzind de Câmpina mi se năzări dintr-o dată că văd întreaga vale a Prahovei. Păduri de sonde. Cisterne cu petrol. Rafinării. Mi se mai năzări că însăși baclavaua muiată în miere, care

se mai afla în fața mea și de care nici gând n-aveam să mă ating, miroase a păcură. Ieșii din vis și-l întrebai repede:

— Câte sonde?

— Douăsprezece, deocamdată. Cu timpul… Cu timpul sondele mele au să fete pui.

Nu eram om cu inima slabă. Mă înduioșam greu, dar acum mă păli pe neașteptate mila, o milă stupidă, o milă mai mult decât stupidă, dar milă. După milă mă năpădi și dezamăgirea. Lăsai buza în jos. Zisei:

— De ce te grăbești? Poate îți cade în palmă o mireasă cu douăzeci și patru de sonde. Ori poate chiar cu patruzeci și opt. Ce pot însemna pentru un tânăr prețios ca tine douăsprezece sonde? Numai douăsprezece sonde!…

— Ai dreptate sută la sută, săracule, dar aș face o prostie mai mare decât mine dacă aș mai aștepta.

— De ce? Să mă bată Dumnezeu dacă înțeleg de ce.

Lăpturel se uită împrejur, să vadă dacă nu cumva i-ar mai auzi și altcineva mărturisirea gravă pe care voia să mi-o facă. Îmi șopti:

— Cu toate că noi sporovăim pe toate drumurile că suntem tari, să știi, băiete, că stăm prost. Stăm cum nu se poate mai prost. Guvernul e șubred. Se clatină de pe acum. Muncitorii pregătesc noi greve. Lipsa de bani se întinde. Criza… Nenea ministrul zice că nu ne-apucă Anul nou la putere.

— Bine, să zicem că așa e, cum spui tu. Dar nenea Stănică Paleacu ce paște? O să se mulțumească el, după atâta luptă aprigă, numai cu câteva luni de guvernare? Abia s-a dedulcit la putere.

— Nici vorbă, săracule! Nenea ministrul se tocmește de pe acum, în taină, cu Mihalache. Cum cade guvernul, cum trecem la țărăniști, cu organizație cu tot.

— Dar, ce? Domnul Paleacu crede că vin țărăniștii, la putere?

— Trebuie să li se dea și lor un os de ros. Nu pot fi ținuți mereu în opoziție.

— Atunci, tot eu am dreptate. Nu trebuie să te grăbești să te însori.

— Aparent, da, ai dreptate. În fapt, nu, și uite de ce: s-ar putea ca țărăniștii să nu se țină de cuvânt. S-a mai văzut. Îl trag pe sfoară pe nenea ministrul și nu-l vâră în guvernul lor. Și eu, într-o asemenea situație, cum rămân? Să dau vrabia din mână pentru cioara de pe gard? Nu, băiete. Nici nu mă gândesc. Mai bine mă însor acum. Douăsprezece sonde sunt, totuși, douăsprezece sonde!

Lăpturel plăti consumația. Ne despărțirăm afară, în forfota străzii.

— La revedere. Plec chiar acum la București. Afaceri. Treburi de stat.

— Mai ales, treburi de stat, Lăpturel.

— Păi să știi tu. Treburile de stat sunt treburi de stat, nu fleacuri.

Nu găsii potrivit să-i urez drum bun, pentru că nici nu-l doream. Dacă aș fi auzit c-a intrat cu mașina într-un gard și și-a rupt gâtul, poate că o lacrimă, două aș fi vărsat, dar mai multe nu.

Serbarea de sfârșit de an avu loc într-un entuziasm general. Parcă niciodată nu fuseseră ciorovăieli, cârcote și mâncătorii între profesori. Turtulă, pletosul, conferenție trei ore în fața unei săli atât de pline, că dacă ai fi aruncat un ban ar fi căzut pe cap de om. Biletele fuseseră vândute de elevi, pe la neamuri și pe la prieteni. O parte din lumea adunată între pereții sălii Giuvelca ascultă ce ascultă, pe urmă căscă și adormi. Chițu rogojinarul își ieși din pepeni, se ridică și-i ceru profesorului să-și scurteze pălăvrăgeala.

— Am plătit bilet. Să nu mă toci la cap mai mult decât pot răbda.

Sala se trezi. Hohoti. Aplaudă.

Bietul Chițu! Habar n-avea ce fel de om e profesorul nostru! Turtulă se apropie de marginea scenei, își potrivi ochelarii pe nas și spuse:

— N-am s-o scurtez. Vă rog s-o ascultați până la sfârșit. Trebuie. Înțelegeți? E lucrarea mea de licență. Muncesc la ea de zece ani. Am muncit la ea și în timpul războiului, pe front, pe când îmi puneam viața în primejdie, să fac România Mare ca să ai dumneata unde să-ți vinzi rogojinile pe preț de speculă.

Nu se lăsă nici Chițu. Urlă:

— Și eu am fost pe front. Ba încă m-am ales și cu niște beteșuguri.

Atunci, gătită ca o sorcovă și boită ca un ou de Paște, ieși pe neașteptate din culise Dezideria Găzaru. Sala se potoli.

— Domnilor, zise directoarea, e rușine. Aude excelența-sa domnul ministru Stănică Paleacu că nu v-ați purtat frumos și se supără…

Careva din fund strigă:

— Trăiască domnul ministru Stănică Paleacu, tata orașului! Uraaa!

Unii oameni bătură din palme Alții fluierară. Sala se răcori și se liniști.

O dată ce-și aminti de război, Turtulă nu mai fu în stare să se oprească. Cu marele dar al vorbirii pe care îi avea, își depănă pe larg amintirile de pe front. Câțiva sughițară. Muierile mai în vârstă retrăiră suferințele din timpul ocupației germane și lăcrimară. Dar, tocmai când Turtulă povestea mai cu foc, un haidamac de la galerie strigă:

— Alecsandri!… Întoarce-te la Alecsandri!… Erai la “*Noroc bun!… pe câmpul neted…*”

— Mă întorc… Mă întorc…

Profesorul își încheie în grabă amintirile de pe front și, în adevăr, se întoarse la subiectul conferinței. Nu mai vorbi decât un ceas, însă vraja se rupsese și se împrăștiase. Unii tușeau. Alții se mișcau, se scărpinau și făceau să scârțâie scaunele de sub ei.

După conferința profesorului Turtulă urmară, așa cum scria în program, recitările de versuri și îndrăcitele dansuri populare. Recitările, răcnite din gât și din rărunchi, înviorară sala, însă dansurile populare, cu băieții îmbrăcați în ciobănași și cu fetele travestite în ciobănițe, o înfierbântară de-a binelea și o zguduiră. Praful de pe mica scenă a cinematografului Giuvelca sări în grindă. Umplu sala. Ne intră tuturor în urechi, în nări și în ochi. Piesa *Se face ziuă* se sfârși tocmai pe când afară se făcea, într-adevăr, ziuă.

Surorile Scutelnicu, pe care nu le mai văzusem cam de mult, veniseră și ele la serbare. Îmi pierdui toată seara încercând să mă apropii de ele ori măcar să le smulg o privire. Îmi fu cu neputință. Bibina nu mă luă în seamă. Nu mă luă în seamă nici Marghioala. Așezate în primul rând pe scaune, chiar la mijloc, una îl ținea pe Timon de brațul drept, iar cealaltă de brațul stâng îl ținea. Profesorul mustăcios și cu bărbuță ascuțită, de țap, își împărțea amândurora șoaptele, surâsurile, drăgălășeniile. Fetele, fericite, aveau ochii luminați, de parcă toată lumea ar fi fost numai a lor. Când, cum și de ce se împăcaseră? N-o știam și n-aveam s-o știu niciodată.

Cu toate că mă aflam în mijlocul atâtora, singurătatea mă căută, mă găsi și pătrunse, ca într-un cald culcuș, în inima mea. Nu totdeauna mă împăcăm cu singurătatea. Acum nu-mi plăcu de loc. Mă strecurai pe lângă zid și intrai în spatele scenei. Dădui peste Valentina. Luase premiul întâi, cu cunună. Jucase în piesă. Acum, tăcută, frântă de osteneală și beată de bucurie, își mistuia triumful.

— Aș vrea să stau de vorbă cu tine, Valentino.

Se uită la mine cu niște ochi mari, streini, pe care nu-i văzusem până atunci.

— Acuma nu.

— Dar când?

— Peste două-trei zile.

— Unde?

— Cum unde? La madam Harnik.

— N-am să mai calc pe-acolo niciodată.

O lăsai în pace. Serbarea se isprăvi. Petrecerea, cât fusese petrecere și cât nu fusese, se sparse. Lumea se risipi.

O luai pe îndelete spre gazdă, pe sub castanii bătrâni și pletoși. Pe drum mă întâlnii cu lăptarii, cu brânzarii și cu zarzavagiii, care își duceau, în coșuri mari, mărfurile la piață. Aveau toți, sau aproape toți, fețe proaspete, vesele, de oameni care dormiseră adânc și pe care îi aștepta o zi bună. Nu știu ce-mi veni, că mă apucai din plin senin să mă gândesc la Despa. Ceva i se întâmplase negricioasei, însă ce anume, aș fi dat mult cu multul să pricep. Într-atât se schimbase deșucheata în vremea din urmă, că devenise, chiar pentru mine, care-i cunoscusem toate bâzdâcurile și-i îndurasem toate hachițele, de nerecunoscut. Bolnavă de căzut la pat nu era, însă nici în toate doagele nu rămăsese. Lâncezea. Târomea. Iar de vorbit, ea, care de obicei avea gură de cață, abia rostea un cuvânt, două pe zi. O poftisem cu glas dulce la serbare. Îmi răspunsese acră:

— Dar ce? Crezi că de serbare-mi arde mie? Ce să caut eu acolo?

— Ce caută toată lumea care se duce.

— N-am nimic cu lumea.

Mergând mai departe, trecui prin dreptul unui castan lovit de trăsnet. Arsese castanul. Din ramuri îi rămăseseră prinse de trunchi numai niște cioturi negre. Cioturile mi-l amintiră pe ciung. La începutul serbării Filipache se învârtise, ca un titirez, prin sală. Pe urmă, ia-l de unde nu-i. Se topise.

Deasupra orașului, cerul mi se arăta limpede ca lacrima. Și albastru. Aproape tot atât de albastru ca și cerul de vară al Dobrogei. A… Da… Dobrogea…

XX

NU ȘTIU CUM SE FĂCEA, ÎNSĂ DE la un timp, mereu reînvia în amintirea mea Dobrogea… Dobrogea și tătarul din Sorg… Dobrogea și minunatul Hasan… Dobrogea și Urpat… Mi se încreți pielea când îmi adusei aminte de Hasan și de Urpat. Îmi trecu prin fața ochilor și Uruma… Uruma cea cu obrazul rotund și plin ca obrazul lunii… Uruma și Urpat… Urpat și “nunta”, multașteptata lui “nuntă”…

Adăpasem herghelia și o lăsasem să se mai odihnească în larga arie a tătarului. Caii, liniștiți, se apărau de muște cu cozile. Pe Hasan parcă-l apucaseră pandaliile.

O mușca într-una pe Ifa, însă iapa, care prinsese de curând mânz, n-avea chef de hârjoană și rămânea mai departe bleagă. Uruma luase o beldie în mână și se repezise să-l alunge pe Hasan de lângă Ifa. Ar fi putut s-o facă luându-l de gât și îndepărtându-l. Nu știam și nu înțelegeam ce-o apucase. Îl lovea cu dușmănie și-l certa cu vorbe aspre, tătărăști.

Nu-mi plăcea s-o văd pe tătărușca bătând tocmai calul care știam că-i este cel mai drag din herghelie. Și nu-mi plăcea că, de la un timp, mi se înfățișa altfel decât o cunoscusem: o Urumă aspră, brutală, care se pricepea să și izbească, nu numai să mângâie. Nemaiputând suferi să văd ceea ce vedeam, l-am rugat pe stăpânul meu Selim Reșit să-mi îngăduie să mă reped până în sat, la cafenea, să-mi cumpăr tutun.

— Du-te, câine necredincios, dacă ți s-a isprăvit tutunul, dar bagă de seamă să nu întârzii. Herghelia pare flămândă și așteaptă s-o mini iarăși la păscut.

— Mulțumesc, stăpâne, am să mă întorc repede.

Pe drum auzii pași sprinteni și mărunți, stârnind pulberea alburie în urma mea. Întorsei capul. Urpat venea alergând. Mă oprii să-l aștept. Se apropia gâfâind. Când ajunse lângă mine se opri și rânji. Îl întrebai:

— Ce s-a întâmplat, tătărușule? Te-a trimis cumva stăpânul să mă chemi îndărăt?

— Nu. Mi-a dat voie să merg și eu cu tine la cafenea să-mi cumpăr dulciuri.

— Te-a pricopsit și cu ceva mărunțiș?

Îmi arătă un leu de hârtie. Îl păstrase mototolit în podul palmei.

— Îți ajunge.

La cafenea îmi cumpărai pachetul obișnuit de țigări, îmi cumpărai și chibrituri. Urpat luă în schimbul leului o bucată de alviță și începu s-o ronțăie. În fața cafenelei, pe rogojini, la lumina puțină a unui felinar prins de perete, așezați turcește, câțiva tătari bătrâni și bărboși trăgeau alene din lulele și din când în când sorbeau cafea fierbinte din cești rotunde. Îmi veni și mie poftă de cafea și-l rugai pe cafegiul Vuap să mi-o pregătească.

— Facem, ghiaurule, facem și pentru tine o gingirlie.

Când mi-o aduse, mă așezai și eu pe rogojină, ca tătarii, dar ceva mai departe de ei, și-mi aprinsei țigara. Urpat isprăvi de ronțăit alvița și îmi șopti la ureche:

— Lenk, cumpără-mi o baclava. Mi s-a făcut poftă de baclava.

— Spune-i lui Vuap să-ți dea.

— N-o să vrea. Fără bani n-o să vrea. Vuap nu vinde nimic dacă nu-i dai bani.

— Spune-i că am să i-o plătesc eu.

În timp ce-mi sorbii pe-ndelete cafeaua, niciun tătar nu scoase vreo vorbă, însă când intrai în cafenea să-i plătesc cafegiului consumația, îi auzii șoptind între ei cuvinte bolovănoase. La întoarcere, Urpat îmi spuse:

— I-ai auzit pe bătrânii aceia vorbind?

— I-am auzit, dar de înțeles n-am înțeles nimic. Vorbeau pe limba voastră.

Tătărusul râse:

— Dar pe ce limbă ai fi vrut să vorbească?

Râsei și eu. Urpat, vesel, mă apucă de mână. Îmi șopti:

— Lenk, bătrânii aceia se uitau la mine. Se uitau la mine și vorbeau despre “sunatul” meu, despre “nunta” mea care o să aibe loc peste câteva zile.

— Și altceva ce-și mai spuneau?

— Ziceau că tata, fiind primar și bărbat cu stare, și pe deasupra având numai un singur băiat, o să-mi facă “nuntă” mare…

— Și tu ce crezi, Urpat, o să-ți facă într-adevăr, primarul chiar o “nuntă” mare?

— Nu știu. Tata nu mi-a spus nimic, dar cred că bătrânii au judecat drept.

— Îmi pare rău că n-am să-ți văd și eu “nunta”! Ca un câine necredincios ce sunt, pe mine domnul Selim Reșit n-o să mă poftească la “nunta” ta.

— Te-ar putea pofti, Lenk, dacă…

Tăcu. Îl lăsai să tacă un timp. După aceea zisei:

— Nu e frumos să începi să-i spui unui om ceva și, la jumătate, să rămâi cu vorbele-n gât…

— Chiar când omul acela e un câine necredincios?

— Mai ales atunci.

Urpat lăsă ochii în jos.

— As vrea să-ți spun, Lenk. Tu ai fost bun cu mine. Mai ales în vremea din urmă tu ai fost bun cu mine. Te-ai luat cu mine la trântă când alții n-au vrut să se ia. Și astă-seară… Astă-seară tu mi-ai dăruit dulciuri cumpărate de la Vuap cu banii tăi. Dar… să vezi. Mi-e teamă să nu te superi…

— N-am să mă supăr, Urpat, orice mi-ai spune n-am să mă supăr.

— Tu, Lenk, tu ai putea să iei parte la “nunta” mea dacă… Dacă până atunci te-ai face… tătar.

— Până-n câteva zile?

— Da, Lenk. Pentru că “nunta” mea o să aibe loc curând de tot.

— Cum o să mă fac eu tătar?

— De ce să nu te faci?

Era greu să-i arăt lui Urpat de ce nu voiam să mă fac tătar. Îi răspunsei într-o doară:

— Nu știu tătărăște. Și dacă nu știu tătărăște n-am cum să mă fac tătar.

— Înveți tu. Cu mine. Cu Uruma. Înveți tu. Numai să vrei și înveți. Însă nu e vorba de știut tătărăște. Poți să înveți și mai târziu.

Mă prefăcui că nu pricep.

— Atunci despre ce este vorba?

— Nu știi?

— Nu, Urpat, nu știu.

Se opri. Mă oprii și eu. Tătărușul se uită la mine cu ochii lui prelungi și nițeluș piezişi.

— Ca să te faci tătar, trebuie… Trebuie să treci pe la hogea. O să-ți spună el mai bine decât mine ce se cade să faci tu ca să devii tătar. Făgăduiește-mi, Lenk, făgăduiește-mi c-ai să treci pe la hogea, să te-nvețe el cum să devii tătar.

— O să mă gândesc la propunerea ta, Urpat, îți făgăduiesc să mă gândesc. Și dacă hogea Oigun va vroi…

— Uruma s-ar bucura mult. Poate că Uruma s-ar bucura și mai mult decât mine dacă tu ai deveni tătar.

Cuvintele lui Urpat mă arseră. “Uruma s-ar bucura și mai mult decât mine dacă tu ai deveni tătar”… De ce-mi pomenise Urpat de Uruma? Nu cumva tătărușul aflase ori măcar mirosise ceva? Îi spusei încet și uscat, însă oarecum poruncitor:.

— Hai acasă, Urpat. Am întârziat cam mult la cafenea. Și pe mine mă așteaptă herghelia. Iar stăpânul… Stăpânul s-ar putea să mă certe.

— Era ostenit, zise Urpat. S-a culcat. O fi și adormit.

— De unde știi tu că era ostenit?

— L-am văzut căscând. Când cască e ostenit. Și când e ostenit se culcă. Și dacă se culcă ostenit adoarme numaidecât.

În zilele care urmară nici Uruma, nici primarul din Sorg nu-mi pomeniră vreun cu vânt, despre “nunta” băiatului, dar în casa și în aria tătarului începură pregătirile, în spatele casei și în apropierea salcâmilor strâmbi și ghimpoși, cu umbră rară și săracă, câțiva săteni — fără îndoială rubedenii de-ale primarului — măturară țărâna cu târnurile, udară pământul și-l bătătoriră bine cu niște maiuri de lemn. Undeva, mai departe, zidiră din cărămidă nearsă, un cuptor. Și tot din cărămidă nearsă întocmiră o vatră neobișnuit de mare. Într-o dimineață Selim Reșit înhămă doi cai la căruță și se duse la Constanța de unde se întoarse cu câteva oale mari, de pământ ars, cu o sumedenie de străchini și cu câteva linguri noi, de lemn. Pe urmă primarul plecă iarăși de acasă și abia a doua zi, către seară, se întoarse de la târlă, aducând în căruță patru berbeci bătuți, mari, grași, cu coarnele întoarse. După aceea trimise un vecin la moara de la Tapala să-i macine grâu nou. Își mai umplu casa și cu alte cumpărături: orez și stafide, curmale și smochine și câteva pungi mari de hârtie pline cu tot solul de zaharicale. Urpat le da ocol și făcea zâmbre. Tătăroaica cea grasă îl opri sub pedeapsă grea să se atingă de ele.

Cu o zi înainte, primarul își pofti musafirii din Sorg, mergând cu fesul pe ceafă, din poartă în poartă. Pe rubedeniile din alte sate tătărăști le pofti prin trimiși — niște flăcăiandri cârni, veri de-ai lui Urpat. Seara, găgăuții din Korgan veniră cu două hârdaie mari, încărcate cu pești.

— I-am pescuit chiar azi pentru dumneata, domnule primar, și ți i-am adus vii, în apă de mare.

Primarul îi întrebă de preț. Găgăuții îi răspunseră. La auzul sumei, stăpânul meu strânse din ochi, dar nu se tocmi, așa cum avea obiceiul în alte împrejurări. Scoase punga din brâul lat și înflorat și plăti totul, până la para. Peștele îl dete în primire cadânei, iar mie și Urumei ne spuse să ducem

hârdaiele în tinda casei. Călcai atunci, pentru întâia oară, peste pragul casei stăpânului meu. Selim Reșit se apucă să taie, să spargă și să stivuie niște lemne. Pe Urpat îl trimise după bătrânul Kevil, bucătarul. Îl întrebai dacă mai are să-mi dea vreo poruncă pentru seara aceea sau pentru a doua zi. Neîntrerupându-se din lucru, zise:

— Tu, câine necredincios, te duci astă-seară, ca de obicei, cu caii pe tabun. Mâine dimineață vine și te schimbă Uruma.

— Și mâine? Ce voi avea de făcut mâine?

— Mâine? Mai nimic. O să îngrijești de focuri Și-o să mai dai o mână de ajutor unde se va simți nevoie.

— Așadar, o să pot vedea “nunta” lui Urpat?

— De văzut, o s-o poți vedea, câine necredincios, dar nu cumva să-ți închipui c-o să te și poftesc la masă.

— Vai, stăpâne, cum o să cutez eu să mă gândesc la așa ceva?

— Se vede că de când muncești la mine, s-a îndurat de tine Allah. Și te-a mai pricopsit cu ceva minte…

Allabu ekber, Allabu ekber.
Eșheduen llailahe illallah.
Eșheduen llailahe illallah…

Plecai cu herghelia la tabun. Toată noaptea mă gândii la tătărușcă. Ce-o înrăise? De ce se arăta mereu atât de crâncenă cu Hasan? Mi se păruse că-i cunosc bine de tot firea.

Tătărușca veni înainte de revărsatul zorilor. Mă găsi treaz, Era și ea nedormită. Vrusei să-i vorbesc, s-o descos, s-o omor și s-o înviez, s-o domolesc și s-o îmblânzesc. Mă simți. Și îmi spuse, ca o stăpână, poruncitoare:

— Ia un cal și grăbește-te, Lenk. Astăzi o să ai o zi grea.

Mă înclinai și zisei batjocoritor:

— Am înțeles, stăpână, să trăiești, stăpână.

Nu-mi răspunse. Îmi întoarse spatele și-și îndreptă pașii spre plajă. Marea era liniștită, limpede, străvezie. Marea era străvezie, pentru că și cerul era străveziu. În fiecare zi și în fiecare noapte marea împrumută culoarea cerului.

Alesei un cal din herghelie. Încălecai. Privii încă o dată marea. O văzui pe Uruma înotând în larg, spre răsărit, unde geana zării se înroșise. Se

ducea, ca și în alte dimineți, să întâmpine soarele. Mă lungii pe gâtul calului mărunt și mițos și slobozii un chiot lung, tătărăsc. Calul se așternu drumului ca o nălucă.

La Sorg mă luă în primire bucătarul Kevil. Era un tătar bătrân, știrb și bărbos, pe care îl mai văzusem de câteva ori la cafenea.

— Hai, bre.. Ai întârziat, bre…

Peste noapte, berbecii fuseseră căsăpiți, jupuiți și hărtăniți. O grămadă de carne grasă aștepta să fie aruncată în oale ori înșirată pe lungi frigări de lemn. Doi băiețandri tătari se învârteau, în jurul bucătarului așteptând, ca și mine, porunci.

— Tu, Jemal, ajută-mă la oale, iar tu, Omir, aprinde focurile cu câinele necredincios.

Omir veni lângă mine

— Știi să aprinzi focul?

Râsei. Râse și Omir.

— O să încerc.

Omir râse mai departe. Kevil strigă la noi:

— Apucați-vă de treabă și nu vă mai hliziți.

Pe vatra proaspătă, de cărămizi nearse, îngrămădii lemne. Kevil și Jemal aleseră hartanele cele mai grase și le aruncară în oalele mari care erau umplute pe trei sferturi cu apă. Pe urmă le apucară de toarte și le-așezară pe vatră lângă grămezile de lemne uscate, de salcâm.

— Acum aprindeți focurile și aveți grijă să ardă domol.

Aprinserăm focurile unul câte unul. Izbucniră flăcările și fum negru. Răsări soarele. Hogea, urcat în minaret, cântă:

Allabu ekber, Allabu ekber.
Eșheduen llailahe illallah.
Eșheduen llailahe illallah…

Tătarii îngenunchează în pulberea ariei, cu fața spre soare și începură să bată mătănii. După ce se ridicară, îl văzurăm pe Selim Reșit, cu cadâna și cu Urpat. Erau toți trei gătiți de sărbătoare. Primarul îl întrebă pe bucătar:

— O să fie totul gata la timp?

— Fiți fără grijă.

— Tătăroaica cea grasă, cu obrazul acoperit, iscodi, prin deschizăturile din dreptul ochilor, oalele care începuseră să se încălzească, iscodi focurile

și iscodi și grămada de carne grasă care aștepta să fie înșiruită pe frigări și friptă. Ne întoarseră câteșitrei spatele și plecară, târșâindu-și cipicii prin pulbere spre moschee.

Între timp, mă uitasem la Urpat. Ochii lui prelungi și nițeluș pieziși erau plini de bucurie, dar și de îngrijorare. Îmi zâmbise, iar eu, răspunzându-i tot cu zâmbet, eram fericit de fericirea lui.

Flăcările mistuiră repede lemnele uscate.

— Acum, ne spuse Kevil, s-a făcut destul jar în jurul oalelor. E tocmai vremea să acoperiți jarul cu tizic, însă trebuie să băgați de seamă ca nu cumva tizicul să înăbușe și să stingă focurile.

Aleserăm brazde uscate din uriașa stivă de tizic din arie și urmarăm întru totul înțeleptele sfaturi ale bucătarului. Focurile de lângă oale, acoperite de tizicul uscat ca iasca, își pierdură și fâlfâietoarele aripi roșii și-și pierdură și strălucirea. Fumul focurilor acum ascunse deveni negru. Kevil ne strigă:

— Fumurile trebuie să fie albastre.

Stârnirăm cu niște bețe lungi focurile, ferindu-ne să nu atingem oalele. Tizicul se aprinse. Focurile prinseră puteri și arseră domol, fumul se subție și se albăstri. Kevil se bucură.

— Așa, băieți, așa să păstrați focurile până la sfârșit.

Clocotul din oale se mai potoli. Omir îmi dete în grijă toate focurile.

— Dar tu, îi strigai, tu ce-ai să faci?

— Așteaptă, îmi răspunse Omir. Așteaptă, câine necredincios, și-ai să vezi.

Îngrămădi, ceva mai la o parte, pe aceeași vatră, uscături. Între timp, Kevil și Jemal se apucaseră să pregătească frigările. Hălci uriașe și grase de carne de berbec fură puse în lungile frigări de lemn care semănau mai curând a țepoaie decât a frigări. Kevil se apropie de oale. Scoase cu o lingură de lemn o halcă de carne, suflă în ea să se mai răcească, o duse la gură și începu s-o molfăie. Bucătarul nu mai avea niciun dinte în gură. Halca de carne o molfăi între gingii. Zâmbi mulțumit și-o aruncă la loc, în oală. Îl chemă pe Jemal, și peste carnea fierbinte și grasă puseră orez.

— Și acum, spuse bucătarul, acum să ne ocupăm de pește.

Aduseră hârdaiele, cocârjindu-se sub greutatea lor. Peștii, încă vii, se zbăteau. Erau pești rotunzi și turtiți și pești lungi și subțiri, ca șerpii. Erau pești albi și pești arămii.

Îi spintecară, le scoaseră măruntaiele și-i curățară de solzi. Pe urmă îi spălară în apă dulce, de fântână.

— Tigaia…

Jemal aduse din casă o tigaie mai mare decât lopata.

— Untul… Ai uitat untul…

Jemal pieri iarăși și după câteva clipe se întoarse c-o oală de pământ ars, negru.

Prăjiră încet și cu băgare de seamă peștii în unt. Îi puseră într-un coș, lângă peretele casei. Acoperiră coșul cu o pânză. Mirosul de pește prăjit și de unt stărui multă vreme în văzduhul neclintit. Nu adia nici măcar o șuviță de vânt. Nici măcar una.

— Pâinea, spuse Kevil. Pâinea.

Luară făină și apă. Frământară coca în căpistere. O lăsară să se dospească puțin. După aceea făcură o mulțime de pâinișoare ceva mai mari decât podul palmei. Le așezară pe cârpător și le băgară rând pe rând în cuptorul din care scoseseră jarul. Acum, mirosul de pește prăjit și de unt se amestecă repede cu mirosul de pâine și de pământ ars.

Soarele, la care nu mai avusesem vreme să mă uit, se ridicase din mare și rămăsese atârnat ca un uriaș talger de aur deasupra mării albastre, deasupra satului tătărăsc Sorg, deasupra nesfârșitelor și netedelor întinderi dobrogene.

Mai pusei tizic pe foc. Căldura soarelui de vară și a focurilor care ardeau pe lângă oale în aria tătarului ne copleși. Sudoarea porni să curgă șiroaie de pe fețele noastre. Ne șterserăm fețele și mâinile cu niște ștergare de cânepă cenușie.

Primarul din Sorg, cadâna lui scurtă, groasă și grasă, și băiețandrul Urpat se întoarseră de la moschee. Veniră iarăși între noi. Peștele prăjit aștepta în coșuri. Oalele fierbeau, toate, așa cum le orânduise Kevil, la foc domol. În cuptorul nou, pâinișoarele vârâte înăuntru, cu lopățica de lemn, se coceau și se rumeneau. Mirosul de pâine care se coace și se rumenește și mirosul de pământ ars care emana de la cuptor se amestecau acum în zăpușeala zilei și cu mirosul orezului fiert și al cărnii grase din oalele în clocot. Le plăcu. Totul le plăcu. Selim Reșit îmi porunci să scot apă și să ud acea parte a ariei lui care fusese bătătorită cu maiul. Omir înțelese că porunca primarului era greu de îndeplinit de unul singur și-i ceru lui Selim Reșit îngăduința să mă ajute. Primarul din Sorg ridică din umeri:

— Dacă vrei…

Ne apucarăm de lucru. La întreținutul focurilor trecu Jemal. Pe când stropeam des aria, Urpat veni lângă mine și-mi șopti:

— Lenk, mi-e frică. Mor de frică, Lenk.

— Du-te în casă, îi spusei, și caută să te stăpânești. O să te doară puțin și-o să-ți treacă.

— Știu c-o să-mi treacă, Lenk, dar acum mi-e frică.

— Nu trebuie să-ți fie frică. Auzi? Încordează-ți voința. Când va fi să fie, să-ți strângi fălcile și să taci. Nu stă bine unui tătar adevărat să țipe și nici măcar să se vaiete.

Omir ne auzi. Se apropie de Urpat, rânjind:

— O să te doară, Urpat, o să te doară tare de tot.

— Pe tine, Omir, pe tine te-a durut?

— Oho-ho! Parcă mi-ar fi tăiat gâtul. Am țipat cât am putut și pe urmă…

— Pe urmă ce ți s-a mai întâmplat?

— Am leșinat. Au turnat o găleată de apă rece peste mine și m-au trezit din leșin.

Mă repezii la Omir și-l luai de piept:

— Prostule, îi zisei scrâșnit, prostule! De ce sperii băiatul? A? De ce sperii băiatul?

Omir ridică pumnul:

— Nu-l sperii. Este adevărat că m-a durut. Și tot atât de adevărat este că am leșinat…

Vru să mă lovească. Bătrânul Kevil băgă de seamă, luă un ciomag și veni la noi. Ne certă și ne despărți. Urpat privi. Ascultă. Holbă ochii înguști și pieziși:

— Lenk, să știi că n-o să te uit niciodată. Nu Omir, ci tu te-ai purtat astăzi ca un adevărat tătar. Îmi pare rău, Lenk, că nu te-ai făcut tătar.

— Poate într-o zi o să mă fac, Urpat. Să mă mai gândesc.

Îl trimisei în casă. De altfel, era tocmai timpul. Hogea Oigun intra în aria lui Selim Reșit având încârduit după el aproape tot satul. Intrară cu toții în casa primarului. Stăpânul îi aștepta în prag, se înclina adânc în fața lor și-i poftea să intre. Câți nu mai avură loc în casă, adică cei mai mulți, se înghesuiră pe lângă ușă și pe la ferestre. Omir luă de sub șopron câteva rogojini noi, care zăceau acolo făcute sul, le aduse la spinare și le așternu peste pământul bătătorit și ud și le potrivi în așa fel ca umbra salcâmilor, atâta câtă era, să cadă întreagă peste ele. Două rogojini le întinse ceva mai departe, în soare și în praful ariei. Jemal îmi spuse:

— Acum îl dezbracă pe Urpat la piele și apoi îl îmbracă într-o cămașă nouă, largă și lungă până la călcâie.

— Și după aceea?

— După aceea hogea cântă pe nas o rugăciune și când isprăvește rugăciunea îi dă un hanger.

— Și mai departe?

— Îl taie împrejur.

— Cu briciul?

— Nu. Îl taie c-o spărtură de trestie.

— Și într-adevăr doare?

— Doare. Doare grozav.

Nu trecu mult și-l auzirăm pe hoge cântând. Era o rugăciune care se asemuia cu un cântec domol, larg, tărăgănat, adormitor. Tătarii, tineri și bătrâni, care apucaseră să pătrundă în casă, ca și cei care rămăseseră să se înghesuie pe lângă ușă și pe lângă ferestre, îl îngânau. Încetul cu încetul, cântecul se schimbă într-un fel de murmur, apoi se stinse. Primarul ieși din casă însoțit de hogea Oigun și de ceilalți oaspeți. Veniră în arie și se așezară jos, pe rogojini. Lângă primar se așeză hogea, iar lângă hoge tătarii care, dând urmare poftirii, veniseră la Sorg de prin alte sate încă de cu zori.

Kevil puse frigările cu carne grasă la fript și le lăsă în grija lui Jemal. Așternu lungi șervete de cânepă cenușie între rândurile de musafiri. După aceea scoase pâinișoarele din cuptor și le duse la masă, așa, fierbinți cum erau. Mirosul de pâine coaptă și bine rumenită umplu văzduhul. Tătarilor care purtau pe cap unii cealmale, alții fesuri, începură să le tremure nările. Primarul bătu din palme, nerăbdător. Kevil îl rugă să aibe răbdare. Acum focurile de pe lângă oale se domoliseră cu totul. Niciunul nu mai scotea fum. Dar carnea grasă care se frigea la focul cel mare sfârâia. Picături rotunde de grăsime se scurgeau și cădeau pe jarul roșu. Mireasma pâinii fu alungată curând de mirosul tare și ademenitor al cărnii fripte. Kevil mă chemă. O dată cu mine îl chemă și pe Omir,

— Voi doi duceți coșul cu pește la masă.

Întrebai:

— Unde să-l așezăm?

— Dați-l stăpânului casei.

Luai coșul, ajutat de Omir. Primarul îl puse în fața hogii. Hogea Oigun își culese câțiva pești fripți și împinse coșul mai departe. Coșul trecu din mână în mână până făcu ocolul mesei. Când ajunse la Selim Reșit era aproape gol. Își luă și stăpânul câțiva pești. Pe urmă îmi porunci:

— Ce-a mai rămas duci la masa copiilor.

Pe rogojinile întinse în praf și la soare se aflau copiii — prieteni de joacă ai lui Urpat, verii lui din Sorg, verii de prin alte sate tătărești se buluciră asupra coșului și luă fiecare ce apucară la înghesuială Mulți nu se aleseră cu nimic. Se mulțumiră numai cu mirosul.

Tătarii mâncau pește gol. Puțini dintre ei se mai atingeau și de pâinișoare. Clefăiau încet, alegeau oasele și le înșirau pe masă.

Se isprăvi cu mâncatul peștelui. Oaspeții își linseră și-și supseră degetele. Bucătarul Kevil ne chemă din nou.

— Acum, flăcăi, a venit rândul orezului. Acum trebuie să le duceți cinstiților oaspeți străchinile. Băgați de seamă să nu vârâți degetele în ele, că vă frigeți.

Cu o mare lingură de lemn umplu cu vârf fiecare strachină. Luam câte două străchini fierbinți și le duceam musafirilor. Oricât ne ferirăm, degetele tot ne intrară în orezul în care zăceau marile hălci de carne de berbec atât de fierte că se topeau în gură. Îi servirăm pe rând, începând cu hogea, cu primarul și cu cei mai bătrâni și terminând cu copiii. Kevil le pusese oaspeților și linguri. Din loc în loc pusese și câte un cuțit, dar nimeni nu se atinse nici de linguri, nici de cuțite. Degetele le erau, tuturor, deajuns. Intrară în curte, duseră la gură instrumente vechi, de alamă și începură să cânte sălbatec cinci turci. Tătarii holbară ochii și-și mângâiară bărbile.

— Meterhaneaua!… Meterhaneaua!…

Selim Reșit le făcu semn să tacă. Tăcură turcii. Erau rupți, jegosi și bărboși. Praful le albise straiele. Căldura zilei și drumul străbătut îi istovise și-i umpluse de sudoare.

Stăpânul se ridicase de la masă, se dusese la ei și-i certa. Turcii îngânau cuvinte domoale. Îl întrebai pe Jemal ce se întâmplă.

— Turcii au întârziat și Selim Reșit îi ceartă și-i amenință că, la sfârșitul ospățului, o să-i pedepsească.

— Cum o să-i pedepsească ’?

— Nu știu nici eu. O să vedem.

Primarul se întoarse și se așeză iarăși, pe rogojină, lângă hoge. Turcii zâmbiră umili, își duseră instrumentele la gură. Suflară în ele. Îngrozitorul tapaj reîncepu. Tătarii își clătinară capetele, își mângâiară bărbile și se apucară să mănânce. Luau din străchini, cu degetele, orezul fierbinte, mustind de grăsime, îl cocoloșeau în podul palmei, îl duceau la gură și, înainte de a-l înghiți, îl mestecau încet și îndelung.

După ce mâncară orezul, trecură la hartane. Roaseră și înghițiră totul. Le umplurăm o dată și încă o dată străchinile. Unii, ca și atunci când mâncaseră pește, se atinseră și de pâinișoare, însă cei mai mulți se mulțumiră s-o miroase.

— Băutura! spuse Selim Reșit. Aduceți băutura.

Kevil ne arătă ulcioarele rânduite mai din vreme la umbră, lângă peretele casei. Le luarăm și le împărțirăm mesenilor. Era dulce cumisul? Era acrișor? Nu știam. Nu știam, pentru că, deși trăiam de atâta vreme pe lângă casa primarului din Sorg, încă nu-l gustasem. Ulcioarele trecură de la gură la gură. Oaspeții își pipăiră pântecele. Le găsiră goale. Unii râgâiră. Alții își linseră buzele și-și pieptănară bărbile lungi și stufoase cu degetele pline de grăsime. Ascultând mai departe chinuitoarele sunete pe care le scoteau din alămurile lor turcii, sleiți de osteneală și poate că și de foame, se apucară să sporovăiască. Își trecură iarăși unul altuia ulcioarele. Kevil îmi porunci mie și lui Omir să strângem străchinile și grămăjoarele de oase din dreptul fiecărui tătar. Strânserăm străchinile și le rânduirăm la fereală, lângă peretele casei. Oscioarele le făcurăm, tot acolo, grămadă. La o nouă poruncă a bucătarului, puserăm pe șervetele întinse pe rogojini câteva talere mari, de lemn. Acum, Kevil lua de la foc o frigare, venea cu ea, își făcea loc printre oaspeții așezați, pe rogojini și, cu un cuțit mare, care semăna mai curând a sabie decât a cuțit, tăia în două hartanele grase și bine fripte și le făcea să cadă pe talerele de lemn. Curând toate frigările fură despuiate astfel de carne. Oaspeții atacară pâinișoarele și mormanele de hartane din fața lor. Mâncau ca și mai înainte, încet, cu grijă, ca niciun strop de grăsime și nicio fărâmitură de carne să nu se piardă, și cu o poftă pe care până atunci rareori o mai văzusem. Parcă erau flămânzi de la începutul lumii. Mi se făcu și mie foame. Poate că i se făcuse foame și lui Kevil. Poate li se făcuse foame și celorlalți doi — lui Jemal și lui Omir — însă la foamea noastră nu se gândi nimeni.

Culeserăm ulcioarele goale și le înlocuirăm cu altele pline. Masa era în toi. Meterhaneaua chiuia și guița, icnea și urla, scâncea și se văita și iarăși chiuia triumfătoare și guița veselă. Muzica le mergea tuturor oaspeților la inimă. Zăpușeala era grea. Soarele trecuse de mult de amiază și rogojinile care la începutul mesei aveau puțină umbră, acum se găseau în plină bătaie a soarelui. Nimeni însă nu lua în seamă nici arșița greu de îndurat a soarelui, nici zăpușeala vâscoasă care stăruia în văzduhul neclintit. Printre urletele orchestrei turcești, auzirăm grăbit tropot de cai. Tătarii nu se sinchisiră.

Tropotul de cai, atât ziua cât și noaptea, era, într-un sat tătărăsc, în firea lucrurilor. Gândul meu era la Uruma. Îmi fu lesne să-mi închipui că tătărușca, lăsând herghelia singură pe tabun, în zăpușeala zilei, se repezise până acasă pentru a-și lua ceva de mâncare. Mă strecurai repede în partea din față a casei, s-o văd, să-i deschid poarta și, dacă va fi cu putință, să schimb câteva vorbe cu ea. Nu mică îmi fu mirarea pomenindu-mă față în față cu doi jandarmi pe care îi întâlnisem în drum spre Korgan și care-i împușcaseră pe turcii tineri. Jandarmii își opriseră caii și-mi cerură să le deschid poarta. M-am repezit și le-am deschis. Mândri de hainele lor albastre, de carabinele lucioase pe care le purtau și de puterea pe care o aveau asupra satelor dobrogene, jandarmii intrară în arie, își mânară caii înalți, grași și lucioși și nu se opriră decât la doi pași de blajinii tătari. Jerpeliții muzicanți turci tăcură de parcă le-ar fi scos cineva sufletele din trup în aceeași clipă. Tătarii holbară ochii, se ridicară cu greu, unii din pricina bătrâneții, alții din pricina pântecelor prea pline. Cel dintâi se ridicase stăpânul meu, Selim Reșit. Primarul se înclină adânc în fața jandarmilor, mult mai adânc decât izbuteam să mă înclin eu în fața lui sau în fața grasei și groasei cadâne Selvyé. Ceilalți meseni se înclinară și ei. Kevil, Omir și Jemal încremeniră. Unul dintre jandarmi îl întrebă pe primar:

— Nunta lui Urpat?

— Da, domnule jandarm… Nunta…

— Văd că ai mulți musafiri, primarule.

— Câți mi-a dăruit Allah, domnule jandarm…

— Dar pe noi ai uitat să ne poftești, primarule. Pe noi ne-ai socotit nevrednici să mâncăm la o casă tătărască, primarule. Noi, pentru tine, am rămas ca și sluga ta — și mă arătă cu degetul — tot niște câini necredincioși, ori poate chiar niște câini spurcați…

Selim Reșit se mai înclină o dată în fața lor și în fața cailor lor, înalți, grași și lucioși, însă de data aceasta primarul din Sorg se înclină atât de adânc, încât puțin lipsi să nu cadă în nas. Rămânând înclinat, zise:

— Allah m-a povățuit să nu vă poftesc, domnule jandarm. Iar Mahomed, profetul atotputernicului Allah, mi-a spus: “Selim Reșit. Tu nu ești vrednic să poftești la masa ta săracă și printre oaspeții tăi săraci pe multluminații și multcinstiții jandarmi de la Tapala. Ai face mai bine, Selim Reșit, dacă le-ai trimite acolo, la reședința lor, un curcan și-ai însoți curcanul de cei mai gras batal din turma ta.”

Jandarmul râse și-l întrebă:

— Și tu, Selim Reșit, ai urmat înțeleptul sfat al profetului vostru?

— Îl voi urma în zorii zilei de mâine, domnule jandarm, dacă Allah și preaînțeleptul său profet ne va ajuta să trecem cu mulțumire sfânta zi de astăzi și s-o apucăm sănătoși și pe cea de mâine.

Acum râseră amândoi jandarmii.

— Așteptăm, spuse unul dintre jandarmi.

Întoarseră caii cu cozile spre noi și plecară. Alergai și închisei poarta în urma lor. Mă folosii de prilej și, știind-o pe tătăroaica Selvyé singură și zăvorâtă în odaia ei, mă strecurai tiptil la Urpat. Îl găsii ghemuit în pat, îmbrăcat într-o cămașă albă ca zăpada, largă și lungă. Văzându-mă, tătărușul se bucură. Îmi arătă un hanger vechi, cu mâner de argint:

— Înainte de a mă tăia acolo, Lenk, tata mi-a dăruit acest hanger. De acum înainte sunt bărbat în toată legea, Lenk, bărbat în toată legea. Pot să mă iau la trântă cu băieții. Pot să iau parte la întrecerile de cai. Pot să învăț să joc dacă vreau, Lenk. Iar peste puțini ani… Oho!… peste puțini ani pot să-mi iau și cadână, Lenk…

— Dar de durut, te doare?

— Mă doare, Lenk, grozav mă doare.

— Când te-a tăiat hogea Oigun ai plâns?

Se încruntă și ridică hangerul sclipitor:

— Cum era să plâng? De ce mă întrebi tu pe mine dacă am plâns? Eu sunt tătar adevărat, Lenk, și un tătar adevărat se ține tare, nu plânge, nu țipă, oricât l-ar durea.

— Omir… Și Omir e tătar adevărat și totuși mărturisea că atunci când i s-a întâmplat lui, a țipat, s-a zbătut, a plâns și a leșinat…

— Omir! Omir nu e tătar adevărat. Bunica după mamă a lui Omir a fost turcoaică…

Tătărușul mângâia ușor, cu degetele, ascuțișul de brici al vechiului hanger moștenit cine știe de la cine și cine știe de când de familia lui Selim Reșit, hanger trecut la “sunat” din tată în fiu… Jucându-se cu hangerul, tătărușul încerca să-și facă singur curaj, dar se vedea limpede că durerea îl chinuia îngrozitor. Întregu-i trup îi dârdâia de parcă ar fi fost bolnav de friguri,

— Să-ți aduc ceva de mâncare?

— Nu. Astăzi n-am voie să mă ating decât de dulciuri.

Omir veni după mine.

— Nu sta de vorbă cu Urpat! Astăzi nu sta de vorbă cu el. Dacă află, Selim Reșit se supără.

ÎI urmai îndată. Acum, scăpați ușor de teama jandarmilor, oaspeții se așezaseră iarăși la masă. Înfulecau carnea friptă. Rodeau oasele. Le sugeau măduva. Muzicanții turci, care rămăseseră pieriți tot timpul cât jandarmii se aflaseră în aria primarului, își veniseră în fire, duseseră vechile și jalnicele lor instrumente la gură și se apucaseră, ca pentru a-și scoate paguba, să sufle în ele din toate puterile. Tapajul la care se dedau era greu de închipuit. Muzica aceea, când tărăgănată până la adormire, când icnită și repezită ca o năvală, le ațâța oaspeților lui Selim Reșit pofta de mâncare, le stârnea și le aprindea și setea.

Tătarilor le trebui mai bine de un ceas până isprăviră de mâncat carnea, de ros oasele și de supt măduva. Tot nu osteniseră mâncând și bând cumisul din ulcioarele burticoase.

Soarele trecuse de mult de amiază, însă nu-și pierduse nimic din strălucire și căldură. Țărâna ariei se înfierbântă și mai mult, cerul deveni și mai albastru, văzduhul ajunse și mai vâscos, și mai stătut decât înainte. Meterhaneaua turcească țipa. Adormea, se trezea și iarăși țipa.

Selim Reșit îl chemă pe bucătarul Kevil, care era tot baltă de sudori, și-l trimise să aducă din casă, împreună cu cei doi flăcăiandri tătari, dulciurile. Mie îmi porunci să curăț încă o dată masa. Culesei la repezeală talgerele de lemn pline de seul rece sleit, cu miros ascuțit, le dusei lângă străchini și mă apucai să adun cu hărnicie și grămăjoarele de oase roase și cu măduva suptă până la cel din urmă strop. Kevil și băiețandrii tătari așezară în fața oaspeților coșulețele cu stafide și cu smochine și pungile cu zaharicale. Stăpânul îmi porunci:

— Du-te fuga la cafegiul Vuap și spune-i că e tocmai timpul să vie. Ajută-i și tu la adusul calabalâcurilor, câine necredincios!

Lui Jemal îi porunci să umple încă o dată ulcioarele cu băutură, iar lui Omir să reaprindă unul din focurile care erau pe stinse.

Plecai și mă silii să ajung cât mai repede. Călcând pragul cafenelei mă bucurai văzând că Vuap mă așteaptă.

— Te cheamă stăpânu-meu, îi spusei. Zice că e tocmai timpul să…

— Știu. Știu și sunt gata, bre…

Încuie ușa cafenelei și, arătându-mi un coș mare, plin cu cești, cu farfurioare, cu ibrice și cu ibricele, zise:

— Ajută-mă, ghiaure…

Luai coșul ce-mi arătase. Al doilea coș, încărcat cu pungi de zahăr și de cafea, binevoi să și-l ducă singur.

Mă chinuia îngrozitor căldura. Mă chinuia și mai îngrozitor zăpușeala. Mi se părea că aerul pe care-l sorb cu nesaț nu e aer, ci plumb fierbinte, topit. Pe deasupra, mă mai chinuia și praful pe care-l stârneam mergând și care-mi rămânea în nări și pe buze, pe gene și pe sprâncene și care-mi pătrundea adânc, în urechi. Mergeam în pas cu Vuap, dar, de oboseală și din cauza piciorului meu beteag, mergeam nițeluș împleticit, de parcă aș fi fost beat. Vuap, grijuliu, zise:

— Vezi să nu cazi, ghiaure.

— Ei și? Ce-ar fi dacă aș cădea? Mai nimic. M-aș ridica, m-aș scutura de praf și-aș merge în pas cu tine mai departe.

— Și ceștile mele care s-ar sparge? Și farfurioarele mele care s-ar sparge? Cine mi le-ar plăti? Altă avere n-am, ghiaure.

ÎI asigurai că n-o să se întâmple nimic și se liniști.

Muzicanții ne primiră cu urletele alămurilor. Ah!… Să-l fi văzut pe Vuap cum alegea cărbunii! Să-l fi văzut cu ce gingășie mânuia ibricele! Cum potrivea cafeaua și zahărul! Și cum așeza fiecare ibric când pe o grămadă de cărbuni, când pe o grămăjoară! Nu era de mirare că fiecare ceașcă își avea caimacul ei, gustul ei, după dorința fiecărui musafir. Căci pentru Vuap nu era acolo, la masa lui Selim Reșit, niciun oaspete, fie din Sorg, fie din oricare alt sat tătărăsc, pe care el să nu-l fi cunoscut și ale cărui gusturi, în ceea ce privește cafeaua, să nu le fi știut pe de rost, mai abitir decât cunoștea hogea Oigun versetele sfântului Coran.

O dată cu servitul cafelelor se aprinseră lulele. Fumul lor albastru și ascuțit, usturător aproape, îndepărtă muștele care tot timpul cât ținuse masa zburaseră în roiuri negre pe deasupra cealmalelor verzi ori galbene și pe deasupra fesurilor roșii.

Meterhaneaua nu-și micșora de loc tapajul. Dimpotrivă. Și-l întețea.

Tătărușii, deși fuseseră serviți cei din urmă, se săturaseră înaintea vârstnicilor și cum ei nu aveau încă parte nici la cafea și nici la lulele, se ridicaseră de la locurile lor și începuseră să se zbânțuie, gălăgioși, prin arie.

Selim Reșit își mângâie pântecul și iar râgâi mulțumit. Făcu semn meterhanelei să tacă. Turcii, plini de praf, sleiți și copleșiți de sudoare, își luară alămurile vechi, strâmbe și coclite de la gură. Primarul se ridică alene de la masă. O dată cu el se ridică și hogea Oigun. Câțiva bărboși mai bine îmbrăcați și cu brâie mai late îi imitară. Ceilalți se răsuciră pe șezut,

întorcându-se cu fețele bărboase și mustăcioase spre muzicanți, iar după aceea rămaseră, ca și mai înainte, neclintiți, pe rogojini. Turcii îi urară viață lungă și fericită lui Urpat. Selim Reșit le mulțumi ploconindu-se. Turcii, la rândul lor, se ploconiră adânc în fața tătarului și-i mai urară, încă o dată, viață lungă și fericită lui Urpat. Pe urmă, rămânând tot aduși de spate, întinseră mâinile uscate și negre și spuseră:

— Bacșiș!…

Primarul râse:

— Bacșiș!… Fără îndoială că am să vă dau și bacșiș. Dar pentru ce ați întârziat? Întâia parte a ospățului am fost lipsiți de cântece. Era vorba să nu întârziați.

Turcii se îndreptară de mijloc. Li se ivi în ochii mari și melancolici o adâncă mâhnire. Unul dintre ei grăi tărăgănat:

— Drumul!… Noi n-avem cai. Și n-a vrut nimeni să ne-mprumute cai. Cine să împrumute cai unor turci săraci? De la Topraisar până aici am venit pe sub soarele arzător al lui Allah și prin pulberea deasă a lui Allah, pe jos. Ne rugăm de iertare și ne mai rugăm și de bacșiș. Și rugându-ne pentru iertare și pentru bacșiș, ne mai rugăm încă o dată lui Allah și înțeleptului său profet Mahomed să-i dăruie viață lungă fiului tău Urpat, la al cărui “sunat” am cântat astăzi.

Selim Reșit se sfătui cu hogea Oigun. Șoptiră îndelung între ei, barbă stufoasă lângă barbă stufoasă.

Isprăviră sfatul. Primarul zise:

— Pentru întârziere vă iertăm. V-ați ostenit îndeajuns și cântările voastre ne-au bucurat sufletele. Însă iertarea este iertare numai pe jumătate. Bacșișul va întrece așteptările voastre, însă…

Turcii înțeleseră ce-i aștepta. Se duseră tăcuți, abia târșindu-și picioarele și-și puseră alămurile lângă peretele casei, apoi se întoarseră și se așezară la rând, ca soldații, înțelesei fără greutate că tot ceea ce avea să li se întâmple acum li se mai întâmplase de nenumărate ori în umila și chinuita lor viață. Selim Reșit vârî mâna în brâu, scoase *o* pungă plină cu bani de argint și o sună. Sunau frumos arginții. Turcii ieșiră din amorțeală și își arătară dinții mari și albi de parcă s-ar fi pregătit să muște.

— Primarul tot îi pedepsește, îmi șopti Jemal.

— Cum?

— Ai să vezi. Numaidecât ai să vezi, ghiaure.

Selim Reșit scoase un leu de argint din pungă și-l aruncă în sus. Banul rotund sclipi o clipă în soare. Turcii se repeziră și unul din ei izbuti să-l prindă, din zbor, în dinți. Tătarii chiuiră de bucurie. Selim Reșit mai aruncă un leu. Îl prinse, din zbor, între dinți, alt turc.

De mai bine de douăzeci de ori stăpânul meu aruncă lei de argint în sus. Niciunul nu căzu în țărână. Turcii se încordau, erau numai ochi, și în timp ce banul sfârâia și sclipea în văzduhul vâscos, când unul, când altul se pregăteau să-l prindă între dinți, îi pândeau căderea și-l și prindeau. Fiecare izbândă a turcilor era însoțită de lungi chiuituri de bucurie.

Stăpânul meu își puse punga goală în brâu. Veni rândul hogii Oigun să arunce bani. Dar hogea era mai sărac decât Selim Reșit, iar Urpat, care acum tremura vargă în casă cuprins de dureri, nu lui îi era fiu, așa că nu le aruncă turcilor decât câțiva bănuți găuriți de nichel. Muzicanții se ținură mai departe încordați și-i prinseră și pe aceia, tot din zbor și tot între dinți.

După hogea se mai îndurară și alți tătari și le aruncară și ei muzicanților, unii bani de nichel, alții bănuți mici de tot, de aramă care, atunci și pe meleagurile acelea, își aveau și ei prețul lor.

În sfârșit, jocul acesta, care la început mă încântase și mă interesase și care, prelungindu-se, ajunsese să mă umple de silă prin cruzimea și sălbăticia lui, se isprăvi.

Turcii, leoarcă de sudori, se duseră lângă zidul casei, se așezară în țărână, scoaseră banii pe care-i primiseră bacșiș pentru osteneală și-i făcură o singură grămadă. Îi numărară cu mare băgare de seamă, îi rânduiră în grămăjoare egale și-și luă fiecare partea dreaptă. Se sculară mulțumiți de câștig, se înclinară adânc în fața tătarilor, le mulțumiră, își adunară alămurile, se încârduiră și plecară cântând, urmăriți de tătărușii care se ospătaseră la “nunta” prietenului și vărului lor Urpat. Plecă și hogea Oigun. Ploconindu-se în fața lui Selim Reșit și mulțumindu-i pentru cinstea arătată lor, plecară și ceilalți musafiri.

Se lăsă seara. Vuap își primi plata și bacșișul. Îl ajutarăm pe Kevil să-și adune calabalâcurile. Stinserăm focurile și strânserăm cenușa. Aruncarăm într-un colț al ariei, pentru câini, resturile. Mă dusei la fântână, scosei apă și mă spălai. Mâncai o pâinișoară. Pe când Kevil, Jemal și Omir se socoteau cu Selim Reșit, sosi, în goană mare, herghelia adusă de la tabun de Uruma.

Peste o săptămână Urpat era sănătos tun. Sărea și zburda și mă ruga să mă iau mereu la trântă cu el.

— Ei, Lenk, când ai de gând să te faci tătar? M-aș bucura. Iar Uruma s-ar bucura chiar mai mult decât mine.

— Am să mă mai gândesc, Urpat, și într-o zi poate o să mă hotărăsc să devin tătar.

Multe spune omul la veselie sau la necaz și puține înfăptuie.

Mulțumit că dusesem la bun capăt, în miez de vară, greaua muncă pe care mi-o ceruse seceratul și treieratul recoltelor stăpânului meu Selim Reșit, mulțumit și de faptul că “nunta” lui Urpat trecuse cu bine și că acum băiețandrul era mai vesel, mai curajos și mai mândru decât înainte, m-am tot văzut și m-am tot întâlnit cu Uruma, am tot păscut pe tabun și am tot adăpat la fântâna cu roată herghelia tătarului, până când s-a pogorât asupra Dobrogei sălbatica toamnă. Odată cu sosirea ei, vijelii aprige au început să bată și ploi năprasnice s-au prăvălit asupra nesfârșirilor. Țărmul mării a rămas pustiu, aspru, cenușiu. Cât despre mare… Marea înnebuni cu totul. Vuia și se zbătea. Însă caii primarului din Sorg nu voiau să știe de timpul urât. Tremurau, alergau și se încălzeau și iarăși tremurau. Trebuiau să fie, cu orice chip, păscuți și adăpați mai departe. N-aveam încotro.

Tremuram și eu mai abitir decât ei, fluieram a pagubă, îmi puneam un sac gros, de cânepă, în spinare, încălecam și-i duceam la păscut. Mă adăposteam… Nu. Nu mă adăposteam nicăieri, pentru că nu aveam unde mă adăposti. Uneori, îndurând urgia ploii și a vântului, venea Uruma. Îmi aducea masa de prânz: o bucată de pâine uscată și o ciosvârtă de carne de oaie, friptă. După ce vedea că am isprăvit de mâncat, intra sub sacul meu și mă mai încălzea.

— Lenk… E-atât de frumoasă viața, Lenk…

— Dar ce? Am spus eu vreodată că nu e frumoasă?

— Nu știu dacă ai spus-o, dar tu ești amar, Lenk, amar ca zeama de cucută. Și mi se pare că nici nu te mai iubesc, Lenk.

— Nu mă mai iubești de loc?

— N-aș putea spune că nu te mai iubesc de loc, dar simt că nu te mai iubesc așa cum te-am iubit atunci, la început.

Îmi păru rău. Îmi păru mai mult decât rău. Îmi mușcai pe tăcute buzele. Mi le mușcai până le simții sângerând. Tăcui un timp. Marea vui. Ploaia răpăi. Ne strânserăm unul într-altul. Parcă ne făcurăm una. Buzele îmi tremurară și mi se uscară. O întrebai:

— Uruma, și cam de când nu mă mai iubești tu pe mine ca atunci… Ca atunci… la început…?

Își trecu mâna pe după mijlocul meu și mă strânse și mai mult lângă trupu-i puțin și sprinten. Șopti:

— Cred că dragostea mea pentru tine, Lenk, a început să scadă din seara aceea… Din seara aceea când te-ai întors amețit de băutură de la găgăuțele din Korgan.

— Dar tu știi bine că nici nu m-am atins de fetele de acolo.

— Știu, Lenk. Dar găgăuțele au stat lângă tine, au băut cu tine, te-au râvnit, te-au privit îndelung, Lenk..

— Și ce rău vezi tu în asta?

Își trase mâna. Se îndepărtă ușor de mine. Mă privi cu ochi mari, mirați.

— Cum de nu înțelegi, Lenk? Găgăuțele te-au privit îndelung, Lenk…

— Ei, și?

— Tot nu înțelegi, Lenk, tot nu înțelegi?

— Dar ce este aici de înțeles ori de neînțeles?

Își holbă ochii prelungi și pieziși, verzi ca verdea și aspra iarbă a Dobrogei. Se miră și mai mult. Pe urmă spuse cu tristețe:

— Privindu-te îndelung, femeile ori fetele acelea — că nici acum nu știu bine ce-or fi fost — te-au spurcat, Lenk.

Veni rândul meu să mă mir. Ridicai din umeri.

— Tu uiți, Lenk, că eu sunt o biată tătărușcă pe jumătate sălbatecă. Am și eu gândurile mele, pe care tu nu le cunoști, felul meu de a vedea și de a judeca lumea pe care tu nu-l pricepi. Iar cât despre dragoste… Eu te-am iubit altfel decât ghiaurele. Nu e așa că eu te-am iubit altfel?

— Da, îngânai, într-adevăr, tu m-ai iubit altfel decât m-a iubit ori m-ar fi iubit oricare altă fată.

Răspunsul meu, care nici măcar pe sfert nu era adevărat, o mulțumi și o încântă. Câteva clipe fu fericită. Nu trecu mult și-i pieri lumina din ochi. Se întunecă.

— Știi, Lenk, atunci când ai venit la noi, la Sorg, și mi-ai spus că te-a adus marea, eu am crezut adânc că într-adevăr te-a adus marea… Că te-a adus marea pe valurile ei cu creste de spumă. Și am mai crezut că marea te-a adus pe valurile ei cu creste de spumă la Sorg, anume pentru mine. Din voia și din porunca lui Allah…

Și șopti:

Allabu ekber, Allabu ekber.

Eșheduen llailahe illallah.

Eșheduen llailahe illallah…

După ce tăcu, spusei încet:

— Poate că marea m-a adus anume pentru tine, Uruma… Din voia și din porunca lui Allah, deși nu m-a adus pe creasta valurilor, ci pe puntea unui vas.

— Nu, Lenk, marea nu te-a adus pentru mine. Sunt multe săptămâni de când știu că marea nu te-a adus pentru mine.

Nu știu de ce o întrebai:

— Nu cumva tu știi că marea nu m-a adus pentru tine de atunci de când ai început să-l bați pe Hasan?

I se păru ciudat că încerc să-i pătrund tainele ei cele mai ascunse. Ridică glasul:

— De ce-mi pomenești de Hasan?

— Pentru că aș vrea să știu de ce-l bați.

— Hasan e calul tatălui meu. Și dacă e al tatălui meu înseamnă că e și al meu. Și dacă Hasan e și al meu, pot să fac ce vreau cu el.

— Nu mi-ai răspuns la întrebare, Uruma.

— Nici n-am vrut să-ți răspund.

Se înteți vântul. Marea se zbătu. Un val uriaș veni și se sparse lângă picioarele noastre. Ploaia izbi cu dușmănie în sacul de cânepă sub care ne adăposteam. Mi se făcu frig. I se făcu frig și Urumei. Ne strânserăm iarăși unul într-altul, să ne mai încălzim.

— Uruma…

— Da, Lenk.

— De ce crezi tu că marea nu m-a adus pentru tine?

— Dacă te-ar fi adus pentru mine, Lenk, așa cum am crezut eu atunci, la început, nu te-ai mai gândi să pleci de-aici. Și nici nu te-ai fi dus la găgăuțele din Korgan, să te spurce cu privirile lor.

Nu voii să mai pomenesc de fetele din Korgan a căror amintire mă înfiora. Mă mulțumii să spun:

— Într-o zi tot va trebui să plec de aici, Uruma.

— De ce să pleci? Nu te silește nimeni să pleci.

— Nu pot sta mult timp într-un loc. Se pare că sunt ursit să nu-mi găsesc niciodată nici rostul, nici astâmpărul. Să umblu mereu prin lume… Să umblu… Să umblu…

— Vezi? Vezi? Acum cred că tu nu m-ai iubit de loc, Lenk! Acum cred că tu nu m-ai iubit pe mine niciun pic.

Dacă o iubisem! Dacă o iubisem! Nici eu singur nu știam dacă o iubisem; și acum… nici acum nu știam dacă o iubesc. Dragostea se prindea greu de inima mea. Și mereu se desprindea și mă lăsa singur… Sau… Sau cel puțin așa mi se părea. Nu puteam să-i spun toate astea Urumei. Îngăimai fără niciun pic de convingere:

— Ba te-am iubit, Uruma, te-am iubit cum nu mai iubisem pe nimeni mai înainte.

— Poate, Lenk, poate că m-ai iubit. Dar nu cine știe cât. Poate mă mai iubești și acum, dar nu cine știe cât. Poate că voi, ghiaurii, nici nu sunteți în stare să iubiți cu adevărat. Poate… Nu… N-am să-ți mai spun nimic.

Veniră zile cu soare. Veniră și nopți cu stele și cu lună. Pe urmă veniră iarăși zile cu ploaie și nopți cu ploaie,

— Cum a păscut as-noapte herghelia, câine spurcat?

— Bine, stăpâne, cum nu se poate mai bine. Ploile au înviorat pământul și iarba a înverzit și a crescut iarăși, ca primăvara.

— N-a încercat nimeni să se apropie de herghelia mea, câine necredincios?

— Nimeni, stăpâne, nimeni.

— Noaptea trecută hoții au încercat să spargă niște case tătărăști la Mangalia.

Într-o zi Uruma veni pe ploaie, călare, purtând în mână o furcă de fier cu patru colți ascuțiți. Avea obrazul liniștit, nițeluș strâmb. Mi se păru mai îmbietoare decât oricând. O întrebai:

— De ce ai adus furca? Ce-ți trebuie?

Încruntă sprâncenele. Crezând că mă tem, zâmbi. Zâmbi și-mi răspunse încet:

— O să vezi, Lenk. O să vezi numaidecât

Mă gândii la multe, numai la ce avea să se întâmple peste câteva clipe nu mă gândii. Pătrunse în mijlocul hergheliei și-l căută pe Hasan. Șuierat și chemat pe nume, Hasan întoarse capul și se apropie de ea nechezând bucuros și ușor. Tătărușca îl mângâie îndelung pe bot și pe coamă și-l sărută pe frunte, drept între ochi. Hasan se cutremură de plăcere. Nările începură să-i tremure. Atunci, Uruma se îndepărtă câțiva pași, ridică furca și, năpustindu-se cu toate puterile, i-o înfipse în coaste. Calul, icni adânc, se

săltă înnebunit de durere, pentru o clipă, în două picioare, apoi se întoarse și o rupse la fugă cu furca înfiptă adânc în trupul lui. Fugi… Fugi.. După ce mai osteni făcu un larg ocol, se apropie în goană de țărm, se răsuci de două-trei ori și se prăbuși pe nisip pe partea în care nu fusese lovit. Încremenii. Uruma se duse încet la Hasan, se opinti, scoase furca și i-o mai înfipse de câteva ori tot între coaste, căutându-i parcă inima. Hasan mai zvâcni de câteva ori din picioare și, într-o baltă de sânge, își dădu duhul. Alergai la tătărușcă.

— Ce-ai avut cu Hasan? De ce l-ai omorât?

— Așa mi-a fost pofta, câine necredincios.

Uitai că mi-e stăpână. Urlai la ea:

— Spune-mi!… De ce l-ai omorât pe Hasan? A? De ce l-ai omorât?

Tăcu un timp. Tăcui și eu. Dar cum nu mai eram în stare să îndur tăcerea, urlai încă o dată la ea:

— Spune-mi… Spune-mi de ce l-ai omorât pe Hasan?

Tătărușca își împietri fața și-mi răspunse aspră:

— Am crezut că înțelegi. Dar pentru că văd că nu-nțelegi, iată, am să-ți spun: l-am omorât pe Hasan, câine necredincios, ca să nu te omor pe tine…

Era întâia oară când tătărușca mă numea “câine necredincios”. Până atunci, numai primarul îmi spusese așa, și nu chiar totdeauna, ci doar când era întors pe dos din cine știe ce pricină, ori când ținea cu tot dinadinsul să-mi arate că eu, creștinul, eram sluga lui și că mă aflam la cheremul lui. Îmi mai spunea câteodată și Urpat câine necredincios.

— Dar… Dar… Ce va spune primarul?

— Ce va spune tata? Asta, câine necredincios, asta mă privește numai pe mine.

— Mai bine mă omorai pe mine, îi spusei. Da. Era mai bine dacă mă omorai pe mine.

— Tu poți să te omori și singur, dacă vrei. Și chiar o să te omori singur. Poate mai curând. Poate mai târziu. Dar eu cred, câine necredincios, că ai face bine să te omori cât mai curând.

— Plecă. Încălecă la întâmplare un cal din herghelie, i se prinse de coamă, șuieră șerpește, îl izbi cu călcâiele și porni, în goana mare, spre Sorg, cu furca plină de sânge în mână.

Rămăsei singur. Herghelia nu se întristă de moartea lui Hasan. Nici măcar n-o luă în seamă. Păscu mai departe în ploaie. Cerul parcă nu văzu nimic și parcă nu auzi nimic. Rămase tot atât de întunecat. Nu se întristă de

moartea lui Hasan nici marea. Vui întocmai ca mai înainte, și întocmai ca mai înainte spumă albă răsări pe crestele valurilor. Seara, acasă, Selim Reșit nu-mi pomeni de Hasan. Cum stam ca pe ghimpi, nerăbdător să aflu dacă Uruma i-a mărturisit ori nu despre grozava ei ispravă, zisei:

— Stăpâne, știi că nu-l mai avem pe Hasan?

— Am aflat. Uruma auzise că vreau să-l vând. Mi se oferise pe el un preț mare. Fata n-a vrut ca Hasan să încapă pe mâini străine și l-a ucis. Poate a făcut bine.

Îl întrebai:

— Ce facem? Îl jupuim, sau îl îngropăm cu piele cu tot?

— N-am nevoie de pielea lui, slugă, n-am nevoie de pielea lui Hasan, cum n-am nevoie nici de pielea ta.

Scuipă spre mine. Scuipatul îmi trecu pe lângă ureche. Nu mă ferii. Tătarul îmi porunci:

— Să iei mâine dimineață o cazma și să-l îngropi adânc în nisip. Adânc de tot. Să nu-l dezgroape câinii.

— Am să-ți împlinesc întocmai porunca, stăpâne.

Tătarul rânji.

— Te cred. De aceea te-am tocmit slugă: ca să-mi împlinești poruncile.

Mai mult nu-mi spuse, dar și atât mi se păru îndeajuns. Nu primii pâinea uscată și fărâma de brânză albă pe care mi-o aduse Urpat în șopron. Mă culcai și dormii. A doua zi, ploaia se rări și se opri. Vântul se mai domoli și el și spălă cerul de nori. Se domoli și marea. Toamna deveni călduță și dulce. Iarba încolțise și, sub soarele veșted, răsărise iarăși, verde și grasă ca iarba primăverii. Nu mai vorbirăm de loc despre Hasan. Tătărușca mă ocoli, nu se mai uita la mine, cum nu te uiți la un stârv. Începu să mănânce mult și mai ales dulciuri, să prindă carne pe ea, să se îngrașe, să se umfle, și să-și piardă, văzând cu ochii, sprinteneala. În schimb, eu rămăsei fără poftă de mâncare, mă uscai și mă gălbejii ca și cum aș fi fost bolnav de lingoare.

Dorul de ducă, dor care mă iertase o vreme, se năpusti iarăși asupra mea și-mi arse somnul.

În lipsă de altceva, stam ore întregi pe țărmul mării. Acum nisipul mărunt și galben era uscat și chiar călduț. Marea foșnea. Soarele, care se afla în cumpăna cerului, pripea ușor. Mormântul lui Hasan, ajuns și măcinat peste noapte de talazuri, abia se mai cunoștea. Nu mai rămăsese din el decât o biată moviliță de nisip. Pe când mă aflam acolo și mă întrebam cam cum aș putea să-mi ucid mai ușor timpul, văzui cum spre răsărit crește din mare

parcă și acoperă încet-încet marginea zării o dungă de nori negri. Vântul se înteți. Talazurile începură să crească. “Vine furtuna, îmi spusei, cel mult într-un ceas, două vine furtuna. Până atunci… Până atunci să mă mai scald o dată. Mâine am să-i spun stăpânului să-mi încheie socotelile. O să plec. Negreșit o să plec. Și, o dată plecat, cine știe când o să mă mai întorc pe aici?! Poate că soarta o să vrea să nu mă mai întorc niciodată.” Mă descălțai. Aruncai straiele de pe mine. Intrai în apă. Era rece ca gheața. Începui să înot. Cu toate acestea, nu mă încălzii. Dimpotrivă. Mă cuprinse frigul. Mă cuprinse și tristețea. Unde era Uruma? De ce-l ucisese pe Hasan și de ce, după ce-l ucisese, mă ocolea? Și de ce-mi spusese că l-a omorât pe Hasan ca să nu mă omoare pe mine? Nu înțelegeam! Poate înțelegeam, însă mi-era teamă să-mi mărturisesc că am înțeles. Pe țărm rămăsei multă vreme gol, să mă usuce și să mă încălzească soarele. De uscat, mă uscă repede soarele, de încălzit însă, nu mă încălzi. Din pricina vântului ascuțit și rece nu mă încălzi. Mă îmbrăcai. Vântul se înteți și mai tare. Nori groși acoperiră soarele. Văzduhul se împosocă. Pe tabun, caii pășteau, ca și mai înainte, liniștiți. Valurile crescură uriașe, izbiră tot mai des și cu tot mai multă putere țărmul. Nu trecu mult, și din movila fragilă, de nisip, care acoperea trupul frumos al lui Hasan, nu mai rămase nimic. Reîncepu ploaia, o ploaie măruntă, deasă și învălmășită de vânt, o ploaie urâcioasă de toamnă. Îmi pusei sacul de cânepă în cap și pe spinare, să mă mai apere de vânt și de ploaie, mă întorsei cu fața spre tabun și-mi aprinsei o țigară “Da, îmi spusei, mâine trebuie să cer negreșit socoteala și să plec de la tătar. Într-o zi, două o să se întoarcă turcul de la Tekirghiol și-o să aibă el grijă de herghelie. Mie. Mie mi s-a urât…”

Într-adevăr, mi se urâse până peste cap. Numărai caii, să văd dacă nu cumva lipsește vreunul. Nu lipsea. Niciunul nu lipsea, în afară de Hasan. Dar Hasan murise. Adică nu. Hasan nu murise. Hasan fusese omorât de Uruma, cu furca de fier. Oricum se cheamă că nu mai trăia. Iar stăpânul… Stăpânul știa că eu nu aveam nicio vină. Selim Reșit din Sorg era încredințat că Uruma l-a ucis pe Hasan — la care ținea — ca să nu-l știe intrat pe mâini străine. Selim Reșit din Sorg voise să-l vândă pe Hasan, fiindcă i se oferise un preț bun. Selim Reșit din Sorg… A!… Dar cine să fie omul acela care sleiește calul sub el alergând ca o nălucă dinspre Korgan spre Sorg? Și de ce este atât de grăbit? Strigai:

— Hei, omule, încotro alergi ca un nebun? Are să-ți crape calul de atâta alergătură nebună.

Vântul, ploaia, poate și slăbiciunea glasului meu îl ajutară să nu mă audă. Mici măcar nu întoarse capul spre mine. Trecu pe lângă herghelia lui Selim Reșit și se pierdu spre Sorg. Pogorî în mine o adâncă neliniște. *Ce s-o fi întâmplat la Korgan?* Ei, n-avea ce să se întâmple, iar dacă, totuși, acolo, în satul găgăuților, s-o fi întâmplat ceva, ce-mi păsa mie? Ce legătură putea să aibă întâmplarea aceea, oricare ar fi fost ea, cu viața mea și cu rosturile mele pe lume, admițând, totuși, că eu aveam un rost pe lume? Aprinsei încă o țigară și-i supsei cu sete fumul amar și acru. Mă mai liniștii. Acum, vântul mă înfășură din toate părțile, și ploaia nu mă ierta. Tare aș fi vrut să încalec pe un cal și să mă duc la Korgan, să trag la cârciumă, să beau un sfert de țuică fiartă îndulcită cu zahăr și să mă mai încălzesc! Adică, la urma urmelor, de ce să nu mă duc? Până când urma să cadă înserarea, aveam destul timp și de dus, și de întors. Tătarul n-o să știe nimic, iar dacă până acum nimeni nu s-a atins de herghelie, de ce ar face-o tocmai astăzi? Mă scuturai de orice grijă, încălecai pe un cal și plecai, în goana mare, spre Korgan. Ploaia se mai subție, dar vântul suflă mai departe cu aceeași dușmănie. Ajunsei. Sub ploaie, satul Korgan mi se păru și mai sărac, și mai prăpădit decât în vară. Descălecai. Legai calul la gard. Intrai în cârciumă. Părintele Tripon bea rachiu de unul singur la o masă. Sfântul Varnav, ocrotitorul hoților, sta atârnat, în icoană, în cui. Cârciumarul, la tejghea, scria ceva într-o condică.

— Un sfert de țuică fiartă, cu zahăr, zisei,

Părintele Tripon mă chemă:

— Vino și bea cu mine, frate.

— Dacă vrei…

Cârciumarul îmi aduse țuica. Ciocnii cu părintele Tripon. Băui. Mă întrebă părintele cu barbă roșie:

— Ai mai fost pe aici?

— Am fost. În ziua aceea în care te-ai întâlnit cu Pintea.

— A… cu Pintea… Cu mocârțanul acela, căruia i se furase oile…

— Le-o fi găsit'?

— Le-a găsit. Pe toate le-a găsit.

— Cu ajutorul sfântului Varnav?

Părintele Tripon zâmbi.

— Mai cu ajutorul sfântului Varnav, mai cu ajutorul meu, dar fapt e că le-a găsit și că nu i-a lipsit niciuna.

Intră în cârciumă unul dintre găgăuții cu care secerasem orzul și secara, grâul și ovăzul tătarului din Sorg. Părintele Tripon îl întrebă:

— Ei! Ce se mai aude, Terint? L-a aruncat marea la țărm pe înecat?

— Încă nu, părinte.

Îl întrebai pe găgăuț:

— Dar ce? Aici la voi s-a înecat astăzi un om?

— Nu chiar un om, zise Terint, un băiețandru — un pui de tătar din Sorg. Îl știi. Băiatul lui stăpânu-tău.

— Urpat?

— D-apoi cine?…

— Dar ce căuta Urpat aici, la Korgan?

— L-a trimis primarul după niște afurisite de cumpărături. Băiatul s-a înhăitat cu alți copii de pe la noi, s-au urcat într-o barcă și-au ieșit în larg. Dracii! Copiii sunt draci neastâmpărați. I-a prins furtuna tocmai pe când se întorceau. Ai noștri au scăpat. Tătărușul s-a înecat. Aproape de mal s-a înecat. Poate nu știa să înoate prea bine. Poate i s-o fi pus un cârcel la picioare. N-ai cum să știi. Acum tot satul e pe țărm. Se joacă marea cu trupul lui, în adânc. O să se mai joace ce-o să se mai joace, și-o să-l arunce pe nisip. Marea n-are ce face cu oamenii. Îi îneacă, îi umflă, și după aceea îi aruncă la mal.

— Ați trimis veste la Sorg?

Am trimis.

Știrea morții lui Urpat mă întristă și mă îndureră. Simții că mi se strânge inima. Mă făcui că nu bag de seamă și, destul de liniștit, ciocnii cu părintele Tripon până îmi isprăvii sfertul de țuică. Popa cu barbă roșie zise:

— Dacă mortul era creștin de-ai noștri, mă alegeam și eu cu ceva. Dar așa, norocul hogii din Sorg, norocul lui Oigun.

Plătii. Îmi luai calul, încălecai și mă dusei la țărmul mării. Terint nu mințise. Tot satul sau aproape tot satul se afla acolo. Totdeauna, oamenii se adună să vadă cum este omorât un om sau să vadă omul pe care l-a omorât o întâmplare oarecare. Cu câte un sac de cânepă sau cu câte un țol gros pe cap, găgăuțele și găgăuții din Korgan — cu mic, cu mare — așteptau răbdători în ploaie să vadă cum aruncă marea afară din sânul ei trupul vânăt și umflat al bietului Urpat.

— Uite-l… Uite-l colo… Se joacă valurile cu el.

— Nu. Nu se vede nimic. Ți se pare.

— Ba nu mi se pare de loc.

— Ba ți se pare.

— Mi se pare, nu mi se pare, n-o să ne certăm pentru atâta lucru.

Cercetai cu ochii toată mulțimea aceea. Nicio față nu era tristă. Niciun ochi nu lăcrima. Niciun glas nu rostea un singur cuvânt de jale.

— Uite-l… Uite-l colo…

— Ți se pare.

— Ba nu mi se pare.

Veniră călări, scoțând sufletul din cai, stăpână mea Uruma și stăpânul meu, Selim Reșit, primarul din Sorg. Descălecară. Găgăuții le făcură loc. Selim Reșit se repezi spre țărm.

— Uite-l…

— Unde?

— Colo…

La mai bine de cincizeci de pași de malul mării, printre valurile înalte care se zbăteau, își adunau și-și risipeau jerbele de spumă albă, ieșea la iveală, din când în când, trupul lui Urpat. Tătarul din Sorg se descălță și se dezbrăcă până rămase numai în izmene. Se năpusti și se zvârli în valuri. Cu o clipă în urma lui se năpusti și se aruncă în valuri și Uruma. Tătărușca își păstrase pe ea numai cămașa scurtă, de borangic subțire și galben, pe care i-o știam. Uimiți, găgăuții adunați pe mal tăcură. Nu se mai auzi un timp niciun glas. Nu se auzi decât vântul care se izbea de salcâmii strâmbi și sfrijiți ai satului Korgan, ploaia care răpăia peste noi și pe lângă noi, marea nesfârșită, care se zbuciuma și gemea și care, totuși, rămânea, ca și mai înainte, nepăsătoare. Careva strigă :

— Se îneacă tătarul…

Altul:

— N-o să scape nici tătărușca.

Pentru Selim Reșit, pe care nu-l văzusem niciodată scăldându-se în mare, nu cutezam să mă pun chezaș, însă pentru Uruma aș fi băgat și mâna-n foc că nu i se întâmplă nimic. Mă gândii dacă n-ar fi potrivit să arunc hainele de pe mine și să-mi urmez stăpânii pentru a încerca să le dau o mână de ajutor. Ar fi meritat poate să-mi dau osteneala și poate chiar să-mi pun viața în primejdie dacă Urpat ar mai fi avut suflare în el și dacă ar mai fi existat o cât de măruntă speranță de salvare. Urpat însă murise mai demult, iar leșul lui, chiar dacă tătarul și tătărușca n-ar fi izbutit să-l prindă acum, peste un ceas, sau peste cel mult două, tot l-ar fi aruncat valurile pe nisip.

Tătarul, izbit de valuri, se ținea încă bine și se apropia încet, totuși se apropia, de trupul înecatului. Fata însă pierise. Muierile urlară:

— Nu se mai vede tătărușca.

— Au înghițit-o valurile.

— S-a dus. S-a înecat. S-a zis cu ea.

Veni lângă mine găgăuțul Terint. Și cum veni, mă întrebă:

— Ce zici, slugă? Ți-a murit, ori nu ți-a murit stăpâna?

— N-a murit. O să iasă acum la suprafață.

Abia rostii aceste cuvinte, că lumea de pe mal dădu iarăși un chiot:

— Uite-o! Uite-o pe tătărușcă. Îl apucă pe frate-său de păr.

Mă înălțai pe călcâie. Văzui capul tătăroaicei deasupra apei. O văzui cum îl apucă pe Urpat de păr și cum îl trage după ea în adânc. Știam ce avea să urmeze. Mă bucurai. Din toată inima mă bucurai.

— S-a dus la fund! S-a înecat și tătărușca.

— Nu, strigai din toate puterile, nu s-a înecat.

Luptându-se cu valurile, stăpânul meu, care, atunci când era supărat, din “câine necredincios” și din “câine spurcat” nu mă scotea, dădea vădite semne de osteneală.

— Se îneacă și tătarul. Acuși-acuși se îneacă și tătarul.

— În loc de un mort, o să avem trei.

— Mare nenorocire!

— Nenorocirea e pentru ei. Pentru noi nu e nicio nenorocire. Trei tătari mai mult sau mai puțin pe lume…

Când totul părea pierdut, Uruma ieși iarăși la suprafață, tocmai lângă tătar. Tătarul apucă el mortul de păr și, la rându-i se lăsă apucat de păr de Uruma.

Tătărușca îi aduse pe amândoi la mal. Cămașă subțire de borangic galben i se lipise pe trupul mai împlinit acum dar încă zvelt. Alergară câteva găgăute, făcură cerc în jurul ei s-o ferească de privirile bărbaților, care o mâncau din ochi, și o ajutară să se îmbrace. Primarul bărbos se desmetici, și așa, aproape gol, cum era, îngenunche lângă Urpat și-l despuie. După ce-l apucă de picioare, sări în sus și începu să-l scuture și să-l legene. Din gura deschisă a tătărașului curseră câteva fire de apă tulbure. Pe urmă nu mai curse nimic. Tătarul, sleit de lupta cu marea, osteni repede. Atunci trecu trupul băiețandrului în mâinile câtorva găgăuți, care, ținându-l pe Urpat mereu cu capul în jos, continuară să-l scuture și să-l legene. Înecatul era tot

vânăt, tot umflat, iar picioarele lui, strâmbe și crăcănate, prinseseră să bată în verde. Selim Reșit îi întrebă pe cei din jur:

— Cam când să se fi înecat?

— Să tot fie trei ceasuri de atunci.

Lăsa capul în jos. Murmură:

— Nu mai avem nicio nădejde. S-a stins.

Mortul fu lungit pe nisip. Tătarul se îmbrăcă. Între timp își pusese straiele pe ea și Uruma. Cerură caii. Încălecară. Selim Reșit își luă băiatul în brațe, pe cal. Plecară. După ce se depărtară, loviră caii cu călcâiele, și aceștia se așternură la drum grăbit spre Sorg.

Cum stătusem tot timpul amestecat în mulțime și cum stăpânii mei fuseseră preocupați numai de Urpat, nu mă văzuse nici primarul, nici Uruma. Copleșit de tristețe și măcinat de durere, mă întorsei la cârciumă și mai băui încă un sfert de țuică fiartă îndulcită cu zahăr.

Urpat!… N-ai avut parte de viață lungă, și fericită, Urpat. N-ai apucat să te iei la trântă cu tătărușii… N-ai apucat să mai crești, Urpat, să mai râzi, să te mai bucuri…

Părintele Tripon nu mai era singur. O sumedenie de găgăuțe și de găgăuți luaseră loc la masa lui. Beau vin, bere, rachiu.

— Grozavă a fost tătărușca! De unde o fi găsit în ea atâta putere?

— Înota ca un pește, întocmai ca un pește.

Mi se acri de cârciumă. Îmi luai bună ziua de la părintele Tripon și de la ceilalți. În trecere îl salutai și pe sfântul Varnav, care sta crunt și neclintit în icoana atârnată în perete. Afară se lăsă asfințitul, un asfințit plin de vânt și de ploaie, un asfințit în care îmi venea să-mi scuip sufletul. Ajunsei pe întuneric la tabun. Mă înfășurai cât mai bine în sacul aspru, de cânepă și mă întinsei pe pământul gol și ud, așteptând să treacă noaptea. Mă dusei la Sorg după ce se lumină de ziuă. Casa tătarului era înțesată de oameni — bărbați, femei, copii. Primarul mă zări. Nu-mi spuse nimic. Intră în casă și se întoarse repede. Îmi aruncă de departe, de parcă i-ar fi fost teamă să nu se molipsească de la mine de cine știe ce boală, o pungulița de pânză plină cu bani sunători, de argint.

— Ia-ți leafa, slugă, ia-ți leafa și du-te. Cadâna mea nu vrea să te mai vadă. Zice că tu ne-ai adus nenorocirea în casă, tu, câine necredincios și spurcat, tu, diavol șchiop.

— Stăpâne… Eu…

— Du-te. De herghelie o să aibă grijă vechea slugă, păcătosul de Ismail, care s-a întors aseară de la Tekirghiol.

Mă înclinai supus, pentru cea din urmă oară, în fața lui. După aceea mă învârtii, prin vânt și ploaie, mult timp în jurul casei. Nădăjduii s-o văd pe Uruma, să-mi iau rămas bun de la ea. Mă învârtii în jurul casei tătarului până mi se urî și-mi pierdui și nădejdea. Abia atunci mă îndurai să plec.

La întoarcerea spre Constanța urmai același drum pe care-l cunoșteam, pentru că-l străbătusem cu luni în urmă la venire. Pe înserat mă aflai în oraș. Pogorâi spre port, și aci umblai pe ulițele strâmbe, înguste și sărac luminate, până găsii, o cârciumă, în care intrai. Era plină de hamali și de marinari cârciuma. Un bărbat adus de spate zdrăngănea la un pian. Câteva perechi scălămbăiau un dans la modă. Mă așezai la o masă lângă soba caldă și-mi uscai straiele. După aceea mâncai tocană de purcel cu mămăliguță și băui o sticlă de vin roșu. Acum, noaptea stăpânea cerul și pământul, orașul și marea. Nu mai aveam ce face în port. Mă dusei la gară, îmi luai un bilet, mă urcai în trenul de București, căutai un colț mai călduros în vagon și adormii înainte ca trenul să plece din gară. Dormii toată noaptea. Somn fără vise dormii. Tun dormii.

XXI

ANUL TRĂIT ÎN TÂRGUL DIN câmpul nehotărnicit al Deliormanului mi se păruse grozav de lung. Miezul verii era arzător, apăsător. Peste case și peste grădini pluteau nori uriași de praf alburiu. Totul — până și copacii, până și iarba, până și steblele de flori de prin grădini — mirosea urât. Greu îmi venea totuși să plec din oraș, iar de rămas îmi venea și mai greu.

Profesorii, în cap cu directoarea liceului, domnișoara Găzaru, se dovediră a fi chiar mai indulgenți decât ne așteptasem și ne-o dorisem noi. Nu lăsară nici repetenți, nici corijenți. Școlarii, buni și răi, trecură laolaltă clasa. Cei mai vârstnici furăm chemați la cancelarie, lăudați pentru sârguința pe care o arătasem la învățătură și sfătuiți să ne înscriem și să mai dăm o clasă la toamnă. Bineînțeles, dacă voiam. Și dacă… Dacă eram în măsură, să depunem la cancelarie, o dată cu cererea de înscriere, și taxa pentru examene. Careva întrebă:

— Dar pentru ce e nevoie să plătim taxa înainte?

Secretarul ne lămuri:

— Domnii profesori sunt osteniți. Se duc în vacanță. Le trebuie mărunțiș. Dacă nu le lipsesc paralele pot să-și petreacă vacanța undeva la munte sau la mare, iar la toamnă se vor întoarce bine dispuși… Așa că… Așa că…

— Înțelegem…

Îmi venea peste mână să mă duc la noi acasă, la Omida, pe lunga, săraca și îngusta vale a Călmățuiului. Ce aveam de făcut acolo? Să mă cert iarăși cu părinții? Să mă iau iarăși în colți și-n furci cu frații și cu surorile? Să dau iarăși buzna peste rude și peste rubedenii? Să-mi umplu iarăși burta cu ciorbă de ștevie, de știr și de urzici, cu mămăligă? Mi se cam făcuse lehamite de toate. Mă înțelesei din două vorbe cu doamna Arăpaș, care era mulțumită că Despa trecuse și ea clasa, și rămăsei mai departe în oraș.

Despa sta tot posomorâtă, tot aspră, tot închisă. Își păstra ceasuri întregi fălcile încleștate și ne privea pe sub sprâncene, cu dușmănie. Mă obișnuisem atât de mult cu Despa, încât ochii mei nu mai luau în seamă schimbările prin care trecea. Dar într-o zi, după ce ne aruncarăm unul altuia urâte cuvinte de cârcotă, nu știu ce-mi veni s-o privesc mai amănunțit.

Observai cu ușurință că i s-a lungit nițeluș fața și că pe pielea ei lucioasă și negricioasă s-au ivit mici pete gălbui. Mai observai că i s-a cam îngroșat mijlocul și i s-au lățit șoldurile. Nu-mi trecu prin minte nicio presupunere. De altfel eram grozav de obosit. Mă apucasem să scriu un roman al mahalalei țigănești, în care de câtva timp căpătasem iarăși obiceiul să mă învârtesc seară de seară. Căutam să prind cu urechea cuvinte, zicale și mă chinuiam să cunosc viața oamenilor de aici până în cel mai ascuns miez ai ei. Întârziind astfel voit printre țigănci și printre țigani, ascultai sunând și răsunând ciocanele și baroasele care cădeau pe fierul înroșit și ținut cu cleștele pe nicovale, ascultai suflând foalele de piele neagră, ascultai însă, și nu numai o dată, și cobzele care, ciupite de coarde, chirăiau și lăutele care suspinau ca niște inimi rănite. În ciuda voinței mele, cartea, pe care o scriam nu ca s-o public, ci pentru a mă deprinde cu masa de lucru și cu scrisul, ieșea deșirată și romantică. Cum aveam silă de deșirătură și de romantism, rupeam paginile scrise, le ardeam și luam totul de la început.

Afundat în adâncul nopții și nebăgând de seamă că s-au ivit zorile, rămâneam adeseori în plină lumină a soarelui cu lampa aprinsă și, încordat ca un arc, omorând cu bună știință visul și poezia, alungând cu biciul cuvintele aromitoare și adormitoare, transcriam brutal faptele așa cum le văzusem și așa cum le auzisem. În aceste jalnice împrejurări, când mă băteam cumplit cu hârtia, cu cerneala și cu haita de lupi a cuvintelor, nazurile fetei negricioase rămaseră cu totul dincolo de marginile preocupărilor mele. Dar într-o zi, buna mea gazdă, doamna Arăpaș, mă întrebă pe neașteptate și cu oarecare îngrijorare în glas:

— Da ce-o fi cu fata mea, maică? S-a schimbat! Și să mă bată Dumnezeu dacă pricep de ce. S-a schimbat de parcă n-ar mai fi ea.

Drept răspuns, îi aruncai la întâmplare câteva vorbe:

— Crește. E firesc să se schimbe. Ai fost și dumneata fată. Poate că tot atât de plină de hachițe și de nazuri.

— M-a ferit Dumnezeu, maică. Eram cinci fete la casa mamei. Munceam pe ruptelea. N-aveam vreme nici să ne fandosim, nici să ne sclifosim. Despa!… Cu Despa trebuie să fie ceva la mijloc. Cu Despa trebuie să se fi petrecut ceva. Nu mai mănâncă. Nu mai doarme. Are grețuri. Are și amețeli. Te pomenești c-o fi bolnavă.

— Poate. Du-te și dumneata cu ea la un doctor.

— Am vrut. Am vrut s-o duc. La domnul doctor Secărică am vrut s-o duc. Despa mi-a răspuns că merge, dar că, o dată ajunsă acolo, în cabinet, îl

ia pe doctor la palme.

— N-o cunoști pe Despa? Dumneata o cunoști mai bine ca oricine. Ești mama ei. Glumește. Cum o să-l ia la palme pe doctor? Doctorul e om bătrân. Are și barbă.

— O să încerc, Darie maică, dar n-am nicio nădejde. Despa e mai încăpățânată decât un catâr. Leită răposatul Apăpaș.

Trecu o zi. Trecură două zile. Trecură trei. Cu toate stăruințele maică-si, Despa nu vru să se ducă la doctor.

În aria uriașă a familiei Arăpaș se afla o adevărată pădure de salcâmi și de sălcii. În partea apropiată de mlaștina încă nesecată răsărise și crescuse o sumedenie de plopi. Mlădioși, înalți și îmbrăcați în bogat și argintiu frunziș sunător, plopii aceștia erau mândria mahalalei. Noaptea, când mă ajungea osteneala și-ncepea să-mi dea târcoale urâtul, puneam condeiul la odihnă lângă maldărul de hârtie, aruncam o haină pe umeri, ieșeam tiptil din casă, ca să nu tulbur somnul nimănui, mă duceam și mă lungeam în iarbă în apropierea lor. Acolo, pentru că altă îndeletnicire mai bună nu găseam, îmi ciuleam urechile și ascultam cu nesaț zbaterea neliniștită a frunzelor. Această zbatere neliniștită era și a mea.

În cealaltă parte a curții Arăpașilor, unde pământul era mai negru, mai gras și mai sănătos, gazdele sădiseră, cu ani și ani în urmă, pomi roditori. Nucii prinseseră rădăcini, însă cu vremea se uscaseră. Merii și corcodușii, vișinii și cireșii se păstraseră. Unii dintre ei îmbătrâniseră, dar înfloreau încă și își mai încărcau ramurile cu fructe bogate și gustoase în fiecare an. În ziua aceea, al cărei sfârșit avea să ne facă martorii unei întâmplări pe care niciunul dintre noi nu o presimțise, frații Arăpaș plecară la câmp dis-de-dimineață, cu secerătoarea. Se copsese secara și orzul. Grâul era și el pe cale de-a se coace. Zorul era mare și nu trebuia să se piardă niciun ceas de muncă. Îl luaseră, ca să mâne boii, fiindcă de altceva nu era în stare, și pe ciung. Doamna Arăpaș le puse traista cu merinde în car și le deschise poarta.

— Diii!

— Să fie-ntr-un ceas bun!

Soarele răsări peste oraș și peste lume și începu să se înalțe. Rațele măcăiră. Gâgâiră gâștele. Găinile se apucară să scurme prin gunoaie. Intrai în răcoroasa odaie și mă apucai de scris. Despa nu se arătă.

Scrisei. Scrisei până ostenii.

Ziua trecu anevoie, dar trecu. Gândurile nu mi se mai legară. Mâna nu mă mai ascultă. O căutai pe Despa prin casă, prin arie, prin grădină. N-o găsii. Doamna Arăpaș îmi spuse:

— A plecat în oraș.

Se topi înserarea. Mă dusei în arie și mă lungii, după vechiul meu obicei, pe iarbă, în apropierea plopilor. Răsări luna. Așteptai ca, plutind lin prin văzduh, să ajungă în vârful plopilor. Ascultai cum susură frunzele. Și, uitând personajele romanului la care ostenisem, în cap mi se închegară versuri:

Plopii mi-au ieșit în drum; beți
Își legănau vârfurile moi
În vântul ce rostogolea scaieți
Și fum de păpădie spre zăvoi.

Plopilor, le-am spus, plopi de platină,
Ca și voi sunt drept și înalt.
Creștetul zburlit mi se clatină,
De parcă-s pe tărâmul celălalt.

Ca și voi sunt legat de pământ,
În pământ ca și voi m-oi întoarce.
Am cu țărâna un legământ,
Pe care nimeni nu-l poate desface.

Poate-mi sunteți frați; vă ascult,
Dar frunza voastră nimic nu-mi mai spune
Strămoșii care-au viețuit demult
Încep în mine oasele să-și sune.

Poate că în mintea mea zănatică s-ar mai fi iscat și s-ar mai fi închegat și altele. Starea de visare și de ușoară tristețe care mă stăpânea era prielnică. Mă pomenii cu Despa lângă mine. Totul se sfărâmă și se risipi. Cu ochi mari mă uitai la ea prin văzduhul albăstrui plin de umbre. Se îmbrăcase cu o rochie lungă, albă, pe care n-o mai văzusem. Parcă ar fi fost mireasă, sau mai curând nălucă.

O întrebai:

— Unde-ai fost toată ziua?
— În oraș.
— Dar ce-ai putut să faci tu în oraș atâta timp?
— Nu te privește.
— Da. E adevărat. Nu mă privește. Nimic din ce faci tu nu mă privește.
Căutai luna. Avea obrazul tot cum i-l știam: rotund și galben ca obrazul Urumei, întocmai ca obrazul Urumei. Mă duru inima. Îmi spusei în gând: “Poate că era mai bine dacă rămâneam acolo, la Sorg, printre tătari… Poate că era mai bine dacă îl ascultam pe Urpat și mă făceam tătar. Poate era mai bine dacă…” O auzii pe Despa zicând încet:
— Tu, Gălbejitule, vreau să te întreb ceva.
— Întreabă-mă.
— Tu, Gălbejitule, ce crezi tu despre Timon?
— Dacă ai să stai jos, am să-ți spun. Nu-mi place să te văd lângă mine în picioare, ca o făclie aprinsă.
Vorbele din gură îmi ieșiseră la întâmplare. Nu mă speriai de ele. Nu se sperie nici Despa. Rosti cu răceală:
— Ca o făclie aprinsă…
Se plimbă prin iarba moale și înaltă. Se uită la fiecare copac și la fiecare pom. Se opri lângă un plop, îl luă în brațe, ca și cum plopul ar fi fost un bărbat viu, înalt, puternic, plin de viață și de sănătate. Își lipi obrazul de scoarța lui netedă, lucioasă. Adie vântul. Plopul se clatină și, neliniștit, își sună frunzele de argint. Despa îl izbi cu pumnul, îl părăsi. Veni. Se culcă pe o rână, ceva mai departe de mine. Rupse câteva fire de iarbă. Le făcu ghem. Le duse la gură și începu să le mestece. Le aruncă.
— Amare. Iarba e amară.
Tăcui. Plopii se liniștiră. Despa își pipăi sânii. Își pipăi pântecul. Întocmai ca Petrița și-l pipăi. Zisei:
— Ce vrei să știi despre Timon?
— Multe. Însă în primul rând aș vrea să știu dacă e sau nu om de treabă.
— De ce te interesează pe tine Timon?
— De ce mă interesează? Uite…
Se târî de-a bușilea până la un pas de mine. Se așeză turcește.
— Vino mai aproape, îmi spuse.
Mă dusei. Îmi luă mâna și mi-o lipi de pântecul ei. Mă arse un gând. Nu-l schimbai în cuvinte. Mă mulțumii s-o întreb pripit:
— Ce-nseamnă asta?

Despa mă lovi peste mână. Fruntea i se încreți. Fața i se aspri. I se aspri și glasul.

— Cum poți să fii atât de idiot, Gălbejitule? Nu-l simți? Mișcă. Tocmai acum mișca!

— Cine?

— Copilul! Copilul lui Timon. E aici. Și de câtăva vreme a început să miște.

Mi se opri inima. Îmi secă glasul. Gura mi se uscă. Mi se uscă și limba. Mă duru cerul gurii. Buzele mă usturară. Plopii tăcură. Îmi dusei mâna la piept. Inima începu iarăși să-mi bată. Îmi mișcai fălcile și buzele și mă auzii întrebând cu un glas care nu mai era al meu:

— Dar de când trăiești tu cu Timon?

Răspunsul căzu repede și limpede:

— De la sfârșitul toamnei. N-ai știut? Tot orașul știe. Am crezut că știi și tu.

— N-am știut.

Uluiala îmi trecu. Rânjii.

— Fără îndoială că sunt nătâng și bleg. Mai mult: cred că sunt prost de nu mai am pereche pe lume.

— Ești.

Luna ajunse în vârfurile plopilor. Se uită la noi și ne scăldă în lumina ei de aur vechi. Obrazul Despei se strâmbă și se urâți. Ochii de smoală, cu toate că ardeau, se urâțiră și ei.

— Lui Timon i-ai spus că te-a pricopsit cu un copil?

— I-am spus!

— Și ce-a zis?

— Mi-a, spus că nu se amestecă. Ar fi primejdios pentru el. M-a povățuit să mă descurc singură. Cum voi ști.

— Cum să te descurci singură?

— Să-l lepăd. Să caut o moașă. Să mă tragă și să-l lepăd.

Își pipăi cu amândouă mâinile pântecul, în care copilul începuse iarăși să miște. Își pipăi șoldurile. Își pipăi și sânii, să vadă dacă nu cumva mustesc. Zise șoptit:

— Și mi-a mai spus Timon că dacă nu cutez să mă duc la o moașă să mă tragă, să-l lepăd, să-i mărturisesc mamei că-l am de la tine și să-l nasc. Mama, zicea Timon, o să mă creadă. Iar pe tine, zicea tot el, o să te silească alde frate-meu să mă iei de nevastă.

Întâi îmi veni să plâng. Nu plânsei. Pe urmă îmi veni să râd. Și râsei. Râsei ca un nebun. Dar deodată, râsul îmi îngheță pe buze. Și ca să nu-mi înghețe și buzele, spusei:

— Și dacă n-o să vreau?

— Au să te hărtănească cu cuțitele.

Mi se opri răsuflarea. Ascultai plopii. Sunau de parcă ar fi fost viori lungi și subțiri, de argint, viori care cântau singure la nunta mea cu Despa. Vântul lin ținea loc de arcuș.

Vrusei s-o întreb pentru ce s-a uitat ea la unul ca Timon. Vrusei s-o întreb cum au început legăturile dintre ei. Multe vrusei s-o întreb. Dar răspunsurile, dacă Despa mi le-ar fi dat, ce folos mi-ar fi adus? Nu mai îndreptau nimic. Mă lăsai păgubaș. Spusei însă cu hotărâre:

— Am să mă duc să vorbesc cu Timon. Mie nu mi-e teamă de Timon. Am să mă duc la el și-am să-i pun mâna în gât. Am să-l silesc să spună adevărul. Să mărturisească adevărul și să tragă consecințele. Să te ia de nevastă…

Auzindu-mă, ochii i se umplură de nădejde și-i sclipiră. Trecu repede sclipirea. Șopti:

— Bine, Gălbejitule, bine. Te cred că nu ți-e teamă de Timon. Dar unde ai să-l găsești? Am stat la el toată ziua. Am văzut cum și-a făcut bagajele. Auzi? Și-a făcut bagajele și-a plecat din oraș. Chiar astă-seară a plecat din oraș. Mi-a spus că n-o să se mai întoarcă niciodată aici. Vorbise cu Lăpturel și cu Paleacu. La toamnă… La toamnă au să-l numească în alt oraș, la alt liceu, departe, poate tocmai în Transilvania.

Plecasem, cu un an în urmă, din Turnu și venisem la Rușii-de-Vede, să învăț carte, să-mi fie mai bine. După cum băgăm acum de seamă, sărisem, ca broasca, din lac în puț. Mânia câtă o avui împotriva Despei se risipi ca fumul în bătaia vântului. Poate că nu eram un om chiar atât de rău cum îmi plăcea uneori să mă închipui. Mi se muie inima. De mila mea și de mila Despei mi se muie inima. Devenii de cârpă. Căutai cuvinte calde care să mă liniștească și cu care să-i dau și fetei o nădejde, fie ea cât de slabă totuși o nădejde. Până să le găsesc, Despa zise veninoasă:

— Acum, Gălbejitule, mie nu-mi rămâne altceva de făcut decât să le spun alor mei că tu, tu și numai tu porți răspunderea. Tu te-ai legat de mine. Tu mi-ai sucit mințile. Tu m-ai amăgit. Tu m-ai siluit. Mai pe urmă, eu m-am supus de frică. Iar copilul… Copilul pe care-l port în pântec e al tău.

Vorbele Despei căzură grele, ca niște bolovani. Mă loviră. Vântul înfășură plopii. Îl legănă. Frunzele de argint sunară. Ca niște clopoței sunară. Luna, rotundă și galbenă ca obrazul Urumei, se împosocă. Zisei resemnat:

— Bine, Despa. N-ai decât să spui. Să spui tot ce vrei. Și cui vrei.

Iar îi sclipiră ochii.

— Și ai să recunoști, nu? Ai să recunoști că e copilul tău, nu? Ai să te însori cu mine, nu? Și ai să mă iubești, nu?

O lăsai să-și guste puțina și trista bucurie a biruinței, însă când văzui că-și desface brațele și-și întinde gâtul negru, de găină, ca să mă ajungă cu buzele și să mă sărute; mă grăbii s-o dezmeticesc:

— Nu, Despa, n-am să recunosc nimic, chiar dacă aș fi pus în frigare și fript de viu la foc domol. Nu pot și nici nu vreau să mint. Iar de însurat… Gândește-te și tu! Sunt eu om de însurat?

Pe deasupra plopilor scăldați ca și noi în lumina lunii trecură păsări de noapte. Sclipiră în iarbă licurici.

— A!… Știu!… Știu de ce nu vrei să mă iei de nevastă.

— Ce știi?

— Tu, Gălbejitule, tu nu mă iubești. De altfel… te înțeleg. De ce m-ai iubi? Sunt neagră și lucioasă ca fundul căldării. Și acum, pe deasupra, mai sunt și însărcinată.

Rămăsese un timp adusă de spate, copleșită parcă adânc de nenorocirea în care se afla. După aceea se îndreptă, se îmbățoșă și-mi zise scârbită:

— Nu, Gălbejitule, să nu-ți mai fie frică. M-am răzgândit. N-am să arunc vina pe tine. Ar râde mahalaua. Ar spune: “Despa s-a culcat c-un strâmb. C-un șontorog. Nu se uita nimeni la ea. Era urâțică. Și prea neagră… Și-atunci s-a culcat și ea cu cine s-a nimerit să-i iasă în cale.”

— Dar atunci ce-ai să faci? N-ai să poți să-ți mai ascunzi multă vreme sarcina.

Vorbi apăsat, amenințător, cu ură:

— O să vezi tu…

Plecă spre casă. Plecai și eu după ea. Acum luna lunecase dincolo de vârfurile plopilor. Se deschise poarta. Frații Arăpaș intrară cu carul și cu secerătoarea în curte. Doamna Arăpaș ne pofti la masă. O pofti și pe Despa. Veni. Mă uitai la ea îngrijorat de acel “o să vezi tu” pe care mi-l spusese în grădină. După ce o privii câteva clipe, îngrijorarea îmi pieri. Ochii de smoală ai negricioasei erau liniștiți. Liniștită îi era și fața. Ne așezarăm, pe

prispă, la masă. Începurăm să mâncăm. Mămăliga era fierbinte. Brânza — sărată, iute.

Despa se uită la noi toți îndelung. Cu milă parcă. Pe urmă își însenină fața. Ba chiar râse. Spuse:

— Mi-e foame. De multă vreme nu mi-a fost foame ca astă-seară.

— Mănâncă, maică, mănâncă pe săturatelea. Slavă Domnului, avem destulă mâncare! spuse doamna Arăpaș veselă. Avem atâta mâncare, că mai putem da și la alții.

Despa se uită la mine cu înțeles și zise cu gura plină!

— Păi mai și dăm. Și nu de ieri, de alaltăieri, ci mai bine de un an.

— Despa! Nu ți-e rușine?

— De ce, mamă, de ce să-mi fie rușine?

— Nu face nimic, zisei, nu merită să ne certăm pentru atâta lucru. De multe ori, Despa mi-a spus și cuvinte mai urâte.

— Ei, maică, Darie, iartă și tu, Despa e de-abia o copilă.

Ciungul holbă ochii.

— Dar ce e cu tine, Despa? Mănânci de parcă ai mânca de frica morții.

Negricioasa râse. Râse și spuse:

— Mănânc pentru că mi-e foame, Cât despre moarte, să știi, nene, că mie nu-mi e frică de moarte.

— Pe dracu! zise ciungul. Toți oamenii au frică de moarte. De ce-ai fi tu, tocmai tu, mai brează?

— De-aia, spuse Despa.

Se ridică. Unul dintre frații Arăpaș strânse masa. Aprinserăm țigări și ne apucarăm să fumăm.

Despa ieși din casă și trecu pe lângă noi purtând în mână un coșuleț în care se afla un pachet lunguieț, înfășurat în jurnal. Mamă-sa o întrebă:

— Unde te duci, Despa?

— În grădină. Să culeg cireșe. Am văzut mai devreme c-au mai rămas pe ramuri cireșe negre, neculese.

— Și-ai să te cațări în cireș acum noaptea?

— De ce nu? E lună plină. Mi s-a făcut poftă de cireșe și vreau să mănânc măcar câteva.

— Adu-ne și nouă. De gustare…

Nu răspunse. Nu întoarse capul. Mergând dreaptă, mândră, se pierdu printre pomii înecați în fumul alburiu al lunii.

Și cum stam cu toții pe prispă, în adâncul grădinii, tocmai acolo unde se aflau cireșii copți, izbucni și se ridică printre ramurile încărcate de rod dulce și roșu o flacără înaltă. Auzirăm și un strigăt scurt, care vădea mai mult mirarea decât spaima. Flacăra începu să alerge împleticit. Oarbă, se izbi de un cireș și se opri zbuciumându-se mai departe, de parcă ar fi fost suflată de vânt din toate părțile. Ne repezirăm cu toții într-acolo. Până să ajungem la ea, flacăra scăzu și se prăbuși. Ne lovi nările miros puternic de păr ars, de carne arsă, de benzină. Ajunserăm. Privirăm. Nu ne veni să ne credem ochilor. Despa sta chircită lângă trunchiul bătrân al unui cireș încărcat de cireșe negre, răscoapte. Flăcările îi arseseră părul, rochia, carnea. Trupul gol era negru, negru. Mai negru de cum i-l știam. Ne aplecarăm. Ne uitarăm cu ochii mari. Nedumeriți. Nu mai era nimic de făcut. Așteptarăm să i se răcească rămășițele.

Doamna Arăpaș nu strigă. Nu se jeli. Nici măcar nu plânse. Rămase tăcută, nemișcată, ca de piatră. Intr-un târziu, întoarse fața aspră, încărcată de durere, spre mine. Mă întrebă:

— Tu, de ce s-o fi omorât Despa? Ce i s-o fi întâmplat?

Ridicai din umeri.

— De unde vrei să știu eu?

O vecină, care, văzând flacăra, sărise gardul în aria Arăpașilor, spuse:

— Ce burtă mare!…

Alta, care intrase în arie pe poartă, încercă să-i risipească mirarea.

— Din pricina focului, tu. I s-au încălzit măruntaiele și i s-au umflat.

Ciungul se repezi în casă și se întoarse cu un cearșaf. O înfășurară. Unul dintre frați o luă în brațe și o duse în casă.

Intrai în odaie. Îl găsii pe ciung. Plângea. Nu mă întrebă nimic. Nici eu nu-l întrebai nimic.

Îmi adunai boarfele. Erau puține. Le înghesuii în geanta mea, de piele, cu care mă dusesem la școală.

Filipache zise:

— Dar cu hârțoagele ce-ai de gând? Nu ți le iei?

— Nu, îi răspunsei, nu le iau.

— Dar nici să nu mi le lași mie ca suvenire. N-am ce face cu ele.

— N-o să ți le las.

Adunai hârtiile pe care tot mâzgălisem verzi și uscate vreme de un an. Le rupsei bucăți-bucățele. Căutai un coș. Îl umplui. Mă dusei în fundul grădinii. Aruncai hârtiile rupte în mlaștina care se găsea acolo. Dar hârtiile

nu se afundau în noroi. Luai o ramură. Mestecai noroiul, îl mestecai până înghiți toate bucățile de hârtie. După aceea mă dusei la fântână. Scosei o ciutură de apă. Mă spălai pe mâini. Mă spălai și pe obraz. Spălându-mă pe mâini și pe obraz cu apă rece ca gheața și curată ca lacrima, îmi spălai parcă și sufletul. De toată zgura și de toate necurățeniile care mi se lipiseră de el în ultimii ani mi-l spălai.

Aruncarea și afundarea în noroi a manuscriselor la care ostenisem atâta, însemna un sfârșit. Dar în același timp trebuia să însemne și un început. Trebuia să plec din oraș. Repede. Cât mai repede. Avui impresia că dacă aș mai întârzia o singură zi acolo, o mare de noroaie și un ocean de gunoaie s-ar năpusti asupra mea și m-ar duce în adâncul lor pentru totdeauna. Nu! Nu voiam aceasta! Trebuia să plec. Repede. Cât mai repede. Să încerc să duc o altfel de viață, Să caut altceva, și să mă ostenesc să scriu altfel. Cum? Aveam să mă trudesc s-o aflu.

— *Trebuie, Darie. Auzi tu? Trebuie!*

Mulți îmi spuseseră cuvintele acestea. Mi le spusese într-o zi care acum mi se păru grozav de depărtată, și Valentina Bulgun. Acum ajunsesem să mi le spun singur. Cât despre Valentina!… Trebuia s-o uit și pe Valentina. Trebuia să uit totul și să schimb totul, dacă voiam să birui.

Și voiam să birui.

Voiam să umplu cu miere aurie fagurii vieții mele.

Și tot cu miere aurie voiam să umplu și viețile altora.

— *Trebuie, Darie. Auzi tu? Trebuie!*

Intrai în casă. Ciungul văzu că-mi iau geanta. Mă întrebă:

— Pleci?

— Plec.

— Dar unde-o să te culci? E miezul, nopții.

— Găsesc eu.

Când trăsei după mine poarta, Ciul se repezi și mă lătră. Știa că murise Despa și că nu mai ara cine să-l certe și să-l lovească.

Mi se păru că sunt beat. Pe urmă mi se păru că sunt treaz. Și iarăși mi se păru că sunt beat.

Mergeam încet, clătinându-mă, pe Calea Dunării, în sus, spre centrul orașului, unde se afla statuia de bronz, a generalului Mantu. Pe sub castanii bătrâni mergeam. Trecui pe lângă un vardist. Nu-mi spuse nimic. Nici eu nu-i spusei nimic. Îmi aprinsei o țigară. Mi se păru că fumul ei miroase a carne arsă. Îi strivii vârful aprins între degete și-o aruncai. Și iarăși mersei

mai departe. Mersei până ostenii. Atunci mă așezai pe marginea trotuarului. Mă podidi plânsul. Plânsei. Orașul dormea adânc. După, în timp, lacrimile încetară să-mi curgă. Mă sculai și mergând domol, din când în când clătinându-mă ca un om beat, mă dusei la gară. Așteptai, plimbându-mă pe peronul gol, până în zori. O dată cu zorile veni și trenul de Turnu, trenul care mergea spre București.

Mă urcai în tren. După câteva minute locomotiva fluieră și plecă, târând după ea șirul lung de vagoane. Părăsii pentru totdeauna târgul vechi și dărăpănat din câmpul neted și nesfârșit care altădată, în vechea vechime, fusese acoperit de uriașa și înspăimântătoarea pădure pe care o hoardă de năvălitori, ce stăpânise vremelnic ținutul dintre Dunăre și Carpați, o numise pe limba ei Deliorman, adică Pădurea nebună.

1958 – 1963